

**קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה
על הלכות אבילות והמסתעף**

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה

על הלכות אבילות והמסתעף.

שאלות שנתחדשו בס"ד בדיבוק חברים

בעניני אבילות

**בימי השבעה והשלושים
על אמי מורתי חוה קרביץ ע"ה
בת הר"ר יהודה נירנברג זצ"ל
נלב"ע יום ה' כה' שבט תשפ"ו.**

**בסופו שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל
בענין אבילות, לוית המת, לועג לרש והמסתעף**

**מהדורת ביקורת לקראת השלושים
כד' אדר תשפ"ו.**

מהדורה שניה עם הרבה הוספות

אליעזר בן אאמו"ר נחום זאב שליט"א קרביץ

**קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה
על הלכות אבילות והמסתעף**

בהזדמנות זו נודה לאאמו"ר שליט"א
שכסדר מאיר לנו פנים בסבלנות
לשמוע ולברר וללבן עמו יחד בכל השאלות
ומוסיף לנו עוד מגדולי ההוראה שליט"א בענינים אלו,
ועתה מאחלים ומברכים ומתפללים
שהקב"ה יאריך ימיו ושנותיו לאורך ימים
מתוך בריאות ונחת מכל יוצאי חלציו,
לראות דורות ישרים מבורכים
עוסקים בתורה ובמצוות,
לקבל במהרה פני משיח צדקנו.

כל הערה והוספה מתקבל בשמחה
טל, 036164702.

יש אפשרות דרך מייל
[במייל-036164702A@gmail.com](mailto:036164702A@gmail.com)

משפחת קרביץ
רח' אהרן דב 6 בני ברק.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

תוכן הענינים.

בימי השבעה אם יש ענין להיכנס עם תפילין לחדר
שבו מתפללים. 33
נשיאת כפים בבית האבלים. 35
עניית אמן ע"י הש"ץ באמצע חזרת אחרי פסוקי
ברכת כהנים. 36
התחיל פרק למנצח ביום צרה בימי האבילות. 37
מנין שרובו אבלים בימי השבעה חיובם בקריאת
התורה. 38
יצא להתפלל בבית כנסת בשבת בימי השבעה, אם
ישאר לברית מילה שם. 40
לברך על בשמים בהבדלה במוצאי שבת בימי
השבעה. 41
עשיית מלאכה ולהרוויח כסף בימי השבעה ע"י אשת
האבל. 41
מלאכות המותרות לאבלים, אם יש ענין שייעשה ע"י
אחרים. 43
אם אפשר להקל מקצת היום ככולו מליל שביעי
לקולא, ולהעדיף לנחם לפני ליל יום השביעי. 43
ממתי אפשר להקים את האבלים ביום השביעי
שמקצת היום ככולו, וכשחל יום השביעי בר"ח. 44
המנהג להקים ביום השביעי רק אחרי התפילה אם
משום ותיקין. 46
מקצת היום ככולו ביום השביעי כשחל בשבת, ונפק"מ
להוציא מאכלים מבית האבלים. 46
ניחום אבלים לפני התפילה ביום השביעי שחל
בשבת. 47
מקצת היום ביום השביעי לדיני קדימה בקדיש,
ואמירת תחנון במנחה. 47
אם כיתוב המשפט המקום ינחם אתכם בבית האבלים
חייב גניזה. 47
זימון ע"י בעל הבית בתוך י"ב חודש על אמו. 48
לחזר לקבל מפטיר במשך כל השנה כשהוא אבל. 49
לחלק מנין גדול לכמה אבלים בתוך השנה. 50
אמירת קדיש ביחד ע"י כמה אבלים. 52
עיון במקומות שנוהגים אמירת קדיש רק ע"י אחד.
..... 53
להוציא בסיום התפילה עשרה אנשים לפני עלינו
לשבח למקום אחר כדי לומר קדיש לבד. 53
להוסיף בליל שבת קדיש אחרי השיעור בין קבלת
שבת למעריב. 54
אם יש עדיפות איזה קדיש לבחור כשאומר לבד. 54
להדליק את הנרות שלפני העמוד בבית הכנסת
בהיותו ש"ץ בי"ב חודש. 54
אם לוותר על המעלה להתפלל ביום שישי מנחה
גדולה ולקבל שבת מוקדם כדי להיות ש"ץ בשנת
האבל, או שאינו מחוייב. 55

חזקת חי בחולה שיש בו סכנה להתיר להתפלל ושאר
ברכות כשאפשר לברר. 5
מנין עשרה ביציאת נשמה בנשים וכהנים. 6
מצינו שיעקב ביקש חולי שלא ימות פתאום, ומאידך
המשפחה נקשרים לחולה יותר בתקופה זו. 6
ביאור הגמ' על זאת יתפלל כל חסיד לעת מצא זו
מיתת נשיקה. 7
חפירת מנהרה מתחת לקברים בהר המנוחות
להוספת קברים. 8
תשלומין לברכת אשר יצר אחר הקבורה כשהתחייב
לפני כן. 9
אונן מלפני שחרית, לגבי ברכות התורה ושאר ברכות
אחרי הקבורה. 10
להתחיל לשבת שבעה בחוץ לארץ לפני הקבורה
וחשבון השלושים כשחלק מהאבלים התחילו אחרי
הקבורה. 10
מהו המנהג שלא להשתמש בנעליים של המת. 14
אל תיטוש במנהגי אבילות. 15
ניקוי כתם בימי השבעה בחולצה הקרועה. 16
החליף חולצה בימי השבעה, לחזור לקורעו. 16
יציאת אבלים מהבית לשבת במקומות אחרים שיוכלו
לנחמם. 17
יציאת האבלים והקימה בערב שבת שבתוך השבעה.
..... 19
להוציא מאכל ומשתה מבית האבלים בימי השבעה.
..... 19
ליתן צדקה בימי השבעה גם שנוהגים שלא להוציא
כלום מפני רוח טומאה. 22
להוציא משלוח מנות מבית האבלים בימי השבעה.
..... 22
להדר לשבת בימי השבעה עם הכובע על ראשו. 23
ישיבת האבל בשעה שמנחמים בימי השבעה. 24
אבל שיושב שבעה ל"ע אם נחשב לעוסק במצוה. 25
עניית אמן ע"י האבלים בשומעם המקום ינחם. 27
אבלים לנחם אבלים אחרים. 27
ניחום אבלים בטלפון. 28
לומר המקום ינחם אותך, כשמנחם בטלפון או לאחר
שבעה, או בבית שלא נפטר שם. 30
באבילות בחול המועד עד מתי נמצאת נשמת הנפטר.
..... 30
עדיפות לנחם דרך הטלפון בתוך השבעה מלנחמו
אחרי השבעה בפניו. 32
לבטל מנין קבוע בימי אבילות כדי להתפלל עם
האבלים. 33

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

אבל תוך י"ב חודש לחפש שיוכל להתפלל גם בראש
 חודש..... 57
 באמצע הליכתו להתפלל כש"ץ לכבוד אמו לאחר
 מיתה, אביו מתקשר..... 58
 אם בכל פעם שמנחם אבלים במשך השנה יש מצוה.
 62
 לגזוז ציפורני ידיו ורגליו ביחד ביום השלושים שחל
 בערב שבת..... 62
 אם ביום השלושים לאבילות יש להזדרז לקצוץ
 ציפורניים וכדומה, להראות שגמר אבילות שלושים
 יום..... 64
 הקמת מצבה ביום השביעי או בשלושים..... 65
 להכין מקום במצבה להדלקת נר נשמה..... 65
 עיון במנהגים שונים בבאים לבית קברות..... 66
 אם יש ענין ומקור ללימוד משניות בליל השלושים לפי
 שמות הנפטר..... 66
 השתתפות האבלים בשמחות של בני המשפחה בתוך
 י"ב חודש..... 67
 השתתפות בסיום מסכת..... 68
 השתתפות אחים בימי אבילותם בי"ב חודש בבר
 מצוה של אחיין..... 69
 דודים האבלים בתוך י"ב חודש לערוך שבע ברכות
 לאחיין וכדומה כהרגלם תמיד..... 70
 להיפגש בסעודת פורים בתוך ימי האבילות..... 71
 אבלים בתוך י"ב חודש להשתתף בקידוש שעורכים
 כל שבת בבית כנסת ולפעמים יש גם שמחה..... 72
 אבל בתוך י"ב חודש להשתתף בחול המועד בביקור
 חג עם הציבור אצל ראש הכולל..... 73
 קניית כלים או בגדים חדשים בתוך י"ב חודש..... 75
 אבל בתוך י"ב חודש לקנות בגד חדש ששימש
 לדוגמא בחנות..... 76
 בגדים חדשים בשנת האבל לצורך שמחה..... 77
 הנחת התפילין של ראש עם ריבוי שערות לאבל תוך
 י"ב חודש..... 78
 תספורת בתוך ג' חודשים לצורך שידוכים..... 78
 אבל תוך י"ב חודש להסתפר לפני הזמן לכבוד הרגל.
 78
 אם מועיל גערת אשתו ובניו כדי להתירו להסתפר.
 81
 לבישת קיטל בליל הסדר או ביוה"כ לאבל תוך י"ב
 חודש..... 81
 הזכרת נשמות בשנה ראשונה ברגלים..... 82
 המת משתכח בשלושים או י"ב חודש..... 82
 דיני אבילות לעתיד לבוא במהרה בימנו..... 82
 שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל על עניני
 אבילות..... 84

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

שאלה.

חזקת חי בחולה שיש בו סכנה להתיר להתפלל ושאר ברכות כשאפשר לברר.

יש לעיין במי שהניח חולה שיש בו סכנה, אם יכול לברר ברכות ותפילות כשיכול לברר אם השתנה המצב, או כל שלא קיבל הודעה על שינוי, יכול ודאי לברר בחזקת שהוא חי, ונפק"מ להתפלל מעריב במוצאי שבת והבדלה. ואם מי שנמצא ליד החולה חייב לעדכן את המשפחה מיד כשיש שינוי למנוע ברכות לבטלה.¹

תשובה.

בהערות הגרי"ש אלישיב זצוק"ל על מועד קטן דף כ' ע"ב עמוד קמ"ד מביא את הגמ' א"ל אבא קיימא א"ל אימא קיימת, שכתב בשו"ע יו"ד ת"ב ס"ב מי שמת לו מת ולא נודע לו אינו חובה שיאמרו לו ואפילו באביו ואמו, וע"ז נאמר מוציא דיבה הוא כסיל, ומותר להזמין לסעודת אריסין ונישואין וכל שמחה כיון שאינו יודע.

וביאר שהטעם בזה, כי הידיעה מהפטירה הוא המחייב לנהוג בדיני אבילות, דהביטוי של צער מחייב את האבילות, ועיין לשון החינוך מצוה רס"ד שכתב, כי האדם נפעל כפי פעולותיו שיעשה וכו', על כן בבוא אליו עונש מקרה מות באחד מקרוביו אשר הטבע מחייב האהבה להם, תחייבנו התורה לעשות מעשים בעצמו אשר יעירוהו לקבוע מחשבתו על הצער שהגיע אליו וכו' עכ"ל. א"כ השמיעה והידיעה על הפטירה מחייבת את ההשתתפות בצער, וא"כ אם אינו יודע מזה אין כאן עדיין שעת חיוב של צער ושל אבילות.

בספר אשיח בפיקודיך עמוד רפ"ב מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שאלה, להודיע על פטירת אדם ח"ו הוי מוציא דיבה וגו', האם משום זה תמיד לא יספר. תשובה. כשיש תועלת מיוחדת אפשר לגלות.

שאלה. בגמ' פסחים ג' ע"ב בסוף העמוד איתא שלא מספרים על פטירת אדם ח"ו האם ברמז אפשר, תשובה. אפשר.

מ"ן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, חזקת חי, וממילא גם מי שלא יודע מברך כדן ולא לחולה.

הגאון ר' יצחק מרדכי הכהן רובין שליט"א מחבר ארחות שבת השיב³, כל עוד לא יודע מכלום, אין לו חובה לברר, וגם מי שידוע בכלל לא חייב להגיד לו בשורת לא טובה, שע"ז נאמר מוציא דיבה הוא כסיל, כמבואר בשו"ע יו"ד סימן תב' סעיף יב'⁴, ולכן יכול להתנהג כרגיל ולהבדיל ושאר הברכות.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, מצינו בגמרא במסכת גיטין (כח, א) דיש חזקת חיים לחולים, וכן עולה מהרמב"ם (הלכות גירושין ו, כח) והשולחן ערוך (אבן-העזר קמא, ח), ועיין באריכות בשו"ת תשורת שי (א, תקנט) שגם העלה הכי דיש לחולים חזקת חיים (וכן משמע משו"ת הלל אומר יורה-דעה רב). וכבר כתב בנחלת שבעה (סימן עח): "אפילו גוסס ד'רוב' גוססין למיתה, מכל מקום 'חזקת חי' הוא דאיכא".

ומהתוספות בקידושין (מה, ב ד"ה 'בפירוש') משמע שחוששים למיתה בזמן מועט. אך בשו"ת כתב סופר (אורח-חיים קג) ציין דתוך שבעה ימים חשיב זמן מועט דלא חיישין למיתה (וע"ע בשו"ת הריב"ש סי' רט).

אולם, היכא שניתן לברר בקלות, ואין בזה טורח, נראה דיש לעשות כן, שכן כבר כתב הר"ן על הרי"ף (ריש פסחים): "גרסינן בגמ' (ד, ב) בעו מיניה מרב נחמן בר יצחק המשכיר בית לחבירו ב'ד' חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק, למאי נפקא מיניה דליתיה להאי דנשייליה כלומר דאי איתיה למשכיר קמן לא נפקא לן מיניה מידי דאפילו נימא דחזקתו בדוק כל היכא דאיתיה קמן שיילין ליה דלא סמכין אחזקה דכל היכא דאפשר לברורי מילתא מבררין ולפיכך כתב הרב אלפסי ז"ל בפרק קמא דחולין דלא סמכין ארוב מצוין אצל שחיטה מומחין הן אלא היכא דאזיל ליה לעלמא וליתא גרידא, אלא דאם אינו יודע אין היכי תימצי לקיים המצוה.

בחוט שני (במהדורה החדשה על יו"ד תשפ"ג, על עניני אבילות עמוד תקס') הביא את דברי השו"ע סימן תב' סעיף יב' שמי שמת לו מת ולא נודע לו אינו חובה שיאמרו לו ואפילו באביו ואמו, וע"ז נאמר מוציא דיבה הוא כסיל, ומותר להזמין לסעודת אריסין ונישואין וכל שמחה כיון שאינו יודע.

וביאר שהטעם בזה, כי הידיעה מהפטירה הוא המחייב לנהוג בדיני אבילות, דהביטוי של צער מחייב את האבילות, ועיין לשון החינוך מצוה רס"ד שכתב, כי האדם נפעל כפי פעולותיו שיעשה וכו', על כן בבוא אליו עונש מקרה מות באחד מקרוביו אשר הטבע מחייב האהבה להם, תחייבנו התורה לעשות מעשים בעצמו אשר יעירוהו לקבוע מחשבתו על הצער שהגיע אליו וכו' עכ"ל. א"כ השמיעה והידיעה על הפטירה מחייבת את ההשתתפות בצער, וא"כ אם אינו יודע מזה אין כאן עדיין שעת חיוב של צער ושל אבילות.

בספר אשיח בפיקודיך עמוד רפ"ב מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שאלה, להודיע על פטירת אדם ח"ו הוי מוציא דיבה וגו', האם משום זה תמיד לא יספר. תשובה. כשיש תועלת מיוחדת אפשר לגלות.

שאלה. בגמ' פסחים ג' ע"ב בסוף העמוד איתא שלא מספרים על פטירת אדם ח"ו האם ברמז אפשר, תשובה. אפשר.

מ"ן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, חזקת חי, וממילא גם מי שלא יודע מברך כדן ולא לחולה.

הגאון ר' יצחק מרדכי הכהן רובין שליט"א מחבר ארחות שבת השיב³, כל עוד לא יודע מכלום, אין לו חובה לברר, וגם מי שידוע בכלל לא חייב להגיד לו בשורת לא טובה, שע"ז נאמר מוציא דיבה הוא כסיל, כמבואר בשו"ע יו"ד סימן תב' סעיף יב'⁴, ולכן יכול להתנהג כרגיל ולהבדיל ושאר הברכות.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, מצינו בגמרא במסכת גיטין (כח, א) דיש חזקת חיים לחולים, וכן עולה מהרמב"ם (הלכות גירושין ו, כח) והשולחן ערוך (אבן-העזר קמא, ח), ועיין באריכות בשו"ת תשורת שי (א, תקנט) שגם העלה הכי דיש לחולים חזקת חיים (וכן משמע משו"ת הלל אומר יורה-דעה רב). וכבר כתב בנחלת שבעה (סימן עח): "אפילו גוסס ד'רוב' גוססין למיתה, מכל מקום 'חזקת חי' הוא דאיכא".

ומהתוספות בקידושין (מה, ב ד"ה 'בפירוש') משמע שחוששים למיתה בזמן מועט. אך בשו"ת כתב סופר (אורח-חיים קג) ציין דתוך שבעה ימים חשיב זמן מועט דלא חיישין למיתה (וע"ע בשו"ת הריב"ש סי' רט).

אולם, היכא שניתן לברר בקלות, ואין בזה טורח, נראה דיש לעשות כן, שכן כבר כתב הר"ן על הרי"ף (ריש פסחים): "גרסינן בגמ' (ד, ב) בעו מיניה מרב נחמן בר יצחק המשכיר בית לחבירו ב'ד' חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק, למאי נפקא מיניה דליתיה להאי דנשייליה כלומר דאי איתיה למשכיר קמן לא נפקא לן מיניה מידי דאפילו נימא דחזקתו בדוק כל היכא דאיתיה קמן שיילין ליה דלא סמכין אחזקה דכל היכא דאפשר לברורי מילתא מבררין ולפיכך כתב הרב אלפסי ז"ל בפרק קמא דחולין דלא סמכין ארוב מצוין אצל שחיטה מומחין הן אלא היכא דאזיל ליה לעלמא וליתא גרידא, אלא דאם אינו יודע אין היכי תימצי לקיים המצוה.

² לכאורה ברגע שיש שם משמרות שנמצאים אחרים עם החולה, אולי בכה"ג אין לו מה לברר עתה מה צריך החולה, כי הרי נמצאים שם אחרים שמטפלים ודואגים לו, ועתה זה לא זמנו לדאוג לחולה, א"כ אולי בכה"ג אין לו חובה לברר מה עם החולה.

³ בס"ד בשבת קודש זו פרשת יתרו תשפ"ו שהה בקהילת אהל אברהם.

⁴ וז"ל "מי שמת לו מת ולא נודע לו אינו חובה שיאמרו לו ואפילו באביו ואמו ועל זה נאמר מוציא דיבה הוא כסיל ומותר להזמין לסעודת אירוסין ונישואין וכל שמחה כיון שאינו יודע. מיהו אם שואל עליו אינו לשקר ולומר חי הוא שנאמר מדבר שקר תרחק. הגה. ומ"מ בבנים זכרים נהגו להודיע כדי שיאמרו קדיש אבל בבנות אין מנהג כלל וכו'".

¹ **במסורת משה ח"א עמוד שס"ב הביאו שנשאל הגר"מ פינשטיין זצוק"ל**, שאלה. רב אחר שאל על שאחר הרמ"ם משיבה פלונית נשלח לבראזיל לאסוף כסף בשביל הישיבה ובינתיים נודע לאשתו שמת אביו, ושואל הראש ישיבה שם אם לגמרי יש ענין שלא להודיע עד אחר שלושים, כי במציאות אפשר לסדר שלא יידע, או אם יש להודיע. ואם יש להודיע, האם אפשר לחכות עד עוד שבוע, שצריך לחזור משם כדי שלא יפסיד הישיבה את שליחותו, או שצריך להודיע מיד, ומצד שני, הרב השואל רוצה להודיע מיד, כדי שיגמור שבעה שלו קורם ששוב יתחיל הזמן. וע"ש מה שהשיב בזה.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

להודיע כדי שיאמרו קדיש אבל בבנות אין מנהג כלל". כלומר, אין חובה לברר, דהרי אין חיוב כלל לספר לו. ולכן יכול להתנהג כרגיל, להתפלל ערבית בצאת שבת ולהבדיל.

שאלה.

מנין עשרה ביציאת נשמה בנשים וכהנים.

אמי ע"ה הריני כפרת משכבה זכתה משמים בס"ד שכל בניה יספיקו להיות ביציאת נשמתה בשעה שלש וחצי לפנות בוקר בליל חמישי אור לכה' שבט, הגם שחלק כבר נסעו לביתם מחוץ לעיר. ובס"ד אפילו האחיות התנדבו לקרוא לשני רופאים שמסתובבים במחלקה שיבואו וישלימו למנין ואמרו הפסוקים שאומרים ביציאת נשמה. ויש לעיין האם בכלל יש ענין מנין של עשרה אצל מיתת אשה.⁷

תשובה.

בשבט הלוי ח"ט סימן רמ"ד אות ב' כתב, שאל כב' אם רצוי שגם אצל נשים יהיו נוכחים עשרה אנשים בזמן יציאת נשמה. ואומר כי בדין עמידה אצל הנפטר בשעת יציאת נשמה ב"מ ישנם ב' הלכות. א. כדי שיתודה כמבואר בשו"ע יו"ד סימן של"ח ס"א, ובשבת ל"ב. ב. המבואר בשו"ע יו"ד סימן של"ט ס"ד כיון שנטה אדם למות אין רשאים לפרוד ממנו כדי שלא תצא והוא יחיד, וברמ"א ומצוה לעמוד על האדם בשעת יציאת נשמה וכו' וזה ודאי שייך גם בנשים, ויול להתקיים גם ע"י נשים מח"ק שלהם, וענין עשרה אנשים לא מוזכר כלל בשו"ע והוא בודאי תוספת מצוה ולא שמענו דנהוג כן גם בנשים.

בציוני הלכה על הלכות אבילות (עמוד קע') **מביא שנשאל רבינו הגרי"ש אלישיב זצוק"ל**, בגשר החיים (ב' ב' ד') כתב בשם המעבר יבק "ונומרה לעמוד בשעת יציאת הנפש, ומה טוב שיעמדו סביבו עשרה אנשים". האם מותר לכהנים לעמוד אצל קרובם הגוסס לצורך זה, תשובץ רבינו, הותר לכהן להיטמא למתו, לא לגוסס, כי זה צורך החי, לא צורך המת. בזמנינו אין מי שיועז מה זו גסיסה, לכן כל זמן שחי יכולים הקרובים להקל. אבל כהנים שאינם קרובים צריכים להחמיר מספק, כל עוד שאינם יודעים בוודאי שאינו גוסס.

שאלה. אמנם השו"ע כתב שאסור לכהן להיכנס לבית שיש בו גוסס, אבל הרמ"א כתב "ויש מקילין וטוב להחמיר", הרי שאינו אסור מדינא, א"כ יש להקל לכהנים כיון שאין יודעים בבירור שזו היא הגסיסה. תשובת רבינו, סוף סוף יש שיטות שאסור בגוסס מדאורייתא. למעשה אסור.

שאלה.

מציוני שיעקב ביקש חולי שלא ימות פתאום, ומאידך המשפחה נקשרים לחולה יותר בתקופה זו.

אבי מורי שליט"א שאל, מציוני שיעקב אבינו ביקש חולי כדי שיהי' יותר קל למשפחה להתכונן להסתלקות הנפטר, ממה שח"ו נפטר

קמן דנשייליה אבל איתיה קמן לא סמכין אחזקה ובדיקין ליה". וכ"כ גם הנימוקי יוסף (פסחים ד, א).

ומצינו דהרשב"א (עמ"ס חולין נג, ב ד"ה כי פליגי') כתב: "ושמא י"ל דלא שרי ספק ספיקא אלא היכא דלא אפשר לעמוד על בוריו של דבר, אם אסור הוא אם לאו, אבל במקום שאפשר לעמוד על בוריו של דבר בודקין".

וכתב הטור (יורה דעה הל' שחיטה ס' א): "וכל אדם אפילו אין מכירין אותו שמוחזק לשחוט שלא יתעלף וגם אין יודעין בו שהוא מומחה ויודע הל' שחיטה שרוב הרגילים לשחוט הם בחזקת מומחין ומוחזקין בד"א שאינו בפנינו אז מותר לאכול משחיטתו וסומכים על החזקה אבל אם הוא לפנינו צריך לבודקו אם הוא מומחה ולשואלו אם נתעלף". ופסק השולחן ערוך (יורה דעה א, א): "... במה דברים אמורים, כשאנו לפנינו, אז מותר לאכול משחיטתו וסומכים על החזקה. אבל אם הוא לפנינו, צריך לבודקו אם הוא מומחה ויודע הלכות שחיטה..." רמ"א: "וי"א שאין לסמוך על החזקה אלא בדיעבד, אבל לכתחלה אין לסמוך על החזקה, במקום דיכולין לבררו, (מרדכי והגהות אשרי וגורו בשם א"ז ושאלתות פרשת בהעלותך)..." וע"ע בש"ך (סק"ה).

וכן מצינו דכתב המשנה ברורה (ח, סק"ב): "האחרונים כתבו דצריך לבדוק כולם אחד דלא סמכין אחזקה במקום דיכולין לבררו וגם דחזקה גרועה היא דעשוין החוטין ליפסק ולכן צריך לבדוק בכל יום בבוקר כשלושן ואז אף שהסירן והסיח דעתו מהם אף דצריך ברכה כשחוזר ולובש אפ"ה אין צריך לחזור ולבודק דבזמן מועט כזה אינו רגיל ליפסק וסמכין אחזקה". כלומר פרק זמן קצר, אינו מבטל את החזקה. וע"ע בהרחבה מתי סמכין על חזקה (וא"צ לברר) בספר בינת אדם (שער רוב וחזקה ס' ט-י, יב). ואף שהפרי מגדים (תלז) כתב: "וכן כתבתי בספר גינת ורדים (כלל סב) ופרי מגדים (פתיחה כוללת ח"א אות ד) ושושנת העמקים (כלל יב ד"ה 'ועתה' וד"ה 'ודע') דכל דבוק, מבררין ברובא גם כן, ע"י שאלה, ואף בדרבנן". יתכן, דזהו רק היכא שעבר פרק זמן מסוים. דהרי גם בטלית קל לבדוק, ולא הצריכו.

אלא שכתב החי"י אדם היכא שיש חשש סביר, במקום שאפשר לברר צריך לברר. וא"כ בשאלת כת"ר יש חשש סביר שהשתנה החזקה. וכן משמע מהמג"א (ח, סק"א).⁵ וע"ש במחצית השקל שלדעת המג"א בחזקה אפילו אין חזקת איסור כשאפשר לברר צריך לברר. וכ"נ דעת החת"ס בהגהותיו שם לשו"ע, אך ראה בדגול מרבבה שם, שמכך שלא תירץ כן נראה שלא ס"ל כחילוק זה. אמנם החי"י אדם הסביר את דעת הב"ח רק לגבי חזקה התלויה במעשה (כמו בדיקת הציצית), אבל חזקה דממילא ובטבע העולם, וכן ברוב, אין צריך לבדוק.

ולפי דבריו עד כה עולה דהכל תליא אם אפשר לברר בקלות. דאם מיירי בזמן קצר אין לחוש שמא מת, אך בזמן ארוך יותר (כשישי-שבת), יש לברר היכא שניתן בקלות. אלא דיש לדחות זאת, ולומר כי אין חיוב לברר וזהו דין מיוחד בהלכות אבילות, שכן פסק השולחן ערוך (יורה דעה תב, יב): "מי שמת לו מת ולא נודע לו אינו חובה שיאמרו לו ואפילו באביו ואמו ועל זה נאמר מוציא דיבה הוא כסיל ומותר להזמין לסעודת אירוסין ונישואין וכל שמחה כיון שאינו יודע. מיהו אם שואל עליו איז לו לשקר ולומר חי הוא שנאמר מדבר שקר תרחק. הגה. ומ"מ בבנים זכרים נהגו

⁵ בשער הציון (סקל"א) איתא בשם המגן אברהם (ס' יג) והפרי מגדים (שם) בשם הלבוש והגר"א שם.

⁶ וכן איתא באלהי זוטא (שם, סק"ט) ובמשנה ברורה (סק"ב).

⁷ בשומר אמת תורה תניינא עמוד קמ"ב כתב, הנה בכתו' ח' א' מבואר דברכת חתנים בעשרה וחתן מן המנין וכן בברכת אבילים האבל מן המנין. ומה שיש שנסתפקו בעומדים עשרה בשעת יציאת נשמה אם החולה עצמו מן המנין, הנה את המנין צריכים כשעדיין הוא חי ולא לאחר מותו ולכן הוא ראוי להצטרף. וצ"ע דעל"פ יצאה נשמתו כשכבר אין מנין, דהוי

כמו א' אחר שיוצא מבין המנין לחוץ דחסר העשירי. ובלא"ה כיון דהוא גוסס ומסתמא כבר הוא לא בדעתו, עי' תוס' קידו' ע"ח ב' ממילא אינו מצטרף.

עוד כתב, צריך עיון איך מותר לומר פסוקים בעת יציאת נשמה, הא א"א לכוין השעה ממש ואולי כבר יצאה הנשמה והוי לועג לרש וע"כ כיון דזה לכבודו אז שרי תוך ד"א אף דאולי כבר יצאה הנשמה, וצ"ע דאמרו דעת החזו"א דאף כה"ג אסור לידו תוך ד"א, ואולי כיון דיש חזקת חי כ"ז שלא ברור שמת, ומהני אף דעתה הוי חזקה עשויה להשתנות.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

בפתאומיות בלי שהמשפחה מתכוננת כלל והכל נופל עליהם כרעם. אולם מאידך כשיש חולי הרי כל המשפחה מתלכדת ומתמסרת מאד לחולה, וכל כמה שיותר קרובים אל החולה בקשר משפחתי, נקשרים בזמן החולי מאד, ואז בעת הפטירה הוא קשה מאד, כי עד עכשיו התקשרו ודאגו לחולה כל הזמן במסירות ימים ולילות, ולפתע עתה אין את החולה ח"ו, א"כ לכאורה הקושי גדול יותר בהסתלקות החולה אחרי שכל כך נקשרו אליו. איזה תנחומים אפשר עתה לומר לאבי מורי שליט"א אחרי פטירת רעייתו אמנו ע"ה, שמסר נפשו ונקשר בנפשה אחרי תקופה של מסירות ודאגה יומם ולילה. והשיב בכתב ידו, נשאר הרגשה טובה שעשו כמיטב יכולתם להיטב את מצבה, אלא שמלאו ימיה כפי שנגזר.

שאלה.

ביאור הגמ' על זאת יתפלל כל חסיד לעת מצא זו מיתת נשיקה.

בגמ' בברכות דף ח. מצינו על זאת יתפלל כל חסיד לעת מצא, ואחד הפירושים הוא על מיתה, ומבואר בגמ' שזה מיתת נשיקה. ומבואר ברש"י מיתה יפה ונוחה. יש לעיין האם זו בקשה על מיתה בפתאומיות, ועוד, הרי יעקב ביקש חולי שיוכל להתכונן למיתה. מדוע רק חסיד יתפלל על זה ולא כל אחד. והיכן מוזכר שמתפללים ע"ז.

תשובה.

בהערות הגרי"ש אלישיב על ברכות עמוד לב' שם בסוגיא כתב, על זאת יתפלל כל חסיד אליך וכו'. מה שאמר' שהחסיד מתפלל על אשה, הוא משום שהחסיד צריך שאשתו תתאים לדרכי הנהגת חסידותו, ולכך צריך הוא תפילה יתירה משאר אנשים. ועל המיתה הוא מתפלל משום ביטול תורה שיש לו בחרדתו מן המיתה ומתפלל שלא ימצא בו. ואף על הקבורה מתפלל, משום שדינים קשים יש בין מיתתו לקבורתו, ולכך מתפלל שלא תתעכב קבורתו.

נביא מה ששאלתי זאת לפני שנים בס"ד לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, כמה שאלות בענין.

ש. הגמ' בברכות דף ח' ע"א אומרת בין הדברים שאדם צריך להתפלל לעת מצא זו מיתת נשיקה. ומפרש רש"י שימות במיתה יפה ונוחה. האם הכוונה שימות בפתאומיות ברגע אחד בלא יסורים. ת. כן.

ש. אם הכוונה שימות בפתאומיות כגון שלא יקום בבוקר, קשה, שהרי מצינו שיעקב ביקש חולי שאדם לא ימות בפתע כדי שיוכל לקבל הבשורה בקלות יותר, ואיך כאן מבקשים על מיתת נשיקה. ת. תלוי למי.

ש. הגמ' בדף ח' ע"א אומרת כמה דרשות על הפסוק על זאת יתפלל כל חסיד לעת מצא, ובין הדרשות "רב נחמן בר יצחק אמר לעת מצא זו מיתה וכו'". היכן מתפללים שימות במיתה יפה ונוחה. ת. על הצדיקים.

ש. כמו כן נזכר עוד דרשה שצריך להתפלל "ר' יוחנן אמר לעת מצא זו קבורה". היכן מתפללים על כך. ת. היכן שירצה.

ש. מדוע כשמתפלל לעת מצא זו מיתה, שימות במיתה יפה, אין בזה בעיה של פתיחת פה לשטן, הרי צריך להתפלל על כך כל הזמן כי אדם לא יודע את עתו. ת. כן גזר הקב"ה את אדם הראשון.

ש. הגמ' בברכות ח' ע"א מביאה כמה דרשות בביאור הפסוק על זאת יתפלל כל חסיד, האם על אשה, או על תורה, או על מיתה, או על קבורה. וכל מ"ד אומר משהו אחר. האם יש מחלוקת

בפתאומיות בלי שהמשפחה מתכוננת כלל והכל נופל עליהם כרעם.

אולם מאידך כשיש חולי הרי כל המשפחה מתלכדת ומתמסרת מאד לחולה, וכל כמה שיותר קרובים אל החולה בקשר משפחתי, נקשרים בזמן החולי מאד, ואז בעת הפטירה הוא קשה מאד, כי עד עכשיו התקשרו ודאגו לחולה כל הזמן במסירות ימים ולילות, ולפתע עתה אין את החולה ח"ו, א"כ לכאורה הקושי גדול יותר בהסתלקות החולה אחרי שכל כך נקשרו אליו.

תשובה.

לשון רש"י בסנהדרין קז: "בעא רחמי דלהוי חולשא, כדי שיהא פנאי לבניו לבא כל אחד ואחד ממקומו להיות עליו בשעת מיתה, שכיון שרואין שנפל למטה יודעין שימות ומתקבצין ובאין". מאידך לשון רש"י בבא מציעא פז. "בעא רחמי והוה חולשא, שיחלה אדם לפני מותו ויצוה לביתו".

בגמ' בברכות נג' ע"א אמרו "תניא נמי הכי של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא בבית המדרש מפני ביטול בית המדרש". וכתב רש"י בד"ה מרפא, לאדם המתעטש שרגילים לומר אסותא. בגליון הש"ס שם על רש"י כתב "והוא בפרקי דר"א פרק נב' מיום שנבראו שמים וארץ לא היה אדם חולה אלא אם היה בדרך או בשוק והיה עוטש ונשמתו יוצא מנחיריו עד שבא יעקב אבינו ובקש רחמים ואמר רבון כל העלמים אל תקח נפשי ממני עד שאצוה את בני ובנותי ונעתר לו לפיכך חייב אדם לומר בעטישתו חיים שנהפך המות הזה לאור שנאמר עטישותיו תהא אור".

ראיתי במדרש תלפיות ענף יעקב שכתב "יעקב ביקש על חולי קודם מיתה כדי שיעשה האדם תשובה. עוד טענה לסלק קטרוג וערעור מן אדם הראשון שיאמרו לו הבריות אתה גרמת לנו מיתה אבל עתה מחמת קושי החולי רוב אדם מתירין עצמן למיתה. ולמה לא אברהם ויצחק לפי שיעקב היה סוף גלגולו ותיקונו של אדם הראשון.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, יתכן שיעקב ביקש בכדי שיוכלו להיפרד, אך לא בשביל להקשות על המשפחה. כלומר ביקש שלא ימות בפתאומיות, אלא רק אחרי מחלה קצרה, בה יספיק לצוות את בניו (ולא יהיה מחלוקת בנכסים), הכי מבואר בילקוט חדש (ערך מיתה אות עג).

הרה"ג ר' אהרן גרננד שליט"א השיב, בעזה"י, אולי אדרבה ע"ז זוכים לקיים עוד מצוות שאי אפשר לקיימם אח"כ, כגון כיבוד הורים בחייהם, וכל מצוות התלויות בחולים ביקור חולים גמילות חסדים ועוד, משא"כ אם נ' פתאום מרגישים חרטה למה לא קיימו יותר כיבוד הורים וכו', אולי.

עוד אפשר, שכל זה אינו שיקול, מול השיקול שבכך החולה מכין עצמו בתשובה ומעשים טובים להגיע זך ונקי לעולם העליון, ואף שיש בזה קושי לנשאים, עם כל זה, כיון שהנשאים יודעים שע"כ ה' עלה ללמעה זך ונקי ויזכה בדין של מעלה אין טובה נחמה טובה מזה להנשאים, לכאול.

וכבר אמר לי מרן (הגר"ח קניבסקי) זיע"א לא זמן רב קודם פטירתו על הנפטרים בזה"ל: עוד מעט כולם חוזרים לפה. עכלה"ק. יה"ר שיהיה ונחזה זאת בב"א.

יש כמה תלמידי חכמים שליט"א שציינו, שבב"מ פ"ז ע"א פרש"י דביקש שיחלה בכדי שיוכל לצוות לביתו, וא"כ אי"ז לתועלת המשפחה אלא לתועלת הנפטר.

ולא כתוב שם שביקשו שיהיה יותר קל לעקל את הבשורה, אלא שהאב יצווה על בני ביתו, כמש"כ רש"י בב"מ פז. וגם לרש"י בסנהדרין קז: הענין שיהיה להם פנאי לבקר את החולה, ולהיות אצלו בשעת מיתה.

שאלה למרן הגר"ש שטינמן שליט"א.

לכבוד מרן ראש הישיבה שליט"א.

אבי מורי שליט"א שאל, מצינו שיעקב אבינו ביקש חולי כדי שיהיה יותר קל למשפחה להתכונן להסתלקות הנפטר, ממה שח"ו נפטר

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

'ונחזור לעניינינו'. אך בעקבות חטא העגל חזרו ישראל לקלוקלם הראשון והשליטו עליהם את מלאך המוות. למרות חטא העגל, עדיין קיימת מיתת נשיקה, וכתב בספר מעבר יבק (חלק שפת-אמת פרק כה ד"ה 'ויזהר האדם') כי נשמות הצדיקים שמשוגות מה שביכולתם בעולם הזה עדיין זוכות למות מיתת נשיקה. וכתב בספר רב הישר (סו"פ 20) כי צריך כל אדם להתפלל שכשיבוא יום קיצו תבוא אליו השכינה וימות 'מיתת נשיקה' שהיא נחשבת מיתה בשיבה טובה. וראיתי הערה מעניינת בספר בעל שבט המוסר בספרו עיני העדה (עה"ת פרשת ויקרא דף א ע"ב ב ד"ה ירחץ) שאם עוסקים בספר התורה אז ניצלים מחרבו של מלאך המוות כי מתים מיתת נשיקה.

שאלה.

חפירת מנהרה מתחת לקברים בהר המנוחות להוספת קברים.

בהר המנוחות חפרו מנהרה גדולה מתחת לשטח בית הקברות למעלה, ועי"ז קיבלו שטח חדש לעוד הרבה קברים אם יצטרכו ח"ו. ורבים חששו האם יש איזה בעיה בחפירה כזו שהקבורים למעלה, אולי לא קבורים בקרקע ממש, כי מעתה יש חלל אור מתחת לקברים, או נידונים אחרים.

תשובה.

בתשובות והנהגות חלק ח' סימן סג' כתב, נשאלנו מהח"ק דפרושים כאן בעיה"ק שיש מחסור במקומות הקבורה וע"כ רוצים לחפור מנהרות בהר המנוחות בעומק ההר, ועי"ז יוכלו לקבור בקרקע המנהרה וגם מעליו מעל גג המנהרה ובאו ושאלו להבד"צ.

והסכמתי להתיר לחפור המנהרה רק בחלק ההר שעדיין לא קברו שם, אבל לא הסכמתי שיחפרו מנהרה תחת המקומות שכבר קברו שם, דאף שהוא מופלג הרבה יותר מ' טפחים מהמת העליון והוא כרשות בפנ"ע, מ"מ חוששני שכיון שבשעה שקנו הקבר לא העלו על דעתם שיחפרו תחת הקבר, שלא היה נהוג כן עד עתה, ע"כ מסבא נראה שכשקנו קבר נתכוונו לקנות מקום הקבר ומתחתיו עד תהום ארעא ומעליו עד לרקיע, ועכשיו כשחופרים בעומק ההר מתחת הקבר הוא גוזל מהקרקע שלהם. וע"כ התרתי להם לחפור רק באותם המקומות שעדיין לא קברו שם, שמכאן ואילך הקונה קבר מעל גג המנהרה יודע שמתחתיו יש מנהרה ואין הקרקע קנוי לו עד תהום ארעא, וכן הקונה קבר בקרקע המנהרה יודע שמעליו יש גג המנהרה לקבורה שם ואין אור הקבר קנוי לו עד לרקיע, ואז אין לחשוש כלל לגזל המת.

בקובץ בהיכלא (שע"י קהילת בני תור בהר נוף בראשות מחבר ארחות שבת שליט"א, קובץ י"ב עמוד תקלד') יש אריכות וביאור נרחב על מנהרת ח"ק פרושים בהר המנוחות ואת כל הנידונים, ובתוך הדברין הובא שהיות שעצם הדבר לקבור במנהרות הוא דבר שלא נעשה שנים רבות (מזמן התנאים האמוראים והגאונים) פנו ראשי הח"ק במכתב (כ' סיון תשע"ו) לגדולי ישראל ע"מ לקבל את דעתם. כמובן רק לקבורת שדה בלבד ולא באופן של כוכים כלל.

הגרא"ל שטינמן זצ"ל כתב להם מכתב להיתר (תמוז תשע"ו) והגרא"ח קניבסקי זצ"ל הצטרף לזה. (יצוין שבתחילה שליח הח"ק פנה אל הגרא"ח קניבסקי זצ"ל והוא לא רצה להתיר זאת באומרו שזה שינוי מנהג שלא נהג בו שנים רבות, אבל אחר שהגרא"ל שטינמן זצ"ל כתב להם מכתב להיתר, ביטל הגרא"ח את דעתו והצטרף למכתב). וע"ש עוד.

בהמשך דבריו הביא עקב החשיבות הציבורית בנושא העוסק בהלכות ממונות העמוקות וחשש גזל מתים שעליו אמרו חז"ל שמחות פ"ט מרובה גזילת המת מגזילת החי שהגוזל את החי

ביניהם על מה צריך החסיד להתפלל או שכל אחד מוסיף ואין מחלוקת, ולמעשה צריך להתפלל את כל הדברים.

ת. המחלוקת מה העיקר ומה בכלל.

ש. עוד צ"ב, מדוע על זאת יתפלל על חסיד דוקא ולא כל אחד צריך להתפלל כן.

ת. לא כל א' ראוי שיתקבל תפלתו.

ש. עוד צ"ב, לסוברים שצריך לבקש על מיתה וקבורה, וכי מגיל צעיר צריך החסיד להתפלל על כך, ומתי באמת מתפללים על כך.

ת. באלוקי נצור.

הרה"ג ר' אהרן גרנדש שליט"א הראני מה שכתב בספרו החדש תשובות הגר"ח (ח"ד מהדורה החדשה תשפ"ד על מסכת ברכות תשובה א') **ששאל ג"כ לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל**, ברכות ח. לעת מצא, אשה, תורה, מיתה, קבורה, בית הכסא. מדוע חז"ל לא תקנו תפילה קבועה על ענינים אלו, כפרש"י שיהיו מזמנים לפניו, תשובה, הכל תלוי באתה חונן.

ובהערה ביאר שאולי כוות רבינו בתשובה שהכל כלול באתה חונן. וע"ש בהערה מה שמנסה לבאר כוונת רבינו שאם יש דעת לבן אדם מה העיקר בחיים, ממילא יודע להתכונן ולנצל את החיים כל הזמן.

מין הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, נשיקה אינה בפתאומיות אלא בקהות יסורים.

רש"י מבאר לעת מצוא יתפלל שיהא מצוין לו לכשיצטרך, דהיינו שלא יהיו לו הפרעות לעבודת ד' שהוא מתמסר יותר גם בדברים שהם לפני ים משורת הדין, וצריך שיה' פנוי, לאשה, לתורה, למיתה בלי יסורי גסיסה, לקבורה בלי עינוי הדין, ולבית הכסא, כמבואר בגמ' שם.

ולשון הגמ' בב"ק דף ל', האי מאן דבעי למיהוי חסידא, ומשמע קצת שאין זה חיוב אלא מי שרוצה להתעלות ולהתרומם. וצריך לזכות להבין שהשאיפה היא להתרומם, ולא רק לצאת יד"ח, וכבר ביאר בספר מסילת ישרים את הקנינים לזה.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, דברי כת"ר הם בדברים עמוקים ונסתרים ואינני מבין הרבה בהם. ואציין את הידוע לכל, כפי שציננת הגמרא במסכת ברכות אומרת מהו "לעת מצא" שעליו התפלל החסיד. רבי חנינא (ויש אומרים רבי יוחנן) אומר: "לעת מצא - זו מיתה". וביאר רש"י שהכוונה היא לתפילה "שימות במיתה יפה ונוחה".

ומצינו עוד בגמרא בבבא בתרא (יז, א) בעניין מיתת נשיקה: "תנו רבנן ששה לא שלט בהן מלאך המות ואלו הן אברהם יצחק ויעקב משה אהרן ומרים אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל משה אהרן ומרים דכתיב בהו (במדבר לג, לח) על פי ה' והא מרים לא כתיב בה על פי ה' אמר ר"א מרים נמי בנשיקה מתה". וביאר רש"י: "שלא שלט בהן מלאך המות - אלא מתו בנשיקה על פי שכינה... שמתו ע"פ שכינה ואין ראוייה רמה לשלוט במי שנשוק משכינה שהרי אין הרמה אלא מטפה מרה המטפטפת מסכינו של מלאך המות דאמר מר (ע"ז כ, ב) ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות".

אין זה הכרח שמיתת נשיקה תהיה בפתאומיות, אלא דזוהי מיתה קלה הדומה למשיכה של שיערה מתוך כוס חלב, שנמשכת בקלות וללא חיכוך מיותר (ומעניין כי רב נחמן סיפר לרבא שהפטירה לא כאבה לו כלל, אך אם יציע לו הקב"ה לחזור בחזרה לחיות בעולם הוא יסרב, בגלל הפחד הגדול שחווה בשעת פטירתו עיין בגמרא מועד-קטן כח, א).

בעניין האם זהו רק לחסיד או כל אדם. הכלי יקר (במדבר יט, ב ד"ה 'וענין עמוק זה') כותב כי מיתת הנשיקה היתה אמורה להיות נחלתם של כל ישראל, כי במעמד הר סיני היה לישראל חירות ממלאך המוות (שמות רבה מא, ז). ועל דעת זה ה' רצה לתת לישראל את התורה לפני חטא העגל, כך שמיתתם תהיה בנשיקה על ידי הידבקות אל השכינה היות והנשמה חפצה מאוד לזון וליהנות מזיוה ('שתי ידות' פרשת אחרי מות דף פה ע"ב ד"ה

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

המת, ואין כאן מקום להאריך בכל הנידונים החשובים. והביא גם את הדעות החולקים שאין בזה חשש גזל המת. ובעמוד תקסד' הביא תוספת דברים שכתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א ומה ששאל עוד על מה שעוררנו במושב הבד"צ אודות מה שרצו הח"ק לחפור מנהרה תחת חלקות ישנות בהר המנוחות ולקבור שם ועוררתי דאותם שכבר קנו קבר יש לחוש שקנו זכותם בקרקע מתחת מתהום עד הרקיע וכת"ר הביא סיעתא לדברינו (האחרונים) וא"כ כשחופרים מנהרות בעומק ההר יש לחוש לגזל המתים שקבורים מעל המנהרה, ולכן לא התרנו לחפור מנהרות אלא באותם חלקות שעדיין לא קברו שם. וע"ז שואל כת"ר דבירר אצל האחראי בעירייה על ביה"ק ואמר לו שהח"ק כלל לא יכולים להקנות למת כיון שהר המנוחות היא בבעלות העירייה והעירייה מעולם לא הקנתה הקרקע לח"ק, והעירייה רק מספקת חלקות לקבור שם באמצעות הח"ק, אבל אין כאן שום מכירת או נתינת קרקע מהעירייה לח"ק (מי שקנה קבר מחיים אי"ז קנית קרקע אלא מוגדר כ"דמי שמירת אחוזה מחיים) וכיון שהעירייה שהקרקע בבעלותם רק נותנת למת זכות להקבר שם אבל לא יותר מכך לכן המת קונה רק מקומו שזקוק לקבורתו אבל לא קנה כלל מה שמעל הקבר ולא מה שתחתיו שהח"ק לא יכלו להקנות הקרקע שמעליו או תחתיו שאין הקרקע שלהם שיוכלו להקנותו עכ"ד.

הנה לענ"ד נראה, דכיון דעכ"פ לפי דבריו העירייה נתנה למת הזכות להקבר שם וכוונתם בהסכמה זו שכל מה שצריך להיות של הנפטר כדי שיוכל להיקבר שם הם מסכימים ליתן לו, וכיון שלפי זכרוננו מובא באחד מהס"ק שעל המת לקנות הקרקע מהתהום עד לרקיע כדי שעי"ז לא יוכלו המזיקים ליכנס בקברו, א"כ ממילא בהסכמת העירייה לאשר לח"ק ליתן למת הזכות ליקבר שם כלול בהסכמתם זו שמסכימים ליתן למת כל מה שצריך בשביל קבורתו שזהו גם הקרקע שמעליו ומתחתיו, ולכן אף שלא פירשו להדיא שנותנים לו מה שעליו ומה שמתחתיו, מ"מ אם זקוק לכך בשביל קבורתו זכה בכך כל עוד שלא פירשו להיפך. המצפה לרחמי שמים מרובים וכו'.

וע"ש עוד במאמר עוד שיטות וביאורים בענין, ועוד נידונים בנוגע לקבורה מעל המנהרה.

בקובץ מוריה (שנה לט' תשרי תשפ"ה עמוד שצא') הביא את הנידון לגבי חפירת המנהרה בהר המנוחות, והעיר למה חששו לגזל רק במנהרה הזו לצורך קברים, ומדוע לא חששו לאיסור גזל במנהרה בכביש 16 שחפרו כביש נסיעה מתחת לבתיהם של שכונת הר נוף וכן בעוד מנהרות מתחת לבתיהם של אנשים, שלכאורה גם שם יש לדון מצד גזל שקנו את הקרקע עד התהום. וע"ש מה שהאריך לבאר מדוע אין חשש גזל המתים בחפירת המנהרה.

שאלה.

תשלומין לברכת אשר יצר אחר הקבורה כשהתחייב לפני כן.

ידוע שאונן פטור מכל הברכות, ולכן אין לו לברך ברכת אשר יצר בעודו אונן. השאלה היא, האם מיד אחרי הקבורה מחוייב להשלים ברכת אשר יצר על הזמן שהיה אונן.

תשובה.

הביאור הלכה ריש סימן עא' כתב בתוך דבריו ז"ל, "כתב הדרך החיים אם נקבר המת לאחר שאכל ועדיין לא עבר הזמן שיתעכל המזון, חייב לברך ברכת המזון, וכן באשר יצר אם עשה צרכיו בעודו אונן חייב לברך אשר יצר אחר שנקבר המת אפילו כל היום, עיין שם טעמו, אם לא שמבקש עוד לעשות צרכיו אין צריך עתה לברך כי אם ברכה אחת על שתיהם וכו'".

בנטעי גבריאל על הלכות אבילות ח"א פרק כ' אות ב' עמוד רל' כתב, אם עשה צרכיו בעודו אונן חייב לברך אחר שנקבר המת,

יכול לפייסו ולהחזיר לו את הגזלות, הגוזל את המת אינו יכול לפייסו ולהחזיר לו גזילו, העברתי את כל הענין לשבט ביקורתו של גיסי חורגי הדיין הגאון רבי שלמה קלגסבלד שליט"א חבר ביה"ד לממונות בהר נוף ים ורב קהילת עטרת נוף וסידרתי הדברים לפי הדרכתו והערותיו והארותיו הנפלאות שזורות לאורך המאמר וישר כחו.

ענף א' חשש גזל בקבורה במנהרות.

כתב הגר"מ שטרנבוך במכתבו מתאריך כ"ד תמוז תש"פ הנדפס בריש הספר ובעז"ה יודפס בספת שו"ת תשובות והנהגות חלק ח' על מנהרת הקבורה של קהילת ירושלים וכן יש להיזהר בקבורה ב"מנהרות הקבורה מתחת פני האדמה כי גם שם מצוי קברים בקוביות בטון או קלקר (ומלבד זאת יש לחוש שם לגזל המתים שקנו מקומם בהר למעלה עוד קודם החפירה למטה כי זכות הוא לנפטרים להיקבר בקרקע שלהם מעומק תהום עד רום רקיעא ואכמ"ל) עכ"ל.

כאמור בהקדמה לשער זה ראשי הח"ק שאלו את חברי בד"צ העדה החרדית ובמושב הבד"צ העלה הגר"מ שטרנבוך שליט"א את הבעיה הממונית הנ"ל. והפתרון נמצא באופן שיחפרו מנהרות שיהיו רק תחת חלקה חדשה שעדיין לא קברו שם שבזה אין בעיה ממונית וכפי שיבואר ויוסבר להלן (ענף ד' בנוגע למערת אדמורי"י גור) ולכן התנו במכתב ההיתר שלהם מתאריך מיום ט"ז מנ"א תשע"ז שאפשר לעשות כן בחלקה החדשה והנידון עתה הוא רק לחלקה זו אשר הציגו תוכנית הבניה להביד"צ דהיינו לחצוב מנהרה והקבורה תהיה קבורת שדה רגילה וכו' עכ"ל.

וכך ביאר לי ראב"ד בד"צ העדה חרדית הגר"מ שטרנבוך שליט"א במכתבו הנדפס להלן בסוף המאמר, ומה ששאל עוד על מה שעוררנו במושב הבד"צ אודות מה שרצו הח"ק לחפור מנהרה תחת חלקות ישנות בהר המנוחות ולקבור שם ועוררתי דאותם שכבר קנו קבר יש לחוש שקנו זכותם בקרקע מתחת מתהום עד הרקיע (וכת"ר הביא סיעתא לדברינו מספרי האחרונים), וא"כ כשחופרים מנהרות בעומק ההר יש לחוש לגזל המתים שקבורים מעל המנהרה ולכן לא התרנו לחפור מנהרות אלא באותם חלקות שעדיין לא קברו שם עכ"ל.

ולפני שנבאר את הבעיה הממונית, יודגש שאין ראייה לנקודה זאת ממכתבי גדולי"ה הנ"ל בהקדמה, כיון שאין במכתבי גדולי ישראל הנ"ל שום התייחסות מפורשות שאין בעיה ממונית לחפור מנהרה מתחת חלקה ישנה שכבר קברו בה ויתירה מזו הרה"ג רבי ניסן שוב מראשי ח"ק פרושים והחתום על המכתב שנשלח לגדולי"ה אמר לי במפורש שהם לא שאלו את הגדולים על זה ולא הדגישו להם כלל שישנה חלקה ישנה עם קברים מעל מיקום המנהרה כיון שהיה זה עוד לפני ששמעו מהגר"מ בישיבת הבד"צ את הבעיה הממונית ולכן לא חשבו לשאול במפורש על זה עכ"ד. והגם שבמכתבם לגדולי"ה שהראוני הזכירו שתהיה חלקת קברים מעל המנהרה מ"מ ברור שהובן לגדולי"ה שהכוונה לחלקת חדשה שיכינו אותה יחד עם החלקה שבמנהרה ובזה אין חשש כלל ולא שיחפרו תחת חלקה ישנה וזה מוכח מניה וביה דאל"כ היו מדגישים שיזהרו בחפירת המנהרה לבל יפגעו בקברים הישנים שלמעלה.

למעשה, רוב המנהרה אכן נחפרה תחת חלקה חדשה של פרושים שעדיין לא קברו בה, ולכן בזה אין כל חשש של גזל המתים הנ"ל, אמנם מקצת מהמנהרה החלק הפנימי יותר של המנהרה נחפרה תחת חלקה ישנה של ח"ק קהילת ירושלים, (ובהמשך נביא את נימוק ראשי הח"ק על זה) וע"ז יש לדון כדלהלן. וליתר פירוט, יש כיום תשפ"ד במנהרה הכנה לכאלף קברים וכשליש ממנה נמצא תחת חלקה ישנה של קהילת ירושלים.

ומעתה ואילך הרחיב שם לדון באיזה אופן אומרים שהמת קונה את מקומו והאם קנה את כל הקרקע עד התהום, ומתי יש גזל

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

וכ"פ בנטעי גבריא (אבילות ח"א כ, ב עמוד רל): אם עשה צרכיו בעודו אונן חייב לברך אחר שנקבר המת, ואם צריך עוד לעשות צרכיו א"צ לברך עתה רק פעם אחת ברכה אחת על שתיים. וי"א דכיון שהלך לבית הכסא בעודו פטור אינו יכול לברך אח"כ. אולם ציין בהערה את החולקים על כך (שו"ת טוב טעם ודעת ח"ב סי' רז, ערוך-השלחן יו"ד שמא, יז, וע"ע בעמק ברכה עמוד קלט). והספרדים מחמירים דלא ניתן לברך אשר יצר אחר הקבורה, ועיין בזה בשו"ת יביע אומר (ג אורח-חיים כז), בחזון עובדיה (אבילות ח"א עמוד קנא) ובספר ואני תפילה (ח"א עא, כז עמוד תקלט). וע"ע בספר דמשק אליעזר (מערכת א אות ה), בקציני ארץ (א אות פח), בשו"ת מחקרי ארץ (ו אורח-חיים כב אות ג), בספר חיי משה (א עמוד נה) ובשו"ת שרגא המאיר (ז, קיא אות ג).

ולפי זה עולה כי לאשכנזים יוכלו לברך אשר יצר אחר הקבורה ואילו לספרדים לא יברכו.

שאלה.

אונן מלפני שחרית, לגבי ברכות התורה ושאר ברכות אחר הקבורה.

מי שהיה אונן מלפנות בוקר, מה דינו לגבי ברכות התורה ושאר ברכות שברכתם כל היום.

תשובה.

בהליכות שלמה על תפילה פרק יח' אות ב' כתב, מי שהיה אונן בשעה שניעור משנתו בבוקר, מברך אחר הקבורה ברכת התורה וברכות שלא עשני גוי, שלא עשני עבד ושלא עשני אשה. וביאר בדבר הלכה אות ג', דאף לפי מה שפסק המג"א (סימן ע"א סק"א) דשאר ברכות השחר אינו מברך כיון שבשעת חיובו היה פטור, מ"מ ברכות אלו שזמנם כל היום, יברך, עיין שם שערי תשובה סק"ב.

עוד כתבו, ואם הוא אחר חצות היום, אפשר שאין לו לומר לאחר ברכת התורה פסוקי יברך וגו' וכן המשנה והברייתא דאלו דברים, וכו', אלא פסוק אחר מן התורה.

וביאר בהערה בדבר הלכה אות ד', שהרי גם בשאר ימי האבילות קשה קצת למה לא תקנו לומר מקרא משנה וברייתא מן הדברים הרעים שאבל מותר בהם, ובפרט במשנה וברייתא דהם בודאי דרך לימוד, וגם לענין פסוקי יברך הרי גם בחזרת הש"ץ נהוג שהאבל אינו מקריא פסוקים אלו לכהנים, וצריך לומר דמ"מ חשיב כסדר היום, אבל בנידון דידן שהוא לאחר חצות היום, אפשר דלא חשיב כלל כסדר היום.

שאלה.

להתחיל לשבת שבעה בחוץ לארץ לפני הקבורה וחשבון השלושים כשחלק מהאבלים התחילו אחרי הקבורה.

נשאלתי ע"י הרה"ג ר' אהרן גרנדש שליט"א, בס"ד, הייתי בניחום אבלים היום אצל הרב של הקהילה האמריקאית פה בעפולה, הוא יושב שבעה על אחיו, ויש שם דבר שאולי צריך בדיקה בהלכה, הרב היה שבוע שעבר בחו"ל לבר מצוה של נכדים תאומים, ובו בזמן, אחיו נפטר בליל שישי, למעשה הביאו את אחיו לקבורה בארץ ישראל ביום ראשון, ו[כמדומה שאמר ש] התחילו לשבת שבעה ביום שני בבוקר, אלא, שהוא עצמו התחיל לישיב שבעה עוד בהיותו בחו"ל, אמר שכן פסקו לו שם איני יודע

ואם צריך עוד לעשות צרכיו א"צ לברך עתה רק פעם אחת ברכה אחת על שתיים. וי"א דכיון שהלך לבית הכסא בעודו פטור אינו יכול לברך אח"כ.⁸

בספר שאלת רב ח"ב עמוד קט' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, אונן שהתחיל אשר יצר ונזכר, האם מסיים הברכה על סמך השיטות שאונן רשאי לברך, תשובה, יסיים. **הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב**, ידוע שאונן פטור מכל הברכות, ולכן אין לו לברך ברכת אשר יצר בעודו אונן. השאלה היא, האם מיד אחרי הקבורה מחוייב להשלים ברכת אשר יצר על הזמן שהיה אונן.

י"א דזמן ברכת אשר יצר הוא עד ע"ב דקות (שו"ת שאלת יעב"ץ טו. שו"ת יביע אומר ט אורח-חיים קח אות יז. שו"ת יחיה דעת ד, ה. התפילה והלכותיה ח"א עמוד 36 סעיף יט). אך בשו"ת מהר"ח אור זרוע (קא) כתב שלא שמע מהו שיעור הזמן שיש לברך, אך ציין דזה לא דמי לברכת המזון (עד שיתעכל במעי). וי"א דאין לברך אחר חצי שעה (חסד לאלפים ו אות ג. בן איש חי פרשת ויצא אות יב. כף החיים ז, סק"ח. ברכת יוסף ידיד מערכה א אות ט. שו"ת פני יצחק א מערכת ברכות א אות ח. שו"ת אור לציון ח"ב א, יט. חסדי דוד ו אות ג. שו"ת רבבות אפרים ח, ב).

אולם יש שאפשרו לברך ברכה זו אף אחר זמן ארוך, ועיין בסידור בית עובד (דיני אשר יצר אות ה) דכתב דכל זמן שאינו מתאווה לעשות שוב צרכיו יכול לברך (וכן הוא בשערי תשובה). ונראה דזו דעת המשנה ברורה (ז, סק"א) שכתב: "מברך וכו' ואפילו אם נמשך זמן גדול אחר עשיית הצרכים אפ"ה חייב לברך. ואם לא בירך אשר יצר עד שרוצה להטיל מים שנית, דעת הפמ"ג דמקודם שיטיל יברך אשר יצר על ההטלה הראשונה אבל בשעת" (ז, א) הסכים בשם כמה אחרונים דאם נזכר לאחר שהתחיל לו תאוה שוב לא יברך". ונראה דבכיוון זה הלך בשו"ת באר משה (ב, י אות ב) דכתב שאפילו אחר שעה או שעתיים יכול לברך אשר יצר (והוא שעדיין לא נתאוה שוב).

הריטב"א (פסחים מו, א) סובר כי ברכת אשר יצר אינה ברכת המצוות או ברכת הנהנין, אלא היא ברכת השבח. ועפ"י דהוי ברכת שבח יש שהתירו לומר ברכה זו בלי הגבלה, אפילו אחר שעות רבות, וכן ראיתי דהעלה בשו"ת דברות יעקב (א, ב) דיכול לברך בכל זמן שיחפץ. וכן משמע מהפרי מגדים (אשל-אברהם סו"ס ז) דמברך כל היום, וכ"כ היד אהרן (סי' ו). והכי העלה ספר ברכת ה' (ח"ד פרק ו): "ויש אומרים שרשאי לברך אותה אפי' אחר זמן רב, כיון שהיא ברכת השבח וההודאה. והלכה כמותם". וכן עולה מהלבוש (ד, א) והכסא אליהו (ד, סק"א) דניתן לברך בכל עת.

ומצינו הכי גם בפתחי תשובה (יורה-דעה שמא, סק"ה) בשם החוות דעת דאם עשה צרכיו ועודו אונן, עליו לברך אשר יצר אחר שנקבר המת, אפילו עברו הרבה שעות (והחולקים ע"כ סוברים דאף בברכת השבח יש זמן מוגבל, ומדמים זאת לברכת המזון שהיא שבח ולא ברכת הנהנין. ורבו החולקים בהשוואה זו בין ברכת אשר יצר לברכת המזון). וע"ע בשו"ת יין הטוב (א, טז). הביאור הלכה (עא ד"ה 'מי שמת') כתב: "כתב הדרך החיים אם נקבר המת לאחר שאכל ועדין לא עבר הזמן שיתעכל המזון, חייב לברך ברכת המזון, וכן באשר יצר אם עשה צרכיו בעודו אונן חייב לברך אשר יצר אחר שנקבר המת אפילו כל היום, עיין שם טעמו, אם לא שמבקש עוד לעשות צרכיו אין צריך עתה לברך כי אם ברכה אחת על שתיים", וע"ע בכף החיים (עא, סק"א) ע"ש (וכן הובא בחוקי חיים סי' שמא הערה יב).

⁸ בהערה הביא את החולקים, שו"ת טוט"ד ח"ב סי' ר"ו וערוה"ש יו"ד סי' שמ"א סי' ז, דכיון שבעת החיוב היה פטור ומה שמברך אח"כ אינו אלא מטעם תשלומין, וממילא כשהיה פטור מתחילה אין עליו חיוב תשלומין

עיי"ש. וכ"כ בעמק ברכה עמוד קל"ט להעיר זז"ל ולא הבנתי דהרי ברכה זו אינה על ההנאה דלאח"כ אלא על פתיחת הנקבים שהבורא מפליא לעשות בזה, וזה כל ענין הברכה, וא"כ הרי פתיחת הנקבים היה בפטור בעת שהיה אונן, והיאך יתחייב עליה אח"כ לאחר הקבורה, ע"כ.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

שהמלווים לארץ ישראל נשארים עד סוף השבעה בארץ ישראל. בני חוץ לארץ מתחילים את האבלות מיד שהחזירו פניהם מלילות והמלווים לארץ ישראל מסתימת הגולל.

מת בחוץ לארץ ומביאים לקבורה בארץ ישראל, יש אבילים שנשארים בחוץ לארץ ויש שמלווים לארץ ישראל. במקרה שהמלווים לארץ ישראל חוזרים באמצע השבעה לחוץ לארץ נגזרים אחר בני חוץ לארץ. (יש בזה פלוגתא ואזלינן באבלות אחר המיקל).

מת בחוץ לארץ ומביאים לקבורה בארץ ישראל, יש אבילים שנשארים בחוץ לארץ ויש שמלווים לארץ ישראל, במקרה שגדול הבית מלווה לארץ ישראל והוא נשאר עד סוף השבעה בארץ ישראל. בני חוץ לארץ נגזרים אחריו ויושבים יותר משבעה, ומונים מסתימת הגולל. (וציין נעוד בשיעורי הגרי"ש אלישיב על מועד קטן כב).

בקובץ מבית לוי חלק ט' עמוד מז' הובא דעת הגרי"ש ואזנר זצוק"ל, מי שמת לו מת בחו"ל ושולחים את המת לקבורה באר"י והוא אינו הולך עם המת לקבורו, יושב שבעה מיד כשהחזיר פניו מן המת. וכן אם שמע שמת לו מת בארץ אחרת ואינו חושב לבוא ללויה יושב שבעה מיד אף שהוא קודם הקבורה. וע"ש בכל המקורות.

באור לציון (תשובות ח"א, יו"ד סימן ל' עמוד קפז) כתב, אחדשה"ט באה"ר, על דבר מי שנודע לו בערב חג השבועות שנפטר אחיו באותו יום בחו"ל ודרכם שם שאין קוברין אותו עד לאחר ג' ימים, ולפי זה תהיה הקבורה אחרי יו"ט, אם יש מקום להקל שישב שעה אחת בערב יו"ט, וע"י כן תתבטל ממנו גזירת שבעה. האם אפשר לסמוך על הפוסקים האחרונים המובאים בשדי חמד ובשו"ת יביע אומר, שכיון שנמצא בעיר אחרת חל עליו אבילות מיד, ודימו את זה לדין המובא בשו"ע (יו"ד סימן שע"ה ס"ב) מי שדרכו לשלוח המת למדינה אחרת לקבורו, ואינם יודעים מתי יקבר, מעת שיחזרו פניהם מלילות מתחילין למנות שבעה ושלישים ומתחילין להתאבל, וההולכים עמו מונין משיקבר. ואם גדול המשפחה הולך עמו, אף אלו שבכאן אינם מונים אלא משיקבר ע"כ. והוא הדין למי שנמצא בעיר אחרת שיתחיל האבלות מיום השמועה אף לפני הקבורה, או שההלכה כשיטת הפוסקים החולקים, שדימו דין זה לדין המובא בשו"ע שם ס"ו מי שהודיעוהו שצלב עובדי כוכבים קרובו בעיר אחרת ונהג אבילות מיד, ואח"כ נודע לו שעדיין עומד בצליבה, אותו אבילות לא עלה לו וחזר ומונה משיקבר או משנתיאשו לקבורו ע"כ.

משמע שאין האבילות מתחילה אלא משעת קבורה, ונדחקו לחלק מה בין דין זה לדין המובא בס"ב שמי שדרכו לשלוח המת למדינה אחרת שחלה האבילות לפני הקבורה, וגם איך ינהגו לענין תפילה ותפילין בימים שבין מיתה לקבורה עכ"ל השאלה.

מי הרב שפסק לו כך, הוא מבית מדרשו של הגאון ר' שמואל בירינבוים זצ"ל, אולי מישהו משם פסק לו זה, ולפ"ז הוא מתכנן לקום מחר בבוקר מהשבעה, בעוד שבנו ובנותיו של אחיו הנפטר קמים רק ביום שני בבוקר (**אולי צריך לומר ביום ראשון**), מפני כבודו לא יכולתי מדאי להתערב לו, הוא אמר שכך פסקו לו, ואיני יודע מה לעשות והאם צריך לעשות משהו בנידון.

אולי כת"ר שליט"א שעוסק בהלכות אבילות ויכל לבדוק הענין. הרב הוא ת"ח גדול כבן ס"ו שנים ולמד בישיבת מיר אצל רבו הגאון הנ"ל ובילדותו היו גרים בשכונות עם מרן הגר"ר משה פיינשטיין זצ"ל. אם יהיה לכת"ר שליט"א מה להשיב, יש להשיב בהקדם לכאן.⁹

תשובה.

התשובות התקבלו לפי נוסח השאלה על הסיפור כאן, ובסוף הובא פרטים מדויקים על הסיפור.

אחד מהתלמידי חכמים שליט"א כתב, בספר אבלות כהלכתה (פרק י' סעיף ה) כתב שאם נפטר אדם בעיר אחת והאבל נמצא בעיר אחרת ואינו מתעסק בקבורת המת, יש אומרים שתתחיל האבלות רק משעת סתימת הגולל, ויש אומרים שמתאבל מיד משעת שמועה, וכן המנהג. ושם בהערות ציין שכדעה השנייה כך היא דעת הגר"ר שפירא זצ"ל וכמובא בשדי חמד חלק ו מערכת אבלות אות יד, והוכיח כן מדברי הגאונים שבהרוג שלא ניתן לקבורה והקרובים בעיר אחרת שמעו שמת וברור להם שמת מונים שבעה ימי אבלות, וכן דעת מהרש"ם ח"ב סי' רס, שבת הלוי ח"ז סי' קצ, חלקת יעקב ח"ב סי' קפח, הגרי"ש אלישיב, ועוד. ובהערות הגר"ש דבליצקי בסוף ספר פני ברוך כתב שכן המנהג, יעו"ש עוד.

באשרי האיש (על יו"ד פרק פח אות כט' עמוד שה') הובא דעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, הביאו מת מחוץ לארץ לקבורה בארץ ישראל, והמשפחה נשארה בחוץ לארץ החלו בשבעה מיד, וכאן בארץ ישראל לקח כמה ימים עד שהיתה הקבורה, ולאחר הקבורה התיישבו לשבעה בארץ ישראל, הנה לענין השלושים, השלושים של אלו שישבו בחוץ לארץ יהיה שונה מהשלושים של אלו שהתחילו לישב בארץ ישראל, אבל לענין שנה לפי הש"ך ששנה ראשונה הולכים אחר יום הקבורה, לענין זה כולם שוים, היינו יום הקבורה בארץ ישראל.

במשנת הגרי"ש (על אבילות עמוד יג') כתב, מת בחוץ לארץ ומביאים לקבורה בארץ ישראל, והאבילים נשארים בחוץ לארץ, מתחילים את האבלות מיד שהחזירו פניהם מלילות. מת בחוץ לארץ ומביאים לקבורה בארץ ישראל, והאבילים מלווים לארץ ישראל, תחילת אבלותם רק אחר סתימת הגולל. מת בחוץ לארץ ומביאים לקבורה בארץ ישראל, יש אבילים שנשארים בחוץ לארץ ויש שמלווים לארץ ישראל, במקרה

גדול, הוא אמר שאמר הווראט הזה כשהלך לנחם את הגאון הגדול ר' אברהם ארלנגר זצ"ל בעל הברכת אברהם, ורבי אברהם זצ"ל מאד קילס ושיבח הווראט, הווראט הוא ווארט שהוא שמע מהאדמו"ר ה'אמרי חיים' מוידניץ זצ"ל, והוא, שכתוב שעשו אמר, יקברו ימי אבל אבי ואהרנה את יעקב, ומפרשים רבים מבארים השייכות, והאמרי חיים אמר, שיעקב אבינו עבר שנים קשים מליאי נסיונות קשים כמו שכתוב בתורה, ומה החזיק אותו, השמחה בתורה ובמצוות, ואמר ברמז ש'יעקב' במילוי אותיות זה ג' תשמח, ולכן עשו אמר שלעולם אינו יכול לו ליעקב, אבל בעת שיהיה באבילות על אביו, אז יעקב לא יוכל להיות בשמחה, ואז יוכל לו ליעקב, ולכן אמר יקברו ימי אבל אבי ויעקב לא יעבוד את ה' מתוך שמחה כי אינו יכול ללמוד תורה, ואז ואהרנה את יעקב, אבל לא ידע שהתורה והמצוות תמיד צריך להיות בשמחה כמו שכתב המשנה ברורה. ואמר שבעל הברכת אברהם שיבח וקילס במאד מאד את הפירוש הזה.

יה"ר שנזכה לתחיית המתים בקרוב, וכבר מרן זיע"א אמר לי [ואולי כבר כתבתי לכם] שנים אחדות ממש לפני פטירתו על הנפטרים: עוד מעט כולם חוזרים לפה. יה"ר שיהיה בקרוב בימינו ממש אכ"ר.

⁹ לאחר קבלת התשובה מהרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א על השאלה כאן כפי שכתובה כאן, הוסיף הרה"ג ר' אהרן גרנדש שליט"א תוספת על הדברים, הרב לא טס עם אחיו הנפטר, לא היה אפשרות בגלל המלחמה, כי היה צריך לטוס דרך מדינות שונות כדי להגיע חזרה לא"י.

וכמדומה שאמר שהנפטר הגיע לא"י ביום שני [בבוקר], והוא הגיע לא"י רק ביום שלישי [בערב].

ותכן שזה היה הסיבה, כי מבחינתו נגמרה הלילה, וכנ"ל שלא יסיח דעתו מהאבילות.

אבל כמדומה שאמר שאף בעת הלילה עדיין לא ידעו אם יקבר בא"י. - ויש לנו לברר המקרה במדויק.

[היה לי פליאה א. שהתחיל השבעה עוד לפני הקבורה. ב. שקם מהשבעה באמצע ימי השבעה של שאר המשפחה, ולתשובת הגאון ר' אלחנן פרינץ שליט"א הנ"ל א"ש]. ושוב, יישר כח גדול. ויה"ר שנשמע ונתבשר בשורות טובות ישועות ונחמות אכ"ר.

והוסיף עוד דרך אגב, אכתוב לכם ווארט ששמעתי בניחום אבילים מרב קהילת ויז'ניץ בעפולה הגאון ר' מנחם מנדל טאבק שליט"א שהוא ת"ח

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

תשובה. ביום שמתחיל האבילות לא יניח תפילין אפילו הוא כמה ימים אחרי הפטירה. וע"ש בהערות.

הרה"ג ר' יהודה אריה דינר שליט"א בקונטרס דרכי יוסף צבי ומים חיים על דיני אבילות דן בשאלה, שאלה: ראובן נפטר בארץ ישראל בערב סוכות, ונקבר במוצאי יו"ט, מיד עם פטירתו הודיעו לבנו הגר בחו"ל שלא היה בדעתו להגיע להלוויה, מתי כל אחד יושב שבעה.

תשובה: הבנים הגרים בארץ ישראל, כיון שהלוויה היתה רק בחו"ל, מתחילים לשבת שבעה לאחר יו"ט אחרון, אולם הבן בחו"ל, כיון שלא היה בדעתו לבוא, יושב שבעה מיד בערב סוכות, ויו"ט מבטל את השבעה, ואינו ממשיך לשבת שבעה אח"כ. ואפילו אם לאחר יו"ט אחרון יגיע להיות עם אחיו בארץ ישראל, הם יושבים שבעה והוא לא יושב.

ועוד נפק"מ ביניהם, הבן שהתחיל לשבת שבעה לפני סוכות, כל ימי סוכות נחשב בשבילו כ"א יום (ז' ימי אבילות, ז' ימי סוכות, וגם שמיני עצרת הרי הוא כשבעה), ומשלים עליהם עוד תשעה ימים ומסיים את השלושים (שו"ע או"ח ס' תקמ"ח סעיף ט"ז). אבל אלו שהתחילו לשבת שבעה לאחר סוכות, מנין השלושים מתחיל מיום הקבורה, וגם שמיני עצרת נחשב רק כיום אחד (שו"ע סעיף א', ומשנ"ב ס"ק ד', ושעה"צ שם ס"ק ד' כשיטת הט"ז, ומג"א ועוד הרבה אחרונים, ודלא כרש"ל וש"ך, ואין לומר בזה הלכה כדברי המקל באבל).

וכן היה מעשה שאחד האחים חיתן את בנו בתחילת חשון, וחלק מהאחים שלו לא יכלו להשתתף בחתונה מכיון שהיו עדיין באבילות בתוך השלושים, והאחים שהגיעו מחו"ל השתתפו בחתונה שכבר נגמר להם האבילות של השלושים, וכנ"ל.

ומביא שכתב זה היה כשנפטר בעל "שבט הלוי" צ"ל בליל פסח, שהאבלים שהיו בארץ ישראל, כיון שכבר חל עליהם החג, האבילות שלהם חלה רק לאחר הלוויה שהיתה בחול המועד, והשלושים מתחילים מיום הקבורה ל' יום, ויושבים שבעה רק לאחר הרגל, וכמבואר בשו"ע (ס' תקמ"ח א').

אולם הבן האבל שהיה בחו"ל ושמע על פטירתו כבר בערב פסח שלהם, היות שלא היה בדעתו להגיע להלוויה (ולא היה שייך במציאות לבוא במקרה זה) חל עליו השבעה מיד בערב החג, ופסח הפסיק את השבעה, ואפילו אם שמע בערב פסח אחר חצות, אע"פ שיש אומרים שאין נוהגים דיני שבעה לאחר חצות משום שהוא זמן שחיטת קרבן פסח, מ"מ כשנכנס יו"ט בטל דיני השבעה ("חכמת אדם" ס' קס"ט סעיף ג', ו"שבט הלוי" ח"ו ס' קע"ג), ועכ"פ אם ישב שעה קלה לאחר חצות בודאי בטל השבעה ("שבט הלוי" שם).

ולכן כיון שנפסק השבעה כבר נחשב כז' ימים מהשלושים, וכן עוד ח' ימים של פסח, ומשלימים עוד חמישה עשר ימים לאחר פסח להשלמת השלושים, כמבואר בשו"ע (ס' תקמ"ח ז'), נמצא שהשלושים שלו נגמרו שמונה ימים לפני שנגמרו אצל האבלים בארץ ישראל.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, המקרה שכת"ר מדבר הוא שהמת נפטר במדינה אחרת, וקוברים אותו יום או ימים אחרי, והוא לא משתתף בקבורת אחיו. אמנם רבים העלו במקרה כזה כי האבילות מתחילה רק מרגע הקבורה (שו"ת משיב-דבר יו"ד ס' עב. שו"ת אמרי יושר ב, קפ. שו"ת שבט סופר יו"ד קב. שו"ת פני מבין יו"ד רנג. שו"ת מנחת יחיאל ג, עח. שו"ת ציץ אליעזר ה אבן-יעקב מ ועוד). אולם רבים הסבורים כי במקרה כזה כבשאלתנו, האבילות מתחילה מיד, וכך מקובל לפסוק: והכי הורו שו"ת מהרש"ם (ב, רס), שו"ת תשובה שלמה (ב, כ), שדי חמד (מערכת אבילות אות יד), שו"ת חלקת יעקב (א, קח), שו"ת עדות ישראל (ס' נא), שו"ת אגרות משה (יו"ד א, רנג), שו"ת שבט הלוי (ג, קסח. ז, קצא. י, רטז) וגשר החיים. וכן נראה גם דעת הגרש"א (כמובא בספר נחמו עמי ט, ג) והגריש"א (בציוני הלכה עמוד רלט. ובספר מנשים באהל).

והנראה לי בזה שהעיקר הוא שאין האבילות מתחילה אלא לאחר קבורה, ואפילו בדיעבד אם ישבו לפני הקבורה לא עלתה להם אותה האבילות. וע"ש מה שהאר"ך בתשובה.

ובהמשך דבריו כתב, ועל כרחין צריך לומר כגון שמוציאין המת לקבורו בעיר אחרת ואין האבל יוצא ללוותו, ועכ"ל אין מתחילין את האבילות אלא עד שמוציאין המת מהבית לקבורו.

וצריך לומר הטעם, שכל זמן שלא התחילו להתעסק לקבורו, עדיין יש להם דין אנינות, ויציאת המת מן הבית היא התחלת ההתעסקות לקבורתו. ומעתה אין קושיא לדין מי שהודיעוהו שצלב עכו"ם קרובו בעיר אחרת שלא עלתה לו האבילות, מדין מי שקוברין אותו במדינה אחרת שמתחלת האבילות אף לפני קבורה, וא"צ לידחק בחילוקים דקים, שלעולם אין אבילות לפני שיוציאו לקבורו.

לפ"ז יוצא לנו דין חדש, כשמוציאין מת לקבורו למדינה אחרת, אין האבילות נוהגת לאוננים שאינם יוצאים ללוותו אלא עד שיוציאו אותו מפתח הבית.

ונראה דהוא הדין למי שנמצא במדינה אחרת, דינו כמי שנמצא במקום שהמת שם אלא שמוציאין לקבורו למדינה אחרת, שכל זמן שלא יצא מפתח הבית אין עליהם דין אבילות, ואסורין בשר ויין.

ואם נודע בדרך הטלפון שכבר הוציאוהו מן הבית לקבורו, מתחיל להתאבל מיד, ואפילו אם גדול המשפחה נמצא שם באותה העיר, שמתחלת האבילות מזמן שהוציאוהו מן הבית, ואינו דומה לדין שאם שולחין המת למדינה אחרת וגדול הבית הולך לקבורו שאין מתאבלין אלו שחזרו פניהם ללוות, אלא מתחילה האבילות משיקבר, דהתם שאני כיון שגדול הבית עתיד אחר הקבורה לחזור לעיר ולהתאחד עם משפחתו, משא"כ בנידון דידן שגדול הבית נשאר במקומו בחו"ל, אין הולכין אחריו לענין אבילות, אלא ינהגו אנשי חו"ל משעת קבורה, ואנשי ארץ ישראל ינהגו אבילות משעה שנודע להם שהוציאו את המת לקבורו.

בקונטרס שיח יוסף (שע"י הרה"ג ספטימוס עמוד תלח') **כתב בשם הגר"נ קרליץ זצוק"ל**, מי שנפטר לו קרוב בחוץ לארץ והודיעו לו שהלוויה בעוד יומים, והוא לא מתכוון ליסע לשם, מתי מתחיל האבילות, האם מתחיל עם כולם מהקבורה, או שמתחיל מיד כדין השולח מתו לקבורה במדינה אחרת שמתחיל אבילותו מיד כמו שכתוב בשו"ע יו"ד סימן שעה' ס"ב.

תשובה. היום שאפשר להתקשר ולברר תמיד בדיוק מתי הלוויה לא חל עליו אבילות עד הקבורה. לפני שני דורות נחלקו בזה, ורבי רפאל שפירא מוואלאזין טען שהאבילות מתחיל מיד ויש שסברו שלא מתחיל עד הקבורה כי אפשר לברר על ידי טלעגרם, אבל היום זה כמו בבית כל העולם יודעים מיד וממילא לא שייך לומר שחל עליו אבילות.

שאלה. זאת אומרת שכל הדין של הגמרא והשו"ע "הדר אפיה", זה רק כשלא יודע מה קורה שם.

תשובה. נכון, שם לא היה לו קשר עם האנשים אבל היום יש קשר.

שאלה. הרב שטזנר ביקש לשאול, לפי מה שהרב אמר (לעיל) שאם נפטר לו קרוב בחוץ לארץ אינו מתחיל אבילות עד הקבורה משום שמודיעים לו בטלפון, מה הדין אם הודיעו לו בערב שבת סמוך לשבת שיקברוהו בעוד כמה שעות בחוץ לארץ ושם הוא עדיין ערב שבת, ובאופן זה אי אפשר להודיע לו בטלפון כי כאן בארץ ישראל כבר נכנס שבת, האם באופן זה יחול עליו אבילות מיד.

רבינו שמע הספק ואמר, צריך לחשוב על זה.

שאלה. האם יש אנינות בכה"ג (ביום חול) עד הקבורה.

תשובה. כיון שאינו יכול לעשות כלום, אין אנינות. ומ"מ אפשר דלגבי איסור בשר ויין יש אנינות.

שאלה. מתי אינו מניח תפילין.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

דמילתא נקט דכשמוליכים המת לעיר אחרת אין ידוע זמן הקבורה.

וראיתי בבדי השלחן (שם סקי"א בעמ' מה) כתב, דלדינא נוהגים כהיום המחזירים פניהם מהמת להתחיל האבילות, וכגון ששולחים הארון לארץ ישראל, אעפ"י שכהיום יכולים לידע ע"י הטלפון ושאר אופנים זמן הקבורה בדיוק, עכ"ז כיון שבתחילה אין ידוע מתי יקבר, דכאמור לאורך הדרך יכול להיות סיבות שונות לדיחוי הקבורה, מ"מ תקנת חכמים במקומה עומדת למרות שינוי הנסיבות. ע"כ.

ד) ובשו"ת אגרות משה (ח"ב סימן קע) כתב, דכיון דכשנסע האוירון עם המת לא שייך להחזירו, וכן הנשארים שם אין יכולים להגיע לזמן הקבורה, ומכיון שאין יכולים לסייע במאומה יש להם להתחיל האבילות תיכף, אף שיודעים מתי תהיה הקבורה, דודאי אין שוב דעתם עליו, והוי כנתייאשו. עכ"ד.

וראה בספר בדי השלחן (סימן שע"ה ס"ב ביאורים ד"ה מי שדרכן עמ' מו) כתב להעיר אן מצוי שיכולים להגיע במטוס שני. ב] מצוי שיכולים לסייע בטלפון. ג] וכיון שכן שנוהגים להתחיל האבילות משחזירו פניהם, פעמים הם מתעסקים בצרכי הקבורה דמסייעים ע"י הטלפון, ולכאורה בכי האי גוונא הם עדיין בגדר און, והיאך יתכן ש'אבל' ו'און' משמשים כאחד בחדא מחתא.

סתירת הרא"ש.

ה) בשו"ת הרא"ש (כלל כז סימן ח') כתב, ילמדנו, על צלוב שצלבוהו [שתלאוהו] כותים, ובאו והודיעו את אחיו שהיה 'בעיר אחרת', ונהג אבילות מיד. ולאחר שלשה ימים הודיעוהו שעומד עדיין בצליבתו עד שיתנו ממון רב, והלכו זקני העיר ההיא ופייסוהו במקצת ממון ולא נתפייסו, עד שנתיאשו מלקברו מאימתי חל אבילות, משעת שמועה, או משעת יאוש...

דע, כי אבילות קודם קבורה, או קודם יאוש, לאו אבילות הוא כלל, כי לא נתחייב עדיין להתאבל. והוא ליה כשמע על החולה שמת והתחיל להתאבל עליו, ואח"כ אמרו לו חי הוא והשתא הוא דמת, שצריך עתה להתחיל שבעה ימי אבילות. ע"כ. הרי לן דאף דמת 'בעיר אחרת', מתחלת האבילות רק לאחר הקבורה.

ומאיך בגמ' (מועד קטן כב, א) אמר להו רבא לבני מחוזא: אתון דלא אזליתו בתר ערסא [בני מחוזא שאין הולכים אחר המיטה], מכי מהדיריתו אפייכו מבבא דאבולא - אתחילו מנו [אזי מתחלת האבילות מיד בהחזרת פנים].

ומצינו להנצי"ב בשו"ת משיב דבר (יו"ד סימן עב) שעמד בזה וכתב לתרץ, דבגמ' מו"ק הנ"ל איירי במי שמתו היה מוטל לפניו והיה מתעסק עמו עד שמסרו לקברו, בזה הוא דאמרין דחלה עליו תורת אבילות על אתר. אבל מי שהוא בעיר אחרת ולא נתעסק עמו, אינו נוהג אבילות עד שיתם הגולל ממש. וכמ"ש בתשובת הרא"ש. ש. - וכן העלה השו"ע (סימן שע"ה ס"ו).

אולם חתנו הגאון רבי רפאל שפירא מוואלז'ין צ"ל בעל תורת רפאל לא הסכים עמו. והיא לו בתשובה הנדפסת בספר שדי חמד (מערכת אבילות סימן יד), דנשאל מי שנודע לו ע"י מברק שקרובו נפטר בעיר אחרת, מתי מתחיל ימי האבילות. והשיב, שמשעה ששמע הוי ליה לדידיה כנסתם הגולל וחל עליו אבילות מיד. ודלא כמו שכתב מר חמי הגאון בתשובת משיב דבר [הנ"ל] שאינו נוהג אבילות עד שנקבר ממש. ובעיני נראה ברור להיפך, כי לא ידעתי שום טעם לחלק בזה בין כשהתעסק עמו ומוסרו לקברו בעיר אחרת, לבין כשהוא נמצא בעיר אחרת ולא התעסק עמו. וכן הורתי.

וגם הורתי כן הלכה למעשה כשבא מברק מווארשא מפטירת מר חמי הגאון הנצי"ב ז"ל, והיה כתוב שהקבורה תהיה למחר, והורתי לאשתי שמיד חל עליה תורת אבילות, ותמנה מהיום שבעה.

אולם שוב בא לפני מעשה, שהגיע מברק לאחד שנפטר קרובו במדינה אחרת, ששם החוק של הממשלה שאין לקבור בפחות משלושה ימים מעת לעת משעת הפטירה, ובזה יש להסתפק אם

וע"ע בספר חוקי החיים (שעה, ג ובהערות שם. והסיבה המרכזית להתחיל את השבעה אם אינו מגיע ללוויה במדינה אחרת, בכדי שלא יהיה לו היסח דעת מהאבילות, דהרי הוא אינו מתעסק בקבורה. וע"ע בשו"ת נשמת ישראל (ח"א עמוד קסז. ח"ג סי' ו, ה) ובספר צרור החיים (אות עו).

הרה"ג ר' חיים שלום הלוי סגל שליט"א ראש בעת ההוראה בירורי חיים, ומחבר הספרים שו"ת בירורי חיים דן בשאלה דומה ונביא את דבריו, אבל צריך להשים לב שהשאלה שכתב עליה את התשובה היא אחרת.

שאלה: ע"ד שאלתו, אדם שנפטר בחו"ל בעש"ק, ועדיין לא הובא לקבורה, האם משפחתו בארץ ישראל יכולים להתחיל את האבילות כבר בעש"ק.

תשובה: א) הנה הטור (יו"ד סימן שעה) הביא מדברי אביו הרא"ש ז"ל שכתב, אחר שנגמר ונסתם סתימת הקבר, מתחיל האבילות אפילו אם ישהו הרבה מליתן עליו האבן. במה דברים אמורים באותם שהולכים עם המת לבית הקברות, אבל אותם שאינם הולכין עמו מיד כשיחזרו פניהם מהמטה מתחילין למנות. ומיהו כתב הרמב"ן, דוקא כשמוליכים המת 'מעיר לעיר', [אזי] מיד כשמסורוהו לאלו שמוליכין אותו 'והחזירו פניהם מהמטה כבר נתיאשו ממנו, ודמי לסתימת הגולל'. אבל הקוברים בבית הקברות 'סמוך לעיר' החוזרים משערי העיר, אין מתאבלין עד שאמרו להם שנקבר. וכ"כ הרמב"ם מי שדרכו לשלוח המת למדינה אחרת לקבורו, ואין יודעין מתי יקבר, מיד שיחזרו פניהם מתחילין למנות האבילות. אבל בעל הלכות לא חילק דאפילו נקבר בעירו מתחילין מיד כשיחזרו פניהם ומסקנת א"א הרא"ש ז"ל כדברי הרמב"ם. ע"כ.

לסיכום הרי לנו ב' שיטות בדבר, א] לדעת הרמב"ן, יש לחלק אם מולכים המת 'מעיר לעיר', כבר נתיאשו ממנו, ודמי לסתימת הגולל, ואזי יכולים להתחיל מיד את האבילות. משא"כ אם קוברים אותו 'סמוך לעיר', אין מתאבלין עד שאמרו להם שנקבר. ב] לדעת בעל הלכות, אפילו נקבר בעירו מתחילין מיד.

והוסיף הטור - והא דאמרין כשמוליכין אותו מעיר לעיר, שאותן שבכאן מונין משיצא המת, ואותם שיוצאין עמו משיסתם הגולל, היינו דוקא שאין בהן גדול משפחה. אבל אם יש בהם גדול משפחה הכל הולך אחריו, אם נשאר בכאן אלו ואלו מונין משיצא המת, ואם הולך עמו אלו ואלו מונין משיסתם הגולל. וגדול משפחה כתב הרי"ף גיאת היינו דביתא סמוך עליה וגירי כולהו בתריה. ע"כ.

ב) ובבית יוסף (שם) הביא מדברי הרמב"ן בתורת האדם (עמ' קסב) שכתב אבל בקוברין אותו בבית הקברות סמוך לעיר, והן חוזרין מיד בו ביום, אין נוהגים עליו [אבילות] עד שיחזרו הקרובים, ויאמרו להם כבר נקבר שרי דעתם עליו [דעתם של האבילים על מי שצריך להודיעם על הקבורה] וכמונח לפניהם דמי ע"כ.

ג) הנה בדברי הרמב"ם הנ"ל (אבילות פ"א ה"ה) מי שדרכו לשלוח המת למדינה אחרת, לקבורו, ואין יודעין מתי יקבר, מיד שיחזרו פניהם מתחילין למנות האבילות. רבו הפירושים א] יש שפירשו דבזה שאין יודעים זמן הקבורה, הוא הגורם שיתחילו להתאבל משיחזרו פניהם. ב] כיון שאינם יודעים אימתי יקבר, אזי הם מסיחים דעתם מהקבורה ומהמת, והוי ליה חזרת פניהם כגמר הענין לדידהו. ואף שמודיעים להם את הזמן המתוכנן לקבורה, שמא לאורך הדרך יארע סיבה שידחה הדבר. אבל באותה העיר, ידוע להם זמן הקבורה, וממילא הם סומכים דעתם עליה, ולכן גם להם אין טעם להקדים את התחלת האבילות. ולפי"ז גם באותה העיר, אם אין יודעים זמן התחלת הקבורה מכל סיבה שהיא, מתחילה אבילותם משיחזרו פניהם. אבל להרמב"ן, אף באופן זה אין מתחילים להתאבל עד שיגידו להם שכבר נקבר.

ג] וראה בערוך השלחן (סימן שע"ה ס"ח) שכתב, דאף להרמב"ם אין הבדל לדינא בין ידעו זמן הקבורה ללא ידעו, רק אורחא

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

העניך שחר שליט"א והוא פסק לו שכיון שהוא סיים את ההתעסקות בענין קבורתו ממילא כבר אין לו את אין סיבת האנינות ולכן שיתחיל מיד את השבעה, והיה זה ביום שישי בבוקר ומיד כשגמר לומר את פסק ההלכה מיד ניחמו בפל", וכיון שהתחיל השבעה ביום שישי בבוקר לכן קם ביום חמישי בבוקר, ואחיו הגדול שהתעסק הלאה בכל ענין העברתו לארץ ישראל וליוה את אחיו עד המטוס במוצש"ק, פסק לו רב ממקום מגוריו לקום מהשבעה היום ביום שבת בבוקר, ושאר בני המשפחה שהתחילו השבעה כאן בארץ ישראל ביום ראשון או ליום שני קמים מהשבעה רק מחר יום ראשון בבוקר. ועיקר הסיבה היא כנ"ל כי כיון שגמר להתעסק בענין קבורתו לכן הפסיק ממנו דין אנינות ולכן חל עליו מיד השבעה. עכ"ד.

שנשמע ונתבשר בשו"ט ושיהיה שבוע טוב ברו"ג לנו ולכל ישראל ונשמע קול שופרו של משיח ברחמים בב"א

שאלה.

מהו המנהג שלא להשתמש בנעליים של המת.

אמאמו"ר שליט"א שאל מהו המנהג שלא להשתמש בנעלי המת לאחר פטירתו, ועל איזה נעליים נוהגים שלא להשתמש.

תשובה.

בגשר החיים ח"א פרק ח' עמוד צב' כתב, זולת נעליו של המת נזהרין רבים שלא ללבשם ולא משום איסור הנאה אלא מחששות אחרות כנאמר בס' חסידים תנ"ד שיש בזה חשש סכנה. וע"ש בהערה מה שהאריך בזה.

עוד כתב, השינים התותבות באופן שהי' חולץ אותן בחייו מדי פעם בפעם לא נאסרו בין שהן שינים של עצמות בין של כסף וזהב וכו'.

אבל השינים התותבות באופן קבוע שאי אפשר להסירן אם לא ע"י מכוונה של הרופא, נעשו כשאר שיני עצמות של מת ונאסרו בהנאה ואף שהן של זהב בטלו להגוף, (ומה"ט אינן חציצה בחיי האשה לטבילתה לגופו). וכו'.

בדברי סופרים (קיצור הלכות אבילות פרק יט' אות לג' עמוד רמב') כתב, כתב בס"ח שיש סכנה בלבישת מנעלים של מת. וי"א דהיינו דוקא מנעלים שלבש בשעה שמת.

באגרות משה (יו"ד ח"ג סימן קלג') האריך בענין לבישת מנעלים של מת, יש נזהרים בזה מפני שאיכא בצואת הר' יהודה החסיד שלא ללבוש מנעלים של מת, ומביא שיש שרוצים להגיה בדברי הספר חסידים שהכוונה מעור בהמה שמתה, עפ"י הגמ' בחולין צ"ד ע"א, אבל מסתבר לע"ד דאין להגיה דאין הכא נמי דאסר ר"י החסיד מנעלים של מת עפ"י הגמ' בחולין דמגמ' זו שמעינן שיש לחוש בעור מתה לשמא מתה ע"י נשיכת נחש אף שהוא מיעוטא דמיעוטא, משום דלסכנה יש לחוש אף לדבר שלא מצוי כלל, לכן אסר ללבוש גם מנעלים של אדם שמת דשמא מת ממחלה מתדבקת, ואף שלא שכיחא שלא ידעו שהיה חולה במחלה מתדבקת, מ"מ הא יש לחוש לסכנה גם לדבר שלא מצוי, אבל א"כ הוא דוקא בלא ידוע ממה מת, דבידוע שמת ממחלה שלא מתדבקת אין לחוש, דלא מסתבר שאסר מנעלים של מת בשביל גזירה דמנעלים של מת שלא ידוע ממה מת. אך אפשר שאסר למי שאינו יודע ממה מת וכו', אבל למי שידוע ודאי ממה מת, אין טעם לאסור, וע"ש עוד בכל תשובה.

בציוני הלכה (על אבילות עמוד תרכד') מביא בהערה שהמנהג הוא מספר חסידים (תנ"ד) וז"ל ולא יעשה אדם בדבר שיש בו סכנה, לאחר ניתנו לו מנעלים של מת ורצה לתת אותם לעני,

דמי לנדון הרא"ש שלא ניתן לקבורה [בצלוב], ומ"מ גם בזה הורתי שחל עליו אבילות מיד ע"כ.

(ו) ברם, בספר תפארת למשה (יו"ד סימן שע"ה דף קלה ע"א ד"ה בשו"ע ס"ב) כתב להדיא כדברי הנצי"ב הנ"ל שאין האבילות מתחלת אלא אחר הקבורה בסתימת הגולל. ע"כ.

אולם בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן ר"ס) העלה שיתחיל להתאבל מיד עיי"ש. והסכים עמו בשו"ת שבט הלוי (ח"ג יו"ד סימן קס"ח), דכתב ונראה לי שיתאבל מיד, אעפ"י שידוע שהקבורה במרחקים לא תהיה עד למחר. ואעפ"י שיש אחרונים שחולקים, מ"מ הכי מסתבר לדינא. וכיוצא כתב בשבט הלוי (ח"ז סימן קצ'). וסיים, ואעפ"י שידעתי שרבים וגדולים לא ס"ל הכי, מ"מ בהלכות שמחות שומעים להקל. והלכה כדברי המיקל באבל. ושוב מצא שכן פסקו בשו"ת אגרות משה (יו"ד סימן רנ"ג), ובשו"ת חלקת יעקב (ח"א סימן קפ"ח).

ועיין בשו"ת מהראנ"ח (ח"ב סימן נא), ובשו"ת הרדב"ז (ח"ד סימן ג)

וראה עוד בספר חזון עובדיה – אבילות ב' (עמ' ק' ואילך) באורך בזה, ע"ד מי שקיבל מברק שאחיו מת במדינה אחרת, והתחיל להתאבל מיד, ולבסוף נודע לו שלא נקבר אחיו אלא אחר ג' ימים מקבלת המברק, אינו צריך להשלים ג' ימים בסוף שבועת ימי אבלו, כי י"א שאף לכתחילה יש להורות לו להתאבל מיד. ועכ"פ בדיעבד אינו צריך להשלים. ע"כ.

הרה"ג ר' יהודה כהן שליט"א השיב, הלכה פסוקה היא, שכאשר אין הקבורה מסורה בידו והוא נמצא בעיר אחרת שאינה סמוכה לביה"ח יכול לשבת שבעה מיד גם לפני הקבורה, אלא דאם הוא באותה מדינה יש מצבים שעדיין נגרר אחר גדול המשפחה (דהיינו דביתא סמוך עליה וגרירי כולוהו בתריה, ל"ש בן או אח) ואז יהיה תלוי אם גדול המשפחה נמצא עמו או עם הנפטר, אבל אם הוא בחו"ל וגם אינו מנהל את הלוויה מרחוק, בשום מצב אינו נגרר אחר גדול המשפחה ותמיד יכול להתחיל לשבת שבעה מיד ואז יסיים ויקום לפני שאר בני המשפחה שבא".

ויתירא מזאת מצינו נפ"מ בערב חג, שאם הוא הספיק לשבת בחו"ל שעה א' לפני הרגל יצא יד"ח וסיים אבילות דשבעה לגמרי קודם קבורה, אע"פ שבא"י כבר נכנס יו"ט ולא הספיקו לקבור המת עד יו"ט (ע"י נכרי) או חוה"מ, אבל שאר בני המשפחה שבא"י הנגררים בתר גדול המשפחה או שנמצאים בעצמם בסמוך לנפטר, יתיישבו לשבעה רק לאחר הרגל (כחלוף 7-8 יום לאחר שאחיהם כבר סיים את השבעה...) ע"י כ"ז בשו"ע יו"ד סי' שס"ה סעיפים א'-ב', וס' שצט ס"ד ובש"ך ונו"כ שם. וכן מורין למעשה פוסקי זמנינו וא"כ שפיר נהג אותו רב כדין.

לאחר כל התשובות שהתקבל על השאלה בס"ד כפי שנשלח בתחילה, הגיע שוב תשובה מדוייקת מהגאון ר' אהרן גרדנש שליט"א על כל הסיפור.

בס"ד, מושק"פ ויקרא אור לד' ניסן תשפ"ו

שבוע טוב ומבורך ובשו"ט לנו ולכל ישראל

דיברתי עם הרב הגאון ר' שלו' שטארך שליט"א.

אמר שכך היה המעשה: נסע לאמריקה לבר מצוה של נכדים תאומים שהיה ביום חמישי אור ליום שישי, ובו בלילה אחר הבר מצוה נפטר אחיו, ובמשך ליל שישי התעסק בענין קבורתו יחד עם אחיו הגדול שגר במדינה אחרת ג"כ, וביום שישי בבוקר סיים להתעסק בענין זה, ואחיו הנפטר היה במדינה אחרת ולא היה עמו כלל, רק אחיו הגדול שגם גר במדינה אחרת כנ"ל, נסע למקום אחיהם הנפטר והמשיך להתעסק בענין קבורתו עד מוצש"ק, ובמוצש"ק לקחו את אחיו הנפטר לארץ ישראל, וביום ראשון בערב היתה הלוויה שלו בעיר בית שמש, ואמר, שבליקווד יש בית הוראה גדול של הגאון ר' שלמה מילר (שליט"א או זצ"ל - איני זוכר), ואחד הדיינים החשובים שם זה חבירו הגאון ר'

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

בתשובות והנהגות (ח"א סימן תשג') נהגו להחמיר לא לתת לאחר נעלים של מת ומקורו מדברי ספר חסידים תנ"ד שלא לעשות צדקה לתת נעלים של מת שמביא לידי סכנה ונאמר ואהבת לרעך כמוך רק ימכור לנכרי והמעות יתן לצדקה ע"ש. ומי הוא זה אשר בא בסוד ה' לידע ולהבין טעם הדבר, ואולי יש בזה כעין סוד, שנעלים הם מעור בהמה בע"ח, ובעור דוקא אין ללבוש מאדם לאדם. ולע"ד החומרא בנעלים ולא בנעלי בית שאין להם דין מנעל אף ליוה"כ, שמקובל מהסבא מקלם זצ"ל שבדברים הסגולים שהזהירו חכמים אין לנו אלא מה שאמרו חז"ל (עיין בהקדמה לספר לב אליהו). ושמעתי מכמה גדולים שרצו לחלק שרק בנעלים שלבש בעת מיתתו אנו מחמירים ולא בשאר נעלי, אבל חמירא סכנתא ולא נוכל להקל בזה. אבל בנעלי בית שאינם מעור דעתי להקל ואין זה בכלל מנעלים שאסור בס"ח. (ואני מסופק אם לאסור נעליים שלא היו בביתו עמו בעת שנפטר שאולי לא נאסרו אלא כשמת ונעליו עמו וכלע"ד עיקר, אבל צ"ע במפרשים דעתם בזה). **בפתחי תשובות** על הלכות אבילות סימן שט' עמוד קנ' כתב, שיניים תותבות מזהב המחוברות והקבועות היטב בפיו של המת אסורות בהנאה כדין תשמישו של מת, אבל שיניים תותבות שאינן קבועות בפה אלא הן עשויות באופן שאפשר להוציאן ולהכניסם בידיים מותרות בהנאה.

עוד כתב בעמוד קנא, להשתמש בנעליו של מת מבואר בספר חסידים סי' תנ"ד שיש להקפיד שלא ללבושם, אך יש שכתבו שאין להחמיר אלא בנעלים שהיה לבוש בהם בחוליו שמת בו, אבל בנעלים שלא לבשם כלל אלא בעת שהיה בריא אין להחמיר ללבושם. וע"ש עוד ובהערה.

בחשו"ק חמד להגאון הגדול ר' יצחק זילברשטיין שליט"א (יבמות עמוד תשכט) דן בשאלה, מעשה בתינוק שהיה זקוק לנעליים אורטופדיות יקרות מאוד ליישר את רגלו וכשהיה התינוק בן עשרה חודשים עוד לפני שלמד ללכת שבק חיים לכל חי ר"ל, ונשאלה השאלה האם מותר לתרום את הנעליים האלו לגמ"ח, מפני שהוא לא הלך עמהם, או שמא אסור מפני שסוף סוף הם מנעלים של נפטר. והאריך שם בדברי האגרות משה והשבט הלוי, ובסוף דבריו כתב, ונראה שבענינו שהתינוק לא הלך עם הנעלים הדבר קל יותר מפני שאולי אין להם שם של נעליים עד שהולכים בהם, ובמיוחד בענינו שנותן את הנעליים לצורך דבר מצוה ובריאות, שומר מצוה לא ידע דבר רע, ועל הצד היותר טוב יפדה את הנעליים בקצת כסף, ואת הכסף יתן לעניים, וצ"ע.

שאלה.

אל תיטוש במנהגי אבילות.

האם יש אל תיטוש במנהגי אבילות, שהרי כל כך הרבה מנהגים יש באבילות וקשה קצת לומר שנהגו בזה מדור לדור, בפרט שיש מנהגים שלא ברור המקור שלהם, ואולי עשו כן מאיזה טעם לפי מנהג המקום וכדומה.

תשובה.

רב פפא במסאנא וסנדלא כל דשקיל שכבא מעלי בר ממסאנא וסנדלא וכו'.

סידור תפלה למשה עמוד 15 בהערה הביא, מה שברכת שעשה לי כל צרכי נתקנה בנוסח ובלשון יחיד, אמר רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, משום שלכל אחד יש את הצורך הפרטי שלו, ואין זה דבר כללי. וע"ד הדרוש י"ל, כי ברכה זו נתקנה על המנעלים, ולאחר מיתה אין לאחרים לנעלים, עיין ספר חסידים סי' תנ"ד שסכנה היא ללבוש מנעלים של מת. עיין בספר שמחת אפרים ח"א עמוד תטו' שהאריך לבאר את העניינים דוקא בנעליים.

אמרו לו ואהבת לרעך כמוך, אלא תמכרם לנכרי שלא יבוא לידי סכנה שום יהודי ויתן המעות לעני".¹⁰

עוד מביא שנשאל הגר"ש אלישיב זצוק"ל, האם יש להקפיד שלא לנעול נעליים שהיו שייכות למת. תשובת רבינו, נוהגים שלא. דוקא אם נעל אותם שלושים יום קודם למיתתו. זה לא איסור, אין לזה מקור בגמרא ובפוסקים, אבל כך נהגו. שאלה. אשה שנהרגה בתאונת דרכים, השאירה אחריה זוגות נעליים רבים, ולא ידוע מתי נעלה כל נעל, האם יש לחשוש על כל נעל שמא נעלה אותה תוך שלושים יום קודם למותה. תשובת רבינו, בספק מותר.

שאלה. ארגון יד אליעזר קיבלו את כל הנעליים כדי לחלקם לנצרכים, ושואלים האם עליהם להודיע שזה נעליים של מת, שמא יש מקפידים בכך. תשובת רבינו, לא צריכים להודיע. שאלה. האם תכשיטים שהיו עליה בשעת מותה אסורים בהנאה. בפתחי תשובה (יו"ד שמ"ט ד') כותב, שיש האוסרים תכשיטים המהודקים לגופה. תשובת רבינו, דוקא שיער המת אסור בהנאה. תכשיטים זה כמו מלבוש שמותר. שיניים (תותבות זו שאלה אם מותר להוריד.

בשבט הלוי ח"ד סימן קנב' אות ב' כתב וז"ל, ואשר מסופק בענין המבואר בס' חסידים סי' תנ"ד דמנעלים של מת סכנה להשתמש בו, ומע"כ מסופק בדבר שעשה פדיון מלבושים של החולה אביו ז"ל שהקנה כל המלבושים וגם המנעלים לעניין (דרך סגולה) ע"מ לפדות הכל בממון לצורך עניים ואח"כ מת החולה אם נקרא עוד מנעלים של מת כיון שהקנה כל מלבושיו דרך סגולה לעניים או שמא כיון שהקנה ע"מ לפדותן שוב נקרא מנעליו של מת.

הנה בדברים כאלה אי נלנו דבר מקובל, וכל דברי ס' חסידים בענינו נעלמים מאתנו, ומשמעותו דוקא מנעלים של מת ור"ל מה שהמת הי' נועל בשעת פטירתו, אבל מה שהי' מת הולך בהם פעם או הרבה פעמים בעת שעדיין הולך ובא בחיים לא נשמע כלל מדברי הספר חסידים, וכך אני רגיל להורות שמנעלים של מת שהלך בחיים עכ"פ יתנו לעניים, א"כ אין מקום כלל לספיקו.

ובלשונות שבס' חסידים קבלנו מגאון וצדיקי עולם דכל מה שאפשר לפרש בלשונו שישתמע פחות חידוש ופתחות מתנגד לשורות ההלכה עלינו לפרש כן, וא"כ מש"כ פשוט. ומכ"ש בדין דיש באחרונים דמפרשי דברי ס"ח באופן כזה דלא נשמע ממנו כלל חידוש זה של מנעלים של מת, ואין להאריך בכזה.

בחוש שני (במהדורה החדשה על יו"ד על עניני אבילות עמוד תקסא) כתב, נעלי מת שע"פ צוואת רבי יהודה החסיד שלא להשתמש בהם, צ"ב מה הכוונה, אם הוא נעלים של המת שהשתמש בהם או דוקא נעלים שמת בהם. ומסתבר דהכוונה נעלים שלו אף שלא נעל אותם כשמת.

בספר כל משאלותיך (עמוד תקכט) כתב, מה שאין משתמשים בנעלי המת, **אמר רבנו (הגר"ח קניבסקי זצוק"ל)** כי לגבי גרביים של מת לא שמענו. ולגבי נעלי בית, כדאי להיזהר, ושורכים של הנעלים מותר.

בספר אשיחה ח"ב עמוד רעט' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, איתא בספר חסידים לא ללבוש נעלים של מת. צ"ע מה הדין בגרביים של מת. תשובה. מוזכר רק נעלים ולא מוזכר גרביים. וע"ש בהערה לגבי ערדליים ומגפים של מת.

¹⁰ בטעמא דקרא פרשת כי תבוא עמוד רלד' על הפסוק לא בלו שלמותיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך כתב. בשלמות כתיב לשון רבים ובנעל לי יחיד, וי"ל דכאן רמז לס' חסידים סי' תנ"ד שלא ללבוש מנעלים של מת (ועי' ברכות נ"ז ב') ולכן בגדים כשמת א', לבש אחר בגדו, וכתב לי רבים, אבל נעלים לא לבשו רק א' וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא. עכ"ל.

יתכן שכוונת רבינו לגמ' בברכות שם ת"ר מת בבית שלום בבית אכל ושתה בבית סימן יפה לביחת נטל כלים מן הבית סימן רע לבית תרגמא

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

עוד כתב בהערה, שאיסור הכיבוס המוזכר כאן, אינו מחמת איסור מלאכה, אלא שהאיסור לאבל לכבס, היינו לכבס כדי ללבוש אח"כ את הבגדים המכובסים, והאיסור הוא לבישת המכובסים, ולכן יש להתיר לאשה אבלה לכבס בגדי בני ביתה הנצרכים להם ללבישה (שהרי זה כמלאכות הבית) אלא שמ"מ עדיף בזמננו שאחר יפעיל המכונה אם אפשר.

בספר פתחי תשובות על אבילות סימן שפט' עמוד תסח כתב, כתם שנפל על בגד בימי האבל מותר לכבסו בחומרי ניקוי או במגבת רטובה שאם לא יכבסו עתה ישאר רישומו תמיד.

שאלה.

החליף חולצה בימי השבעה, לחזור לקורעו.

בימי השבעה נתלכלך לו החולצה הקרועה, מה עליו לעשות. האם חייב להחליף חולצה ולקרוע שוב את השניה.

תשובה.

כשמחליף חולצה אחרת יש לעיין תחילה האם בכלל יכול להלביש חולצה מכובסת, או שצריך שתחילה ליתן לאחר שילבשו.

בספר הלכות אבילות השלם פרק י'א' אות קמג' עמוד רפז' כתב, אבל שנתלכלכו בגדיו מותר להחליפם וללבוש בגדים מכובסים, ואפילו תוך שבעה, שלא אסרו אלא כשלוש מכובסים לתענוג. אמנם יש אומרים שגם באופן זה אינו מותר אלא אם לובשם אדם אחר תחילה. ובבגדים הצמודים לגוף ובזמן שחם מאד ומזיע הרבה ומצטער, יש להקל שאין צריך שילבשם אחר תחילה, ואפילו בתוך שבעה.

עוד כתב אות קמד, אבל שמחליף בגדיו תוך שבעה (כגון שנתלכלך וכדומה) אם הוא מתאבל על אביו או אמו חייב לקרוע שוב את אותו הבגד שהתחיל ללבוש כעת, מיהו בגדים הצמודים לגוף אין צריך לקורעם.

בקונטרס דרכי יוסף צבי על הלכות אבילות מהגאון ר' יהודה אריה דינר שליט"א פרק ז' (מהדורה חדשה שעדיין לא מעודכן) דן בשאלה: מי שיושב שבעה ובטעות לבש בגד בלי קריעה, האם חייב לקרוע בגד זה.

תשובה: הכלל הוא מי שאָבַל על קרובו, וקרע על בגדו, והחליף בגדו באמצע השבעה, אם הוא אָבַל על אביו ואמו צריך לחזור ולקרוע את הבגד השני, אבל אם אָבַל על שאר קרוביו, א"צ לחזור ולקרוע כמבואר בשו"ע (יו"ד ס' ש"מ סעיף י"ד).

וכל זה אם חוזר ולבוש מדעת בגד שני, אבל אם לבד בגד וחשב שזה הבגד הראשון עם הקריעה וראה שזה בגד אחר ומיד פשטו, אין בזה שם לבישה, וא"צ לקרוע עליו פעם שניה (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, הגמרא (מועד קטן כד, א) אומרת "אמר ליה רבין בר אדא לרבא: אמר תלמידך רב עמרם, תניא: אבל, כל שבעה - קורעו לפניו, ואם בא להחליף - מחליף וקורע. בשבת - קורעו לאחוריו, ואם בא להחליף - מחליף ואינו קורע! כי תניא ההיא - בכבוד אביו ואמו". לפי-זה עולה כי לשאר קרובים, אם מחליף בגד, אינו צריך לקרוע ורק בשבעה על אביו ואמו יש להקפיד שהבגדים יהיו קרועים כל השבעה.

האמוראים ברובם פסקו כי אין לאחות את הקרע בכל הבגדים שקורע וכן משמע מהירושלמי שיכול להחליף בגדים במהלך השבעה, אבל צריך לקרוע וזו לשון הגמרא (ג, ח): "הרי שהיה מחליף בגדים כל שבעה חייב לקרוע את כולן רבי חייה רבה ורבי חמא אבוי דרבי הושעיה תריהון אמרין כולהן אסורין באיחוי בר קפרא אמר אין לך אסור באיחוי אלא יום הראשון בלבד, אמר רבי חונא פלוגא אחרת

באשרי האיש (על יו"ד פרק צ' עמוד שכד' אות ל') מובא שנשאל הגר"ש אלישיב זצוק"ל, יש הרבה שאלות בהלכות אבילות שיש אומרים לחומרא ויש אומרים לקולא, מה לעשות בכה"ג, נענה רבינו ואמר, כל שאלה צריך לשאול רב שיכריע בזה, או מומחה בענינים אלו. והוסיף, שבדיני אבילות המנהג תופס הרבה מקום בהלכה.

כל המנהגים שכתב הח"י אדם בספרו מצבת משה, הם הקובעים. נשאל רבינו, האם אפשר לומר שכל מה שנפסק בספר גשר החיים, כך הוא מנהג ירושלים, ואמר, כל דבר בנפרד צריך לדעת אם זה מנהג ירושלים.

מ"ן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, שינהג כפי ידידיו במקום שמתגורר.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, יש 'אל תטוש' במנהגי אבילות. בייחוד בדברים שיש להם שורש (כגון: כפי שמצינו לבנים שלא ללכת אחר מיטת אביהם). אולם יש לדעת כי לעיתים נשתרשו מנהגי טעות ואותם יש לעקור ועליהם אין 'אל תטוש' (כגון: ניהום אבילים בלילה, היו שטענו דאין לנחם).

שאלה.

ניקוי כתם בימי השבעה בחולצה הקרועה.

נתלכלך חולצתו בימי השבעה ורוצה לנקות הכתם במים, האם רשאי לנקותו או שזה ככיבוס ואסור.

תשובה.

בציוני הלכה על אבילות עמוד שפ' מביא את דברי השו"ע (יו"ד סימן שפט' א', אבל אסור לכבס כסותו כל שבעת הימים. ואמר רבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל בשיעורו, דהאיסור לכבס אינו מחמת האיסור מלאכה כל שבעה, אלא זהו איסור כיבוס בפני עצמו, וע"ש בהחרבה בהערות.

ובעמוד שפב כתב, הנני להביא דברי רבינו בענין תשעת הימים, שמהם יש ללמוד להתיר לאבל בתוך שבעה לנקות כתם בבגדו. שמביא ששאל להגר"ש זצוק"ל, האם בתשעת הימים מותר לנקות כתם, והוסיף השואל ששמע בשם הרב שאסור, ותשובת רבינו, מותר. לא אמרתי מעולם שאסור. רק אמרתי שאסור לגהץ, וגם אסור לייבש בגדים במכונת ייבוש שהמכונה מרתיחה את המים שבבגד עד שתאיידים, וזה בכלל כיבוס, אבל ניקוי כתם אינו בכלל.

בהערה הביא שכתב בגשר החיים כ"א י' א', אם בגדו מלוכלך מותר ל ולכבסו במים להסיר הלכלוך. זהו קל וחומר מדין רחיצה שבס' שפ"א א'. ולדבריו כשהבגד מלוכלך מותר אפילו לכבס את כולו, ולמד זאת בקל וחומר מהי"פ רחיצה כשמלוכלך בטיט וצואה.

ואין דבריו מובנים, א, מהו הקל וחומר, מדוע חמורה רחיצה מכיבוס. ב, ההיתר כשמלוכלך בטיט וצואה, משום שלא נאסרה רחיצה אלא דוקא של תענוג, ואין זה שייך לכיבוס.

עוד הביא שבדברי סופרים התיר ניקוי כתם על פי השלחן עזי שיטים שאיסור כביסה משום שהאבל אסור בלבישת מכובסים, והיא שלא לצורך. משא"כ כתם, שבדאי מותר לאבל ללבוש בגד שהוסר ממנו כתם.

בספר הלכות אבילות השלם פרק י'א' הערה רנ' עמוד רפג' כתב, ולנקות כתם בעלמא, כתב הגשר החיים פכ"א ס"י סק"א שמותר, וכ"כ בהליכות שלמה (בין המצרים פי"ד סט"ו לענין איסור הכיבוס בתשעת הימים) שמותר. אמנם בארחות רבינו (ח"ב עמוד קלב') מובא בשם הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שזהו בכלל כיבוס.

עוד כתב בהערה, להבריש כובע לנקותו מאבק, אף שאסור בשבת, לגבי תשעת הימים נקט הגר"ש אלישיב זצוק"ל להתיר.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

במדרגות, היו האבלים יורדים מביתם לקראתו ויושבים בכניסה לבנין או בחצר, ורבינו מנחם שם. ונשאל רבינו אסור האבל לצאת מביתו, תשובת רבינו, זה נקרא ביתו. שאלה. הרגילות היא שאבלים הגרים בעיר אחרת נוסעים באחד הלילות לשבת שבעה בביתם כדי להקל על שכניהם, האם יש בזה חסרון, שמא יש עדיפות לשבת כל השבעה באותו בית, תשובת רבינו, אין שום חסרון במה שמשנים מקום.

שאלה. אבל ההולך לישון בביתו, תגובת רבינו, בלילה דווקא. שאלה. כשחוזר למחרת בבוקר לבית האבלים האם צריך לצאת דווקא קודם אור היום, או אפילו ביום בשעה מוקדמת שעדיין אין אנשים ברחוב תשובת רבינו, מה פתאום, העיקר שאין אנשים ברחוב, וע"ש עוד שאלות.

עוד כתב בעמוד תב' מביא שנשאל הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, האם יש ענין שיישאר האבלים יחד בשבת במקום ישיבת השבעה, והשיב, בשבת יכול כל אחד להיות בביתו ואין בשבת כלום.

שאלה. האם מותר לנסוע בערב שבת לביתו בעיר אחרת, תשובה. אין הבדל בין נסיעה קצרה או ארוכה. רק יש לראות שיסע בתוך שעה סמוך לשקיעת החמה, אפשר להקל גם בתוך שעה לפני הדלקת נרות. באותה שעה יכול אפילו ללכת ברחוב.¹²

בפני ברוך (סימן כא' אות ד' עמוד רל) כתב, במקום הצורך מותר לצאת בלילה לאחר שכלתה רגל מן השוקף וכן אם קשה לו לישון במקום שיושבים השבעה מותר לילך בלילה לישון בביתו. כשיוצא בלילה באופן המותר אך ילך בחבורת אנשים אבל טוב שלא ילך יחידי כי האבל צריך שמירה.

עוד הביא בסוף פני ברוך (עמוד תפא) יש הערה מהגר"ש דבליצקי זצוק"ל וז"ל, בדור האחרון ושלפניו התחילו להקל בקולות שלא מצינו להם כל כך בדברי הפוסקים, ראשית כל בקבור מתו בעיר אחרת ורוצה לחזור לעירו, ראיתי באיזה ספר (שנשכח ממני) שיסע מיד מבית הקברות לביתו, דאם יכנס לאיזה בית לקבל שם אבילות, תהיה שאלה אם מותר לו לצאת משם לנסוע לביתו, וכמדומה שאין מקפידין על זה, וכמו כן מה שנתפשט במי שיושב שבעה בעיר אחרת ואינו רוצה להטריח כל בני עירו שיבוא ולנחמו שבאמצע השבעה חוזר לביתו בעירו, וכמו כן במי שיושב בעיר אחרת או אפילו בעירו בבית אחר ואינו יכול להישאר שם בשבת אז בערב שבת בצהרים חוזר לביתו, ודבר זה נתפשט מאד, וזה שלושים שנה כתבתי בספרי זה השלחן ח"ב סי' צ"ה, לאסור דבר זה של חזרה בערב שב תמבעוד יום דבאמת אם הוא בעירו בבית אחר, הרי יכול לחזור בליל שבת כשחוזר מבית הכנסת, אך אח"כ ראיתי שמחמת ריבוי השואלים אי אפשר לעמוד בזה, וגדולי הוראה מקילים בזה, רק אני מזהיר שלא יחשבו שע"ז נפסקה אבילות אלא צריכים לחזור בנעלים של היתר ובגד קרוע, ולשמור בביתם האבלות עד קרוב לכניסת השבת, ונראה דחשבו כל זה כלצורך גדול שמותר לצאת, אך הרמ"א הלא כתב שדוקא בלילה לאחר כלות רגל מן השוק, ולא ביום בפהרסיא, ועל כל פנים כשחוזרים ביום מה טוב שיקחו מונית מיוחדת מבלי אנשים אחרים, דדמיי קצת עכ"פ במקצת לאחר כלות רגל מן השוק. וע"ש עוד.

בקובץ מבית לוי (קובץ ט' עמוד נא) מובא דעת הגר"ש ואזנר זצוק"ל, כשיש צורך מותר האבל לצאת בלילה לאחר שאנשים

ביניהם מאן דמר כולחן אסורין באיחוי עושה שאר הימים כיום הראשון אפילו יש עליו כמה בגדים חייב לקרוע את כולן". רוב הראשונים (רא"ש כח; רי"ף; רמב"ן) הבינו כי כל בגד שמחליף צריך לקרוע, אך רב האי-גאון כתב שצריך לקרוע רק את הבגד העליון שהחליף ולא את כולם¹¹. השולחן-ערוך (שמ, טו) פסק כרוב הראשונים: "על כל המתים, אם בא להחליף תוך ז' ימים, מחליף ואינו קורע. על אביו ואמו, אם מחליף תוך ז', קורע כל הבגדים שהוא מחליף, ואינו מאחה לעולם, כמו בפעם הראשון" וכן פסקו ערוך- השלחן (שמ, יד) והפני-ברוך (א, כ).

עולה מכאן, כי תלוי האם האבל יושב שבעה על אביו ואמו או על שאר קרובים. אם יושב שבעה על אביו או אמו, מותר לו להחליף את בגדו מחמת לכלוך או זיעה, אך עליו לעשות קרע בבגד העליון שלובש עתה.

הרה"ג ר' אביגדור ברגר שליט"א מעורכי שו"ע מכון ירושלים וקבצי מוריה השיב, כך פסק מרן בשו"ע סימן שמ סעיף יד. על כל המתים אם בא להחליף תוך שבעת הימים מחליף ואינו קורע. על אביו ואמו אם מחליף תוך שבעה קורע. **וכן השיבו עוד הרבה תלמידי חכמים שליט"א.**

הרה"ג ר' יהודה כהן שליט"א השיב, לכתחילה לא יחליף חולצתו כל שבעה, אבל אם נתלככה או שמזיע מאד (ובפרט בזמנינו שרובא דעלמא בגדר איסטניס לגבי זה שרגילים להחליף בגדים הרבה, וגם מזיעים יותר מבעבר מחמת ההתמכרות למזגנים וההתחממות הגלובלית), ובפרט כשיש בזה ענין של בין אדם לחבירו וכבוד הבריות כלפי שאר האבלים והמנחמים, ישנם ב' אפשרויות, או שבליילה בעת שהאבל לבוש בגדי שינה יכבסנה אדם אחר (שאינו אבל) וילבשנה למשך כשעה, ובבוקר יחזירנה לאבל ללבושה. או שביאיו לאבל מביתו חולצה אחרת מכובסת (שאינה חדשה) ויתן לאחר ללבושה למשך כשעה, ואח"כ יקרע בה כדין וילבשנה. וכל זה באבלות על אביו ואמו, אבל בשאר קרובים מעיקר הדין א"צ לקרוע שוב בבגד השני, אבל למעשה נהוג עלמא להחמיר ולשבת שבעה תמיד עם בגד קרוע גם בשאר קרובים.

שאלה.

יציאת אבילים מהבית לשבת במקומות אחרים שיוכלו לנחמם.

יציאה מבית האבלים לעיר אחרת על מנת שיוכלו לנחמו בלי ביטול תורה, או להישאר בבית האבלים עם אביו שליט"א באופן שלא ביקש מפורש שישארו עמו, אבל מבינים שזה רצונו.

תשובה.

על עצם הדין שאם צריך לצאת, יוצא בלילה, שמעתי שמביאים בשם מרן הגאון ר' דוב לנדו שליט"א שאמר, רמז לדבר, שמואל ב"ל"ב, וילכו כל הלילה וכו' ויאור להם בחברון, ויואב אבל הי' על עשהאל אחיו. [כמבואר שם בקרא], ולכך הלך כל הלילה [ועי' ת"ה, ולא נק' מאנשיו ופשוט].

בציוני הלכה על הלכות אבילות רפג' מובא כשבא רבינו הגרי"ש אלישיב זצוק"ל לנחם בשנים שכבר קשתה עליו העלייה

¹² במסורת משה ח"ב עמוד רצד' מובא שנשאל הגר"מ פינשטיין זצוק"ל, אודות אשתו של משהו שהיא אבלה וישיבה אבלות בעיר דטרויט, ויום שביעי של אבלות הוא בשבת וממילא קמים בע"ש, אך רוצה לחזור אצל בעלה בנוא יארק ותצטרך כדי לשוב לשבת לעזוב את דטרויט עוד קודם חצות האם מותר. והשיב רבינו שמותר, דהלא זה נחשב כהכנה שמוכרחת לעשות מקודם חצות לכבוד שבת, וגם הלא משועבדת לבעלה וצריכה לחזור אצלו לשבת.

¹¹ מדברי הרמב"ם (אבל ח, ג) לא ברור כמי הכריע "כל שבעת ימי אבלות הקרע לפנים ואם בא להחליף מחליף ואינו קורע קרע אחר, שכל קרע שאינו בשעת חימום אינו קרע, במה דברים אמורים בשאר המתים חוץ מאביו ואמו, אבל על אביו ועל אמו קורע עד שמגלה את לבו, ומבדיל שפת הבגד ואינו קורע בכלי אלא בידו מבחוץ בפני כל העם וקורע כל הבגדים שעליו, ובגד הזיעה הדבוק לבשרו אינו מעכב, ואם החליף בגד אחר חייב לקרוע כל שבעה, וכן על אביו ועל אמו חולץ כתיפו ומוציא זרועו מן החלוק עד שיתגלה כתיפו וזרועו, והולך כך לפני המטה ואחר שיקבר אביו ואמו אינו חייב לחלוץ".

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

וכן כשאין לו מקום לישון בבית האבל, יכול לחזור לביתו לישון בלילה לא ביום, ובבוקר יצא בשעה מוקדמת כשאין הרבה אנשים ברחוב, והכל רק במכונית.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, לענ"ד אין על האבל לעשות את החישובים של האחרים. ובוודאי דהאבל גם בימי אבילותו מחוייב בכבוד אב.

הרה"ג ר' יהודה כהן שליט"א השיב, מחד גיסא יש כאן ענין גדול של מניעת ביטול תורה וטרחת גדולה מאותם הרבים שיצדקו לבוא במיוחד מחוץ לעיר כדי לנחמו (כאשר לאבל עצמו בין כך אסור ללמוד ברוב חלקי התורה ובודאי שלא בעיון וממילא עבורו אין כאן ביטול תורה, ובפרט שבד"כ אבל נוסע רק ברכב או הסעה וא"כ עבורו הנסיעה היא גם פחות טרחה ביחס למנחמים שרובם יטלטלו באוטובוסים וכו'). ואע"פ שלאבל אסור לצאת סתם מבית האבל באמצע השבעה מ"מ לצורך קבלת תנחומים במקו"א שרי מדינת א"י וכך נהוג עלמא.

ומאידך גיסא כשיושב שבעה עם אביו לכאורה יש ענין שלא לעזוב באמצע ולסווע מפני כבוד אביו, שהרי בודאי לכתחילה רצון אביו הוא שכל ילדיו ישבו עמו ביחד במשך כל ימי השבעה. והנה אם אביו היה מבקשו במפורש להשאר בודאי היה מחוייב מעיקר הדין לנהוג כבקשתו, כיון שהענין למנוע בטול תורה וטרחת דצבורא של אחרים אינו דוחה את החיוב שלו בכבוד אב.

אכן בנידו"ד כיון שאביו לא ביקשו להדיא להשאר, וכיום זה דבר מקובל ונהוג שאותם אבילים שגרים מחוץ לעיר נוסעים לעירם לשבת שם יום או יומיים כדי להקל על שכניהם וידידיהם כנ"ל (כגון שנוסעים לש"ק, ויושבים בער"ש ומוצ"ש בביתם ואח"כ שבים לבית האבל), ממילא גם אם ברור שלכתחילה האבא היה מעדיף שלא יסעו כלל, מ"מ בסופו של דבר מסתמא מסכים לזה בידעו שכך הוא מנהג העולם וגם לילדיו יש צרכים וידידים וכו', ובד"כ מאהבת אב לילדיו טבעו לוותר משלו בשביל צרכי הילדים ועושה זאת בלב שלם אא"כ ידוע בבירור שכאן מקפיד ואז אסור. ועכ"פ בסתמא א"צ להימנע מלנסוע לחלק מהימים, ובתנאי שבכל מקרה יהיו אחרים שישארו לשבת עם האב כל הזמן, או שיעשו ביניהם תורות שבכל יום יסע אח אחר וכו"ב.

הרה"ג ר' יוסף אביטבול שליט"א מחבר שערי יוסף השיב, מותר לצאת ע"מ לשבת במק"א, לגבי יציאת האבל כדי לשבת שבעה בעיר אחרת, כדי שיבואו מנחמים לשם, מותר לצאת, ויצא לאחר היום השלישי ובלילה, ובכבוד ולא באוטובוס, ויסוד הדברים נלמד ממש"כ בשו"ת ברב"ש (סימן קנ"ח) לגבי המנהג לעלות לקבר בכל יום, וז"ל: וכן יש לומר במנהג עירכם, כיון שאין הולכים לשוק לעסקיהם, אלא שהולכין לבית החיים, אם לספוד על המת או לאמר עליו נחות נפשא, אין לבטל מנהגם, כיון שהוא לכבוד המת. שהרי אפי' להלן את מתו, שהוא אסור בלא תעשה מן התורה, אם הלינו לכבודו ומתו, וא"כ כיוון שבניחום האבלים יש כבוד למת מותר לצאת בכדי להתנחם, וכ"כ בפני משה על הירושלמי (מגילה פ"ד הלכה ד') וז"ל: תני יוצא האבל מביתו בתוך שבעה כדי להתנחם וכגון לברכת רחבה ולקבל תנחומים

אינם מצויים ברחוב. וכן כשקשה להשאר לשינה במקום שיושבים שם שבעה, מותר ללכת בלילה לישון בביתו.

בחוט שני במהדורה החדשה (תשפ"ג על עניני יו"ד עמוד תקנ"ב) כתב, קשה להקל לאבלים לצאת מבית האבל למקום אחר, כגון לישב קצת בעיר אחרת עבור המנחמים שם, ואם צריך להקל להם לצאת, עדיף שיצאו בלילה.

בספר אשיח בפיקודיך עמוד רפ"א מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלה. מה שיש נוהגים שבאמצע שבעת ימי אבילות הולכים לשבת במקום אחר מה ההיתר בזה. תשובה. האיסור אינו מדינת דגמ' (היינו בצינעה) משום הכי אפשר לצאת לצורך.

בספר אלא ד' אמות מהנהגות רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל עמוד שה' אות מא' מובא שאמר לבניו ובנותיו שמעוניין שישארו כל השבעה בביתו שכן הוא לכתחילה, והוסיף, אמנם מצד הדין יכולים לצאת אלא שראוי שלא עכ"ד. והעידו עוד משמו שהתיר לאבל לרדת ממקום למקום באותו בנין אף עם ע"ז יוצא מפתח הבנין אם זה לצורך דעדיין לא נחשב יציאה. והוסיפו שכאן היה יותר חמור כי הרבנית ע"ה נפטרה בבית והוא ממש בבית האבל. **שאלה. לכבוד מרן ראש הישיבה הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א.**

אמי ל"ע נפטרה ויושבים שבעה בבית ההורים בירושלים, אולם אני גר בבני ברק ומסתמא הרבה ירצו לנחם אילו הייתי יושב שבעה יום אחד בבני ברק. אבל אני מבין וחושב שאבי מורי שליט"א ישמח שכל הבנים ישבו עמו בירושלים, האם ראוי לכבוד אבי לשבת עמו כל השבוע בירושלים, ולהודיע לאברכים בבני ברק שאין לבטל תורה ולא צריך לטרוח עד ירושלים לבוא, ויצאו בטלפון, או שעדיין יפה לבקש מאבי שליט"א רשות לנסוע ליום אחד לבני ברק.

מרן שליט"א השיב השיב בכתב ידו, עפ"י הלכה אין אבל יוצא מביתו כל השבעה, אמנם כיום מקילים לצאת בחושך בלילה לעיר אחרת, אבל אין זה פשוט וחלק. ולכן עדיף לקיים רצונו של האבא.¹³

הרה"ג ר' אברהם צבי ישראלון שליט"א בספרו משנת הגרי"ש על הלכות אבילות עמוד יד' כתב, כתב בשו"ע (רמ"א יו"ד סימן שפ"ד סעיף ג') אבל שבוע ראשון אינו יוצא מפתח ביתו, וכתב הרמ"א שלצורך דבר האבד מותר לו לצאת. וכן המיקל לצאת בלילה מפני הצורך לא הפסיד. לצאת באותו בנין לחדר המדרגות או לחצר הבנין שלא בפרהסיא, מותר.

אבל שרוצה לשבת חלק מהימים בעיר אחרת כדי להקל על המנחמים שלא יטרחו, מותר לו לעשות כן, אבל רק בלילה בשעה שאין אנשים רבים ברחוב, ויסע במכונית פרטית, ועדיף לא באוטובוס אם אפשר. ובהערה הוסיף שמשום כך לא חן בעיני רבינו הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שחוזרין לחוץ לארץ באמצע השבעה, אכן אם הוא צורך גדול, אמר שיש מקום התיר.

¹³ נוסף מה ששאלתי פעם למרן רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל.

ש. בחור שיושב לא עלינו שבעה בביתו מחוץ לעיר שבה לומד, עד כמה בחורים צריכים לטרוח בנסיעה ולהפסיד מסדרי הלימוד כדי לנסוע לנחמו. **ת. מצוה.**

ש. האם עדיף לשלוח מכתב של תנחומין לחבר ולא לנסוע כמה שעות, או הטרחה זה חלק מהמעשה מצוה ויסע. **ת. כנ"ל.**

ש. בחור בישיבה שיושב שבעה לא עלינו מחוץ לעיר, האם ראוי לבחורים שיסעו לנחמו. **ת. אם יכולים.**

ש. האם יש רשות להנהלת הישיבה לאסור על הבחורים לנסוע לנחם את חבריהם, בטענה שע"ז נהרס סדרי הישיבה, כי מתחילים קבוצות של בחורים לנסוע וזה לוקח הרבה זמן, ובסדר יש רפיון. **ת. הכל לפי הענין והצורך.**

בדרך שיחה ח"ב עמוד שכט' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שאלה, אביו של בחור ישיבה נפטר לבית עולמו, ויושבים שבעה בעיירה נתיבות. שלח הבן לחבריו בני הישיבה מעיר אחרת הרוצים לנסוע ולבוא לנחמו, שעדיף שזמן זה יקדישו ללימוד התורה לע"נ אביו. האם נהג הבן כהוגן. תשובה. לא עשה נכון, כי יש כאן מצות ניחום אבילים.

ואמנם היה מעשה עם הגר"ר אורי קלרמן זצ"ל שהגיע מירושלים לקבר אביו בב"ב ביום היארצייט, ושאלו החזו"א מה עושה כאן, וענהו שבא לקבר אביו ביא"צ, ואמר לו החזו"א שיותר מצוה היא בשביל אביו שילמד תורה באותו זמן והוא עליו נשמה יותר גדול, אבל שאני בנידון דידן שיש כאן מצות ניחום אבילים המוטלת על חבריו בני הישיבה. ובנוגע אם מוטל עליך להעיר לבחורים או לאבל על כך, אל תתערב.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

להוציא מאכל ומשתה מבית האבלים בימי השבעה.

נוהגים שלא להוציא כלום מבית האבלים בימי השבעה, כיצד הדין באופן שיש ריבוי אוכל ויכול להיות בל תשחית. וכיצד הדין בבוא אנשים מחוץ לעיר לנחם ורוצים למלאות שתיה לדרך חזור וכדומה מהשתיה שיש בבית האבלים או לקחת מעט מזמנות שמוגש לציבור שטרח לנחם, האם מותר להוציא בכה"ג מבית האבלים.

תשובה.

דברי סופרים על הלכות אבילות על סדר השו"ע (סימן שעו' בדברי סופרים ס"ק לד') כתב, ועוד כתבו הפוסקים שנוהגין שלא ליקח שום דבר מבית האבל כל משך שבעת ימי אבילות משום שרוח הטומאה שורה שם כל שבעה, וכו'. וע"ש בבירור הלכה שם שהאריך בזה.

במסורת משה ח"ב עמוד רצה' הביאו דעת הגר"מ פינשטיין זצוק"ל, הרב א. פעלדער בספרו יסודי שמחות בפרק ד מביא בשם רבינו שאסור לקחת שום דבר מביתו של אבל, ובמקרה שמישהו הניח חפציו במקום שיש שיושבים שבעה, מותר לקחתם רק בצורך גדול, ורק אם לא מרויח האבל מזה. והנה בגשר החיים פרק כ' סעיף ה' אות י"ב מוזכר שיש שאין נוהגים מנהג זה, ושאלתי רבינו ואמר שכן נהוג. ואז שאלתי בשביל רב א. דיקשטיין, האם נוהג חומרא זה גם כשאשה אבלה, אם מקבל הבית שם של בית שנוהג שם אבילות, או שהיו כאילו יושבים האבלים בבית שאינם שלהם, שאז לא משועבד הבית להם, והשיב רבינו, שאשת הבית נחשב כבעלת הבית ונוהג חומרא זו.

ואז שאלתי, מתי יש חומרא זו, האם אסור להוציא חפצים שלו מבית אבל, או לא, ותרגמתי לרבינו מה שהרב פעלדער כתב שרק לצורך גדול מותר. והשיב רבינו שאינו יודע מאין לקח הרב פעלדער זה, אבל פשוט, שאם זהו חפץ שלו, מותר להוציאו, ורק אם לזה חפץ להאכל, כגון בדירה, שיכול האבל להשתמש בו בתוך ז' אבילות, אז אסור להסירו מביתו. דהלא רואים שיש ענין להביא לאכל כל צרכיו, כמו שבזמן הגמרא נהגו כל ז', ובוודאי אין להוציא מביתו דבר שיכול ליהנות ממנו.

וגם אם יש חפץ שהם שותפים בו ורוצה להוציאו למכור, אז אם אפשר, כדאי להחמיר, כדי שלא יגרום שהאכל ישתכר בתוך אבילות, דיש למעט כפי שאפשר, המשא ומתן של האבל. ואפשר שזהו מה שפסק פעם, ולא הבינו פעלדער.

ושאלתי, ומה הדין אם למשל קנו עשרים פונד תפוזים בשותפות לאכול בעצמם, ובלתי אפשרי שהאכל יאכל כולו בתוך אבילות, (וגם לא נתן לו רשות לאוכלם) האם מותר לו להוציא החלק שלו, והשיב רבינו שבוודאי מותר, דהלא אינו מוציא דבר שיכול האבל ליהנות ממנו.

והדגיש רבינו שבכלל אם זה דבר שיאבד אם לא יוציאו בוודאי מותר.

בצינוי הלכה על אבילות עוד רפח' מביא שנשאל הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, האם אסור לטעום מאכל ומשקה בבית האבל, תשובת רבינו, מן הדין אין איסור, בגמ' כתובות ח' ב' משמע שהיו אוכלים ושותים בבית האבל עד שהיו מתשכרים, אולם נוהגין שלא ליקח דבר קטן וגדול מבית אבל כל משך ז' ימי אבילות, משום שרו הטומאה שורה שם כל ז', לאכול מהמאכלים שבבית האבל גם זה לקיחה מבית האבל.

רבינו נסע לבני ברק לנחם את חתנו הגר"י זילברשטיין שליט"א שישב שבעה בביתו, הרבנית ע"ה שהתרגשה לקראת בא אביה הגדול, סחטה עברו כוס מיץ תפוזים, אולם רבינו סירב לשתות מפני המנהג, רק לאחר הפצרות מרובות התפשר שתוציא את המיץ למרפסת וישתה שם, שהוא כעין חוץ לבית, וא"כ אינו לוקח מבית האבל.

אבל אינו יוצא כדי לנחם אחרים וא"כ לא משכחת לה באבילי מת אחר וע"כ דפליגי, עכ"ל, ומבואר בדבריו להדיא שיוצא האבל בשביל להתנחם.

ועוד נראה שמותר כיון שאינו איסור מדינא, והרי הוא לצורך ומותר, ויסוד הדברים ממש"כ הרמ"א שכתב (סימן שצג ס"ב) וז"ל: מיהו המיקל לצאת בלילה, מפני הצורך, לא הפסיד (ת"ה סימן ר"צ). והא דאסור לצאת חוץ לביתו, היינו דוקא לטייל, או למשא ומתן וכדומה, אבל אם שלח מושל אחריו (מרדכי ה"א) או שצריך לילך בדרך או לשאר דברים הצריכים לו הרבה, כגון דבר האבד, מותר לו לצאת. עכ"ל, וביתר ביאור כתב בערוך השולחן (שם סק"ד) וז"ל: ולמדנו מכל אלה שיציאה מפתח ביתו אינו מהדברים האסורים באבל אלא שממילא כן הוא דכיון שאסור במלאכה ובמשא ומתן ולטייל מה יעשה חוץ לביתו ועוד כדי שיתבודד בביתו ולא ישכח אבילותו כשילך אצל בני אדם ומטעם זה אסור לו לילך בחול לבהכ"נ להתפלל משום שיש שם בני אדם הרבה ולכן אם באמת יש איזה צורך לאבל לצאת לענין המותר לו בימי אבלו כגון בענין דבר האבד וכיוצא בזה יכול לצאת בלילה ולא ביום מפני תמיהת בני אדם ואם הדבר הכרח ביום כגון שהשר קרא לו לבא דווקא ביום יכול לילך רק יתעטף שלא יכירוהו בני אדם וכן אם בהכרח לו לצאת לדרך יכול לצאת רק שיראה לבלי לנעול מנעלים ואם אין באפשרי בלא מנעלים ישים אפר בתוך המנעלים. עכ"ל. וכן מנהג העולם להקל בזה ללכת לשבת במקום אחר, וכן השיב הגרי"ש"א בצינוי הלכה אבילות עמ' רפג [ובעמ' רפה התיר לנסוע לחו"ל בלילה לשבת שבעה כיון שהנפטר היה רב הקהילה ורוצים שבני הקהילה ישתתפו עמם באבלם ע"ש] וכן השיבו לי גדולי ההוראה שליט"א.

ואף שמבינים מסתמא אם יוצא לחצי יום וכמה שעות, כדי לחסוך בביטול תורה. יש מקום להתיר. והכל לפי העניין.

שאלה.

יציאת האבלים והקימה בערב שבת שבתוך השבעה.

יש לעיין ממתי יכולים האבלים לקום או לצאת בערב שבת בימי האבילות שבתוך השבעה.

תשובה.

במסורת משה ח"ב עמוד רצד' מובא שנשאל הגר"מ פינשטיין זצוק"ל, אודות אשתו של מישהו שהיא אבלה וישבה אבילות בעיר דטרויט, ויום שביעי של אבילות הוא בשבת וממילא קמים בע"ש, אך רוצה לחזור אצל בעלה בנוא יארק ותצטרך כדי לשוב לשבת לעזוב את דטרויט עוד קודם חצות האם מותר. והשיב רבינו שמותר, דהלא זה נחשב כהכנה שמכרחת לעשות מקודם חצות לכבוד שבת, וגם הלא משועבדת לבעלה וצריכה לחזור אצלו לשבת.

בצינוי הלכה על הלכות אבילות עמוד תב' מובא שנשאל רבינו הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, האם מותר לנסוע בערב שבת לביתו בעיר אחרת, תשובה. אין הבדל בין נסיעה קצרה או ארוכה. רק יש לראות שישע בתוך שעה סמוך לשקיעת החמה, אפשר להקל גם בתוך שעה לפני הדלקת נרות. באותה שעה יכול אפילו ללכת ברחוב.

בקובץ מבית לוי (קובץ ט' עמוד נא) מובא דעת הגר"ש ואזנר זצוק"ל, זמן קימה מאבילות בערב שבת הוא מפלג המנחה (היינו שעה ורבע זמנית קודם השקיעה) ולעת הצורך כשצריך לילך לביתו וכדו' מקילים ממנחה קטנה (שהוא שעתיים וחצי קודם השקיעה). ואסור לרחוץ גם בער"ש רק פניו ורגליו במים צוננים.

שאלה.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

תשובה. עיקר המנהג הוא רק בחפצים ששייכים לאבל, ורק באופן שהמת נפטר באותו בית והוא ענין של טומאה, עם כל זה יש נוהגים להשאיר את המקל בחוץ כדי שלא יוציאו משם. עוד שאלה, האם בגלל המנהג הנ"ל יש ענין לא לאכול כלום בבית האבל. תשובה. דבר בלוע בתוך הגוף אין בו שום טומאה ונחשב כאינו, ופשיטא שאפשר לאכול. עוד שאלה, יש מקילים להוציא דרך החלון האם יש בזה חילוק. תשובה. אין שום חילוק בין הפתח לחלון.

עוד הביא הגאון שליט"א בקונטרס דרכי יוסף צבי (על הלכות אבילות במהדורה החדשה שעדיין לא מעודכן) בשם רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שנוהג שאין להוציא מבית האבל שום חפץ ואפילו מי שיש לו גמ"ח תרופות, אין לתת תרופות בימי השבעה ואפילו אם המת לא נפטר שם.

עוד הביא שם לדון בשאלה, כתב בהגה"ת רע"א (יו"ד ס' שע"ו ד') שהמנהג הוא לא להוציא דברים מבית האבל, משך כל ימי אבילות משום שרוח הטומאה שם כל השבעה, עי' שם, האם הכוונה אפילו מי שבא לנחם עם ספר שלו שצריך להשאירו שם. וכן כשמביאים אנשים אוכל לבית האבל ונשאר הרבה אוכל, האם מותר לתת אותו לאחרים או צריכים לזרוק את האוכל.

תשובה: הורה בזה בעל "שבט הלוי" זצ"ל, דפשיטא שזהו רק מנהג בעלמא, אבל בודאי אין להיכשל בזה באיסור "בל תשחית", ואפשר לכתחילה לתת האוכל לאחרים.

וכעין זה, אלו שמכינים את האוכל ושולחים בכלים לבית האבל, בודאי יכולים לקחת כליהם משם, שאין מנהג זה אלא בדברים השייכים לאבלים (הגר"ח קרליץ זצ"ל, והגר"ח קניבסקי), ומ"מ יש נוהגים להשאיר את המקל בחוץ כדי שלא יוציאו משם (הגר"ח קניבסקי).

כמו כן עיקר המנהג הוא רק באופן שהמת נפטר באותו בית, והוא ענין של טומאה (הגר"ח קניבסקי).

הגרא"ל שטיינמן זצ"ל לא רצה לתת מכסף שלו עבור הרמקולים עד לאחר השבעה, משום מנהג הנ"ל, וכן לא נתן להוציא ספרים במשך השבעה.

ידיד הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א בספרו ראה ישר עמוד קצג' הביא בתוך דבריו בשם רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, ולמעשה רבנו זצ"ל היקל בזה וא"ל שהקפידא דוקא בדבר שהיה שם בעת הפטירה ולא בדבר שהכניסו לשם המנחמים. ואמר דהנה מקור המנהג שלא להוציא מבית האבל הוא בהגהות רעק"א על השו"ע יו"ד ס' שע"ו ס"ד שכתב נוהגים שלא ליקח דבר קטן וגדול מבית אבל כל משך ז' ימי אבילות משום שרוח הטומאה שורה שם כל ז', וכן הביא בס' בית לחם יהודה שם ביו"ד סק"ג ועי' גם באלה רבה אורח ס' רכ"ז סק"ז, ומובא בכף החיים ס' רכ"ז סק"מ, ובערוך השלחן יו"ד ס' שע"ו סעיף י"א וכ"כ בגשר החיים פרק כ' י"ב, רבים מקפידין שלא ליקח שום דבר מבית האבל. ואמר דמשמעות הדברים דעיקר הקפידא כשמת שם בבית שאז שורה שם רוח הטומאה.

עוד הביא, שכ"כ בעל צי"א בס' אבן יעקב ס' מ"ד אות ג' דכיון דיסוד ההקפדה שלא ליקח דבר מבית האבל הוא משום ששורה הטומאה ז' ימים, ונראה דמסתבר לפי"ז לומר דכל זה שייך היכא שנפטר המת בבית שיושבים שם האבלים, אבל אם נפטר במקום אחר אין כל שייכות לרוח טומאה בביתם, וכן נראה בספר מסגרת השלחן על יו"ד ס' שע"ו קפ"ז ב' שכותב שראה שמקפידין דוקא מחדר שנפטר שם ולא משאר הבית והמקפידים בכל הבית הוא משום דס"ל דבהיות דכל החדרים תחת קורת גג אחד מתפשטת רוח הטומאה מהחדר שנפטר ע"פ כל הבית או שחוששין להעברה מחדר שנפטר לשאר הבית, אבל אם לא נפטר בבית זה אין כל חשש וקפידא ע"כ.

עוד הביא שבס' יוסף אומץ עמוד ש"ל בדיני הנהגת השבעה כתב וז"ל, קבלתי ממורי הגאון מהר"ה סג"ל ז"ל, שמה שנוהגין שלא ליקח מבית האבל שום דבר תוך שבעה, אין לו שום עיקר בעולם,

רבינו ישב שבעה בביתו והורה לנכדיו הרגילים להיות עמו ולשמשו, לאכול שם, ונימק, מפני שהם מבני הבית. (וביאר בהערה כאשת האבל בניו ובנותיו הגרים בביתו אין מנהג שלא לאכול, וטעמא דמילתא שהם אינם לוקחים מבית האבל אלא הם חלק מבית האבל כמו האבל עצמו שאוכל ואינו חושש לרוח הטומאה מפי שאינו לוקח מבית האבל שהוא עצמו האבל, כך בני ביתו).

שאלה האשה אכלה, האם גם בזה יש מנהג שלא לאכול שם משום בית האבל, או אולי שונה כאן משום שהכל שייך לבעל ואין זה בית האבל, תשובת רבינו, נוהגים שלא.

שאלה. הכנסתי בטעות לבית האבל אוכל, האם יש חשש באוכל זה, תשובת רבינו, זה שייך לך. זה לא נקרא שאתה נוטל דבר מבית האבל.

שאלה. כשנכנס הסטייפלר לבית האבל הקפיד שלא להכניס עמו שום חפץ, ואפילו את מקלו השאיר בחוץ, כדי ששמיצא לא יצטרך ליקח מבית האבל, רבינו השיב שיודע מזה, אך להלכה אין חשש. שאלה. האם דוורא מאכל או כל דבר אין נוטלים, תשובת רבינו, המנהג גם חפצים שאינם דבר מאכל, אולם מותר לקחת מבית האבל ספרי משניות המחולקים ללמוד לעילוי נשמת הנפטר, משום שמתחילה הובאו לשם על מנת שיטלו, ומעולם לא זכה בהם האבל.

במשנת הגרי"ש (על אבילות עמוד טו) כתב, מנהג האשכנזים שלא לאכול בבית האבל מי שלא שייך למשפחת האבלים. ובהערה הביא כשנפטרה הסבתא אשת מרן זצוק"ל, שאלתי את מרן אא"ז אם אני רשאי לאכול שם, וענה לי, אתה הרי שייך לכאן. **בתשובות והנהגות** (ח"ח סימן סט' אות ב') הביא בתחילת דבריו את דברי הרעק"א בחידושו סימן שעו' שנוהגין שלא ליקח דבר קטן וגדול מבית האבל כל משך ז' ימי אבילות משום שרוח הטומאה שורה שם כל ז'.

מיהו כל זה רק בדבר השייך לאבלים, אבל המנחמים שהביאו דבר עמהם אין מנהג לאוסרו ורשאים לחזור ולהוציאו עמם ולא אמרינן נדקלטו בבית האבל.

והביא שראה בשם הגרי"ש זצ"ל שאמר שלאכול מהמאכלים בבית האבל הוא בכלל לקיחה מבית האבל, ולכן חוץ מבני ביתו של האבל אין להם לאכול ולשתות בבית האבל.

ודבריו תמוהין בעיני, דבפשוטו המנהג הוא דוקא שלא לקחת מבית האבל להוציאו מבית האבל, אבל לקחתו ולהזיזו בתוך בית האבל ליכא שום קפידא, א"כ שפיר מותר לאכול בבית האבל, דאף אם האכילה היא לקיחה לעצמו מ"מ הוא לוקח לעצמו כשהוא בתוך בית האבל, ואין מוציא לחוץ מבית האבל ובזה ליכא שום קפידא.

ולענ"ז אפשר לומר דהמנהג שלא לאכול בבית האבל הוא דוקא כשנפטר באותו בית שאז רוח המת חוזר שם בכל ז' כדאיתא בזוהר הקדוש, ולכן שורה שם רוח טומאה, אבל כשמתאבלים בבית שלא נפטר בו אין שום רוח טומאה, אבל לא מצאתי בפוסקין חילוק זה.

ושב הראוני שבספר דברי סופרים פ"ח ע"ב הביא מספר מסגרת השולחן כמ"ש דהמנהג הוא רק באותו בית שנפטר שם. ומוסיף עוד דאפילו בבית שנפטר שם ג"כ לא נאסר מכל הבית אלא רק מאותו חדר שנפטר שם.

בהליכות חיים ח"ב עמוד קמט' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, הא דכתבו הפוסקים דאין להוציא מאכלים מבית האבל משום דרוח רעה שורה עליהם, נסתפקנו אם מותר לאכול אותם בתוך שבעה ואחר שבעה. תשובה. לא נזכר לאיסור.

הגאון ר' יהודה אריה דינר שליט"א בקונטרס מים חיים לקט שאלות המצוות על יו"ד עמוד 88 מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלה. כתב בהגה"ת רע"א יו"ד ס' שע"ו ד' שהמנהג הוא לא להוציא דברים מבית האבל, האם הכוונה אפילו מי שבא לנחם עם ספר שלו שצריך להשאירו שם.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

קלו). וכן הובא בספר נטעי גבריא (אבלות ח"א צב, א). והחזו"א הסתפק האם מה שאסור להוציא מבית האבל, זה דווקא בבית שנפטר, ועיין בזה בספר אגרות וכתבים (עמוד קז סעיף כח) ובספר חוט שני (אבלות עמודים תז-תח).

ובספר יוסף אומץ (יוצא עמוד של) ובספר נוהג כצאן יוסף (הלכות אבלות דף נ) כתבו שאין בזה שום טעם, אלא זו טעות ואין לחוש לכך. ומכאן דהיכא שהמת נפטר בבית חולים וכו', דיש להקל בזה (וע"ע בספר נשמת ישראל, אבלות י, ב עמודים ריט ואילך).

וכבר העיר בעל שבת הלוי (לקט שאלות מצויות ח"א עמודים פד-פה) שברור דהיכא שנשאר אוכל רב בבית האבל לא יעברו על בל תשחית בגלל הנוהגים שלא ליקח מבית האבל, ויחלקו את האוכל לכתחילה [וע"ע בספר אהל יעקב (אבלות עמוד קיז) דברי הגר"ש דבליצקי דבית אבל שיש לו גמ"ח תרופות דמותר להוציא מהבית]. וכן ראיתי דפסק בשו"ת מנחת שלמה (ב, צו אות י) להקל להוציא אוכל מבית האבל, עיי"ש. וע"ע בדברים אלו בספר פני ברוך (י, ו). ועיין בספר דרך אכילה (עמוד פו) ששאלו את הגר"ח קניבסקי על מה שהרבנית חילקה אוכל מביתה כשהוא היה אבל, והשיב: "כבר הורה זקן, ר' אהרן לייב האט מתיר גיווען" (וכן הובא בספר צדיק כתמר יפרח).

והגר"ש פנחסי בספרו חיים וחסד (י, ט) כתב: "יש שמהרים וחוששים לקחת דבר מה מבית אבליים. אולם להלכה אין צריך לחשוש לזה, ובפרט אם הדברים אינם מיוחדים לשימוש בבית האבל, אלא מיועדים להוצאה כגון כספים, או מאכלים המיועדים לבאים לנחם". וע"ע בספר עטרת שלמה (כח) ובספר גם אני אודך (לגרבי"כ דדון יורה-דעה קט).

וע"ע בספר מסורת משה (ח"ב עמוד רצה) שהביאו שמועה בשם הגר"מ פיינשטיין שהאיסור הוא בדברים השייכים לאבל, או שהלוו אותם לאבל, ואין להוציא מביתו דבר שיכול להנות ממנו. אך חפץ שאינו של האבל מותר להוציא.

וחזיתי דבשו"ת אליבא דהלכתא (א, רעא) כתב בזה: "מי שנהג שלא ליקח ולא לאכול בבית האבל ימשיך במנהגו ומי שלא נהג כן לא יחשוש בזה כלל". וכן גם דעת שו"ת יביע אומר (ד יורה-דעה לה אות ד) דמי שאינו מקפיד ע"כ אין צריך לחוש. וע"ע בספר נהגו העם (עמוד קפו) דיש משפחות שנהגו שלא ליקח דבר מבית האבל, וצוין דיתכן דהדבר נבע מכמה אבלויות תכופות זו לזו גדרו זאת.

ידידי הרה"ג ר' ישראל רוזנטל שליט"א השיב, כתב האליה רבה (סימן רכ"ד סעיף ז'): "נוהגים שלא ליקח דבר קטן וגדול מבית אבל כל משך ז' ימי אבילות, משום שרוח הטומאה שורה ז' ימים שם", והביא דבריו הרעק"א (יו"ד סימן שע"ו).

ובשו"ת משנה הלכות (חלק ז' סימן ר"ו) החמיר בענין זה: 'בדבר אשר שמע שיש הקפדה אצל כמה גדולים שלא ליקח דבר מבית האבל האם צריך לחשוש לדבריהם. הנה הקפדה זו לאו מכמה גדולים הוא, אלא דבר זה מפורש באליה רבא (א"ח סי' רכ"ד סק"ז) ובלחם הפנים (סימן שע"ו) שנהגו שאין לוקחין דבר גדול וקטן מבית האבל כל ז' ימי אבול, והטעם משום דרוח הטומאה שורה ז' ימים, וישראל קדושים הם ולא מטמאין באלה, והביאם במשמרת שלום אות מנהג, וח"ו לנו לפקפק על מנהגי ישראל דגדול המנהג ועיין חתם סופר (א"ח סימן נ"א) דהמפקפק על מנהגים צריך בדיקה אחריו. על כל פנים דבר זה מבואר בפוסקים'.

ומעניין לציון שמרן הגר"ח קניבסקי צ"ל היה מקפיד שלא להכניס את מקל ההליכה בו השתמש לתוך בית האבל, אלא היה מניחו מחוץ לבית, כדי שלא יצטרך להוציא מבית האבל (ספר דקדוקי מצוות, אות רצ"ו). וכתבו (שם בהערה 438) שאמר שמקפיד רק על המקל, אבל לא על מה שבכיסו, ולא נהגו להוריק הכיסים כשנכנסים לבית האבל. והוסיפו: וכן היה נוהג אביו בעל הקהילות יעקב צ"ל שהיה משאיר מקלו מחוץ לבית האבל, וראה בספר

ואמר שטעות זה בא מהא דכתבו הפוסקים המשאיל חלוק לחבירו לילך לבית האבל אינו רשאי ליטלם ממנו עד שיעברו ימי האבל עכ"ל, והעתיקו גם בספר נוהג כצאן יוסף הל אבילות ז' א' ובשו"ת חיים ביד סי' קכ"ה, ועיקר הד"ט סי' ל"ז אות ל. ובשם הגר"ש אויערבאך מובא שטעם המנהג שלא יבאו לגנוב חפצים מבית האבלים ועי' בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' צ"ו אות י.

עוד הביא לעי' מנח"ש ח"ב סי' צ"ט אות ב' שכל שיש להקל ולא לחשוש אלא בדברים שהם ממש מיוחדים לשימוש בבית האבל, וכעין זה בציוני הלכה אבלות פט"ו בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל וכגון במידי דאכילה שאין להוציאם מבית האבל, ובלקט שאלות המצויות ח"א עמוד פ"ד פ"ה מביא שנשאל הגר"ש וואזנר זצ"ל בזמן שאנשים הביאו הרבה אוכל לבית האבל ונשאר האם מותר ליתן לאחרים או צריכים לזרוק האוכל, והשיב פשיטא שזה רק מנהג אבל בודאי אין ליכשל בזה האיסור בל תשחית ואפשר לכתחילה ליתן האוכל לאחרים ע"כ.

עוד הביא שבספר צדיק כתמר יפרח פל"ט עמוד תמ"א מביא ששאלו את רבינו זצ"ל על מה שהרבנית חילקה אוכל מביתה כשהוא היה אבל והרי הגרע"א בגליון השו"ע יו"ד סי' שע"ס הביא שלא להוציא מבית האבל והשיב, כבר הורה זקן ר' אהרן לייב האט מתיר גיווען.

עוד הביא בספר אהל יעקב אבלות (עמוד ק"ס) הביא דברי הגר"ש דבליצקי צוק"ל דבית אבל שיש לו גמ"ח תרופות דמותר להוציא מהבית.

בחוט שני במהדורה החדשה (תשפ"ג על עניני יו"ד עמוד תקלח') כתב, חפצים שמביאים המנחמים עימם לבית האבל, כגון תיק, מטריה, מקל שנשענין עליו וכיוצ"ב, מותר להוציאם מן הבית, דכל מה שמכניסים על דעת להוציא מותר להוציאם, ויש שנזהרים שלא להוציאם, אמנם יש לצדד שדברים שאינם שייכים לבית מותר להוציאם.

בעניני רוח רעה, אין להוסיף על מה שכתוב. וע"כ אעפ"י שכתוב לא להוציא דבר מבית האבל משום רוח רעה, אפילו הכי אין לאסור לאכול שם אדם אחר משום זה.

דבר של אחרים הנמצא בבית האבל, אפשר להוציא.

בקונטרס שיח יוסף (שע"י הרה"ג ספטימוס עמוד תמ') הביא בשם הגר"נ קרליץ צוק"ל, נזהרים שלא להוציא חפצים ומאכלים מבית האבל גם אם לא מת בבית ההוא, ומכל מקום אם הוציאו מאכל מבית האבל מותר לאכול דלא אסרו אלא ההוצאה. **מ"ן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב**, לשון הגליון רעק"א סי' שע"ו שלא ליקח דבר קטן ודבר גדול מבית האבל.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, ונ"ל לדינא דיכולים להוציא וכו"ש לחלק משום בל תשחית בייחוד במקרה שלכם בו אמך חוה בת הרב יהודה נפטרה בבית חולים. ואבא.

רבי עקיבא איגר (יורה-דעה שעו, ד) כתב שמקפידים שלא לקחת מבית האבל שום דבר בימי השבעה, וזאת משום שיש שם רוח טומאה. וכן הובא בלחם הפנים (שעו), בבית לחם יהודה (שעו), בערוך השלחן (שעו, יא): "ואין לוקחין שום דבר מבית האבל כל שבעה". וע"ע באליה רבה (אורח-חיים רכד, סק"ז), בכף החיים (רכד אותיות מה-מו) ובמשמרת שלום (אות מ, סק"ס בשם המענה לשון).

וחזיתי בשו"ת אורחותיך למדני (ו, קפז) שהביא סמך למנהג זה מהפסוק בהושע (ט, ד): "לא יסכו לה' יין, ולא יערבו זבחים, כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו", ופירש רש"י: "ד"א כלחם אוני כלחם אבליים שהוא טמא, וסופו מוכיח כל אוכליו יטמאו" (וכן הוא באב"ע וברד"ק שם).

והעיר בשו"ת ציץ אליעזר בקונטרס אבן יעקב (מד אות ג) דגם המקפידים על כך זהו דווקא כאשר המת נפטר בביתו, דאז יש שם רוח רעה (ויש שציינו דזה דווקא בחדר בו נפטר, והכי כתב המשנת-יוסף בספר ליקוטי תשובות בענייני אבלות סי' צד עמוד

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

שאלה.

ליתן צדקה בימי השבעה גם שנוהגים שלא להוציא כלום מפני רוח טומאה.

עד כמה שנהרס לא להוציא כלום מבית האבלים משום רוח טומאה, ממה ששייך לאבלים, לכאורה אי אפשר ליתן צדקה למבקשים ליתן בבית האבלים, כי גורמים להם להוציא חפצים מבית האבל.

תשובה.

יש מקום לומר שבדבר מצוה אין חשש כמבוא בסמוך בס"ד לענין להוציא משלוח מנות מבית האבלים.

במנחת שלמה ח"ב סימן צ' אות י' עמוד שנט כתב, כתב בחי' רעק"א יו"ד סי' שע"ו סעי' ד' נוהגין שלא ליקח דבר קטן וגדול מבית האבל כל משך ז' ימי אבילות משום שרוח הטומאה שורה שם כל ז' עכ"ד. ונראה דבצירוף עם זה שכתב בס' יוסף אומץ דף קס"ב ששמע ממורו הגאון מוה"ר סגל ז"ל שכל המנהג הזה הוא בטעות ואין לו שום עיקר עיי"ש, נלענ"ד דעכ"פ יש להקל ולא לחשוש אלא בדברים שהם ממש מיוחדים לשימוש בבית האבל ולא במעות שעומדים להוצאה ולזוז אותם מהבית, וכ"ש בתשלום של שכר שכיר או צדקה ופרעון חוב דאין שום מקום לחשוש ושומר מצוה לא ידע דבר רע.

בחוט שני במהדורה החדשה (תשפ"ג על עניני יו"ד עמוד תקלח') מובא, מסתברא דכתבי הקודש מותר להוציא, דלא שורה עליהם רוח טומאה, ולכן מותר להוציא טלית ותפילין שמביאים האבלים להתפלל שם עם האבל, וכן מותר להוציא משניות שמחלקים ללמוד לעילוי נשמת הנפטר.

ועני שבא לבית האבל, ודאי שומרת לתת לו צדקה, ואין זה בכלל זה. למכור שם ספרים העומדים למכירה, הנמצאים בבית האבל, אסור משום משא ומתן שאסור לאבל.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, בשו"ת אבני דרך (טו, רא) הארכנו לגבי הוצאת מאכלים מבית האבל, ועיי"ש דמעיקרא זהו רק במאכלים. ואף שבחידושי רעק"א (יו"ד שעו, ד) כתב כי אין ליקח מבית האבל דבר קטן וגדול כל השבעה, ביוסף אומץ ציין דהוי מנהג טעות שאין לו מקור. ואף לגבי מאכלים ציינו מקורות בתשובתנו כי לגבי חפצים הדין קל בהרבה.

ועיין במה שכתב בשו"ת מנחת שלמה (ב, צו אות י') דאם הדבר אינו מיוחד דווקא לשימוש בבית האבל יש להתיר וכתב במפורש דה"ה לגבי צדקה, וזו לשונו: "נלענ"ד דעכ"פ יש להקל ולא לחשוש אלא בדברים שהם ממש מיוחדים לשימוש בבית האבל, ולא במעות שעומדים להוצאה ולזוז אותם מהבית, וכ"ש בתשלום של שכר שכיר או צדקה ופרעון חוב דאין שום מקום לחשוש ושומר מצוה לא ידע דבר רע". וכן הורה גם בספר חיים וחסד (י, ט). וע"ע בזה בכף החיים סופר (רכד אותיות מה-מו), בשו"ת ציץ אליעזר (קונטרס אבן-יעקב סי' מד) ובשו"ת עטרת שלמה (סי' כח).

שאלה.

להוציא משלוח מנות מבית האבלים בימי השבעה.

בסימן תרצו' סעיף ו' מבואר שגם אבלים יכולים ליתן משלוח מנות אפילו בתוך שבעה. והעירו הלומדים איך אפשר לשלוח מנות מבית האבלים, הרי לא מוציאים כלום מבית האבלים.

תשובה.

בספר הלכות אבילות השלם פרק י' עמוד קצט' בהערה הביא בשם גשר החיים (פרק כא' ס"ז סק"י) שכתב לענין משלוח מנות

תולדות יעקב שכתב: הקהילות יעקב לא הסכים מעולם לשבת על כסא שהוציאו לו מבית האבל לחדר המדרגות, אף שהעליה במדרגות היתה קשה עליו מאד.

וכתב בספר יוסף אומץ (להרב יוסף יוזפא זליגמן, דיני קריעה והבראה, ולא כפי שיש שצינו לספר יוסף אומץ לחיד"א) 'קבלתי ממורי הגאון מהר"ח סגל שמה שנוהגים שלא ליקח מבית האבל שום דבר תוך שבעה, אין לו שום עיקר בעולם, ואמר שטעות זה בא ממה שכתבו הפוסקים, המשאיל חלוק לחבירו לילך בו לבית האבל, אינו ראוי ליטלו ממנו עד שיעברו ימי האבל'. וכן כתב בשו"ת חיים ביד (להגר"ח פלאג'י, סימן קכ"ה): 'אבל טעות הוא בפי העולם שלא ליקח דבר מבית האבל כל שבעה'.

ובספר אבן יעקב (סימן מ"ד סק"ג) כתב שטעם מנהג זה הוא רק כשהנפטר מת באותו בית, אבל אם מת בבית החולים או במקום אחר, אין להחמיר בזה.

ובשו"ת מנחת שלמה (תנינא סימן צ"ט) כתב: "נלענ"ד דעל כל פנים יש להקל ולא לחשוש אלא בדברים שהם ממש מיוחדים לשימוש בבית האבל, ולא במעות שעומדים להוצאה ולזוז אותם מהבית, וכל שכן בתשלום של שכר שכיר או צדקה ופרעון חוב דאין שום מקום לחשוש ושומר מצוה לא ידע דבר רע'.

ומנהג בני ספרד להרבות בברכות בבית האבל, לעילוי נשמת הנפטר, וראה ראה שו"ת יביע אומר ח"ד, יורה דעה סימן לה אות ד, ולא חששו כלל להוציא משם אוכל.

ובספר 'פני ברוך' (סימן י' אות ו') כתב: 'יש מהפוסקים שכתבו שנהגו שלא ליקח שום דבר מבית האבל כל שבעה מפני רוח רעה השורה בו (ויש שכתב שאין להקפיד על כך אלא בבית שמת שם המת), ויש שכתבו שאין למנהג זה שום עיקר'. ובהערות ציין לאליה רבה והרעק"א הנ"ל, והביא דברי אבן יעקב שמקפידים רק היכן שהנפטר מת, וכתב שבאבן יעקב הביא סימוכין לדבריו מדברי המסגרת השולחן (על יו"ד) שכתב שמקפידים רק מהחדר שנפטר שם ולא משאר הבית.

העולה מהדברים:

אם יש חשש 'בל תשחית', או עבור אלו שזקוקים לכך, ודאי ניתן להקל בזה, ובפרט כאשר לא נפטר המת בבית שיושבים בו שבעה.

בספר הלכות אבילות השלם פרק י' אות ז' עמוד קצט' כתב, נוהגים שלא לקחת אפי' דבר קטן מבי האבל כל משך שבעת ימי האבילות, משום שרוח הטומאה שורה שם כל ימי השבעה. ברם ישנם כמה וכמה פרטים שדנו בהם הפוסקים שמא אין איסור זה קיים בהם, כגון דברים שהובאו לשם אחר הפטירה או דברים שאין להם שייכות לשימוש בית האבל, או כלים של אחרים שהכניסום לשם או דבקי קודש וכדומה ועוד, וראה כל זה בהערה שם.

ובהערה שם האריך שלכאורה הקפידא היא דוקא מבית האבל שהוא בית המת אבל לא כשיושבים במקום אחר, ומסתבר עוד, שמאחר שקשור לרוח רעה אינו אלא כשנפטר שם ובזמנינו ע"פ רוב נפטרים בבית החולים.

עוד כתב להסתפק אם ההקפדה היא רק מדברים שהיו שם בזמן הפטירה או גם מדברים שהביאו אה"כ כגון אוכל שהובא בימי השבעה לבית האבל (ומצוי שהשכנים והידידים מביאים לבית האבל, ומרוב אוכל נשאר מיותר ועלול להיזרק), האם גם בזה יש להקפיד שלא יקחו אחרים.

והביא בשם החוט שני שכתב בשם החזו"א שדעתו שלא להוציא גם דבר שהוכנס אה"כ, אא"כ היה על דעת להוציאו.

ידידי הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א הבי אבשם הגאון ר' מנחם מנדל לובין שליט"א, אין ליקח אוכל ושתיה מבית האבל רק אם כלו ימי השבעה, ומי שנצרך לאכול או לשתות שיאכל וישתה שם, ויש לצרף להקל אם לא מת במקום שיושבים האבלים.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

תשובה.

בצינוי הלכה על הלכות אבילות עמוד רסט' הביא משיעורי הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שהביא את הרמ"א סימן שפ"א א', ובש"ך שם שכתב, שבימינו אין האבלים נוהגים בעיטוף משום שמביא לשחוק וללעג מן הנכרים והעבדים והשפחות שבינינו. וביאור הדבר, כל העיטוף הרי הוא לכבוד המת, ככל דיני אבילות שהם לכבוד המת, ואם בגללו יבואו לשחוק וללעג הרי שהוא ההיפך מכבוד המת, שכששוחקים ולועגים מהנהגות האבל, נחסר בזה מכבוד המת. וע"ש באריכות את כל דברי השיעור. בעמוד רעד' מביא שאלה, האם מי שהולך תמיד בלא כובע פטור מהחיוב למשוך הכובע לפני העינים, ותשובת רבינו, צריך לשאול כובע מאחרים.

שאלה. האם דוקא כובע, או אפילו כיפה גדולה המכסה כל הראש ומושך אותה מעט לפני העיניים. תשובת רבינו, מספיק כיפה גדולה. (שמכסה כל הראש עם מעט מהמצח).

שאלה. האם חייבים לשבת כך כל היום. תשובת רבינו, רק בזמן שיש מנחמים. כשהיה מתעטף עיטוף אמיתי, היה להיפך, בזמן שיש מנחמים מסיר העטיפה בשביל כבודם, אבל היום, רק בשעה שיש מנחמים. אבל אני מקפיד לשבת כל היום בכובע למטה כלפי העיניים.

סיפרתי לו על גדולי תורה שישבו לפני המנחמים בכיפה רגילה לראשם. תשובת רבינו, מסתמא זה עניין של בריאות אצלם. עוד הביאו, בימי השבעה הוריד הכובע לרגע כדי שישמו לו טיפות עיניים, וחזר וביקש להביא לו הכובע, סברנו שדעתו לשבת וללמוד, אך לא, אלא חשב הכובע עד שהגיע למיטה לשכב עליה לישון.

וכן יושב עם כובע והחליפה הקרועה כל היום, אע"פ שכרגיל יושב ומקבל קהל כשכיפה לראשו, כאן מדין עיטוף ישב עם כובע. אף כשלמד לפנות בוקר ישב עם כובע והחליפה הקרועה אולם היו פעמים שאף בשבעה למד בלא כובע וחליפה כהרגלו, אך בשעה שאכל ישב רבינו עם החליפה הקרועה והכובע שלא כרגילותו לאכול ללא כובע וחליפה.

במשנת הגרי"ש (על הלכות אבילות עמוד לב') מביא שפעם אחת הלך עם הגרי"ש אלישיב זצוק"ל לנחם אבלים והאבלים ישבו ללעג כובע לראשם, כשיצאנו אמר רבינו, שהוא מתפלא על האבלים שהם תלמידי חכמים והם לא מקפידים על עטיפת הראש שהוא מדינא, אמנם עטיפה גמורה אינה נוהגת היום, אבל לפחות לשבת עם כובע.

בכאיל תערוג על יו"ד עיני אבילות עמוד תמב הביא שרבנו הגרא"ל שטינמן זצוק"ל אמר, שהכובע שלנו אי"ז נחשב לעיטוף, וע"כ אין לחוש להוריד את הכובע בשעת האבילות. אמנם הוא עצמו נהג כן ללבוש את הכובע כל זמן השבעה.

והוסיפו בהערה, שבס' ארח דוד מובא **דהגר"ד בהרן** כשישב שבעה על בנו ר' נחום ישב עם הכובע כפוף עד העינים והיינו מטעם עיטוף דאבל, וכן **הגרש"ז אויערבאך** היה מעורר לאבלים ללבוש כובע ולהניחו למטה קצת.

בחוט שני (על יו"ד מהדורה החדשה תשפ"ג, על עיני אבילות סימן שפ"ו סעיף א' עמוד תקמ"ג) כתב, הא דיש שכתבו שצריך לילך עם הכובע כל ז' משום עטיפת הראש הוא טענה חזקה. ויש לעשות כן. אמנם למשוך הכובע עד לפני העיניים אין לעשות. (אחד מהטעמים דדבר משונה אין לעשות).

עטיפת הראש כתוב לילך בכובע כל ז', ואם קשה לו בכובע מפני שהוא כבד, אבל ליקח כיפה גדולה שישפילו על העיניים, הא איתא שאין עושין דברים משונים, ומשום כף אין עושין עיקר העטיפה.

בספר אלא ד' אמות הנהגות מרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל עמוד שב', כשישב שבעה פעמים רבות ישב בלא מגבעת ומעיל עליו. והוסיפו בהערה, שראינו רבותא שאפי' כשישב על אחותו וקרע רק מעיל עליון ולא שאר בגדיו (וכמ"ש בשו"ע סי' ש"מ ס"ט), מ"מ פעמים רבות שישב בלי הבגד העליון הקרוע. ושאלתי

מאבל, שאין לחשוש מחמת הוצאת דבר מבית האבל, מפני שבדבר מצוה אין חשש, ועוד שפורים דומה לשבת וכמדומה שבשבת אין הקפדה בזה.

ידידי הרה"ג ר' אליהו טשזנר שליט"א השיב בשם אביו הגאון ר' יהודה טשזנר שליט"א שהמנהג לא להוציא מבית האבל, זה רק אוכל שהיה בבית ששם נפטר המת, ורק אוכל שהיה שהיה שם בעת הפטירה, בזה שורה רוח טומאה, ולא אוכל שהכניסו אח"כ. לכן לגבי משלוח מנות, אין הכא נמי ראוי ליזהר לא לשלוח אוכל ממה שהיה בבית הנפטר בשעה שהוא נפטר, אלא ילכו לקנות אוכל אחר ומזה יכינו המשלוח מנות, אבל אוכל שהביאו אחרי הפטירה לבית האבלים, אין כלל בעיה להוציא מבית האבלים ולהכין בזה משלוחי מנות.

מנן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, המנהג במקצת מקומות שלא להוציא דברים מבית האבל אינו דוחה מצות צדקה ומצות משלוח מנות.

הרה"ג ר' אברהם צבי ישראלזון שליט"א השיב, אפשר לתת לאבל השני אם אינו סמוך על שולחנו.

לבר מן דין, היו תקופות שמרן אא"ז הגרי"ש אלישיב זצוק"ל לא חשש כ"כ לחומרא זו שאין להוציא מבית האבל, אמנם הרבה שנים החמיר בזה, ומסתמא שומר מצוה לא ידע דבר רע.

בצינוי הלכה על הלכות אבילות עמוד רפט' בהערה כתב לגבי המנהג שלא מוציאים אוכל מבית האבלים, שיש לעיין האם המנהג הוא רק שלא ליקח מבית האבל, אבל לאחר שכבר יצא אין חשש, ולכאורה הרי כתבו הטעם משום שרוח הטומאה שורה שם כל ז', לכאורה היינו ששורה על החפץ רוח טומאה, ומה בכך שהוציאוהו, וכתב שאכן קצת יש להוכיח שלאחר שהוציאוהו משם אין עליו רוח רעה, ממה שנפסק בשו"ע או"ח סימן תרצ"ו סעיף ו', יש מי שאומר שהאבל חייב במשלוח מנות, וכתב המשנה ברורה ס"ק יז' אפילו תוך שבעה, וסתמא דמילתא היינו ששולח ממאכל שבביתו, ולכאורה היה לאחרונים להעיר לפי מנהגינו שלא ליקח מבית האבל, אין לשלוח מהמאכלים שבביתו מחמת הרוח רעה שעליהם, אלא שלאחר שכבר נקלח והוציא מבית האבל אין רוח טומאה באכילתם.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, מצינו מספר טעמים לכך שאין מוציאים דברים מבית האבל. הטעם הראשון ששורה בבית האבל רוח רעה (עיין או"ח רכז וא"ר יו"ד שעו) ולפי טעם זה ישנה בעיה להוציא מאכלים משם. טעם נוסף שאין להוציא כלל דברים מבית האבל הינו משום שהאבל הוריש את נכסיו והאבלים טרודים באבלם ואין להם פנאי כלל להתעסק בכל חפצי המת והעולם נכנסים ויוצאים והכל כהפקר ואנשים היו מעלימים משם חפצים בימי האבל, לכן גזרו שאסור להוציא חפצים מבית האבל (משמרת השמחות פרק כה הערה 11*). ולפי טעם זה וודאי דהיכא שישנה סיבה שהאבלים רוצים להוציא דשרי.

וחשוב להזכיר כי יש שסברו שכל ההוצאה של דברים מבית האבל אין לה כל עיקר והיו טעות, והטעות הגיעה מדכתב "המשאיל חלוק לחבריו לילך בו לבית האבל אינו רשאי ליטלו ממנו עד שיעברו ימי האבל" (יוסף אומץ עמוד 330 כי כך קבלתי מהגאון מה"ה סגל ז"ל, וכ"כ בעיקר הד"ט סימן לד אות ל).

ואולם על שיש חוששים שלא להוציא מבית האבל, היכא שמיירי במצווה, על כך אומר במפורש בשו"ת מנחת שלמה (ב, צו אות י) דשומר מצווה לא ידע דבר רע, ויכולים להוציא.

שאלה.

להדר לשבת בימי השבעה עם הכובע על ראשו.

יש לעיין האם יש צורך להקפיד לשבת בימי השבעה כשבאים לנחם עם הכובע ראשו.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

בקונטרס מה טבו אהליר יעקב (כרך ז' עמוד רכג) מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלה, אם המנחם יכול לנחם בעמידה ואם האבל צריך דווקא לשבת כשנמנחים אותו. תשובה אין מעכב.

מ"ה הגאון ר' שרגא שטיינמן שליט"א השיב בכתב ידו, אין ביד ספרי המלקטים על עניני אבילות כמו גשר החיים פני ברוך, ויברוב, ואם אין בזה מנהג לכאורה מסביר מה שכתוב ישב בדד וידום אינו לעיכובא שדוקא בשיבה, וגם אין דין לראות את האבל, אפשר גם לנחם ולצעוק מרחוק, וכן סגי נהור יכול לנחם. הרה"ג ר' אלחנן פריינד שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, האם כשנמנחים אבלים ל"ע, האם ראוי שהאבל ישב על כסאו או אפשר לכתחילה גם בעמידה. הנפק"מ כשנמנחים בטלפון ולא רואה את האבל כלל.

אמנם מקובל כי האבלים יושבים בשעה שנמנחים אותם (והכי איתא בש"ך יו"ד שפז, סק"א. וכ"כ הדברי-חיים ואבל השיטים עמוד צא), אך נראה דאין זה מעכב כפי שעולה מדברי הגמרא במסכת כתובות (ח, ב) שם רואים אנו במפורש כי האבל יכול לעמוד בשעה שנמנחים אותו (שניחומו אותו על הילד בהיותו עומד). וכבר כתב בשו"ת דברי מלכאל (ס' צב) כי וודאי אם המנחמים מוחלים יכול האבל לעמוד או לילך בששת הניחום שכן לפעמים מצויים מנחמים אצלו כל היום וקשה לו מאוד לישב על מקום נמוך כל הזמן (ובלא שניחמוהו כשהוא עומד, הרי אתא לנחומי צעורי קמצער ליה). וכ"כ גם בספר נטעי גבריאל (אבילות ח"א פח, ג) כי "מדינא מותר לו גם לעמוד או לילך בשעה שנמנחים אותו".

וע"פ מה שצינו וודאי כאשר מנחמים את האבל בטלפון רשאי הוא לעמוד תוך כדי שיחה.

הרה"ג ר' יהודה כהן שליט"א השיב, צורת האבילות היא באופן שהאבל יושב על הארץ במשך רוב היום (ולא רק כשמתעייף), וק"ו שלכתחילה צריך לשבת בעת שנמנחים אותו שזה חלק מצורת קבלת התנחומין בבית האבל (ולכן נקרא ש'יושבים שבעה' מל' ישיבה ולא רק מל' עיכוב, בניגוד לקבלת התנחומין בבית החיים שהיא בדרך הליכה בין שורות המנחמים), וזה לא קשור למנחמים אלא מצד האבל גופיה, כשם שצורת האבילות בת"ב היא לשבת על הארץ וק"ו בעת אמירת הקינות, וממילא מעיקר הדין אין נפ"מ אם המנחמים נמצאים שם בפועל או לא או שנמנחים אותו דרך הטלפון כיון שבכל מקרה תמיד ראוי לשבת. אמנם כשהאבל מרגיש בגופו שבין כך לפי טבעו אינו מסוגל לשבת ברציפות כל היום ומידי פעם חייב קצת לעמוד כדי לחלץ עצמותיו וכו', אז בודאי שעדיף לעשות זאת באותן פרקי זמן שאין כ"כ מנחמים ואף כשמקבל תנחומים בטלפון, מאשר לעשות זאת בפני המנחמים שיושבים מולו שאז זה מגונה שהוא יעמוד מולם שנראה כמזלזל באבילותו, אבל כאמור שמעיקר הדין אין הבדל בזה ואם יכול ישב כל הזמן.

הרה"ג ר' יוסף אביטבול שליט"א מחבר שערי יוסף השיב, צריך שהאבל ישב על הכסא. וכמ"ש בלקט יושר עמ' צא, וכן מבואר בש"ך יו"ד סימן שפז. ומ"מ בדיעבד יוצאים יד"ח בעמידה, וכמ"ש בשו"ת דברי מלכאל ח"א סימן צב, וראה עוד מש"כ בזה בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סימן שט שכתב שהטעם בזה שהניחום צריך להיות בצורת אבילות ולא רק כישוב בקרקע, ודלא

מדברי הש"ך סי' שפ"ו סק"א שיש לנהוג בעיטוף בימי האבילות, והשיב כנ"ל שלא נהגו כן.

שאלה.

ישיבת האבל בשעה שנמנחים בימי השבעה.

האם כשנמנחים אבלים ל"ע, האם ראוי שהאבל ישב על כסאו או אפשר לכתחילה גם בעמידה. הנפק"מ כשנמנחים בטלפון ולא רואה את האבל כלל.¹⁴

תשובה.

בנטעי גבריאל על הלכות אבילות ח"א פרק פח' אות ג' עמוד תעג' כתב, לכתחילה צריך האבל לישב בשעה שנמנחים אותו אך מדינא מותר לו גם לעמוד או לילך בשעה שנמנחים אותו. וע"ש בהערות.

בדברי סופרים קיצור הלכות אבילות פרק כח' אות נב' עמוד שנז' כתב, בשעה שנמנחים את האבל צריך האבל לישב על גבי קרקע וגם המנחמים צריכים לישב עמו על גבי קרקע, אך אם האבל מוחל להם יכולים המנחמים לישב ע"ג ספסל, וע"ז סומכים היום דמסתמא מחיל להו. ומ"מ אפשר דעכ"פ צריכים לישב ולא לעמוד, אלא שאין צריכים לישב ע"ג קרקע. (אבל נוהגים לומר המקום ינחם וכו' בעמידה וכו'). ויש אומרים שגם המנחמים יכולים למחול לאבל שלא לישב אלא יעמוד.

בספר הלכות אבילות השלם פרק י' אות נא' כתב, על האבל לשבת כשנמנחים אותו, וצריך ליזהר שלא יאמרו לו שב. ובהערה הביא בטעם הדבר שצריך לשבת, שהוא משום כבודם של המנחמים (שבכך מראה להם שמתנחם על ידם) ולטעם זה המנחמים יכולים למחול לו על כך, ואז רשאי לעמוד.

בתשובות והנהגות ח"ה סימן שט' אות ט' כתב, בש"ך יו"ד סי' שפ"ז כתב שבשעה שנמנחם את האבל צריך האבל לשבת ע"ג קרקע. ובדברי מלכאל ח"ב סימן צ"ב כתב שהטעם הוא משום כבודם של המנחמים (שמראה להם בזה שהוא מתנחם על ידם), וע"כ אם המנחמים מוחלים לאבל מותר לאבל לעמוד. ובמק"א ביארתי בדברי הש"ך, שאופן קיום מצות ניחום אבלים היא רק בשעה כשנוהג כאבל, והיינו כשיושב על הארץ, אבל אם האבל עומד, לא מקיימין כאופן זה מצות ניחום, ואין שייך כאן מחילה.¹⁵ בצינוי הלכה על אבילות (עמוד רצז) מביא שנשאל הגר"ש אלישיב זצוק"ל, האם בשעה שאומרים המקום ינחם אתכם צריך האבל דווקא לשבת על הקרקע, תשובת רבינו, לאו דוקא.

שאלה. הרי ה"ט והש"ך (יו"ד שפ"ז א') כתבו שאין צריך האבל לישב ע"ג קרקע אלא כשהמנחמים אצלו, פירוש אבל בלאו הכי יכול לעמוד או לילך לחדרו, הרי שבשעה שנמנחים צריך לשבת דווקא, תשובת רבינו, אם הו אעומד, זה לא ניכר שהוא אבל, אך אם לפי מצב הדברים ניכר שהוא אבל, זה בסדר.

שאלה. הלא תמיד ניכר שהוא אבל, בבגד קרוע וללא נעלים, ולמרות כן עליו לשבת על הקרקע כשהמנחמים אצלו, תשובת רבינו, בגד קרוע וחליצת נעליים עדיין לא ניכר האבילות, אלא כשיושב על הקרקע. אם ישב על הקרקע בזמן שהיו המנחמים אצלו, אלא שבשעת התנחומים קם, זה בסדר.

בישיבה, תשובה. ויקומו אין פירושו שעמדו אלא שבאו אליו עניינים ובאו לנחמו.

בספר שאלת רב ח"ב עמוד קטו' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלה. מה המקור שהמנחמים קמים ועומדים כשאומרים המקום ינחם אתכם (אולי משום דכתיב לגבי יעקב ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וכו'). תשובה. כשנפטרים מהאבל אומרים.

¹⁵ ויתכן שהיה נפק"מ בין הטעמים בנידון דידן בניחום אבלים בטלפון אם האבל צריך לשבת.

¹⁴ לגבי אם המנחמים צריכים לשבת בשעה שנמנחים או יכולים לעמוד, ראוי להביא מה שמוכח בדרך שיחה (ח"א עמוד קכה') ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלה. אם נכון שהרב אמר שניחום אבלים בישיבה. תשובה. כך יוצא מסוגיא דנדרים ל"ט א' לענין ביקור חולים וה"ה לענין ניחום אבלים כי כך הוא יותר קבוע ולא שנכנס ויוצא.

בספר כל משאלותיך עמוד קב' מובא, פלוני ת"ח נכנס ושאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, בדרך שיחה עמוד קכ"ה כתב שיש ענין לנחם בישיבה, אבל בפסוק נאמר ויקומו כל בניו וגו' לנחמו, זה כעין ראייה שלא

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

בתל תלפיות (דרורי ח"ב עמוד תשפד') **שאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שאלה**, בשו"ע יור"ד ששע"ו א' כתב דאבל אין צריך לקום לפני תלמיד חכם, וראיתי בשבות יעקב ח"א סכ"ו דכתב בטעם הדבר דלא הוי קימה של הידור וכמו שפסוק מלעמוד בבית המרחץ וביהכ"ס. והנה יש שר"ל טעם מעניין דאבל פטור מלקום לחכם משום עוסק במצוה פטור מן המצוה, דהרי שהאבל יושב על הקרקע הרי הוא מקיים מצות ניהוג אבילות, וא"כ פטור מלעמוד¹⁸. ויש לדעת האם נכון לומר זה, וכן לדבריהם ילה"ק דכל אבל שיושב על הקרקע הוי עוב"מ ופטור מלעמוד לתפילת שמונה עשרה וכן לכל המצוות דבעי עמידה. תשובה. אין מבטל המצוה. **עוד שאל לרבינו**, שאל. במאי דכתב לי מרן שליט"א דאין מבטל המצוה, יש לברר דמ' אי אכפ"ל שאינו מבטל את המצוה, אבל הא מיהת כשיושב נמוך הרי הוא מקיים מצוה של ניהוג האבילות, ולפי השיטות שעוסק במצוה קיומית פטור מהמצוה, יקשה דסו"ס איכא קיום מצות ניהוג האבילות בזה שיושב נמוך. תשובה. לרוב הראשונים אבילות דרבנן ואין ידחה מצוה דאורייתא.

עוד שאל לרבינו, שאלה. במש"כ לן מרן שליט"א דאבל חייב במצוות דקימה משום דאינו מבטל את המצוה, עדיין יש לברר דהא מיהת כשיושב על הקרקע הרי הוא מקיים מצוה של ניהוג אבילות, ולפי השיטות שעוסק במצוה קיומית פטור מהמצוות יקשה דכשיושב על הקרקע איכא קיום מצות ניהוג האבילות ופטור מלעמוד בתפילת שמונה עשרה. וכן אם בא עני לפניו וצריך לקום בשביל לתת לו יפטר וכו'. ואפי' דרוב הראשונים ס"ל דאבילות דרבנן, עדיין יקשה לשיטות דעוב"מ דרבנן פטור ממצוה דאורייתא (ושיפטר לעמוד בתפילה לכו"ע יקשה דהא עוב"מ דרבנן ודאי פטור ממצוה דרבנן אחרית). תשובה. האם כשעומד מהקרקע מבטל מצוה, וכי אסור לו לקום.

ובהערה שם הביא מה שכתב במשנת יוסף (ח"י סל"ו) דישיבת האבל אינ מצוה, אלא המצוה היא הנהגת האבילות ובה יש דין כפיית המטה, ואין זה מצוה קיומית אלא זה פרט במצות אבילות הכללית.

עוד שאל לרבינו, שאלה. במה שכתב לי מרן שליט"א בתשובה הנ"ל עדיין יש לדון, דהנה בדרישה יור"ד שפז א הביא מהתשב"ץ דכשבאים מנחמים צריך האבל לשבת. ויש שהעירו דלכאור' בכה"ג אבל יהיה פטור מלקום לתלמיד חכם ולספר תורה וכו' מדין עוסק במצוה, דבזה שיושב כעת הרי הוא מקיים בזה מצות ניהוג האבילות (דחזין דחלק מניהוג האבילות הוא דכשבאים מנחמים דבעי לישוב). והנה כבר כתבו האחרונים דאבל פטור מלקום לת"ח מפני דהוי קימה שאין בה הידור, אמנם לכאור' א"צ לה דתיפול"ל מדין עוב"מ, וכן לפי טעמא דעוב"מ לכאור' יפטר נמי מלקום לפני ס"ת. תשובה. האבל אינו מקיים מצוה.

שאלה. לכבוד מרן ראש הישיבה שליט"א.
אומרים בשם רבינו שליט"א שיש ראייה מהרמב"ם שיש מצוה על האבלים לקבל ניחומים. מה הראיה.

דברי תנחומין כאשר כן הוא המצוה לקבל תנחומין עכ"ד, וכ"כ בקובץ מסורה חוברת ה' עמוד מ"ח שכדי לצאת ידי חובת מצות ניחום אבלים צריך שהאבל יקבל את התנחומין, ויש מעשה בקבלת התנחומין שצריך האבל להניד ראשו וכדומה. וראה בילקוט שמעוני עה"פ ענין סוערה לא נוחמה שהוסיף הקב"ה לנחמם עד שאמרו שוש אשיש בה' וקיבלו ישראל את הניחומים, ובאמת מקורו מאבות דרבי נתן פ"ד כשמת בנו של ריב"ז נכנסו תלמידיו לנחמו אדם הראשון היה לו בן ומת אף אתה קבל תנחומין.

¹⁸ בהערה שם הביא שבקובץ קול התורה (מג' עמוד קנח) כתב דאולי ישיבתו ע"ג הקרקע מקיים מצוה והוי כעוסק במצוה שפטור מהמצוה. ואין לומר דהוי רק מקיים מצוה ולא עוסק, דהא נתבאר דהיא דמקיים מצוה שזה סותר למצוה אחרת שפיר חשיב כעוסק, וא"כ הכא אם יקום יתבטל קצת המצוות אבילות ושפיר חשיב כעוסק.

כמ"ש בשו"ת דברי מליאל שם שזהו מפני כבוד המנחמים יעו"ש, ועוד י"ל שבעמידה הוא בחיות משא"כ בישיבה הוא במצב כמת.

שאלה.

אבל שיושב שבעה ל"ע אם נחשב לעוסק במצוה.

האם האבל שיושב שבעה גם מקיים מצוה בשעה שמנחמים אותו, או שיש רק מצוה על המנחמים, ואילו האבל לא מקיים שום מצוה.

והנפק"מ באופן שבאו לנחמו, ובאו לבקש צדקה, האם נחשב לעוסק במצוה שפטור ממצוה באופן שקשה לקום מהכסא וללכת להביא צדקה לעני.¹⁶

תשובה.

בספר האדם הולך לבית עולמו עמוד כ' הביא **בשם ספר פלא יועץ** באות נ' נחמה, שכתב בסוף דבריו, "וכשם שמצוה לנחם כך מצוה להתנחם ולקבל דין שמים באהבה כמו מיד מי באה עליו הצרה שהוא אדון עולם שליט בעולמו לעשות בו כרצונו ואנחנו עבדיו וצאן ידו ועל הכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו והמקבל תנחומים מאחרים וביותר מינה וביה מורה ובא שיש בו שכל ישר ודעת נכונה ואמונה שלימה".

עוד הביא שבמכתב תנחומים ששלח הגר"ח מבריסק זצ"ל הוא כתב וז"ל "יבואו דברי תנחומים כאשר כן הוא המצוה לקבל תנחומים.

עוד הביא שבספר מכתב מאליו ח"ד עמוד שמב' כתב, נראה דצריך ללמד את האבלים כי ברצון לב יקבלו את הרפואה אשר השי"ת שולח אליהם ולא יתקשו באבלם כדרך העולם, אלא ידעו שאינם רשאים להתאבל יותר מידי ויקבלו בחפץ לב את התנחומים שהיא מתנה ממנו יתברך.

בנטי גבריא על הלכות אבילות ח"א פרק פה' אות ה' עמוד תנח' כתב, כשם שמצוה לנחם אבלים כך מצוה על האבל לקבל תנחומים ואם האבל לא קבל תנחומין לא קיים המנחם המצוה כראוי.¹⁷

בקיזור דברי סופרים על הלכות אבילות (עמוד שנד') כתב, מצוה גם על האבל עצמו לקבל תנחומים ולהצדיק עליו את הדין, כי כשיש מצוה לברך הרי המתברך הוא ג"כ בכלל המצוה לכוין ולקבל הברכה.

בצינוי הלכה על הלכות אבילות (עמוד רצט') מביא שנשאל **הגרי"ש אלישיב זצוק"ל**, האם יש מצוה על האבל לקבל תנחומים ולהתנחם, תשובת רבינו, יש מכתב מר' חיים (מבריסק) שיש מצוה להתנחם, יבואו דברי תנחומין כאשר כן הוא המצוה לקבל תנחומין, אולם לא ברור שזו היתה דעתו, יתכן שכתב זאת רק לאבל ההוא.

¹⁶ בקונטרס מה טבו אהליך יעקב (כרך ז' עמוד רכג') מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלה. במגן אברהם סימן ע"ב ס"ק ד' דאם התחילו לנחם האבל ועובר זמן קריאת שמע פטור מקריאת שמע, ולכאורה מוכח דהעוסק במצוה מדרבנן כניחום אבלים פטור מהמצוה, דניחום אבלים הוי מצות עשה דרבנן.

תשובה. אינו נכון שלדעת הרמב"ם ניחום אבלים דרבנן רק מדאורייתא אינה מצוה מיוחדת והוא בכלל שאר חסד, עיין מה שכתבתי באורחות יושר סוף סימן ג'.

בהערה הוסיף לעיין מה שכתבתי בבית מתתיהו חלק א' סימן א' אות כ"ז.

¹⁷ בהערה שם ציין למעבר יבק מאמר שפתי רננות פ"ט שצריך האבל לקיים בעצמו כי יזכה לנחמות כפלים, וכ"כ בספר אמרי אמת ליקוטים עמוד ר"ו בשם אביו השפ"א ז"ל, וכ"כ הגר"ח מבריסק ז"ל במכתב הנדפס בקובץ צפונות גליון ג', שכתב על פטירת אדם גדול וז"ל יבואו

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

הוא לא סירב אלא דכך המציאות שאדם לא מקבל תנחומין על החי.

ובפי' הטור כתב לפי הפשט לפי שחשב עצמו כפושע במיתתו ששלחו בדרך יחיד ולמקום ששונאים אותו (וכעין זה פירשו החזקוני והספורנו ולפי"ז מיושב למה יעקב לא הבין שיוסף חי מזה שאינו מתנחם (ועי' שפ"ח), משום שחשב שאינו מתנחם על פשיעתו, וכן מיושב ההערה על השמועה בשם הגר"ח צ"ל שיש מצוה להתנחם, משום שהצטער על פשיעתו, וכל זה אם נהג מדין אבילות.

הגאון ר' נפתלי קופשיץ שליט"א צידד לומר, דהנה מצינו דעת החרדים שמביא הביאור הלכה ריש הלכות ברכת כהנים, שיש מצוה גם על ישראל להתברך בברכת כהנים, דהיינו בזה שעוזר לכהנים לברך, הרי הוא שותף וחלק מהמצוה. וא"כ אולי יש מקום לומר בס"ד, שאין מצוה עצמית על האבל, אלא בזה שהוא שותף למצוה של המנחמים שיוכלו לנחמו, הרי יש עליו גם מצוה.¹⁹

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, אבל (לאחר הקבורה – בתוך השבעה): חייב בכל המצוות:

אך לכאורה יש להעיר על זה, מהא דמבואר בגמ' בסוטה דף ל"ח דבית הכנסת שכולה כהנים, אם אין שם אלא עשרה, כולם עולין לדוכן, למי מברכין, לאחיהם שבשדות, וכן פסק השו"ע סימן קכ"ח סעיף כ"ה, ומבואר דגם בלי שיש ישראל השומע את הברכה יכולים הכהנים לקיים מצוותם, וא"כ מלן שהישראל נכלל בכלל ברכת כהנים הרי יכולים לקיים המצוה גם בלא ישראלים השומעים ברכתם.

ואפשר דהא דמברכין לאחיהם שבשדות, זה אינו אלא מדרבנן, אבל מדאורייתא באמת אין ברכת כהנים אלא כשהישראל מתברך פנים כנגד פנים.

ולפי"ז יש לומר, דמהאי טעמא נמי יש על האבל מצוה לקבל תנחומין, דכיון דמצוות ניחום אבליים הוא לנחם את האבל, א"כ ע"כ דהאבל הוא בכלל המצוה, דבלעדיו אין המנחמים יכולים לקיים המצוה של ניחום אבליים.

אך לכאורה מדברי הרמב"ם נראה דגם כשאין מנחמים יש מצוה לנחם, דהנה בגמ' בשבת דף קנ"ב א' אמר רב יהודה מת שאין לו מנחמין הולכין י' בני אדם ויושבין במקומו, ופירש רש"י שאי וְלוּ מנחמין אין לו אבליים שיהיו צריכים לנחמו. והרמב"ם פי"ג מאבל ה"ד הביא דין זה בזה הלשון, מת שאין לו אבליים להתנחם, באים עשרה בני אדם כשרין ויושבין במקומו כל שבעת ימי האבילות, ושאר העם מתקבצין עליהן, ואם לא היו שם עשרה קבועין, בכל יום ויום מתקבצין עשרה משאר העם ויושבין במקומו עכ"ל. ומדברי הלחם משנה שם משמע דכוונת הרמב"ם דשאר העם שמתקבצין עליהן באים לנחם אותן, דהראב"ד שם השיג על הרמב"ם וכתב וז"ל זה אין לו שורש, עכ"ל. ובאי הלחם משנה דהראב"ד הבין שכוונת הרמב"ם שבאין לנחם אותן, וע"כ השיג עליו שאין לזה שורש, דבגמ' בשבת לא אמרו דרך הם באים שם, אך לא אמרו שיהיו כמתנחמים לקבל ניחומים.

ונמצא לפי"ז דלהרמב"ם איכא מצוה לנחם אפילו כשאין אבל שמקבל את התנחומין, וא"כ אכתי מנ"ל דאיכא מצוה על האבל לקבל תנחומין, הא גם בלעדי האבל אפשר לקיים המצוה לנחם.

אכן באמת נראה, דהא דאיכא מצוה לאבל לקבל תנחומין, אין זה כלל בשביל לסייע להמנחם לקיים מצוותו, ובהקדם ביאור דברי הרמב"ם הנ"ל דכשאין למת מנחמין מושיבין במקומו עשרה בני אדם, ושאר העם מתקבצין עליהן לנחם אותן, דודאי אין כוונת הרמב"ם דבאין לנחם אותם העשרה בני אדם, אלא דבדברי הרמב"ם מבואר דבמצוות ניחום אבליים יש שתי ענינים, דיש בזה גם גמילות חסד עם החיים וגם גמילות חסד עם המתים, דהרמב"ם (פי"ד מאבל ה"ז) כתב וז"ל "יראה לי שנחמת אבליים קודם לביקור חולים, שנחום אבליים גמילות חסד עם החיים ועם המתים עכ"ל.

והרדב"ז שם כתב, אם לא שאמרה רבינו הייתי אומר איפכא, דביקור חולים קודם שיש בו כאילו שופך דמים, דאמר רב דימי (נדרים דף מ' א') כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה, ונחמת אבליים לית ביה חד מהני עכ"ד. אולם ברמב"ם מבואר דניחום אבליים קודם לביקור חולים, שיש בו גמילות חסדים עם החיים ועם המתים, וכ"כ הרמ"א (יו"ד סי' של"ה סעיף י').

האם זה כעין שיטת החרדים שיש מצוה על הישראל להתברך בברכת כהנים, שעד כמה שיש מצוה על הכהנים לברך, כך הישראל שותף במצוה ליתן לכהן לברכם.

א"כ עד כמה שיש מצוה על המנחמים לנחם, בכדי שיוכלו לנחם צריך את האבליים שיקבל תנחומים, וזה המצוה של המנחמים, ולא מצוה בפני עצמה על האבליים להתנחם.

מרן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, לא זוכר מה היתה ההוכחה שלי, ועי' אילת השחר על התורה פרשת וישב, לז' לה'.

והנה באילת השחר שם כתב וז"ל "וימאן להתנחם שמעתי שהגר"ח מבריסק צ"ל כתב במכתב תנחומין כאשר צונו להתנחם, וכדבריו משמע מדתן בברכות ט"ז ב' וכשמת טבי עבדו קיבל עליו תנחומין, ולכאורה למה כתוב שהוא קיבל תנחומין, ולא כתוב שניחמוהו, אלא משמע שיש מצוה לקבל תנחומין על המת. וכו'. והנה אם זה מצוה למה יעקב לא התנחם. ורש"י כתב שלא התנחם כי אין אדם מקבל תנחומין על החי, ולכאורה בפסוק כתוב "וימאן", ומשמע שסירב להתנחם, ולרש"י

¹⁹ **נוסיף עתה בס"ד מדבריו אח"כ בשיעור כפי שמוצא בגליונו מעדני כהן** פרשת כי תשא תשפ"ו גיליון 330 עמוד ד' וז"ל, נשאלתי האם כשהאבל מקבל תנחומין הוא מקיים מצוה, וחשיב כעוסק במצוה ופטור מן המצוה, והיינו דכשיושבין לפניו לנחמו ובאת מצוה לפניו, אם הוא פטור מן המצוה כדן עוסק במצוה.

ע"ז הביא שבפשוטו המצוה היא רק למנחין, דיסוד מצות ניחום אבליים הוא משום גמילות חסדים, כמו שכתב ברבינו יונה בברכות דתנחומי אבליים הוא מצוה דאורייתא שהוא בכלל גמילות חסדים, וגמ"ח הרי הוא מן התורה, וא"כ אין המצוה אלא להבאים לנחם, אבל האבל שיושב לקבל תנחומין אין לו מצוה כלל.

אולם שמעתי בשם הגר"ח מבריסק צ"ל שאמר דכשם שיש מצוה לנחם כך יש מצוה להתנחם, והראוני בקובץ צפונות (ניסן תשמ"ט) שהוא מכתב מהגר"ח מבריסק צ"ל שכתב על פטירת הגאון ר' זכריה שטרן צ"ל בזה"ל "יבואו דברי תנחומין כאשר הוא כן המצוה לקבל תנחומין" ומשמע דיש מצוה על האבל לקבל תנחומין, ויש להסתפק אם הוא מצוה כדי לפטור מחמתו ממצוה אחרת הבאה לידו.

והנה בספר חרדים מבואר דיש מצוה על הישראל העומד לקבל ברכת כהנים וז"ל "מצוות עשה לברך כהן את ישראל שנאמר כה תברכו את בני ישראל, וישראל העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה ומכוונים לבם לקבל ברכתם כדבר ה', הם נמי בכלל המצוה. עכ"ל. והביאו הביאור הלכה בריש סימן קכ"ח.

ולכאורה זה פלא, מנ"ל להחרדים דיש מצוה גם על הישראל להתברך, הא מקרא מלא דבר הכתוב "דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל, ומבואר באר היטב שהמצוה אינה אלא לאהרן ובניו לברך את ישראל, ומנ"ל דגם על הישראל יש מצוה להתברך.

יש לבאר בזה, דבאמת אין על הישראל מצוה בפני עצמה להתברך, אלא ס"ל להחרדים דכיון דמצוות ברכת כהנים היא לברך את ישראל, א"כ ע"כ דבכלל ציווי התורה את הכהנים לברך את ישראל, נכלל גם ציווי על הישראל לסייע לכהנים בקיום המצוה, דבלעדיהם אין הכהן יכול לקיים המצוה.

וכן נראה שהבין ההפלאה בכתובות דף כד' ב', והביא דוגמא לזה ממצות יבום, דהמה בפשוטו המצוה ביבום היא רק על היבם, כמו שכתוב בתורה "יבמה יבא עליה", ולא הזכיר בתורה דיש גם על היבמה מצוה להתייבם, והקשו האחרונים דא"כ איך אמרי' ביבמות דף כ' דעשה דיבום דוחה לא תעשה, הא כיון דליבמה אין מצוה א"כ איך העשה של היבם יכול לדחות את הלא תעשה של היבמה, כמו שכתבו התוס' ב"ב דף י"ג, דעשה של פרו ורבו אין יכול לדחות לא תעשה של האשה כיון שהיא אינה מצוה בפרו ורבו.

וביאר ההפלאה, דע"כ דבכלל ציווי התורה של יבמה יבוא עלי', נכלל דגם היבמה מחוייבת להשתתף במצוה, דכיון דבלעדי' אין היבם יכול לקיים המצוה, ע"כ דנכלל בציווי התורה דהיא צריכה להתייבם. וכן ביאר בדעת החרדים דבמצוות נשיאת כפים הישראלים המקבלים הברכה הם בכלל המצוה דברכת כהנים, דבכלל ציווי התורה על הכהנים לברך את ישראל נכלל גם ציווי על הישראל לסייע לכהן לקיים המצוה ולבוא לשמוע הברכה.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

באשרי האיש (על יו"ד פרק פח' עמוד שה') הובא דעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, שאכל לא צריך לענות אמן על מה שאומרים לו המקום ינחם וכו', דאין זה ברכה.

באהל יעקב על עניני אבילות עמוד קו אות ו' הביא בשם הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, אבל יכול לענות אמן כשאומרים לו המקום ינחם וכו' כמו כל ברכה שמברכים אותו, אולם אין חיוב לענות אמן ואין בזה כל דיני אמן.

בתשובות והנהגות (ח"ד עמוד שמ') מביא יש נוהגין שהאבלים עונים על ניחומם (המקום ינחם וכו') אמן.

בתשובות והנהגות (ח"ה עמוד תפט) כתב, כשאמרו המקום ינחם עניתי אמן (וכן שמעתי מהגרש"ז אויערבך וכן מנהג התימנים), והאמת שאני מסופק האם זוהי בקשה וברכה וא"כ שפיר יש לומר אמן, או שאלו דברי נחמה לאכל שאז לכאורה לא שייך כ"כ אמן, שלא מצינו אמן אלא על ברכות ובקשות להקב"ה. ויש ליישב, דאפילו אם מתכוון לנחמה מ"מ האכל מקבל את הדברים כברכה, ובפרט שנהגו הרבה בארץ ישראל לסיים ולא תוסיף לדאבה עוד שהיא ברכה, שאז יש לענות אמן. (וידוע המכתב מהגר"ח מבריסק זצ"ל שכתב יבואו דברי תנחומין כאשר כן הוא המצוה לקבל דברי תנחומין, ושפיר נוהגים שהאכל מנענע בראשו או עונה אמן שקיבל דברי התנחומין). וע"ע מש"כ בח"ג סי' שע"ז.

בספר אלא ד' אמות הנהגותיו של רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל סוף עמוד שג' מובא, כשהמנחמים אמרו המקום ינחם וגו' לא ענה אמן כי סבור שאין כאן ברכה אלא דרך תפילה.

בדברי סופרים קיצור הלכות אבילות פרק כח אות כא' עמוד שני' כתב, וכיון דהוי ברכה ובקשה האבלים עונים אמן.

ידידי הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א בקונטרס אם לבינה עמוד צח' כתב, יש שנהגו לענות על המקום ינחם אמן וכמש"כ מגן אברהם סימן רט"ו סק"ג איתא במדרש כששומע אחד מתפלל דבר או מברך לישראל אפי' בלא הזכרת השם חייב לענות אמן, ולכן ענין אמן אחר הרחמן בברכת המזון, והובא במשנ"ב סק"ט דעל כל ברכה ששומע מחבירו יש לענות אמן.

אבל באמת דבר זה חדש מקרוב באו, **ורבנו הגר"ח קניבסקי (שליט"א)** לא ענה אמן כשישב שבעה, דאין ברכה רק דברי ניחום. וראיתי בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סימן שע"ז שהביא דברי הגר"ח מבריסק זצ"ל שמצות ניחום היא שהאכל יקבל דברי ניחום, וזו קבלת תנחומין כלשון חז"ל, לפ"ז ראוי לו לאכל כאשר שומע המנחם שאומר לו המקום ינחם אותך וכו' להשיב ולענות אמן, או ינוד בראשו, וזהו קבלה וזאת שמרצה בתנחומין, וכתב שכן שמעתי מגדולי הוראה שעל האבלים לומר אמן.

שאלה.

אבלים לנחם אבלים אחרים.

יש לעיין האם האבלים עצמם יכולים לנחם זה את זה, כדי להרויח ביניהם גם מצות ניחום אבלים, או כגון כשחלק מהאבלים יוצאים מהבית לישון בלילה במקום אחר, אם ראוי לומר להם המקום ינחם אתכם.

תשובה.

בנטעי גבריאל (על אבילות ח"א פרק פה' אות ו') כתב, בכלל מצות ניחום אבלים, שהאבלים עצמם ינחמו זה את זה. וע"ש בהערה במקורות.

וכמו שכתב בנו"ב הובא ברעק"א סימן סח' שכבוד אם עדיף מכבוד אב, אם האב כבר מת והאם עדיין חיה יעו"ש. ולפי"ז מצא, דכשהאכל מקבל תנחומין הרי הוא עושה חסד עם המת, א"כ ודאי דיש לו מצוה לקבל תנחומין, דעושה חסד עם המת. וע"ש עוד מה שדן לגבי ברכת כהנים.

מתפלל, קורא קריאת שמע, מניח תפילין (מהיום השני ואילך), וכדומה. הוא אינו מוגדר כ"עוסק במצווה". ואף שיש באבלות סוג של מצווה של קבלת דין שמים, כיבוד המת. אך אין זו מצווה פעילה הדורשת עיסוק מתמיד כמו קבורה או מילה. לכן אין כאן פטור גורף ממצוות אחרות.

אמנם ישנם דברים שבהם האכל פטור באופן נקודתי, לא מצד "עוסק במצווה", אלא מטעמים אחרים: פטור מתלמוד תורה (מפני שכתוב "פקודי ה' ישרים משמחי לב"), אינו מברך "שהחיינו", אינו אומר הלל, אינו מניח תפילין ביום הראשון. אך זה לא מדין עוסק במצווה, אלא מדיני אבלות עצמם. ולפי"ז הוא אינו נפטר מצדקה.

ידידי הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א השיב, הביאו בשם הרמב"ם שמצוה להתנחם (הגר"ש שטינמן) ולא מצאתי כעת, ובספרי הבאתי בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל מכתב שכתב שעל האכל לקבל תנחומין, כנדפס בס' רבן של כל בני הגולה על מרן הגר"ח מבריסק (ח"ב עמוד ק"א) מכתב מהגר"ח מבריסק זצ"ל, שכתב לבני משפחת הגאון רבי יוסף זכריה שטערן זצ"ל רבה של שוועל "יבואו דברי תנחומין כאשר כן הוא המצוה לקבל דברי תנחומין", וכ"כ בס' פלא יועץ (ערך נחמה) שמצוה להתנחם, וז"ל הפלא יועץ 'וכשם שמצוה לנחם כך מצוה להתנחם ולקבל דין שמים', וכן מובא מהפמ"ג הלכות סוכה (סימן תר"מ א"א סק"י) בחיוב אבל בסוכה 'ואכל מצוה לנחם על המת חייבו בסוכה כדי שיתנחם', ועי' בס' חזיתיה לרבי מאיר (ח"א עמוד ט), אבל היינו לקבל מאחרים ולא לנחם עצמו, אבל חתן יש לו לשמח עצמו. ולכא' על עצמו יכול למחול ולא יעבור על ה' קולות אבל על אשתו אינו יכול למחול. ורבינו זצ"ל בטעמא דקרא (ירמיה פל"ג י"א) הביא דיש מחלוקת אם על החתן יש מצוה לשמח עצמו.

שאלה.

עניית אמן ע"י האבלים בשומעם המקום ינחם.

אם יש מקום לענות אמן אחרי ברכת המנחמים המקום ינחם אתכם, או שזה איחול בעלמא שאין חיוב.

תשובה.

הגאון ר' יהודה אריה דינר שליט"א בקונטרס דרכי יוסף צבי ומים חיים עומד על השאלה, האם אבלים צריכים לענות 'אמן' לאחר אמירת "המקום ינחם".

תשובה: איתא במדרש שכאשר שומע שאחד מתפלל דבר או מברך לישראל, אפילו בלא הזכרת השם חייב לענות 'אמן', ולכן התפשט המנהג שעונים אמן אחר "הרחמן" בברכת המזון (משנ"ב ס' רט"ו ס"ק ט', וס' קפ"ט ס"ק ה'). ולפי"ז יש לענות 'אמן' על ברכה זו. וכן מובא בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל שהיה עונה 'אמן'. (ושמא לפ"ז על כל השומעים לענות 'אמן' ולא רק האבלים. **והביא עוד**, דאיתא במשנה בברכות (סופ"ב) שרבן גמליאל קיבל תנחומין על טבי עבדו. אמרו לו תלמידיו, לא לימדתנו רבנו שאין מקבלין תנחומין על העבדים. אמר להם, טבי עבדי כשר היה. ע"כ. **ומזה הוכיח הגר"א"ל שטינמן זצ"ל**, שיש מצווה לקבל תנחומין, והוסיף שקבלת תנחומין היינו ע"י שעונים 'אמן' על הנחמה, או עצם מה שמנענע בראשו להוכיח שקיבלו.

א"כ יש לומר, דהא דבאין לנחם אותן, הוא דע"י שיושבין במקומו של המת, ובאין שם לנחם. הרי זה ניחום למת עצמו, ונפ"מ דבזה אין ניחום אבלים קודם לביקור חולים, דבניחום אבלים זה ליכא כי אם גמ"ח רק עם המתים, ומסתבר דביקור חולים לחיים קדים לניחום אבלים למתים בלבד.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

האבל שיש להם לישיב ולשתוק ולשמוע דברי הגדול המנחם אותו, ואם היו אחרים מדברים אין זה כבוד ותנחומין לאבל. (וראיתי בתשובות והנהגות ח"ג סימן קנ"ח שכתב במצות ניחום אבלים נראה פשוט שכל אחד חייב לנחם ולא מועיל ניחום אחד עבור כולם, וכאן בדברי הרא"ש מבואר דאדרבה כ"ה עיקר מצות ניחום דאותם שבאים לבית האבל יש להם לישיב ולשתוק ולשמוע דברי הגדול המנחם, אותו ואם היו אחרים מדברים אין זה כבוד ותנחומין לאבל).

ועיין מהרש"א שם שהביא דברי הגמ' בשלהי מו"ק כ"ו ב' דאין המנחמים רשאים לומר דבר עד שיפתח האבל וכתב שם בספר הערות ממרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דהביאור בזה הוא שעיקר ניחום האבל הוא ע"י שמשתתף בצערו של האבל. וראיתי כעת בשו"ת שבות יעקב חלק ג סימן צ"ח שכתב באתי להודיע חידוש בדיון דאם אותן המתאבלין עמהם מנחמין את אבילים יאמרו בזה"ל המקום ינחם אתכם ואותנו עם שארי אבילי ציון וירושלים.

בספר הליכות בין אדם לחבירו (פרק כז' אות ה') כתב, האבלים עצמם גם כן ינחמו זה את זה. ובהערה כתב, בשם כל בו על אבילות (גריוולד עמוד 279), כמו שמצאנו בדוד וינחם דוד את בת שבע אשתו (שמואל ב' יב' כד), וכן הוא ברבנו יונה לברכות פ"ג שניחום אבילים מן התורה אפילו אבילים בעצמם ינחמו זה את זה. ואף שלכאורה במה ינחם אבל את חברו הרי בעצמו שרוי באבילותו, ראה בשערי הלכה ומנהג ח"ג עמ' שסז שזה עצמו שאינו בודד באבלו וחפץ לנחמו ומרגיש בצורך ההדדי להתנחם זו עצמה נחמה היא.

שאלה.

ניחום אבילים בטלפון.

האם אפשר לכתחילה לנחם את האבל בטלפון ויחשב כאילו בא לפניו לכל דבריו.

תשובה.

בדברי סופרים קיצור הלכות אבילות עמוד שנח' כתב בענין ניחום אבילים ע"י הטלפון שיש בו קצת מצוה, כיון שעכ"פ הוא מנחם קצת את החיים, ואם אי אפשר לו לילך לבית האבילים כגון מחמת חולי או שהוא טרוד בטירדא דמצוה, יש עליו חיוב לקיים מה שאפשר לו ויש עליו חיוב לנחם ע"י הטלפון דג"כ איכא בזה מצוה ולא יאמר כי מאחר שאינו יכול לילך לבית האבילים אין עליו שום חיוב כלל. מ"מ אם אפשר לו לילך לבית האבילים לא שייך שיפטר בטלפון משום שילך לבית האבילים הוא יותר מצוה והוא מצוה יותר שלמה משום שע"ז הוא מכבדו שזה גופא הוא ענין תנחומין, ובטלפון אין שייך ענין הכבוד. ועוד טעם משום שניחום הוא חסד עם המתים וזה לא שייך רק אם בא לשם במקום שמתנחמין²⁰.

במסורת משה (ח"ג עוד רפ"ו) מובא דעת הגר"מ פינשטיין זצוק"ל צלצל רבינו לאבל שהיה במקום הרחוק מביתו של רבינו, ואמר לו שמאחר שקשה לו ללכת ולבוא אליו, ממילא הוא מקיים ניחום אבילים ע"י הטלפון, דיוצא בזה בדיעבד כמבואר בתשובותו באג"מ י"ד ח"א סי' רכג. ואחר שגמר רבינו לדבר עמו בטלפון הסביר לי רבינו, דאף שבתשובתו שם מבואר רק לענין ביקור חולים, מ"מ ניחום אבילים הוה ממש אותו דבר ושמה עוד יותר טוב. ור"א פלדר שאל הרי ניחום אבילים הוא גם לצורך המתים, והשבתי וכן הסכים רבינו, דהלא גם כשבא בעצמו אינו עושה שום

במשנת הגרי"ש (על אבילות עמוד נז'), אבל שרוצה לנחם אחרים מגיע ואינו מנחם, שיש מצוה בנוכחותו, אבל לא הותר לו לדבר.

כמו כן אחד מהאבילים שישן בבית אחר ונפרד מאחיו אינו מנחם. **בתשובות והנהגות** (ח"ד עמוד שמ') כתב, כשנפרדים האבילים בלילה זה מזה, יש נוהגין שאחד מהם אומר להנשארים המקום ינחם אתכם וכו'.

בספר אהל יעקב על עניני אבילות עמוד קיא' מביא שנשאל הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, אם לאבילים עצמם יש מצוה לנחם אחד את השני, תשובה. אין נהוג.

עוד הביא בעמוד קטז' בשם הגר"ש דבליצקי זצוק"ל, אבל בתוך שבעה שהולך לישון בביתו וכדומה אין נוהגים שמנחם את שאר האבילים כשהולך.

בתשובות הגר"ח (ח"ב עמוד תתלה') מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלנו את מרן שליט"א האם אבל אחד צריך לנחם את אחיו האבל וה"ה שני אבילים היושבים במקום אחד ואינם אחים, ומרן שליט"א ענה אפשר. ושאלנו שוב האם יש להם מצוה לנחם זה את זה, ומרן שליט"א ענה אין חיוב, אפשר. ולא הבנתי למה אין להם מצוה, דנהי שהוא אבל למה לא יהי נחשב לו למצוה אם ינחם אבל אחר, ואע"פ שאבילים על אותו נפטר. תשובה. לא נהוג.

הגאון ר' יהודה אריה דינר שליט"א בקונטרס דרכי יוסף צבי ומים חיים על עניני אבילות דן בשאלה, אבל שיושב "שבעה" האם יכול לנחם קרובו או שמא מאחר שהוא עצמו צריך תנחומין על אותו נפטר, א"א לנחם אחרים.

תשובה: איתא בשו"ע (סי' שצ"ג ס"א) אבל לאחר ג' ימים יוצא לבית האבל, עי' שם. הרי בהדיא שיכול לנחם אחרים, אבל אין ראייה לנד"ד, דהתם מיירי שהוא אבל על מת אחר, ואין להוכיח אם הוא אבל על אותו מת.

יש שרצו להוכיח מהא דכתיב בפ' וישיב (ל"ז, ל"ה): "וַיִּקְמוּ כָל בְּנֵי וָקָל בְּנִתָּיו לְנַחֲמוֹ", הרי שאפילו שהם היו אבילים על יוסף, בכל זאת ניחמו ליעקב אבינו, אולם אמר הגרש"ז אויערבך זצ"ל, שיש לדחות דשמה מיירי לאחר זמן אבילות, שהם גמרו שיעור אבילות (לפי מה שיעקב חשב שהם באמת מתאבלים) ואז ניחמו את יעקב אבינו.

ויש להביא ראייה מדאיתא בשמואל ב' (י"ב, כ"ד): "וַיִּנָּחֶם דָּוִד אֶת בֵּית שָׁבַע אֲשֶׁתוֹ", הרי שגם שהוא היה אבל על מיתת בנו, בכל זאת ניחם את אשתו (הגרש"ז אויערבך זצ"ל).

ידידי הרה"ג ר' שמעון ויסבג שליט"א בקונטרס אם לבינה עמוד צז' הביא את הגמ' במו"ק כ"א ב' ואינו יוצא לבית האבל, וכתב בחי' הריטב"א שם דאסרו עליו לצאת, ובתחילה כתב דדוקא לצאת לנחם אסור, אבל ללות המת שהוא מצוה יוצא. ומשמע דלנחם אין כלל מצוה כשהוא אבל, ואח"כ מייתי ממסכת שמחות דדוקא באין לו קוברים יוצא, אבל משום מצות לוויה אינו יוצא.

ויל"ע אם יש מצות ניחום אבילים בין אבל א' לשני בב' אבילים היושבים שבעה יחד על אותו מת. ומצינו בגמ' רק דאינו יוצא לנחם אחרים, וי"ל הטעם דבזה נראה כאילו הוא כבר מנחם, אבל אם יכלול עצמו ויאמר המקום ינחם אותכם ואותנו שאינו מוציא עצמו מהכלל שפיר דמי.

והגר"מ לובין שליט"א אמר דאמנם אין לו לומר נוסח המקום ינחם מטעם זה, אבל עיקר מצות תנחומים אינו הנוסח המקום ינחם רק אמירת דברי תנחומין המת"שבים על הלב, ואגרא דבי טמא שתיקוּתא כדאיתא במסכת ברכות ו' ב' וביאר שם בתוספות הרא"ש אגרא דבי טמא שתיקוּתא, דמיירי באותם שבאים לבית

בטלפון מותר לומר כן אף קודם שפתח האבל דאם ישתוק יהיה כחוטא וטלולא ויגרום צער במקום נחמה, וא"כ אף שכאשר מנחם קודם שפתח האבל אין מקיים המצוה בשלימות, ברכ מיהא הוי, ועיקר נוסח זה שאומרים המקום ינחם וכו' הוא ברכה.

²⁰ בהערה מו' דן לענין אם מותר לנחם בטלפון קודם שיפתח האבל, הנה מה שהאבל פותח ואומר "הלו" כמנהג העולם, לא חשיב שפתח תחלה, ואם המנחם אומר רק המקום ינחם אתכם וכו' דעת הפרישה שמותר לאומרו אף קודם שפתח האבל. ואף אם נחמיר בזה, נראה שכשנמנחם

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

תשובה. הנשמה נמצאת במקום וגם היא מתנחמת, והיא לא שומעת טלפון.²²

בספר פניני שיח עמוד קעה' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלה. האם יוצאין יד"ח ניחום אבלים דרך הטלפון. תשובה. יוצאין.

בספר קונטרס שערי שיח עמוד קמב' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלה. בא לנחם אבלים ולא אמר הנוסח המקום 'נחם' וכו' האם קיים מצוות. תשובה. כיון שגרם להם הנאה קיים מצוותו.

עוד שאל, שאלה. מכתב תנחומים לאבלים האם חשיב כניחום לכל דבר. תשובה. אינו כניחום ממש.

עוד שאל, שאלה. ניחום אבלים באמצעות טלפון האם הוי ניחום לכל דיניו. תשובה. כן. וע"ש בכל הערות.

בספר כל משאלותיך עמוד צט' הביא בשם רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, הגיע לניחום אבלים ומכמה סיבות לא הצליח לומר המקום 'נחם', הוא קיים מצוות ניחום בעצם ביאתו.

עוד הביא בעמוד ק, לגבי ניחום אבלים, או בטלפון או מכתב מה עדיף, שניהם שווין.

בתשובות הגר"ח ח"ב עמוד תתלה' מובא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, כשמרן שליט"א הי' בשבעה על אחותו הרבנית ברמן ע"ה שמעתי מפי מרן שליט"א שראה באיזה ספר (וכמדו' שהצביע מרן שליט"א על הספר פני ברוך שהיה על הסטנדר), שא"ל לנחם בטלפון והטעם כי נשמת הנפטר מגיעה בשבעה למקום שבו הוא נפטר ומנחמים את החיים ואת הנפטר. ובשלמא החיים מתנחמים בטלפון אבל נשמת הנפטר לא עכ"ד מרן שליט"א. ושאלנו למרן שליט"א, אם לפי"ז כשיושב שבעה לא במקום שבו נפטר המת, אם בזה כן אפשר יהי' לנחם בטלפון, ומרן שליט"א ענה אפשר. והוסיף מרן שליט"א דכתוב בתוס' הרא"ש דאם בא לבקר חולה והחולה ישן אעפ"כ קיים מצות ביקור חולים והטעם לפי שכשיתעורר החולה יספרו לו על שהגיעו לבקרו, ומסתמא כוונת מרן שליט"א הי' לומר דה"ה אפשר לנחם האבל בטלפון כשיושב שלא במקום שנפטר בו המת, ושאל"א לנחם האבל היכן שיושב במקום שנפטר משום שלמת א"א לספר שניחמו אותו בטלפון כך הבנתי כל הנ"ל. האם הבנתי נכון. ורבינו לא השיב לו ע"ז.

בקונטרס מה טבו אהליך יעקב (כרך ז' עמוד רכא) מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלה. אם יוצאין ידי חובת ניחום אבלים בטלפון. תשובה. אולי. וע"ש בהערה במקורות שהביא שדנים בענין.

מנן רבי שרגא שטינמן שליט"א בדברי תנחומין בטלפון שאל אותי האם יוצאים ידי חובה של ניחומים בטלפון, לכאורה כמו של א"א יוצאים בטלפון ידי קריאת המגילה, אי אפשר לצאת ניחומין בטלפון, אבל יש מקום לומר, שעצם זה שהאבל יודע שמשתתפים בצערו יתכן שזה מספיק. המקום ינחם אתכם וכו'.

הרה"ג ר' שמואל קרביץ שליט"א סיפר, בניחום אבלים על דודנו הרה"ג ר' שאול קרביץ הגיע לנחם הרב אברהם גריינמן וסיפר שאביו הרה"ג ר' שמריהו גריינמן צ"ל [אחיו של ר' חיים] אמר שהרמב"ם אומר שניחום אבלים קודם לביקור חולים כיום

דבר להמת, ורק שפירושו שזה לכבוד המת ומקיים אותו דבר ע"י הטלפון. ומ"מ הוסיף רבינו דשמא אם יושב במקום המת כן יש בזה ענין נוסף של לצורך המת אך לא הסביר רבינו כוונתו בזה ולמה אין לקיים גם אותו ענין ע"י הטלפון. וע"ש בהערה.

בצינוי הלכה על הלכות אבילות (עמוד שיג') מובא מעשה עם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, כשבא אחד מגדולי התורה לנחמו בפטירת בתו, שח לו רבינו, התקשר אלי הרב ואזנר והתנצל על שקשה לו לבוא, לכן הוא מנחם דרך הטלפון. אמרתי לו, הרמב"ם כתב (אבל יד' ז') יראה לי שנחמת אבלים קודמת לביקור חולים, שניחום אבלים גמילות חסדים עם החיים ועם המתים, הרי שבניחום אבלים יש ב' ענינים, א, חסד עם החיים. ב, חסד עם המתים. החסד עם החיים יתכן שמקיים דרך הטלפון בזה שמנחם ומדבר אל לבם, משא"כ אם המתים לא מקיים דרך הטלפון. בפעם אחרת הוסיף רבינו, גם בשביל החיים עדיף כשבא בעצמו אל האבלים.²¹

נמצא שדרך הטלפון אין בזה ניחום אבלים בשלמות, אולם מ"מ עדיף טלפון מכלום.

שאלה. למה לא מקיים חסד עם המתים דרך הטלפון, הרי אפשר לסדר שישימע קולו של המנחם ברמקול, תשובת רבינו, צריך דוקא לבוא בגופו למקום שהאבלים נמצאים שם.

סיפר רבינו למחותנו הגאון ר' חיים ברים, הייתי בניחום אבלים אצל האדמו"ר מגור בשעה שישב שבעה לבדו. ושאל אותי כיצד אומרים לאבל יחידי, המקום ינחם אתכם או אותך בלשון יחיד, ופשטנו מדברי הרמב"ם שניחום אבלים גמילות חסד עם החיים ועם המתים, הרי שהניחומים לא רק לאבל אלא גם למת, וא"כ גם לאבל יחידי אפשר לומר המקום אתכם בלשון רבים, כיון שאומר זאת לשניהם, לאבל ולמת.

במשנת הגרי"ש (על הלכות אבילות עמוד נז' בהערה) הביאו שבשעה שישבו שבעה על אביהם הגאון ר' יוסף ישראלזון זצוק"ל חתנו של מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, והיה קשה להגרי"ש להגיע לבני ברק לנחם את נכדיו, וניחמם הגרי"ש דרך הטלפון ואמר, כתוב ברמב"ם שניחום אבלים הוא גם לחיים וגם למתים, וא"כ למתים לא שייך לנחם דרך הטלפון, אבל לחיים אפשר, אז המקום ינחם אותכם וכו'.

עוד הביאו (בעמוד עא) שפעם אמר הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, שניחום אבלים דרך הטלפון אינו ניחום אלא לחיים ולא למתים, דבשביל לנחם המתים צריך לבוא להבית ששם הוא מת, ולכל הפחות למקום שיושבים שם האבלים, משא"כ דרך הטלפון לכא' אין שום קשר למת, ובזה לא יאה דין קדימה לביקור חולים (אף) כשבא לבקרו בביתו.

בדרך שיחה (ח"א עמוד קכד') **מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל,** שאלה. מהו לנחם אבלים דרך הטלפון. ושמעתי שבהיות חמיו מרן הגרי"ש שליט"א יושב שבעה על בתו ע"ה הגיע טלפון מגאון אחד שליט"א שרצה לנחם ואמר הגרי"ש כי ברמב"ם כתוב שניחום אבלים הוא בשביל החיים ובשביל המתים ודרך הטלפון אמנם סגי בשביל החיים אבל לא בשביל המתים.

ותנחומי אבלים והבאת שלום בין אדם לחבירו, מפני שהן תלויות ביד אחרים דדילמא לא מקבלי מיניה. והעיר רבנו על הרשב"א דהא מבואר דבניחום אבלים איכא גמילות חסדים גם עם המתים, ועל גמילות חסדים שעושים המנחמים עם המתים לכאורה אין האבל בעל דבר למחול, וצ"ע.²² עוד הביא שם בעמוד קעה' ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלה. שמעתי שחכם אחד שאל את חמיו מרן הגרי"ש אלישיב (שליט"א) למה אומרים המקום ינחם וכו' בסוף ולא בתחילה מיד כשבאים, ומדוע קודם מדברים ואח"כ מפטירין המקום ינחם וכו', וענהו אין אומרים בסוף אלא יושבים ואומרים והולכים. והשיב רבינו הגר"ח זצוק"ל, כי אסור לפתוח לפני שהאבל מדבר.

²¹ ראוי להביא מה שמוכח בכאיל תערוג על יו"ד על עניני אבילות עמוד תמד שנשאל הגרא"ל שטינמן זצוק"ל, דברמב"ם פ"ד מאכל ה"ז מבואר שיש למת עצמו ג"כ תועלת מניחום אבלים. וצ"ע איזה תועלת יש לו בזה, ואמר רבנו, דהנה מבואר בחזל מדרש רבה בסוף קהלת, שאומרים בשמים, ראו מה הבריות אומרים עליו, ולכן יש תועלת בזה שמספרם סיפורים על הנפטר וזה פועל בשמים. עוד הביאו, שהנה מצוות שבין אדם לחבירו ניתנים למחילה, שאם חולה מוחל שלא יבוא לבקרו או אורח שמוחל שלא ילכו אותו מחילתן מחילה. וכן מבואר בשו"ת הרשב"א סי' י"ח שכתב דלכן לא מברכים על מצוות שבין אדם לחבירו משום דניתן למחילה, וע"ש שכתב וכן על ביקור חולים

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

שאלה.

באבילות בחול המועד עד מתי נמצאת נשמת הנפטר.

ידוע שבחול המועד לא יושבים שבעה אלא מתחילים לשבת רק אחרי חול המועד, ועכ"ז מצינו שגדולי ישראל בכה"ג באו לנחם בתוך חול המועד הגם שהאבלים לא יושבים בפועל, כי למעשה יש דיני אבילות. (כמו שבאו לנחם את הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בחול המועד סוכות על פטירת הרבנית ע"ה). והנה ידוע בניחוחם אבילים יש חסד עם החיים וכן חסד עם המתים. האם נשמת הנפטר נמצאת בבית עם האבילים מחול המועד עד לאחר ימי השבעה שמתחיל אחרי החג, או שנשמת הנפטר נמצאת שבעה ימים בלבד, ללא קשר לזמן השבעה בפועל.

הנפק"מ היא בעיקר למי שיושב שבעה לבדו, ומבארים הטעם לאמירת המקום ינחם אתכם בלשון רבים, כי אומרים גם לנשמה, עד מתי הנשמה נמצאת כדי לומר בלשון רבים.

תשובה.

מין הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, מנחמים גם בשבת ולכן ניחמו גם בחול המועד, וכן על או"א מנחמים כל י"ב חודש.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, על פי הזוהר הקדוש (פרשת ויחי) וכן בכתבי המקובלים (כהאר"י הקדוש), בשבעת הימים הראשונים לאחר הפטירה, הנשמה הולכת ושבה בין הקבר לבין הבית בו גרים האבילים. היא חווה צער על פרידתה מהגוף ומחפשת נחמה בכך שהיא רואה את קרוביה עוסקים בזכרה ובתיקון מעשיהם.

המושג 'שבעה' במישור הרוחני קשור לשבעת ימי האבל של הנפש. ספירה זו מתחילה מרגע הקבורה, ללא קשר לשאלה אם החג דחה את האבילות המעשית או לא. כלומר, הנשמה עוברת את תהליך הפרידה שלה במשך שבעה ימים מרגע הקבורה.

אולם, חז"ל מלמדים כי המועדות הם זמן של עליית נשמות. ביו"ט ובחור"מ הדינים מתמתקים ויש לנשמה 'מנוחה' מסוימת מהצער המלווה את ימי השבעה הרגילים. ואמנם מעיקרא היו באמת צריכים לנחם את האבל אחר חול המועד, רק מספר ימים שלא ניחמוהו בחול המועד (היינו להשלים לשבעה ימים), כמבואר בשולחן ערוך (או"ח תקמח, ו. יו"ד דצט, א-ב). אלא שבדורות האחרונים מקובל שמנחמים שבעה ימים אחר הרגל. ויל"ע אם זהו מנהג קדמונים או דהוי טעות (ועיין בשמירת שבת כהלכתה פס"ה הערה קפא בדברי הגרש"א).

וממילא מה שיושבים שבעה בפועל לאחר החג, זהו חיוב הלכתי של 'תשלומין' על מה שלא ישבו בחג. אך הנשמה כבר נמצאת בשלב רוחני מתקדם יותר (לאחר שבעת הימים הראשונים), ואמנם היא (הנשמה) 'נהנית' ומקבלת נחת רוח מהנחמה, מהתפילות ומהקדישים הנאמרים עליה באותם ימים (של השבעה אחר חוה"מ), שכן הם נחשבים כחלק בלתי נפרד מתהליך הזיכור שלה.

כלומר, כיוון שההלכה קבעה שהאבילות (השבעה) נמשכת לאחר החג, נוצר קשר רוחני (זיקה) שמאפשר לנשמה לקבל את השפע מהמצוות והנחמות שנעשות גם בימי הישיבה בפועל.

בענין שאלתו לגבי הנוסח 'המקום ינחם', אעיר כי אין מנחמים בחול המועד בנוסח "המקום ינחם...", אלא מנחמים בנוסח "יו"ט הוא מלנחם ונחמה קרובה לבוא" (עיין שמירת שבת כהלכתה סה הערה קפ).

הרה"ג ר' חיים שלום הלוי סגל שליט"א ראש בית ההוראה בירורי חיים שהביא מה שכתב בענין ניחוחם אבילים בחול המועד, שאלה: בדברי הגמ' (סוכה מא, ב) תניא רבי אלעזר בר צדוק אומר, כך היה מנהגן של אנשי ירושלים, אדם יוצא מביתו, ולולבו בידו וכו' הולך לבקר חולים 'ולנחם אבילים' לולבו בידו ע"כ.

שהוא חסד עם החיים ועם המתים, וחזינן דגם נשמת הנפטר יש לה תועלת מניחוחם האבילים ונאמנים עלינו דבריו אף שאין אנו מבינים כיצד מועיל לנשמה, ולכן אמר לאבילים שאף על פי שלפעמים יושבים שעות ארוכות [אז עדיין לא היה מקובל לכתוב שעות ניחוחם אבילים] והדבר לפעמים קשה, מכל מקום שזה הכיבוד אב האחרון שאפשר לעשות לתועלת הנשמה.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א בספרו שו"ת אבני דרך חלק יח' סימן קסז' עומד על שאלה, לאחד האבילים נפל הפלאפון ונשבר האם הוא יכול לתקן את הפלאפון בתוך שבעת ימי האבילות בכדי שיוכלו אנשים להתקשר ולנחמו. וע"ש מה שהאריך בתחילה בענין ניחוחם אבילים ע"י טלפון, ואח"כ המשיך בנוגע לשאלתו.

שאלה.

לומר המקום ינחם אותך, כשמנחם בטלפון או לאחר שבעה, או בבית שלא נפטר שם.

ידוע שיש מבארים שגם באבל יחידי אומרים המקום ינחם אתכם בלשון רבים, כי מנחמים גם את הנשמה של הנפטר, ולפי"ז יש לעיין באופן שמנחמים את האבל בטלפון שאז אומרים שאין ניחוח לנפטר, האם יאמרו לאבל יחידי בנוסח המקום ינחם אותך. וכן יש לעיין באופן שמנחם אבל יחידי לאחר ימי השבעה, שנשמת הנפטר כבר לא נמצא שם, באיזה נוסח ינחמו.

תשובה.

בצינוי הלכה על הלכות אבילות עמוד שיד' מביא, כשאחד מתלמידי רבינו (הגרי"ש אלישיב זצוק"ל) היה חוזר לבית המדרש לאחר שבעה ולא התאפשר לרבינו לנחמו, היה מנחמו בזה הלשון, המקום ינחם אותך ולא תוסיף לדאבה עוד. והוסיף, אע"פ שגם כשמנחמים אבל יחידי צריך לומר אתכם, זהו דוקא בתוך השבעה, אבל אחר כך לא שייך לנחם את הנשמה. וע"ש עוד.

בהערה סט' שם כתב, שגם כשמנחמים אבל יחידי דרך הטלפון בתוך ימי השבעה, לפי דעת רבינו, צריך לומר לשון יחיד, המקום ינחם אותך, כי הרי דרך הטלפון לא מנחמים את נשמת הנפטר.

בתשובות והנהגות (חלק ח' סימן סט' אות א') כתב, כשמנחם אבל יחידי ג"כ אומר המקום ינחם אתכם בלשון רבים, וטעם הדבר דכיון דהניחוח מועיל גם לנשמת הנפטר וכדמוכח מגמ' שבת קנב. לכן אומר אתם והכוונה לאבל וגם לנפטר, מיהו הניחוח לנשמת הנפטר הוא כשנשמת הנפטר באה למקום שיושבים שבעה שזהו כשיושבים במקום שמת הנפטר או עכ"פ במקום שהנפטר היה דר בו בחייו, אבל כשיושבים שבעה בבית אחר שאין מגיע לשם נשמת הנפטר, לכאורה לא שייך לומר אתכם כשמנחם לאבל יחידי. מיהו אולי שלא לחלק בין בית האבל שבבית הנפטר לבית האבל שבבית אחר כבר נהגו לעולם בכל מקום שכשמנחם האבל אומר אתכם.

מיהו כשפוגש באבל במקום שלא נקבע לניחוח, וכגון שבא בשבת לבית הכנסת וכדומה אומר לו המקום ינחם אותך.

בספר אלא ד' אמות הנהגות רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל עמוד שא מובא, אומר המקום ינחם אתכם' גם כשמנחם יחיד וכו', ציון וירושלים, ואין מוסיף ולא תוסיפו לדאבה עוד. הטעם שאומר לשון רבים ביאר כי זה הולך על כל אלו שמצטערים באבילות זו אפילו אם אין עוד אבילים ממש. ועצם הנוסח, כן הוא הנוסח בפרשה סי' שצ"ג אות ג'. ומה שכופלים ציון וירושלים אמר מרן כי כן הוא לשון הכתוב ישעיה כ"ד כ"ג בהר ציון וירושלים ובעוד מקומות.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

הפסח קיימין, ובכניסת הרגל נפסק האבילות, ותו לא שייך לילך למחרת לבית האבל.

ובכתבי הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל על מסכת מו"ק²⁴ כתב לתרץ, דהניחום ברגל הוא מדין ניחום די"ב חודש, וכדאמרין שכל י"ב חודש מדבר עמו ניחומין, וזה נוהג אף ברגל ע"כ. ומ"מ פשוט דזה איירי בגוונא דכבר נסתיימו ז' ימי אבילות קודם החג, אבל בנד"ד דעדיין לא התחילו ימי האבילות, אזי מתעסקין עמו לנחמו – כפשוטו לשון השו"ע בב' מקומות הנ"ל. וע"ע בשו"ת קנה בושם (ח"ג) להגאון רבי מאיר ברנסדורפר זצ"ל.

ד' ועיין בפמ"ג (או"ח סימן תרנ"ב א"א סק"ג) שציין לאלוה רבה (סק"ה) שכתב, דאיירי שמת במועד. ואהא כתב הפמ"ג ויש לפרש שמת קודם, ולא נהג אבילות, דחברים באים אצלו ע"כ. ובאליה רבה הביא לספר המנהיג (הלכות אתרוג סימן ל"ב) שכתב בשם רב האי גאון בזה"ל, ואעפ"י שאין אבילות נוהג בחג, חבירו באין אצלו ויושבין עמו ליישב דעתו, ומדמה לה כמי שבא לנחם אבילים ע"כ. הרי לן לכאורה דאף ברגל אין מנחמים אותו, רק יושבים עמו כדי ליישב דעתו דדמיא לנחמה. וע"ע בשו"ת משנת יוסף (ח"י סימן קס"ד).

אולם לדינא לא קיי"ל כן, ראה במשנה ברורה (סימן תקמ"ח סק"ב ואילך) ובדברי סופרים הנ"ל (סקפ"א), מדמינו דאחר שעברו ז' ימים שאין מתעסקין עמו לנחמו, עכ"ז מראין לו פנים שמבקרין אותו כדנתבאר בשו"ע יו"ד הנ"ל, הרי לן דברגל עצמו שמתעסקין עמו לנחמו הכוונה שמנחמים אותו ממש.

וכן נהגו גדולי ישראל, זה היה בעת שהגאון הגדול רבי חיים קניבסקי (שליט"א) [זצ"ל – נלב"ע בשושן פורים ה'תשפ"ב] ישב שבעה על פטירת אשת חבר הרבנית בת שבע ע"ה בת רבן של כל בני הגולה נזר השקדנים הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל, שהלכה לעולמה במוצאי יו"ט הראשון של חג הסוכות תשע"ג, ובא לנחמו הגאון הגדול רבי שמואל הלוי ואזנר זצ"ל 'בחול המועד'.

וכמו כן עתה שנפטר פוסק הדור הגאון הגדול רבי שמואל הלוי ואזנר זצ"ל בליל התקדש חג בליל פסח ה'תשע"ה, בא שר התורה רבי חיים קניבסקי (שליט"א) לנחם את בנו הגאון רבי חיים ואזנר (שליט"א) ראב"ד זכרון מאיר ב' ח' ל' - ה' מ' ו' ע"ד.

ולפי"ז אתי שפיר דברי הגמ' בסוכה מא, ב. העולה מן הדברים: אפשר לנחם בחול המועד. הגם שאין יושבים האבילים על הארץ משום אבילות בפרהסיא. ועתה ראיתי בשו"ת משנת יוסף (חט"ו סימן רפב) במכתבו אלי בזה, וז"ל קראתי הדברים בעיני, והגם דעוסק בדברי שמחות [אבילות], 'שמחתי בתורתו הקדושה, ואין לי מה להוסיף עליהם וכו' וזה כדברך הנ"ל".

וכאן הוסיף בזה"ל, רק עובדא ידענא שבערב סוכות ה'תש"ט נלב"ע הגאב"ד הגה"ק מהרי"צ [רבי יוסף צבי] דושינסקי זצוק"ל, והלכו חשובי ירושלים לנחם את רבו [הגאון רבי ישראל משה זצ"ל] בחול המועד סוכות וכו' ע"כ.

ולא הבנתי כוונת הדברים, ממה נפשך, אם נקבר בערב סוכות, הרי החג כבר לקח את האבילות, ודין שבעת ימי האבילות נגמר. וחשבתי אולי איירי דנלב"ע בערב סוכות, אבל נקבר בחג. אולם לאחר הביורור אצל חסידי הרב דושינסקי זצוק"ל הוברר דבאמת נלב"ע ונקבר בערב סוכות, ובאו לנחם כדין המנחם בתוך שלושים, ואפילו עד י"ב חודש.

ולכאורה מכיון שאין יושבין כלל שבעה ברגל, א"כ מה שייך כלל לנחם.

תשובה: א) הנה באמת בירושלמי (סוכה פ"ג ה"א) לא גרס 'לנחם אבילים'. ולשיטת הרמב"ם אין אבילות כלל נוהגת ברגל אף לא דברים שבצינעא, וא"כ הוי כמי שאין אבילים כלל, ואין שייך לנחמו.

אולם הלכה ערוכה בשני מקומות בשלחן ערוך הן בחלק או"ח והן בחלק יו"ד, באורח חיים ה"ה בהלכות חול המועד (סימן תקמ"ח ס"ו) וז"ל אעפ"י שאין אבילות ברגל, אם מת לו מת ברגל, 'מתעסקים בו ברגל לנחמו'. ולאחר הרגל כשיכלו שבעה למיתת המת אעפ"י שעדיין לא כלה האבילות, מלאכתו נעשית ע"י אחרים בביתיהם, ועבדיו עושין לו בצנעה בתוך ביתו, ואין צריך לנחמו אחר הרגל מנין הימים שנחמוהו ברגל. ע"כ.

ביאור הדברים, הגם שאין אבילות 'בפרהסיא' במועד, דהא דברים שבצנעה נוהג, כגון תשישי המיטה, מ"מ מתעסקים ברגל לנחמו, והיינו שבאים לנחמו²³, ואין זה חובה, אלא שיכולים לנחמו.

והטעם בזה, ראיתי בספר דברי סופרים – הארוך (סימן שצ"ט עמק דבר סקע"ט עמ' תרסב) דאדרבה ע"י הנחמה לא יתאבל כל כך במועד. ומצינו בגמ' (שבת יב, ב) אמרו בקושי התירו לנחם אבילים בשבת, וכתב המרדכי שהוא משום איסור אבילות בפרהסיא. והביאו הב"י (סימן שצ"ג).

וביאר המשך דברי השו"ע הנ"ל, דאחר הרגל אזי דינו שונה להקל, והיינו כגון אם מת לו מתו בליל יו"ט הראשון, אזי אחר ימי החג מתיישב לישב שבעה, מתירים לאחרים לעשות עבורו מלאכה בביתיהם, משא"כ באבילות רגילה אין מתירים כזאת, אלא מלאכה שנעשית בקבלנות, וקיבל את המלאכה קודם שנעשה אבל. אבל הכא דאינו ז' ימי אבילות ממיתת המת, ואינו אלא ימים שמראים פנים, היינו דמפני כבודו של האבל באים לבקרו כמבואר להדיא בחי"ד [שיובא להלן], א"כ הימים של החג עצמו הוי ימים האמתיים של הניחום, כלשון השו"ע 'ומתעסקים ברגל לנחמו'.

ב) וכן מצינו בחלק יו"ד בשו"ע (סימן שצ"ט ס"ב) הקובר מתו ברגל בחוה"מ, ... ולאחר שנקבר נוהג דברים שבצנעה וכו' 'ומתעסקים ברגל לנחמו'. ולאחר הרגל מתחיל למנות שבעה, ולכשיכלו שבעה למיתת המת, אעפ"י שעדיין לא כלו שבעת ימי האבילות, מלאכתו נעשית ע"י אחרים בביתיהם, ועבדיו עושין לו בצנעה בתוך ביתו. ואין רבים מתעסקים בו לנחמו אחר הרגל מנין הימים שניחמוהו ברגל. 'אבל מראים לו פנים' וכו'. ע"כ.

הרי לן להדיא כאמור לעיל, דאלו הימים האמתיים של הניחום בתוך שבעה - ממיתת המת.

ג) והנה מצינו דבר תימה ברש"י, דאיתא בגמ' (פסחים מט, א) ההולך לשחוט את פסחו, ולמול את בנו, ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו, ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו, יחזור ויבער, ואם לאו מבטלו בליבו וכו', ולשבות שביטת הרשות [שהיה הולך להחשיך על התחום לעשות עירובי תחומין לקנות שביטה שם, כדי שיהא לו משם ולהלן אלפיים אמה] יחזור מיד. ואהא כתב רש"י בזה"ל, ולשבות שביטת הרשות וכו', אבל לקנות שביטת מצוה כגון שילך מחר חוץ לתחום לבית האבל או לבית המשתה, היינו כהולך לשחוט את פסחו.

ולכאורה קשה, האיק מישך שייך מציאות כזאת לקנות שביטה בערב הרגל בכדי לילך למחר לבית האבל, הרי הרגל מבטל האבילות כמבואר בשו"ע יו"ד סימן שצ"ט, וכיון שכן הרי בערב

²⁴ הובא בספר דברי סופרים- הארוך (סימן שפ"ה עמ' תקיז בירור הלכה ד"ה וראיתי).

²³ וראה בפרישה (סימן שצ"ג) דמה שאומרים המקום ינחם אתכם וכו', אין זה נקרא תנחומי אבילים. אבל יש חולקים דגם זה מיקרי ניחום אבילים, ועיין בסימן שפ"ו.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

שאלה.

עדיפות לנחם דרך הטלפון בתוך השבעה מלנחמו אחרי השבעה בפניו.

נשאלתי, באופן שיכול לנחם בתוך ימי השבעה רק בטלפון, ואילו אחרי השבעה יכול לפוגשו ולנחמו בפניו, האם יש עדיפות לנחם בתוך ימי השבעה גם שזה רק דרך הטלפון שלא בטוח שיוצאים בזה, כי לא רואים את הצער של האבל, ולא עושים חסד עם הנשמה.

תשובה.

יש לעיין תחילה האם יש עדיפות לבוא לנחם בפניו בתוך שבעה מלבוא לנחם בפניו לאחר שבעה.

בצינוי הלכה על הלכות אבילות עמוד שז' הביא בשם הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, המוצא את חבירו אבל בתוך ל' יום מדבר עמו תנחומין וכו'. וכל אביו ועל אמו מדבר עמו תנחומין כל י"ב חודש (מו"ק כא' ב', שו"ע פ"ה ב').

לכאורה אין הבדל במצות התנחומים אם מקיימה בתוך שבעה או לאחריה, אולם במאירי כתב משבעה ועד שלושים וכו' אם רצו מדברים עמו תנחומים. הרי שמצות תנחומים דוקא בתוך שבעה ולאחריה היא רשות.

וכן מוכח מהראשונים (הובאו דבריהם בספר המנהיג הלכות אתרוג ל"א) במנהגם של אנשי ירושלים (סוכה מ"א ב'), נכנס לנחם אבילים ולולבו בידו ואמר רב האי גאון ז"ל הא דאמור רבנן לנחם אבילים לולבו בידו כך שמענו מזקנינו הא מילתא בזמן שהמת נפט רביו"ט או במועד, שעתידים קרובי המת לנהוג אבילות אחר החג, ואע"פ שאין אבילות נוהג בחג חביריו אצלו עמו ליישב את דעתו, ומדמה לה כמי שבא לנחם אבילים. אבל אם מת לפני הרגל אפילו שעה אחת קי"ל דבטלה ממנו גזירת שבעה. לכאורה מה בכך שמת קודם הרגל ובטלה השבעה, עדיין יש מצוה הלנחמו, אלא מוכח מדבריהם שלאחר שבעה אין מצות ניחום אבילים אלא רשות. ואילו בברייתא משמע שעסוק בקיום מצות ניחום אבילים

והנה בפסחים מ"ט א' ההולך להחשיך על התחום לקנות שביתה שיוכל ללכת מותר לדבר מצוה, ונזכר שיש לו חמץ בביתו, אינו חייב לחזור ולבערו כיון שהולך לדבר מצוה, אלא מבטלו בלב. וכתב רש"י (ד"ה לשבות) כגון שילך מחר חוץ לתחום לבית האבל. וקשה וכי יודע הוא שלמחר ימות מת ותהיה מצות ניחום אבילים, אלא על כרחך מדובר שכבר מת קודם הרגל, לכאורה מוכח שסובר רש"י שאף בכה"ג יש מצוות ניחום אבילים.

אכן אם נרצה ליישב שאין בזה מחלוקת יש להעמיד שנפטר בערב הרגל סמוך לכניסת החג שבדאי לא נודע לקרובו שחוף לתחום קודם הרגל, אולם ביו"ט יודע לו ע"י עוברים ושבים נכרים שיגיע מחוץ לתחום, וכגון שכבר היה חולה שבדאי יתעניין אצלם בשלומו ביו"ט ויודיעוהו ודינו כשומע שמועה קרובה ברגל שנוהג אבילות לאחר הרגל, ולכן יש מצוה לנחמו ביו"ט.

שאלה. אמנם לאחר שבעה אין מצות ניחום אבילים, אך עדיין יש מצות חסד, ומחשיך על התחום למצוה זו, תשובת רבינו, כל מצות ניחום אבילים היא חסד, והחסד הוא רק בתוך השבעה.

וביאר שם בהערה, כפי שממחת חתן וכלה היא חסד, אולם זה רק בתוך שבעת ימי המשתה, כך לנחם אבילים הוא חסד דוקא בתוך שבעת ימי המשתה.

בתשובות והנהגות ח"ה סימן שט' אות כה' כתב, במק"א ח"ג סי' שע"ז העליתי שמצוה לבוא לנחם גם בג' ימים הראשונים ע"ש. ונסתפקתי האם שייך במצות ניחום אבילים דין זריזין מקדימים למצוות ומצוה להקדים לנחם.

(ונראה לומר בזה סברא מחודשת, דעיקר חיוב זריזין הוא במצוה שחיובה מצד הזמן כמילה וכדו', דבהנך כל רגע ורגע מהזמן מחייב את המצוה, וכל רגע ורגע הוא כעין מחייב חדש, ובזה היו

עיקר חיוב זריזין מקדימין שלא ימתין למחייב של הרגע הבא, אלא יקיים מכח המחייב של הרגע הזה. ואם לא מזדרז, הרי הזניח את המחייב של עכשיו והתרשל במצוה. אבל במצוות שיסוד חיובם מצד הגברא כתשלום שכר שכיר, הרי ל"ש בזה שכל רגע ורגע הוא כעין חיוב חדש, וא"כ נמצא שאף אם מאחר לקיים חיובו, מ"מ ה"ה מקיים אותו חיוב ממש שהיה מוטל עליו קודם, ולכן אין בזה כ"כ חיוב דזריזין. וסברא זו צריכה עדיין בירור. ואם כנים אנחנו בזה, נמצא דמצות ניחום אבילים שנראה שחיובו מצד הגברא שמוטל עליו לגמול חסד ולנחם מתאבלים, אין בזה כ"כ חיוב דזריזין מקדימין).

ולמעשה נראה שהעיקר תלוי בצרכי ותועלת האבילים ומצוותו לבוא לנחם בזמן שמתאים וניחא לאבל שיבואו לנחמו.

בקונטרס שערי שיח עמוד קמג' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שאלה, ניחום אבילים בתוך שלושים האם היו ניחום לכל דיניו. תשובה כן.

בספר אלא ד' אמות של הלכה מהנהגות רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, עמוד שא' מובא, מנהג מרן להקפיד לנחם אבל בז' ימי אבילות דווקא ואפילו מת לו מת במועד שאין יושבים מגיע בחול המועד לנחם.

מין הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, לא ידוע שיש ענין לראות את צער האבילים על הפנים שלהם, אבל אם יהיה יותר עידוד פא"פ רצוי לעשות כן.

הרה"ג ר' יהודה כהן שליט"א השיב, בניחום אבילים יש ב' ענינים, לאבל ולנפטר, ולכאורה בניחום דרך הטלפון או מכתב וכיו"ב אין כ"כ תועלת לנפטר כיון שהמנחם אינו נמצא בפועל בבית האבל, וגם כלפי האבל זה בודאי פחות מהודר ומועיל לנחמו מניחום פא"פ שאז האבל רואה שהמנחם טרח לבוא לכאן ומרגיש שמקשיב לו וכואב עמו את כאבו ומשתתף באבלו. ולכן לכתחילה צריך לטרוח ולבוא בגופו לנחם פא"פ ולא להסתפק רק בניחום דרך הטלפון או במכתב וכיו"ב, אכן בדיעבד כשקשה לו מאד יכול גם לנחם בטלפון או במכתב וכיו"ב וכך נהגו ונוהגים רבים מגדולי ישראל המדקדקים בהלכה (ובפרט כיום שהציבור גדל בלעה"ר והעולם נהיה גלובלי ומתקשר יותר, ובזמנינו בד"כ לאדם רגיל יש מכרים ידידים ושכנים רבים הרבה יותר ממה שהיה מצוי בדורות קודמים, ואם יסע לנחם את כל אחד מהם מחוץ לעיר יכול לסגור את הגמ' כמעט בכל יום רח"ל), ובודאי שזה עדיף טפי מלנחמו אח"כ פא"פ כיון שעיקר הניחום הוא בז' ימי השבעה. ומ"מ בכה"ג שבימי השבעה ניחום רק בטלפון או מכתב וכיו"ב אם אח"כ פוגשו פא"פ לכאורה ראוי לנחמו שוב כדי לקיים עתה את מצות ניחום אבילים כצורתה, אם כי לא ברור אם כלפי הנפטר יש תועלת בניחום פא"פ לאחר ז' ימי אבילות יותר מטלפון בתוך ימי השבעה, כיון שעתה כשמנחמו כבר אי"ז בתוך 'בית האבל', ואף כשמנחמו בבית האבל גופיה יש לחלק בין מקום שנפטר בו המת שנשמתו שורה שם לבין בית אחר שיושבים בו האבילים שזה פחות מועיל לנפטר כמבואר בשו"ע יו"ד סי' שעו.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, נראה דהדבר תלוי בסיבת הניחום, האם הוא בשביל המת או בשביל החיים - לאבל היושב שבעה. לפי הרמב"ם בהלכות אבל (יד, ז) המצווה היא 'גמילות חסד עם החיים ועם המתים', וכתב שם כי נחמת אבילים קודמת לביקור חולים (דניחום אבילים הוא לחיים ולמתים).

בספר אהבת חסד (ח"ג, פרק ה) איתא: "יסוד ענין ניחום אבילים הוא כדי לנחמו מצער". והיינו דהמטרה היא ניחום האבל (החיים), וממילא יועיל לנחם גם דרך טלפון. וכן משמע מהשל"ה הקדוש שטעם הניחום להפיג צער האבל ולדבר על לבו דברי פיוס. וכן חזיתי דבשו"ת שערי יושר חנניה (ג, כג) התיר לכתחילה לנחם דרך הטלפון.

אלא שבגמרא במסכת שבת (קנב, א) מביא רב יהודה כי מת שאין לו מנחמא הולכים עשרה בני אדם ויושבים במקומו,

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

לקיים מצווה זו כמה פעמים. וכמו שמוכר מדברי הרמב"ם בהל' אבילות פרק יג הלכה ב', וברמב"ם בפירוש המשניות בפ"א דפאה, דרכי חיים פ"ד ב' ויעו"ש שביאר הטעם שיעקר המצוה שהאבל יהיה מנוח וממילא צריך ללכת כל פעם, ואולם בספר ואהבת לרעך כמוך כהלכה נוחם אבילים מח' כתב שניחום אבילים הוא בכלל גמ"ח שאין לה שיעור, ומ"מ מה שלא נוהגים כן היום כתב בספר ח"י משה נוחם אבילים עמ' רמז משום שאין מקום בבית האבל.

שאלה.

לבטל מנין קבוע בימי אבילות כדי להתפלל עם האבילים.

בקהילת שונו הלכות אירע שאחד המתפללים בותיקין נפטר והוצרכו האבילים למנין בביתו סמוך לבית הכנסת, ואם ילכו המתפללים במנין הקבוע בותיקין, לא יתקיים מנין שם, ואז שאלו האם לבטל המנין של הותיקין בבית הכנסת וכולם ילכו ביחד להתפלל במנין של האבילים, כי הרי גם הנפטר היה חלק מהמתפללים, ויעשו חסד עם האבילים והנפטר, או שהאבילים יחפשו אנשים אחרים, ולא יבטלו את המנין הקבוע של ותיקין בבית כנסת.

תשובה.

שאלו זאת להגר"י זילברשטיין שליט"א ולהגר"ש שטינמן שליט"א, יש שהשיב שיעשו חסד ויעברו כולם לבית האבילים, ויש שהשיב שלא מבטלים מנין קבוע בבית הכנסת.

בנטעי גבריאל על הלכות אבילות פרק צ"א אות ז' עמוד תפג' כתב, אם ליכא מנין בבית האבל וצריך להביא אנשים מביה"כ וע"ז יבטל המנין שם, אין קפידא שאין לבטלו אלא לצורך שעה. ואם יש להם אנשים שקשה להם ללכת לבית האבל כגון זקנים אין לבטל המנין קבוע. ובהערה שם הוסיף, אכן במקום שיכול להשתדל להביא קרובים או אנשים ע"י תשלומים בסכום קטן, א"צ לבטל המנין קבוע מביה"כ.

בדברי סופרים קיצור הלכות אבילות (פרק כז' אות טז' עמוד שלא') כתב, כפר קטן שאירע אבל לאחד מהם ואין שם אלא מנין מצומצם, אין האבל יכול להכריח לרבים לבוא להשלים מנין, אבל אם נתרצו להתפלל במקום שמת המת לא שייך בהא לא ביטול תמיד ולא חשדא, אלא אדרבה גמילות חסד הוא עם המת. וזה אפילו איכא קביעות מנין כל השנה בבית הכנסת, יכולים להניח בית הכנסת וללכת אל בית האבל, ואפילו ביום שיש בו ספר תורה רק שיוצאו הס"ת מוקדם ויכינו לו מקום כראוי ויהי' שם כל אותן הימים.

באשי ישראל (פרק יב' אות ד') כתב, אם אחד מבני העיר אבל תוך שבעה ר"ל, מותר להם להעביר את המנין מבית הכנסת לבית האבל אם רצונם בכך.

שאלה.

בימי השבעה אם יש ענין להיכנס עם תפילין לחדר שבו מתפללים.

ידוע שיש ענין לצאת מהבית עטור בטלית ותפילין כשהולך להתפלל בבית הכנסת. האם גם כשיושבים שבעה בבית ומתפללים באחד החדרים בבית, יש ענין להיכנס לחדר שבו מתפללים עטור בטלית ותפילין או שיכול להניחם בחדר שבו מתפללים.

תשובה.

מנן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, עי' משנ"ב כה, ח', שיש ב' ענינים, א' אזהרת הזוהר לצאת מביתו לבית הכנסת עטור בטלית ותפילין, ב', ג' אם אי אפשר לקיים

וכן מובא להלכה ברמב"ם (אבל יג, ד) ובשולחן ערוך (יורה-דעה שעו, ג). ולפי דברים אלו משמע כי הניחום הוא לא רק לאבילים אלא גם לנפש המת המתאבלת.

בשו"ת אגרות משה (אורח-חיים ד, מ אות יא) ביאר כי מצד חסד עם המת - אינו מועיל (לנחם בטלפון), אך מצד האבל - מועיל. וע"ש שכתב כי חלק מהמצווה "שהם טרודים מאד בצערם, והוא מדבר על לבם לנחמם". ואלו דברי האגרות משה: "מצד האבל החי שייך לקיים המצווה גם על-ידי הטלפון, אבל המצווה שמצד טובת המת לא שייך אלא דווקא כשיבוא למקום שמתנחמים או למקום שמת. ולכן אם אפשר לו לילך לבית האבילים שהוא קיום מצווה שלמה, לא שייך שיפטר בטלפון, אך קצת מצווה יש גם על-ידי הטלפון. שלכן אם אי אפשר לו ללכת לבית, האבילים כגון מחמת חולי או שהוא טרוד בטרדא דמצווה, יש עליו לחייו מה שאפשר לו על-ידי הטלפון, דאיכא בזה מצווה". וע"ע בשיטתו בספר מסורת משה (ח"ג עמוד רפו).

בספר פני ברוך (יא, יב עמוד קכח) כתב דלא מועיל לנחם בטלפון. ובספר חיים וחסד (י, ח) כתב כי לכתחילה אין לנחם בטלפון. ורבים הקלו כשאין אפשרות אחרת. וע"ע בענין נוחם אבילים בטלפון בשו"ת באר משה (ב, קד-קו), בשו"ת מנחת יצחק (ב, פד), בשו"ת דברי שלום קרויז (ד, נז אות ז), בשו"ת רבבות אפרים (ג, תרי), בשו"ת משנת יוסף (ח, ט, רג אות ז, יג, שלט), בשו"ת אבן פנה (ב, קמב), בשו"ת שערי יושר (ג, כג), בשו"ת דברי בניהו (יד, לח), בשו"ת מנחת דוד (עב-עג), בשו"ת גבורת אליהו (יורה-דעה קנב), בשו"ת ושב ורפא (א, סד), בשו"ת ישיב יצחק (ג, לא), בשו"ת שואלין ודורשין (ה, עט אות ג), בשו"ת חקי חיים (א יורה-דעה נז), בספר נטעי גבריאל (אבילות ח"א פה, יא) ובספר אשרי האיש (חשן-משפט מב, ל עמוד תי).

ובקובץ מה טובו אהליך יעקב (יד עמוד קכג) הובא מכתב של האבני ישפה דמועיל לנחם בטלפון וביאר דכיון ש"בנחום אבילים העיקר הוא להביע את זה שנושאים בעול עם האבל, ודבר זה שפיר ניתן לקיים גם בטלפון, לכן נראה לי שיוצאים ידי מצות נחום אבילים בטלפון". ובשיטת הגר"ח ק עיין בספר פניני שיח (שאלה תקנב) שהשיב שיוצאים ידי"ח נוחם אבילים בטלפון, וע"ע בדבריו בבית מתתיהו (ג, מא). וע"ע בספר מצות ביקור חולים (ס' טו) ובספר דרך האתרים (הנדמ"ח ח"ב ס' פח).

לאור דברים אלו באופן שלא יוכל לנחם בדרך אחרת (כגון: גר במקום רחוק, חולה או בעיית ביטחון) וודאי שראוי שינחם דרך הטלפון.

ומה ששאל אם עדיף לנחם אח"כ, היינו אחרי השבעה, אין זה סותר. כעת בשבעה ינחם בטלפון ואח"כ ינחם פנים מול פנים (ומי יודע אם ידחה ולא ינחם בטלפון, שמא אח"כ המפגש פנים מול פנים גם יתבטל).

הרה"ג ר' יוסף אביטבול שליט"א מחבר שערי יוסף השיב, גם וגם, כיון שטלפון נחלקו הפוסקים שבשו"ת אג"מ חאו"ח ח"ד סימן מ' אות יא כתב שיוצאים ידי"ח בטלפון, וכן כיוצא בזה מצינו לענין מצות ביקור חולים שיוצאים ע"י הטלפון, וכמו שפסק בשו"ת במנחת יצחק (ח"ב ס' פד) שו"ת ציצ' אליעזר (ח"ה קונטרס רמת רחל ס' ח אות ו) וכן בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א ס' רכג) הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל (אגרות ומכתבים לג) מרן הגרשז"א (מנחת שלמה ח"ב ס' פב אות ט) וכן הוא דעת הגר"ע יוסף זצ"ל (יחזק דעת ח"ג ס' פג) וכן דעת מרן הגר"ח קנייבסקי (דרך שיחה ח"א עמ' סו) ועוד פוסקים.

ואולם הו"ד הגריש"א בספר ישא ברכה ח"ב עמ' קכ שאת החלק של החסד עם החיים מקיים בטלפון אבל עם המתים רק שמגיע בפניו, יעו"ש, וכן כיוצא בזה הו"ד הגר"ח ק בספר דרך שיחה עמ' קכה, וכן כתב כיוצא בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן תקפז שמכתב ניחומים מועיל רק לאבל החי ולא לנשמה. ע"ש. ועכ"פ גם בטלפון אינו דומה ניחום פנים מול פנים, ולכן ראוי שיחזור וינחמנו, ועכ"פ מקיים בזה מצות ניחום אבילים שוב, כיון שאפשר

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

(ט), בספר התפילה והלכותיה (ח"א ו, ח) ועוד. וחשוב לציין שיש מעט הסברים דעדיף מעלת עשרה ראשונים כמובא באליה רבה (כה, סק"ו), בכף החיים פלאג' (י אות כה) ובסידור בית עובד. **העולה לדינא:** נראה לי כי קיימת מעלה להגיע לחדר בו מתפללים האבלים כשהוא מעוטר עם הטלית והתפילין. אך אין זה חיוב גמור שכן אין לו את אותה הליכה עליה דיבר בזוהר שמלווין אותו מביתו, וכן ישנו ספק עם מקום התפילה בבית האבל מוגדר כבית הכנסת (שיש לומר בפתחו עם טו"ת 'ואני ברוב חסד').

ידידי הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א הביא בשם הגאון ר' מנחם מנדל לובין שליט"א שהשיב, דמעלת נכנס לביהכ"ס עם תפילין הוא דוקא בביהכ"ס ולא בחדר שמתפללים בבית האבל.

ידידי הרה"ג ר' ישראל רוזנטל שליט"א השיב, תשובה:

מקור הענין לצאת מביתו מוכתר בתפילין:

בשו"ע (סימן כ"ה סעיף ב') כתב שילבש הציצית ויניח התפילין בביתו, וילך לבוש בציצית ומוכתר בתפילין לבית הכנסת. והוא על פי הזוהר הקדוש (פרשת ואתחנן, רס"ה), שהפליג מאד במעלה זו, וכתב: 'בצפרא אָנח תפילין בְּרִישִׁיָּה, וְתַפִּילִין בְּרִישִׁמָּה קְדִישָׁא בְּדְרוּעִיָּה, וְאַתְעֵטֵף בְּעֵטוּפָא דְמַצָּנָה, וְאַתִּי לְנִפְקָא מִתַּרְעָא דְבִיתִיָּה. אַרְבַּע מְלָאכִין קְדִישִׁין מְזַדְדָּגִין עִמָּה וְנִפְקִין עִמָּה מִתַּרְעָא דְבִיתִיָּה, וְאַזְפִּי לִיהָ לְבִי כְּנִישְׁתָּא. וּמִכְרִי קָמִיָּה, הָבוּ יְקָרָא לְדִיוֹקָנָא דְמִלְכָּא קְדִישָׁא, הָבוּ יְקָרָא לְבִרְיָה דְמִלְכָּא, לְפָרְצוּפָא יְקָרָא דְמִלְכָּא. רוּחָא קְדִישָׁא שְׂרָא עֲלֵיהָ, אַכְרִיז וְאָמַר (ישעיה מט) יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּךְ אֶתְפָּאָר'.

והבית יוסף (שם) כתב: 'והדרך הנכונה, לברך על טלית קטן, ואחר כך יניח תפילין של יד ושל ראש, ואז יבוא לבית הכנסת ויתעטף בטלית גדול, ובזה יצא ידי חובת רבי שמעון בן יוחאי שכתב בספר הזוהר פרשת ואתחנן שצריך שיהא לבוש ציצית ותפילין בצאתו מפתח ביתו לילך לבית הכנסת: ומאן דעייל לבי כנישתא כד נפיק מתרעיה ולא תפילין ברישיה וציצית בלבושיה, ואמר 'אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך', קודשא בריך הוא אמר: אן הוא מוראי? ודא אסהיד סהדותא דשיקרא, עד כאן. וכך הם דברי הרב רבינו יונה בספר היראה, שכתב: ויהיה לו טלית קטן, וילבש אותו מיד בלא ברכה אם לא רחץ ידיו. ואחר כך כתב: וירחץ בנקיון כפיו ויברך מיד על מצות ציצית בטלית שלבש, אם לא בירך בהתעטפו, ואחר כך יניח תפילין, ויבוא לבית הכנסת וישב במקומו'.

בכף החיים (סקי"ד) כתב: 'שהאדם מתעטף בציצית ויוצא מפתח ביתו, הקב"ה שמח, ומלאך המשיחית זז משם וניצול האדם מכל נזק ומכל משחית. אמר רבי נהוראי: אסהדנא עלי, מאן דנפיק מתרע בתייה בציצית ותפילין ברישא, אצדמנת שם שכונתא ותרוין מלאכין ומלוין יתיה לבי כנישתא ומברכין ליה, וחד מקטרגא אציל אבתריה ועל כרחיה עני אמן. ילקוט הראובני פרשת שלח לך בשם הזוהר, והביאו מר"ם בדרכי משה אות ב', וקיצור של"ה דיני תפילין דף מ"א; והרב חיד"א בספר דבש לפי מערכת הציצית אות כ"ח, והרב חיים פלאג' בספר כף החיים סימן י' אות כ"ד.

וכתב הגאון החסיד רבי שריה דבליצקי זצ"ל (קונטרס המעלות עמ' כ"ו, הובא בדרך ישרה פ"ד הערה 26): 'ומי הוא זה ואיזה הוא אשר אחרי ראותו כל הכבוד הזה, יקשה לבו וייהפך לאבן שלא לחוש לכל מעלות נוראות אלה, בדבר אשר קל לקיימו בפרט כאן בארץ הקודש'. וכן נהג הגר"ש להקפיד על כך.

להניח בחצר בית הכנסת:

והוסיף בכף החיים (שם סקט"ז): 'ואם גם את זאת אינו יכול לעשות, לפחות ילבש ציצית ותפילין בחצר בית הכנסת קודם כניסת פתח בית הכנסת. (עו"ת אות ג'. מגן אברהם ס"ק ו. מורה באצבע סימן ג' אות ס"ו. חס"ל אות ב'. שתילי זיתים אות ה'. פתחי עולם אות ח'). או יעשה כמו שכתב מהר"ח ז"ל בהקדמת

אופן ראשון כי עומד במבואות המטונפות, או שעדיין לא הגיע הזמן, מ"מ יתעטף חוץ לבית הכנסת ואח"כ יכנס. בנידון דידן לא שייך טעם א' אבל שייך דין ב'.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, כתוב בספר הזוהר (פרשת ואתחנן רס"ה א): ומאן דייעול קמיה לבי כנישתא כד נפק מתרעיה ולא תפילין ברישיה וציצית בלבושיה ואומר (תהלים ה) אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך, קודשא בריך הוא אמר אן הוא מוראי הא סהיד סהדותא דשיקרא. ועי"ש עוד דכתב: "אנח תפילין ברישיה ותפילין ברשימא קדישא בדרועיה ואתעטף בעטופא דמצוה ואתי לנפקא מתרעא דביתיה אערע במזוזה רשימא דשמא קדישא בתרעא דביתיה ארבע מלאכין קדישין מזדווגן עמיה ונפקין עמיה מתרעא דביתיה ואזפי ליה לבי כנישתא ומכרזי קמיה הבו יקרא לדיוקנא דמלכא קדישא הבו יקרא לבריה דמלכא דפרצופא יקרא דמלכא רוחא קדישא שריא עליה אכריז ואמר (ישעיה מט) ישראל אשר בך אתפאר. דברי הזוהר הובאו בבית יוסף ובדרכי משה (כה). וכן הובאו להלכה בשולחן ערוך (כה, ב): 'ויניח תפילין בביתו וילך לבוש בציצית ומוכתר בתפילין לבית הכנסת'. וביאר המשנה ברורה (סק"ח):

כדי שיצא מפתח ביתו בציצית ותפילין וכמו שהביא הב"י והד"מ בשם הזוהר עי"ש שהוא ענין גדול. ואם יודע שילך דרך מבואות המטונפות או שמצוין נכרים ברחוב יניחם בחצר בית הכנסת ואם אי אפשר יניחם בביתו ויכסם בכובעו או בידו. ועיין באחרונים שכתבו במשכים קודם אור הבוקר ובא לבהכ"נ לא שייך אזהרת הזוהר דעדיין לא מטי זמן חיובא. ומ"מ כשיאור היום יותר טוב שיצא לחצר בהכ"נ וילבשם שם ויכנס אח"כ לבהכ"נ.

מדברי הזוהר שצינו מתבאר שישנם שני עניינים בדבר. טעם אחד הינו לצאת מפתח ביתו כשהוא מעוטף ומעוטר בטלית ותפילין שעי"ז זוכה שמלאכים מלווים אותו. וזו אינו שייך בבית האבל כשאנו יוצא מפתח ביתו, ולכן לטעם זה אין משמעות להניח בחדר אחר באותו בית. אולם ישנו טעם נוסף והוא להיכנס לבית הכנסת ולומר את הפסוק "ואני ברוב חסדך", כאשר הוא מעוטר בטלית ותפילין. וטעם זה יתכן ששייך בבית האבל. שהרי יתכן למימר דבית האבל הינו בגדר בית הכנסת ששם מתפללים (וקוראים בתורה), ולכן יש מעלה להיכנס לחדר בו מתפללים בבית האבל כשהוא מעוטר בטלית ותפילין ולומר שם "ואני ברוב חסדך".

ואף שכתב בכף החיים (כה, סקי"ג) דזהו דווקא "בביתו, כדי שיצא מפתח ביתו בציצית ותפילין. מג"א סקי"ג בשם הזוהר והכוונות. וכן כתב הלבוש. וכן כתב החיד"א בספר מורה באצבע סי' ג אות סה, שתילי זיתים אות ד", הוסיף כף החיים (סקט"ז): 'ואם גם את זאת אינו יכול לעשות, לפחות ילבש ציצית ותפילין בחצר ביהכ"נ קודם כניסת פתח ביהכ"נ. עו"ת אות ג. מג"א סקי"ג. מורה באצבע סי' ג אות סו. חס"ל אות ב. שתילי זיתים אות ה. פתחי עולם אות ח', והוסיף (סקי"ז): "אם הטלית והתפילין הניחם בבית הכנסת ואין לו מי שיוציאם, יכנס ויטלם ויצא לחוץ ויניחם. ואז יאמר "ואני ברוב חסדך" וכו' חס"ל".

מדבריו של כף החיים אנו למדים כי בכל מקרה יניח את הטלית והתפילין מחוץ לחדר בו מתפלל (וה"ה אצלנו). וכבר כתב מו"ר בשו"ת משנת יוסף (יד, יט) ע"פ ספרו משנת יוסף הל' בית הכנסת (כד אות ד) שאפילו מי שלומד בקביעות בביהכ"נ לפני התפילה, ואחרי הלימוד מניח טו"ת, מסתבר שצריך לצאת להניחם ולהיכנס בהם ולומר אז ואני ברוב חסדך, עי"ש.

ואעיר דהגעה לבית הכנסת מעוטר בתפילין קודמת למצוות עשרה ראשונים כמבואר במגן אברהם (כה, סקי"ג), במשנה ברורה (צ, סקמ"ז), בבן איש חי (פרשת וירא אות ה), בכף החיים (כה, סקי"ח), בשלמי ציבור (כו, א), בשל"ה (סוף דיני נטילת ידים שחרית דף נא), בחסד לאלפים (כה, סקי"ח), בשו"ת קציני ארץ"ג, בשו"ת ישכיל עבדי (ה, ד), בספר תפילה כהלכתה (ג, ז, ז, ז).

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

וכן כתבו המשנ"ב (סימן צ' סקמ"ז) והבן איש חי (ש"א פר' וירא אות ה'), שמעלה זו עדיפה על מעלת עשרה ראשונים. וכן דעת הכף החיים (סקי"ח) בשם שער הכוונות דרוש בית הכנסת דף ג' ע"ג, פרי עץ חיים שער הקרבנות פ"ב, מגן אברהם ס"ק ג, סולת בלולה, ש"ץ דף כ"ו ע"א, קיצור של"ה סוף דיני נטילת ידים שחרית דף נ"א ע"ג, חס"ל שם, שתילי זיתים שם, בן איש חי פרשת וירא אות ה' וכתב שהוא דלא ככיש חולקים, עיין אליהו רבה אות ו', בית עובד בדינים מחודשים אות ב'. וכף החיים להרב חיים פלאג"י סימן י"ד אות כ"ה.

נשמתפלל בביתו:

בדקדוקי מצוות (על הגר"ח קניבסקי זצ"ל, הנהגות ציצית ותפילין אות י"ד, הערה 20) כתבו: 'וגם כשהיה רבינו מתפלל בביתו, היה מניח התפילין בחדר החיצון ונכנס עמם לחדר שהתפללו בו, והיינו שמקום שמתפללין בו נחשב כבית הכנסת, והוסיפו בסוגריים: 'ובפרט שהיה שם ארון קודש'. וצריך לומר שבכך היה מרוויח גם את המעלה להיכנס לבית הכנסת עם תפילין, וכפי שכתב המשנ"ב (סי' כ"ה סק"ב).

שאלה.

נשיאת כפים בבית האבלים.

כידוע יש מנהגים שונים לגבי אם יש ברכת כהנים בבית האבלים, או לא. ויש לעיין במקומות שנהגו לישא כפים, האם האבל הש"ץ אומר את הפסוקים כשאר ימות השנה, שזה על סדר התפילה או שזה פסוקי תורה ועדיף שמישהו אחר יאמר, כדי לא לומר מה שלא מחוייב.

תשובה.

מנהגים בענין נשיאת כפים בבית האבל.

בספר פני ברך סימן י' אות כה' כתב, יש נוהגים שאין הכהנים נושאים כפיהם בבית האבל, והכהנים יוצאים מבית התפילה קודם שמתחילים רצה.

אבל שהוא כהן אינו נושא כפיו אפילו אם מתפלל בבית הכנסת, ויצא מבית הכנסת כשאומרים רצה, ואפילו בשבת ואין שם כהן אלא הוא לא יעלה. ובדיעבד אם לא יצא וקראוהו לעלות לדוכן, בין בשבת ובין בחול כשאין שם כהן אלא הוא ובין כשהוא עם כהנים אחרים צריך לעלות דאל"כ עובר בעשה. יש אומרים שאין אומרים או"א בבית האבל, וי"א שיש לאמרו, אבל בשבת יש לאמרו.

בירושלים יש נוהגים לישא כפים בבית האבל, וגם כשהאבל כהן נושא את כפיו, וכשהאבל מתפלל לפני העמוד יקרא אחר לכהנים יברך, וכשאין שם כהן אומרים או"א.

בספר הלכות אבלות השלם פרק י' אות צא' כתב, אין נושאים כפיים בבית האבל, לא האבל (אם הוא כהן) ולא כהנים אחרים. ונוהגים ברוב המקומות שגם אין אומרים שם אלו קינו ואלוקי אבותינו.

אמנם בירושלים (ויש הסוברים שכן יש לנהוג בכל ארץ ישראל), רבים נוהגים שנושאים הכהנים כפיהם בבית האבל, מלבד האבל לעצמו (אם הוא כהן), וכשאין שם כהנים אומרים אלו קינו ואלוקי אבותינו.

בהערה בתוך דבריו הביא בשם תשובות והנהגות ח"ב סימן טש אות ג' שכתב אודות שינוי המנהגים בענין נשיאת כפיים, שנראה שאם מתפללים במקום שמת או עכ"פ במקום שהיה דר בו, אין נשיאת כפים, כיון שהרוחות באות לשם, כמו שמבואר בזוהר הקדוש, ולכן אינו מקום לברכה, אבל כשמתפללים במקום אחר יש לישא כפיים, שלא למנוע מהכהנים מלקיים מצות עשה דאורייתא, ומהציבור להתברך. וע"ש עוד בהערות.

עץ חיים אות ב', שילך לבית הכנסת קודם עלות השחר קודם חיוב טלית ותפילין ויהיה מעשרה ראשונים.

קודם עלות השחר:

כתב המשנ"ב (סק"ח): 'עיין באחרונים (שער הציון י"א: אליה רבה סק"ו, פרי מגדים א"א סק"ג, ארצות החיים לב הארץ ס"ב) שכתבו במשכים קודם אור הבוקר ובא לבית הכנסת לא שיר אזהרת הזוהר'. וכן ייעץ הכף החיים למי שאינו יכול לצאת מביתו מוכתר בתפילין. בשם מוהר"ו ז"ל בהקדמת עץ חיים אות ב'.

כשהתפילין בתוך בית הכנסת:

כתב הכף החיים (סקי"ז) בשם חסד לאלפים: 'אם הטלית והתפילין הניחם בבית הכנסת ואין לו מי שיוציאם, יכנס ויטלם ויצא לחוץ ויניחם. ואז יאמר 'ואני ברוב חסדך'.

בימי הסליחות:

'בימי הסליחות שמשכימים לילך לבית הכנסת, או שיש לו חבורה ללמוד עמהם אחר חצות, אם יש לו פנאי, יצא מבית הכנסת והולך לביתו ויתעטף בציצית ויניח תפילין ויחזור לבא לבית הכנסת מעוטף בטלית ומוכתר בתפילין, כדי לקבל הברכה והשבח הנאמר בספר הזוהר'. כף החיים (שם סקי"ט).

בשבת ויום טוב:

'בשבתות וימים טובים וחול המועד אין צריך לילך מעוטף בטלית לבית הכנסת כיון שלא יש מצות תפילין, וגם לא הוי כסהיד סהדוה דשקרא, דהכל הוא בשביל תפילין... על כן אין צריך לילך מעוטף בטלית לבית הכנסת בשבתות ובימים טובים ובחול המועד. וכן כתב הרב חיים פלאג"י בספר כף החיים סימן י' אות כ"ה דבשבתות וימים טובים לא נהגו לילך מעוטפים בטלית לבית הכנסת', כף החיים (שם סקי"כ).

מבאות המטונפים:

כתב המשנ"ב (סק"ח): 'ואם יודע שילך דרך מבאות המטונפות או שמצויים נכרים ברחוב, יניחם בחצר בית הכנסת, ואם אי אפשר יניחם בביתו ויכנס בכובעו או בידו'.

ובכף החיים (סקכ"א) כתב: 'כשילך מביתו לבית הכנסת מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין, אם יש מקומות מטונפים צריך לכסות התפילין, (הרדב"ז ח"א סי' ל"ז, והביאו הכנסת הגדולה בהגהת הטור, וכן כתב הרמ"ע מפאנו סימן נ"ט, והביאו הכנסת הגדולה בהגהת הטור סימן מ"ג, והמגן אברהם שם ס"ק י"א, וכן כתב אליהו רבה אות ו', קיצור של"ה בהלכות תפילין דף מ"א ע"ב, עטרת זהב, ר' זלמן אות ח', שתילי זיתים אות ה'). ויכסה בטלית או בסודר (חס"ל סימן מ' אות ד'). וטוב ליזהר תמיד לכסות התפילין כשהולך מביתו לבית הכנסת, כי יש לחוש שמא יש מקומות מטונפים ולא אדעתיה'.

וכן משמע משולחן ערוך הגר"ז (שם) שעדיף להניחם בביתו, ולכסותם בדרך, מאשר להניחם בחצר בית הכנסת.

ובהלכות שלמה (תפילה ח"א ארחות הלכה 3) כתבו שהגרשז"א בערוב ימיו היריד לצאת מביתו כשהוא לבוש בטלית ותפילין, והשיב לשואל שאין לחוש מפני פחי אשפה שברחוב, ושם (פ"כ ה"א) כתב שבזמניו פחי אשפה שברחוב כיון שעשויות להתרוקן כמעט בכל יום, וגם על פי רוב משליכים בהם את האשפה בשקיות סגורות, וגם הכלי מצד עצמו אינו מאוס ומכוער, אין דינם כגרף של רעי'.

הסחת הדעת:

יזהר שלא יסיח דעתו מהתפילין כשהולך בדרך לילך לבית הכנסת (כף החיים סקכ"א).

עשרה ראשונים:

כתב המגן אברהם (סק"ג): 'וכן הוא בכוונת האר"י שמהאי טעמא לא היה האר"י מעשרה הראשונים בבית הכנסת מפני שהם היו משכימים קודם אור הבוקר והוא לא רצה לילך לבית הכנסת בלא תפילין ואין להקשות הוזה ליה לצאת מבית הכנסת כשיאור היום ויניח תפילין, יש לומר דאדחכי והכי גמרו הקהל ברכות השחר ופסוקי דזמרה לכן מוטב לבטולי הא מקמי הא'.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

בעצמו, כי צריך להיות בשמחה בשעה שמברך את אחרים, ועד כמה שהאבל לא בשמחה, הרי כל הציבור משתתפים בצערו ולכן לא אומרים תחנון כי נגזרים אחריו, א"כ ששום כהן לא ישא כפיו מטעם זה שאינם בשמחה.

ת. מ"ע דאורייתא.

ש. מי שנוהג כהשיטות שלא נושא כפים בבית האבל, כיצד הדין בנמצא עתה בבית האבל שרוצה שהכהנים ישאו כפיהם ויש עוד כהנים שנושאים כפים, האם ישא כפיו עמהם או לא.

ת. כן.

ש. מי שמתפלל בבית אבילים שאין שם ברכת כהנים האם צריך לחדר לשמוע ברכת כהנים במקום אחר.

ת. נכון.

ש. נתבקשתי ע"י אמו"ר שליט"א לשאול, ש, אם מבקשים להשלים מנין לשחרית בבית אבילים שאין שם ברכת כהנים, וע"ז אני מפסיד את המנין הקבוע שלי עם ברכת כהנים, האם צריך ללכת להשלים את המנין ולחפש אח"כ ברכת כהנים, או להתפלל במנין הקבוע.

ת. אם אפשר לבקש לאחרים שילכו אל תפסיד ברכת כהנים. עיין עוד בתשובות והנהגות ח"ו סימן י"ט אות ו' בענין נשיאת כפים בבית האבל ואמירת אלוקינו ואלוקי אבותינו.

שאלה.

עניית אמן ע"י הש"ץ באמצע חזרת אחרי פסוקי ברכת כהנים.

יש לברר המנהגים האם הש"ץ כל השנה יכול לענות אמן אחרי הפסוקים של ברכת כהנים, שהרי גם מברכים אותו, ומאידך אולי זה הפסק, שהרי עתה הוא בתוך חזרת הש"ץ ואין לו להפסיק לענינים אחרים. ואם יש הבדל בין כהן יחיד.

תשובה.

השו"ע (סימן קכח סעיף יט) כתב "אין שליח ציבור רשאי לענות אמן אחר ברכה של כהנים".

וכתב המשנה ברורה (ס"ק עא), "אחר ברכה של כהנים, שמא תתבלבל דעתו ולא ידע להקרות אח"כ פסוק שני או שלישי. ואם מתפלל מתוך הסודר ומובטח לו שלא תתבלבל דעתו, רשאי לענות אמן, דאמן זה אינו חשיב הפסק, דהוא צורך תפלה. ועל אמן של הברכה אשר קדשנו בקדשתו וכו' יש מחמירין שבכל גווני לא יענה משום הפסק בתפלה, ושאינו אמן של הברכה כהנים גופא דלא הוי הפסק, שהוא מורה על קבלת הברכה".

בפסקי תשובות סימן קכח אות מט' כתב שמנהג הספרדים עפ"י גדולי פוסקי הספרדים אין הש"ץ עונה אמן לא אחר הברכה אשר קדשנו ולא אחר פסוקי יברך.

בהערות הגרי"ש אלישיב זצוק"ל על ברכות (דף לד' שם בסוגיא עמוד רלא') כתב, בעיקר הדין שמצינו שעונה הש"ץ אמן לולי הטירוף אע"פ שהוא עומד באמצע תפילתו, מ"מ עניית האמן נחשב כחלק מברכת כהנים ולכך לא חשיב הפסק. אך באגרות משה רוצה ללמוד מכאן שאמן לא חשיב כלל הפסק, ולכך מי שאוחז באמצע ק"ש שאסור לו להפסיק אלא לדברים מיוחדים, מותר לו להפסיק לאמן של ברכת כהנים, שהרי חזין שמותר אפי' לש"ץ להפסיק לאמירת אמן זו.

וצ"ע בדבריו, מה ראייה יש מכאן לעניית אמן בשעת ק"ש, הרי מילתא דפשיטא הוא שמי שעומד בתפילת שמו"ע אינו יכול להפסיק לעניית אמן של ברכת כהנים, וכיון שכן על כרחך שמה שהותר לחזן לענות אמן, אינו משום דלא חשיב הפסק, אלא ודאי מטעם אחר הוא כמשנ"ת, שנחשב כחלק מברכת כהנים וזהו חלק מסדר תפילתו של הש"ץ. עכ"ד.

בתפילה כהלכתה (פרק כד' אות כה') כתב, נהוג שלא לישא כפיים בבית האבל, ויוצאים הכהנים לחוץ לפני רצה. והביא בהערה בשם השבט הלוי (א' מג') שכיום נהוג בארץ ישראל למעשה, תוך שבעה לא, תוך ל', כשאין שנים נוספים עולה. יש, רשאי לצאת. תוך י"ב חודש נושא כרגיל.

עוד כתב, כשהאבל כהן, אפילו מתפלל בבית הכנסת, יוצא לפני רצה. ונחלקו הדעות אם אומרים אלוקינו וכו' ברכנו וכו' בבית האבל, ולענין בני ספרד ע"ש בהערה. אכן מנהג ירושלים ת"ו, שאף האבל עצמו נושא כפיים אפילו כשמתפללים בביתו.

הגאון ר' יהודה אריה דינר שליט"א בקונטרס דרכי יוסף צבי ומים חיים על עניני אבילות מביא הרבה נוהגים שאין נושאים כפים בבית האבל (הג"ה רעק"א או"ח סי' קל"א), וכן אין אומרים "אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכנו וכו'" (משנ"ב סוף סי' קכ"א), ומנהג ירושלים שנושאים כפים, ואומרים "אלוקינו ואלוקי אבותינו" כשאין כהנים ("שערי תשובה" סי' קכ"א), אבל האבל עצמו אם הוא כהן אינו נושא כפיו (כמבואר בשו"ע סי' קכ"ח סעיף מ"ג, וכן מנהג "חזון איש", וכן נוהגים בבני ברק עפ"י הסטייפלער זצ"ל שעושים ברכת כהנים בבית האבל, ורק אם האבל עצמו הוא כהן, הוא אינו עולה לדוכן. וכן נהגו בימי השבעה לאחר פטירת מרן הגרא"ל שטינמן זצ"ל (כסלו תשע"ח), והגר"ח קניבסקי מעיד שכשהרב מפוניבז' זצ"ל ישב שבעה אמר לו ה"חזון איש" ששאר הכהנים ישאו שם כפים), ויש נוהגים שאפילו האבל עצמו בתוך השבעה נושא כפים ("פני ברוך" שיש נוהגים כן בירושלים, וכן נהגו הרבנים הגאונים משפחת קופשיץ שליט"א).

עוד מביא שאלה: לפי הנוהגים שכהן אָבֵל אינו נושא כפים, אבל שאר הכהנים נושאים כפים בבית האָבֵל, והאָבֵל יוצא החוצה לפני ברכת כהנים, כיצד יעשו כשיש בדיוק עשרה איש עם האָבֵל. תשובה: האבל יצא החוצה לפני "רצה" וכיון שהיו בתחילת חזרת הש"ץ עשרה יכולים להמשיך חזרת הש"ץ, וישאר בחוץ עד לאחר אמירת "כהנים" (הגר"ח קניבסקי), אבל מיד לפני ברכת כהנים יכנס האבל, כדי שיוכלו לעשות נשיאת כפים דאסור לישא כפים בפחות מעשרה, גם אם בתחילת חזרת הש"ץ היו עשרה (כמבואר בב"ה"ל ריש סי' קכ"ח).

בהליכות שלמה פרק יח' בדבר הלכה אות ד' כתב בתוך דבריו, "וגם לענין פסוקי יברך הרי גם בחזרת הש"ץ נהוג שהאבל אינו מקריא פסוקים אלו לכהנים".

עיין באריכות בצינוי הלכה על אבילות עמוד שנד' מה שהביא בשם הגרי"ש אלישיב זצוק"ל בענין ברכת כהנים בבית האבילים.

במשנת הגרי"ש (על הלכות אבילות עמוד טז') כתב, נשיאת כפים בבית האבל, כתב השו"ע (או"ח סימן קכח סעיף מג') שאם האבל כהן לא ישא כפיו ויצא לחדר אחר לפני שהש"ץ התחיל רצה. ואם האבל הוא כהן והוא שליח ציבור לא יעשו נשיאת כפים כלל.

וכהנים אחרים מנהג ירושלים שעולים לדוכן בבית האבל, וגם בבני ברק העידו שהחזו"א הורה לברך ברכת כהנים בבית האבל, ואמר רבינו שאם כהנים הדברים הרי אפשר גם בבני ברק לעלות לדוכן, וכל זה רק כהנים אחרים, אבל האבל בעצמו אם הוא כהן לא יעלה לדוכן.

עוד הביא בעמוד סב, הביאו שהגרי"ש אלישיב זצוק"ל בשבעה על בתו שלהי אדר תשס"ב בירכו בביתו ברכת כהנים.

בספר אלא ד' אמות של הלכה הנהגות רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל עמוד שד', מובא שהכהנים נשאו כפיהם בתפילה בבית האבל אצלו, ודלא כביאור הלכה סי' קכ"ח סעיף מ"ג, כי כך סבר מרן החזו"א.

זכיתי בס"ד לשאול לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, ש. יש מנהגים לגבי ברכת כהנים בבית האבל האם סתם כהנים שאינם אבילים נושאים כפים או לא. מה הטעם של הנהגים לישא כפים, הרי במ"ב בסימן קכח ס"ק מג' מבואר שכהן אביל לא ישא כפיו

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

וכדומה האם יסיים ועדיף ממזמור לתודה. אין מביאין תודה בחג המצות. והנה מבואר בהלכה שלא לומר מזמור לתודה בפסח כיון שאומרים מזמור זה כנגד תודה בגדר ונשלמה פרים שפתינו ואזי ביום שאין מביאים תודה אין אומרים מזמור זה. וכתב בספר נזירות שמשון בהג' על שו"ע או"ח סימן נא' ס"ע דאם בטעות התחיל לומר מזמור לתודה יכול להמשיך המזמור דלאחר שהזכיר תודה אין נפק"מ במה שממשיך. ועל פי דברי וראיתי לפני רבות בשנים באחד המחברים דביום (שבת ויו"ט ור"ח וכדומה) שאין אומרים בו יענך ה' ביום צרה אם הזכיר ביום צרה יכול לגמור המזמור. ונראה בדבריו דכל הטעם שאין אומרים מזמור זה כדי לא להזכיר יום צרה אולם לאחר שכבר הזכיר יכול לגמור המזמור. אמנם נראה דדבריו עדיפים מדברי הנזירות שמשון, דהתם יש לדחות דבריו ולומר דאמירת כל המזמור הוא כנגד קרבן תודה ואם ממשיך לאומרו אחר שנזכר הרי שהוא מסכים להמשיך בשילום תודה בשפתינו במה שאמר תחילה ואין ראוי לומר כן ביום שאין מביאים תודה, אבל אמירת למנצח וכו' חוץ ממה שמתחיל בו הזכרת יום צרה אין ענין מניעת אמירתו בהמשך המזמור ורק שלא לומר יום צרה ואדרבה בהמשיכו הוא תקוה והבטחת הי"ת לישראל ותפלה נאה היא לכל עת ועונה, ולכך לאחר שאמר תיבות ביום צרה שוב אין נפק"מ להמשיך המזמור.²⁷

בהליכות שלמה תפלה עמוד קלח' אות יב' כתב "אם התחיל מזמור למנצח יענך וגו' ביום שאין אומרים אותו, פוסק אע"פ שכבר אמר את הפסוק יענך ד' ביום צרה דעכ"פ לא תקנו לאומרו ביום זה בסדר התפילה."

בספר שירת מרים הביאו פסקי הלכות בענין תפילה מהג"ר שריה דבליצקי זצוק"ל ושם בעמוד רעא' אות כו' כתב טעה והתחיל לומר למנצח ביום שאין צריך לאומרו, אע"פ שכבר אמר את התיבות ביום צרה, לא אמרינן דכעת יכול לסיים את המזמור שהרי התיבות הללו הן הטעם לאי אמירתו, אלא יסיים את הפסוק בו הוא עומד ותו לא.

מן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, בפשטות לא תקנו פרק זה בזמן זה (ע"י פמ"ג ס"ו קלא).

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, נוהגים שלא לומר בבית האבל 'למנצח...' ביום צרה, כיצד הדין בהתחיל את הפרק וגמר את הפסוק 'ביום צרה', האם ימשיך את המזמור עד הסוף.

ראשית נציין כי רבים סוברים כי אין אומרים מזמור זה בבית האבל או משום שמידת הדין מתוחה (לבוש קלא, ד) או דבית האבל הוקש לחג (שבולי' הלקט סי' ל). והכי נקטו כי אין לומר מזמור 'ענך' בבית האבל: בב"י (יו"ד שצג), בפמ"ג (קלא משב"ז סקט"ו), בט"ז (קלא, סקט"ו), במג"א (קלא, סק"י), במחצית השקל (קלא, סק"י), במשנה ברורה (קלא, סקל"ה), בחזון עובדיה (אבילות ח"ג עמוד יג), בספר תפילה כהלכתה (כד, כח), בגשר-החיים ועוד בספרים רבים.

אך האליה רבה (סק"ט) העלה דאומרים מזמור זה בבית האבל ורק האבל עצמו אינו אומר (ובספר הלכה ברורה ח"ז קלא, מט עמוד נז ציין כי גם החולקים וסוברים שיש לומר את מזמור 'למנצח...' יענך... בבית האבל, סוברים כי האבל עצמו אינו אומר). ועיין במקור חיים (סי' קלו) שהעלה שאבל תוך שבעה אומר מזמור זה (וע"ע בכנסת-הגדולה הגהות הטור ס"ו קלא שהביא חילוקי מנהגים בזה).

וכבר הכריע הח"י אדם (לב, לד): "ובבית האבל יש מחלוקת אם אומרים למנצח לטעם משום דכתיב: 'הופכתי חגיכם לאבל' מה

בקובץ מנשים באהל עמוד קטו' מובא שהמנהג שהש"ץ אינו עונה אמן על ברכת כהנים. (אף שבמשנה ברורה ס"ק עא' כתב דאם מתפלל מתוך סידור רשאי לענות).

בספר שאלת רב (ח"א עמוד רכ') מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, כתב המשנ"ב בסימן קכד' ס"ק יט דהש"ץ יתנה אם לא יהיו ט' שיקשיבו לתפילתו יתפלל נדבה. האם עדיף להתנות שאם לא יהיו מספיק שיקשיבו תפילתו תהיה נדבה, דהא יש מקילין ברוב מנין, ולהתפלל בנדבה בלי לחדש דבר ובקול רם אינו לכתחילה. תשובה. נכון.

עוד שאל, ש"ץ שמתנה התנאי בשחרית ויש ברכת כהנים, לכאורה אין לו לענות אמן, דאם ליכא ט' שמקשיבים הוי תפלתו נדבה ואין נשיאת כפים רק בחזרת הש"ץ והכהנים (בשווג) עושים שלא כדין, והוי עניית האמן הפסק בעלמא. תשובה. אפשר לענות.

בספר שאלת רב ח"ב עמוד רלה' מביא ששאל את רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, אם ש"ץ עונה על אמן על הפסוקים של ברכת כהנים כשאין שם אלא כהן אחד, דלכאורה מאי שנא מעצם הפסוקים שמקריא להם. תשובה. ע"י שונה הלכות סימן קכ"ח דין מ"ה. ובהערה ביאר שמסתימת לשונו משמע לכאורה שגם בכהן אחד יענה.

שאלה.

התחיל פרק למנצח ביום צרה בימי האבילות

נוהגים שלא לומר בבית האבל למנצח ביום צרה, כיצד הדין בהתחיל את הפרק וגמר את הפסוק ביום צרה, האם ימשיך.

תשובה.

נביא בס"ד מה ששאלתי לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, על עצם הטעם שלא אומרים למנצח ביום צרה בבית האבל.

ש. מדוע לא אומרים למנצח ביום צרה בבית האבל.

ת. אינו זמן שמחה.²⁵

ש. האם אפשר לפרש, שמצינו בחז"ל בפסחים נ' ע"א לא כהעולם הזה העולם הבא. בעולם הזה על בשורות רעות אומר דיין האמת אבל בעולם הבא יאמרו הטוב והמטיב. ומבאר הצ"ח שאדם בעולם הזה מברך על מה שרואה ומרגיש ולכן אומר דיין האמת. אבל בעולם הבא יראה שהכל לטובה ולכן יכול לומר הטוב והמטיב. א"כ עד כמה שלמעשה מאמינים שהכל לטובה, כבר אי אפשר לומר ביום צרה, זה לא צרה אלא צער, לכן לא מתאים לומר ביום צרה בזמן שהם אבלים.

ת. אין צריך לכך.

ש. שאלתי את הרב שליט"א מדוע בבית האבל ל"ע לא אומרים למנצח ביום צרה, והרב שליט"א תירץ שאינו זמן שמחה. לכאורה צ"ב א"כ אדרבה שיאמרו למנצח ביום צרה שעניינו על צרה וצער ובבית האבל שנמצאים בצער זה מתאים יותר.

ת. דיה לצרה.

ש. התחיל למנצח ביום צרה בימים שלא אומרים פרק זה, האם יכול לגמור.

ת. הפסוק יגמור.²⁶

הרה"ג ר' משה מונק שליט"א הראני בס"ד בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל (בספר הערות על מסכת פסחים דף צז' ע"א מדפי הספר) וז"ל "התחיל למנצח... ביום צרה בראש חודש

²⁶ נוסף עוד מה ששאלתי לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, ש. חתן שהתבלבל והתחיל לומר למנצח ביום צרה עם הציבור האם יגמור הפרק. ת. יגמור.

²⁷ יש לעיין האם דברי מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל גם על ימי האבילות שאפשר להמשיך.

²⁵ במ"ב סימן קלא' ס"ק לה' מביא שאין אומרים למנצח בבית האבל, ובהוצאת דרשו הביאו בשם הפרי מגדים שביאר משום שאבל הוקש לחג שנאמר והפכתי חגיכם לאבל.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

אפילו אם הוא עצמו שמע כבר את הקריאה. ובדבר הלכה אות יג' הוסיף, ואע"פ שהוא אסור בתלמוד תורה, (ואף אם לשמוע קריאת התורה מותר, אבל בכה"ג שכבר שמע לכאורה הו"ל ככל תלמוד תורה דאסור), מ"מ כמו שמצינו (מו"ק כ"א ע"א) דאם רבים צריכים לו אינו נמנע מללמד, הכא נמי בנידון דידן דצריכים לו כדי שיוכלו לקרוא בתורה.

בחוט שני במהדורה החדשה (תשפ"ג על עניני יו"ד עמוד תקל"ז) מובא, אבל תוך בשעה שומע קריאת התורה כיון דהוי מסדר היום, ומצטרף למנין לקריאת התורה, אלא דצ"ב אמאי אינו עולה, איזה איסור יש בזה. וע"ש עוד בדבריו מדוע לא ניגש להתפלל גם בתוך השבעה להתפלל לפני העמוד.

בספר הלכות אבילות השלם פרק י' אות צה' כתב, כשיש מניין בבית האבל רק בצירוף האבל, יש להסתפק אם האבל עצמו שאסור בת"ת, פטור מקריאת התורה, וממילא אינו מצטרף למנין עשרה לענין זה, ולכן לכתחילה יש להחמיר שיהיה מנין בלא צירוף האבלים, ובשעת הדחק כשאין אחרים, אפשר להקל שגם האבלים מצטרפים.

בתשובות והנהגות ח"ה סימן שט' אות כח' כתב, במחבר יו"ד סי' שצ"ג ס"ג איתא שאכל יוצא מביתו בשני וחמישי לשמוע קריאת התורה בבית הכנסת ומבואר מזה שאכל חייב בקריאת התורה והטעם כיון שהקריאה היא מסדר היום אין בה משום איסור ת"ת והוי כפסוקי דזמרה וכו' אבל ברמ"א שם אסור.

ויש להסתפק בביאור דעת הרמ"א האם הטעם הוא דמשום קה"ת אין מתירים איסור יציאת האבל מביתו, אבל אם באמת יש ס"ת בביתו מודה הרמ"א דמחויב בשמיעה, או שהטעם הוא מכיון שישוד תקנת קריאת התורה בב' וה' כדי שלא ישבו שלושה ימים בלי לימוד תורה, והרי אבל אסור בלימוד תורה, ע"כ האבל פטור ואסור לשמוע את הקריאה. (ובספר דברי סופרים להגר"נ ירוב פירש שטעם הרמ"א שאסור לאבל לצאת לקה"ת, כוונתו שאין צורך להתיר לאבל ללכת לביכ"ס כיון שאפשר להביא את הספר תורה לבית האבל). ונ"מ האם מצטרפין האבלים להשלים מנין לשמוע קריאת התורה, דמצוי הדבר שאין עשרה בקריאת התורה רק בצירוף האבלים. וכשבאתי לנחם את הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל בימי אבלו אמר לי שנסתפק בזה ולא הכריע.

ועכ"פ נראה דלענין לשמוע הקריאה, אין לחשוש לאיסור שמיעת דברי תורה, דיכול לסמוך על הצד שאכל חייב בשמיעת קה"ת (וכמדומני שזה המנהג הפשוט), אבל לענין להצטרף למנין לקריאת התורה כדאי להחמיר לחשוש שהאבל פטור מקה"ת. וממילא אינו מצטרף להשלים לעשרה, ואפילו לדעת הסוברים שדי בששה אנשים המחויבים דאמרינן רובו ככולו, יש לחלק, דזה דוקא אם גם המיעוט שייכים לחיוב אלא שכבר יצאו י"ח, אבל כאן שהאבל אינו שייך כלל לחיוב אינו מצטרף. וכל זה רק לכתחילה, אבל מעיקר הדין יש לסמוך על הצד שהאבל חייב בקה"ת ולצרפו למנין לקריאת התורה. (עיין ח"א סימן תרצ"ה).

הגאון ר' שמחה רבינוביץ שליט"א מחבר פסקי תשובות השיב לאאמו"ר שליט"א, אין חיוב לקרוא בתורה אבל נוהגים שקוראים בבית האבלים עם ספר תורה.

ידידי הרה"ג ר' אליהו טשזנר שליט"א הביא בשם אביו הגאון ר' יהודה טשזנר שליט"א שקריאת התורה זה סדר היום וחייבים לקרוא, ונראה שאפילו אם כולם אבלים, יכולים לעלות לתורה. **הגאון ר' יצחק דרזי שליט"א השיב**, מובא בשו"ע שאכל יוצא לשמוע קריאת התורה, ובאופן שלא יוצא קוראים בביתו בספר תורה. הרי שיש חיוב של קריאת התורה גם לאבלים. **הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב**, ברור שיש חיוב קריאת התורה.

חג שבעה כו' א"א למנצח ולטעם שמדת הדין מתוח אומרים והמנהג שלא לומר.

וחשבתי למימר סברא נוספת מדוע אין אומרים 'למנצח' בבית האבל, והוא מפני שתפילה זו הינה על הפרנסה והדבר שייך בימים שבהם עושים מלאכה, וכידוע אין האבל עושה מלאכה בימי השבעה (עיין שו"ע יו"ד שפ"ח²⁸), וסברא זו הינה ע"פ מה שכתב ערוך השלחן (קלב, ג) וזו לשונו:

וכיון שאנו מבקשים פרנסתנו, לכן אומרים מזמור "ענך ביום צרה", וכמו שאמרו בשלהי ברכות: למה כתיב "ישגבך שם אלהי יעקב" ולא "אברהם ויצחק"? מכאן לבעל הקורה שיכנס בעוביה של קורה. ופירש רש"י: אם בא לטלטל הקורה ממקום למקום. כלומר: יעקב שכל הבנים שלו וטרח בגידולם - יבקש עליהם רחמים. עכ"ל. דיעקב היה לו צער גידול בנים וטרח לפרנסם, והגיע לו צרות רבות מעשו ומלבן, והקדוש ברוך הוא חלצו מכולם, כמו כן יחלצנו מצרותינו.

ובמדרש שוחר טוב אמרו על פסוק זה: אמר הקדוש ברוך הוא: בשעה שמגעת צרה לישראל, והם מבקשים אותי... אני עונה אותם, ואנכי עמו בצרה.

ולזה מסיימים "המלך יעננו ביום קראנו". ויש בראשי תיבות של שלוש תיבות אלו אותיות קי"ב כמספר הוי"ה-אדני-אהי"ה, שהם עיקרי שמותיו יתברך שמהם השפעתו. ולכן אומרים מקודם "אלה ברכב... ואנחנו בשם...", כלומר: כולם יש להם פרנסה מצד הטבע, ואנחנו רק בשמו יתברך נבטח. כי מצד הטבע מיום שנחרב בית המקדש אנו כתולים באויר.

ושמחתי לראות כי סברא זו הוזכרה כבר בראשונים. איתא בסידור חכמי אשכנז (בשם רבי שלמה מגרמייזא): "לפי שצריך אדם פרנסה בכל יום תיקנו לומר 'למנצח', שמזמור זה דוד המלך תקנו על ישראל כשהיו צריכים לפרנסה, והם פושטים בגדוד" (והובאו הדברים בספר רץ-כצבי אבילות סי' ד עמוד י).

מקובל היום שאין אומרים מזמור זה (למנצח... יענך...) בבית האבל, וחשיב הדבר כיום שאין אומרים אותו. ופסק בספר הליכות שלמה (תפילה יא, יב): "אם התחיל מזמור 'למנצח יענך' ביום שאין אומרים אותו, פוסק, אע"פ שכבר אמר את הפסוק 'יענך ה' ביום צרה'". וביאר בדבר הלכה (אות טו) דהטעם שפוסק, מפני שלא תיקנו לאמרו ביום זה בסדר התפילה (וכן הובא בשמו גם בקובץ מבקשי-תורה, סיון תשנ"ה), וכן הורו שיפסיק בשו"ת שבת הקהתי (ג, נג) ובספר התפילה והלכותיה (ח"א כה, ג). ולא נעלם מעיני כי בשו"ת רבבות אפרים (ו, סה) הורה שסיים את המזמור ולא יפסיק.

העולה לדינא: בבית האבל, אף שאמר את הפסוק 'יענך ה' ביום צרה', עליו להפסיק, ולא להמשיך לומר את המזמור.

ידידי הרה"ג ר' שמעון וויסברג שליט"א הביא בשם הגאון ר' מנחם מנדל לובין שליט"א שהשיב, התחיל בטעות למנצח יענך ביום צרה אף שהזכיר כבר יום צרה לא ימשיך המזמור בעת שא"א למנצח.

שאלה.

מנין שרובו אבלים בימי השבעה חיובם בקריאת התורה.

מנין שרובו הוא ע"י האבלים עצמם בתוך השבעה, ובאו ג' נכדים להשלים המנין, האם יש חיוב קריאת התורה בכה"ג ומה יעשו.

תשובה.

בהליכות שלמה (תפילה פרק יח' אות ט' עמוד רכד') כתב, האבל בתוך שבעת ימי האבילות מצטרף לעשרה לקריאת התורה

²⁸ ע"פ זה יש לבאר כי אין אומרים למנצח בשבתות וימים טובים דאין עושים בהם מלאכה, וכן בחוה"מ (עיין שו"ע תקל, א) ובר"ח (עיין שו"ע תיז, א).

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

הם בפה כדל' שמחה לאיש במענה פיו (משלי ט"ו כ"ג), ולכן כשאפשר לא יעלה כי יהיה עליו לקרא בפה, ובכתבי קהלות יעקב החדשים עמ"ס ברכות (ס"י י"ב) נוטה שאם אין בעל קורא רק אבל שבתוך שבעה שהוא פטור ממצות קרה"ת שרשאי הוא לקרות ופוסט את הציבור ידי חובתם ול"ח כמי שאינו מחוייב שאינו מוציא את אחרים והעיר עמש"כ בשו"ת לב אריה (ס"י ל"ד).

ועי' בזה בס' לב אריה (ח"א ס"י ל"ד) מהטור יו"ד (ס"י שפ"ד) בשם רי"צ גיאאות בדבליכא כהן אחר יעלה האבל ובפרישה (סק"ג) כתב בשם המהרש"ל וז"ל דאחר נראה דאף על פי דאבל פטור לשונה בתורה ע"כ ואם כן באמת נראה דאף על פי דאבל פטור ואסור בלימוד התורה מכל מקום בקריאת התורה מחוייב הוא כיון דהוא מחובת היום ואם כן בודאי דמצטרף וגם אם יהא כל המנין אבלים גם כן מחוייבים בקריאת התורה ויכול לקרות ולהוציא אחרים במקום דליכא אחר, ועי' שו"ת חת"ס (יו"ד ס"י שנ"ב) דלדעת המהר"ל הל' קריאה"ת (מנהגים ס"ג) עולה בחול ולא בשבת דדוקא בשבת ביהכנ"ס הוא זלזול באבילות ברבים שעולה לתורה משא"כ בבית האבל בימות החול, ולהב"ח בכל גווני שיש עשרה הוא זלזול.

ועי' בשו"ת עמק התשובה (ס"י קס"ג) שאבל חייב בקרה"ת שהוא מסדר היום ואף דלכתחלה לא יקרא בתורה להיותו בעל קורא הואיל ואפשר באחר אבל כשאין אחר בקי כמותו בנגינות וטעמים שרי האבל להיות הבעל קורא וכמו כן כשכל המנין הם אבלים חייבין הן בקריאה"ת, ובשו"ת מאזני צדק (ס"י כ"ג) כ' שאם האבל אינו קורא עם הבע"ק מותר לו מעיקר הדין לעלות שבלא"ה הוא חייב בקרה"ת שהוא מסדה"י וכל האיסור רק מפני שיחשבו שקורא עם הבע"ק.

ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס"י תרצ"ה) מספק"ל דאולי אין האבל מחוייב כלל בקרה"ת וגם אינו מצטרף לעשרה לקרה"ת ובעינן עשרה שחייבין בקרה"ת חוץ מאבלים ומביא שכן עשה עובדא מרן הגר"ש רוזנבס"ק זצ"ל ולמעשה כותב דלכתחילה אם אפשר יביאו עשרה שאינם אבלים, אבל באין עשרה אחרים יש לסמוך ע"ד מהר"ל שנראה מדבריו דמעיקר הדין עולה האבל אם קראוהו, והביא החת"ס דבריו ולא השיג עליו, ואמנם עי' משנ"ב (ס"י קל"ה סקמ"ה) שלא יעלה גם כשאין כהן אחר בביהכנ"ס לא בחול ולא בשבת ועדיף שיצא לחוץ, אך נראה דלא החמיר בזה רק בביהכנ"ס דבזה החמיר גם מהר"ל דהוא זלזול באבילות בפסה"א כמו שהביא הב"ח (יו"ד ס"י שפ"ד). והביא ממה שכתב הטור (יו"ד ס"י ת') דיכול אבל לחזור הפרשה דכיון שחייב אדם להשלים פרשיותיו עם הצבור הוי כקורא את שמע ומותר דאבל קורא שמו"ת דהוא סדר היום, אך לכאורה לא מייירי שם רק בשבת, ועי' שם בב"י מהמרדכי (ס"י תתק"ו) יש אוסרים תלמוד תורה בשבת דמדי למילי דצנעה אבל ר"י היה מתיר תלמוד תורה בשבת שהיא משמחת את הלב והוא צריך לשמח עצמו בשבת עכ"ל.

ועי' בנתיבות ההלכה (חלק י"ב) בשם מרן הגר"א"ל שטינמן זצ"ל שמי שקם מאבילות בב' וה' שיש בהם קריאת התורה לא יצא בקריאת התורה ששמע בזמן שהיה עדיין אבל ואסור בתלמוד תורה וכדי לצאת ידי חובת קריאת התורה ילך לבית כנסת אחרי הקימה מהאבילות וישמע קריאת התורה, ועיין בגשר החיים (ח"ב פ"ח) שכתב שהאבל מצטרף למנין כמו מי שלא מתענה שמשלים למנין ומ"מ כתב שכאשר הרוב אבלים לא יקראו בתורה, והגרש"א שטרן שליט"א אמר להקל אם יש רוב חייבין בקריאה"ת.

בשו"ע יו"ד בהוצאת דרשו סימן שפד' עמוד 520 הביאו את הנידון לצרף את האבלים למנין עשרה לקריאת התורה, שכתב בגשר החיים ח"ב אות ג' שנראה שרק אם מיעוט מהמנין אבלים אפשר לצרפם, אך אם רובם אבלים אין לקרוא בתורה. מאידך בשו"ת ציצ' אליעזר ח"ה אבן יעקב סימן נד' כתב, שאף אם כולם אבלים אין לבטל קריאת התורה, לפי שהיא חיוב, ולכן במקום

בשו"ת תשובות והנהגות (ה, שט אות כח) כתב: "כיון שהקריאה היא מסדר היום, אין בה משום איסור תלמוד תורה והוי כפסוקי דזמרה". ועיי"ש שכתב דלגבי הצטרפות למנין לקריאת התורה, ראוי להחמיר ולחשוש שאבל פטור מקריאת התורה וממילא אינו מצטרף להשלים לעשרה, אך זהו "רק לכתחילה, אבל מעיקר הדין יש לסמוך על הצד שהאבל חייב בקריאת התורה, ולצרפו למנין לקריאת התורה" (ועיי"ש שם שהגר"ש רוזנבס"ק הסתפק בזה ולא הכריע, אם אבל מצטרף).

וכן הורה גם הגרש"א בהליכות שלמה (תפילה יח, ט): "האבל בתוך שבעת ימי האבילות מצטרף לעשרה לקריאת התורה" (וע"ע בחזון-עובדיה אבילות ח"ג עמוד כד). וכן העלה גם בשו"ת אבן יעקב (ס"י נד) וביאר דזהו מפני שגם האבל מחוייב לשמוע קריאת התורה, וכתב: "דיש לפסוק דמותר להוציא ספר תורה לקריאה אפילו כשהרוב או כל העשרה המה אבלים" (כפי שכבר הוכיח בדעת-קדשים ס"י ת משו"ע יו"ד שצג, ג).

אמנם מצינו שמעיקרא אין האבלים עולים לתורה (עיין שולחן-ערוך יו"ד שפד, ב. ש"ך סק"ג. אבל השיטות עמוד צ. שערי אפרים שער א, כג, ח, קט. שו"ת חתם סופר יו"ד ס"י שנב. קיצור שו"ע רי, ג. משנה-ברורה קלה, סקמ"ה. חיים-וחדס יג, כה ועוד) כיוון שאין אבלים לומדים תורה. אלא שכבר כתב הכלבו (עמוד שלג) שאם רוב הציבור אבלים, מותר לעלות את האבלים לתורה, וכן הוא גם בשו"ת אבן יעקב שצינו. ופסק כדברינו בנטעי גבריאל (אבילות ח"א צז, ו) דאם רוב הציבור או כולו אבלים, רשאים לעלות (את האבלים לתורה).

ובשאלתכם הדין קל טפי (מצד עולים לתורה, אך לא מצד שמזה מורכב המנין), דהרי יכולים לעלות לתורה את שלושת הנכדים ואין צורך שהאבל יעלה לתורה.

אגב, העיר הגר"ד סולובייצ'יק (שיעורי הרב, ענייני תשעה באב ס"י כ) "קיימא לן בשו"ע שמותר לאבל לשמוע קריאת התורה (יו"ד שצג, א), אך אסור לו לעלות לתורה (שפד, ב), וצ"ע מה בין זה לזה", ותיירץ הגר"ד: "ונראה שאין איסור לאבל לשמוע קריאת התורה מפני שהוא חלק מסדר היום, וכל שהוא מסדר היום לא נכלל באיסור תלמוד תורה, וכמו שכתב הרמב"ן (תורת האדם עמ' רנו) ונפסק להלכה בשו"ע (או"ח תקנד, ד). והיינו טעמא מפני שישוד איסור תלמוד תורה לאבל הוא משום דפקודי ה' ישרים משמחי לב, וכל שרגיל לעשות מידי יום אינו משמח את הלב כל כך. ומה שאסור לו לאבל לעלות לתורה, היינו מפני שיש איסור מיוחד לאבל ללמד תורה לאחרים. ואף על פי שרק הקורא בתורה מלמד תורה לאחרים, ובזמן הזה העולה אינו קורא. מכל מקום אף העולה לתורה נקרא בעל קריאה מדין שומע כעונה, וממילא חשיב על פי דין כמלמד תורה לאחרים. ומשום הכי אף דקריאת התורה היא חלק מסדר היום, מכל מקום אין היתר לאבל אלא לשמוע את הקריאה, מפני שזה הוי כלימוד התורה בינו לבין עצמו, אבל לא להיות עולה לתורה, מפני שהוי בכלל לימוד תורה לאחרים".

ידידי הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א השיב, הנה יל"ע בבית האבל אם מצטרפים האבלים לקריאה"ת כיון דאסורים בת"ת וגם אם נחשב דבר שבקדושה רק מחמת הברכה ואבל חייב בברכה הרי ליכא חיוב ברכו רק מחמת ברכוה"ת שלאחריו ואם אינו בת"ת אינו בברכה"ת ולא בחיוב קריאה, וליכא ברכו גרידא, ועי' בס' נשמת ישראל (ח"א ס"י י"ד) שהאריך בזה והביא דאף להמאירי שס"ל במגילה (כ"ג ב') דטעם ונקדשתי בקריאה"ת משום ברכו, מ"מ כתב המאירי מו"ק (כ"ג א') דאין קורין בתורה בבית האבל, לא בב' וה' ולא בשבת ולכן כשמת נשיא אף שביט מדרשו בטל ילכו לביהכנ"ס לקרא בתורה. וכן במדרש שכל טוב פ' בראשית (פ"ג כ"ו) כתב, דלאו אורח ארעא למיקרי בס"ת בבית האבל, מיהו אין המנהג כן וקוראין בתורה בבית האבל, ואולי לא מייירי רק בכולם אבלים, ועי' במאירי דנראה דמייירי במת נשיא שכולם מתאבלים עליו, וע"ש שם"מ עיקר פיקודי ה' משמחי לה

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

וכן כל דבר מצוה שא"א לעשות בלא האבל מותר לו לצאת לקיים המצוה (סברת הרב ובי").

וביאר הש"ך (סק"ד) דהסנדק יוצא מביתו אחר שלשה ימים. ועל פניו זאת דעת האשכנזים. וכן ראיתי דהורה בספר פסקים ותשובות (רסד אות ה'): "ואבל לאחר שלשה ימים רשאי לצאת אף לצאת מביתו להיות סנדק". וחזיתי כי בספר הליכות והנהגות אמרי סופר (על האדמו"ר מערלוי זצ"ל עמוד ריג הערה יז) מובא כי בימי האבל על פטירת רעייתו נערך בביתו ברית לנכדו, והוא היה הסנדק.

ועיין בברכי יוסף (יו"ד שצא, סק"א) שנראה שגם לא חילק, אף שהביא בתחילה דברי האוסרים להיות סנדק תוך שבעה, מדבריו עולה שהאבל יכול להיות סנדק, כדעת מרן מהיום הראשון, וזו לשונו:

אבל שהוא בעל ברית או מוהל וכו'. כתב מהריק"ש בהגהותיו בדין זה, דאבל תוך שלשים יכול להיות סנדק. ומשמע מדבריו דבתוך שבעה לא אריך להיות סנדק. אבל מהר"ם מינץ סימן פ"ו כתב בשם א"י (הל' אבילות סי' תמ), דשרי אף תוך ז'. ואין ראיה מתשובת מהרי"ל סימן קי"ו והנמשכים אחריו, דנקטי בתוך שלשים, משום דמיירי ללבוש בגדי שבת ולאכול שם. אבל להיות בעל ברית ומוהל לקיים המצוה, מודים חכמים לא"ז ולמהר"ם מינץ דשרי, כיון דאבל חייב בכל המצות. וכן נראין דברי הרב בית דוד סימן קצ"א, דמודה להא דא"ז. ומה שהקשו הרב בית דוד שם והרב דבר משה י"ד סימן פ"ב, על מ"ש הרב מהר"ר יעקב חאגי"ז בשו"ת הלכות קטנות סימן רפ"ט. ע"ש. הוואה יראה כי התשובה הנז' היא מבין הרב ז"ל כשהיה רך בשנים. ואחר זמן ראיתי לעטרת ראשי מורי הרב זלה"ה בתשובתיו כי"א שהסכים למעשה דהאבל יכול להיות סנדק תוך שבעה, אך אסור לנעול סנדל וללבוש בגדי שבת, והביא ראיות לדבריו.

בשו"ת שמש צדקה (יורה-דעה ח) כתב להדיא להתיר לאבל גם ביום ראשון להיות סנדק, ועיין בשדי חמד (מערכת אבילות אות מח). וכן הביאו במסגרת השולחן (חיו"ד דף קמז ע"ד והלאה), בספר חיים וחסד לגר"ש פנחס (יח, יא), וכ"כ בילקוט יוסף (אבילות לח, כג עמוד תקצ): "אבל תוך שבעה ימי האבילות, שהזמינו אותו לישב סנדק לנכדו, מותר לו להיות סנדק, ואפילו לצאת חוץ מביתו", וכן העלה אביו בחזון עובדיה (אבילות ח"ב דף שסג ועיי"ש בהערה יג. וע"ע בשו"ת יביע אומר ט יורה-דעה מא), וכ"כ הכי גם בספר חיי עולם לגר"א זכאי (יט, ה). וע"ע בספר הבית-היהודי ח"ג י, יא). וע"ע בשו"ת נודע ביהודה (תנינא יורה-דעה ריג), בשו"ת זרע אמת (יורה-דעה קנח), בשו"ת חקרי לב (ד, קנ) ובשו"ת דברי בנייהו (כה, יו).

אלא שראיתי כי גם לאשכנזים יש מקום להקל שהאבל יצא בתוך השלשה הימים הראשונים להיות סנדק, שכן כתב בספר פני ברך (כ, ו): "אבל בתוך שבעה מותר לו להיות סנדק וכן מותר לילך לבית הכנסת אחר ג' ימים לצורך זה", וכתב שם בהערה יד: "אפשר דלפי הטעם שכתב שם בש"ך סק"ו בשם הב"י דלפי מנהגו שהאבל יוצא לב"ה להתפלל בכל יום קריאת התורה, כ"שכדי למול אפילו תוך ג' ימים הראשונים וכו', ולפ"ז לכאורה ה"ה בסנדק, וכן משמע באחרונים שלא חלקו בזה". וכן מצינו גם בגשר החיים (כא, ח אות י) שבשביל להיות סנדק האבל רשאי לצאת מביתו. וכן איתא גם בספר הלכות אבילות לגר"צ רימון (עמוד 114 ובהערה 152). וכן משמע גם משו"ת נשמת ישראל הרפנס (ח"א עמוד שכט).

ואעיר כי מצינו מחלוקת בפוסקים אם כדאי לכבד אבל תוך שבעה להיות סנדק. דבשדי חמד (מערכת אבילות אות מח) כתב שאפשר לכבדו לכתחילה (וכן עולה מספר דברי סופרים שצג, סקמ"ז).

אך ביד שאול כתב שלא יכבדוהו, מפני שנסדק הרי הוא כמקטיר קטורת, וכהן אבל לא היה מקטיר קטורת. ועיין באות שלום (סקמ"ז) דכתב שלא ראינו ולא מצינו שכיבדו אבל להיות סנדק. ובספר דברי סופרים (שצג, סקמ"ז עמודים תריח ואילך) ביאר

שאין אחר שיכול לעלות לתורה, לא יבטלו את הקריאה אלא יעלו האבלים. ובתשובות והנהגות ח"א סימן תרצה' כתב שהגר"ש רוזבסקי חשש שאין אבלים מצטרפים, וראוי לחוש לדבריו לכתחילה, אך מעיקר הדין יש להקל, מכיון שמבואר בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימ' שנב') בשם המהרי"ל שאבל חייב בקריאת התורה.

שאלה.

יצא להתפלל בבית כנסת בשבת בימי השבעה, אם ישאר לברית מילה שם.

בימי השבעה יצאו להתפלל בשבת בבית כנסת, ואחרי התפילה נערך שם ברית מילה, האם האבלים צריכים לצאת החוצה או יכולים להישאר עד אחרי הברית בלי לאכול כלום.

תשובה.

מרן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, אין לאבל להשתתף במסיבת מרעים או בשמחת נישואין בזמן שיש מזמוטי חתן וכלה (תזמורת), לא מצינו איסור להשתתף בברית, אבל כמובן לא בסעודה שהיא מסיבת רעים.

ידידי הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א הביא בשם הגאון ר' מנחם מנדל לובין שליט"א, דאבל יכול בשבת להשאר בביהכנ"ס ללמוד ולהשאר לברית מילה, דאין דין לצאת מביהכנ"ס, רק לא ישאר לסעודת מילה ולא יאכל בקדושה רבה, ואין צריך לחוש למי שאינו מיסב בסעודת מילה.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, נראה לי דאבל יכול להישאר שם ולא לאכול כלום. ונלמד זאת ממה שהתירו להיות בעל ברית. ואבאר.

איתא בפסקי ריקאנטי (סי' תקצא): "התיר רבינו אבי העזרי והרב דוד לאבל להיות בעל ברית ואסרו לו להיכנס בסעודה", וכן מצינו באור זרוע (הל' אבילות סי' תמ): "ואבל מותר להיות בעל ברית ויתפלל בביתו אח"כ כשמביאין הנער בביהכ"נ למולו גם הוא ילך ויהיה בעל ברית ולסעודת המילה אל יכנס", וכ"כ המהרי"ל: "אבל מותר להיות בעל ברית, ויתפלל בביתו וכשמביאין התינוק לבית הכנסת גם הוא ילך, ולסעודת המילה לא יבוא" (וכ"כ גם בשו"ת נחפה בכסף ב, ה דף מב). ולא ראינו שהם חילקו בין לקחת חלק בברית (כמוהל) סנדק/אבי הבן לשאר העם).

וכתב הנימוקי יוסף (יג: מדפי הרי"ף ד"ה 'במקום') דאבל אינו יוצא מפתח, ביתו היינו דוקא לטייל אבל לדבר מצוה שרי, והובאו דבריו בבית יוסף (שצג), וכן פסק השולחן ערוך (שצג, ב).

וכן הבין הש"ך (שצג, סק"ו): "ויש מקילין כו' - הוא הב"י וק"ק דהרי הבית יוסף כ' דלפי מנהגו שהאבל יוצא לביה"כ להתפלל בכל יום קריאת התורה כ"ש שיצא כדי למול אפילו תוך שלשה ימים ראשונים ואפילו יש מוהל אחר בעיר עכ"ל וא"כ מאחר שכל הרב דאנו נוהגין שאינו יוצא אלא בשבת למה כ' סברת היש מקילין כאן".

אולם בדרכי משה הביא מאור זרוע (הל' אבילות סי' תמ) דאם אין שם מוהל אלא הוא יכול לצאת אף תוך שלשה, ואם יש שם מוהל אחר אל יצא אלא לאחר שלשה ימים ע"כ. וממילא כיוון שכל אחד כמעט יכול להיות סנדק, הוי דיש משהו אחר, ואין להתיר לו לצאת מביתו להיות סנדק בשלשה ימים הראשונים.

וכתב הרמ"א (יורה-דעה שצג, ג) בהאי לישנא: ובמדינות אלו נוהגין שאין יוצא אלא בשבת ואם האבל מוהל או בעל ברית לאחר שלשה מתפלל בביתו. וכשמביאין התינוק למול הולך האבל לבית הכנסת (הגהות אשר"י) אבל תוך שלשה לא יצא א"כ אין מוהל אחר בעיר (א"י) ויש מקילין אפי' תוך שלשה אפי' אם יש מוהל אחר בעיר (ב"י) ומותר לו לתקן הצפרנים ולגלח לצורך המילה אבל אם יש מוהל אחר אסור (סברת הרב דלא כא"ז דמתיר סתם)

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

שהוא בצער ואין השכינה שורה בצער ואינו זוכה לנשמה יתרה, וכן הובא בפרמ"ג (רצ"א א"א סק"ה).

אולם העלו הפוסקים כי אבל מברך על הבשמים, והכי איתא בחיד"א בכרך לאגדן (ס"ה בליקוטים דף קנה) ובברכי יוסף (או"ח רצ"ב, סק"ב), והובא בשערי תשובה (רצ"ב, סק"א), בזכור לאברהם (ח"ד יו"ד אות ה), בשו"ת רב פעלים (ב יורה-דעה לא ד"ה 'ראיתי'), בכף החיים (רצ"ב, סק"ח), בשו"ת מהר"ם שיק (יורה-דעה שסג), בשו"ת ציץ אליעזר (ז, כג אות ג), בשו"ת ישכיל עבדי (ו אורח-חיים יט אות ב), בשמירת שבת כהלכתה (סה, לה), בחזון עובדיה (שבת ח"ב עמוד תכה), בגשר החיים (כ, ג סק"י), בנתיבי עם (רצ"ב, א), בספר דרכי חיים ושלום (אות תתרא), בחיי עולם (יז, יב) וכ"כ דהוי מנהג העולם בספר פני ברך (כג, לה) ועוד (וכ"כ גם בנטעי גבריאל אבילות ח"א ק"ח, י).

וכן המנהג שיכול האבל לעשות הבדלה בימי השבעה ולברך על הבשמים ובמקומות רבים מקובל כי אם יש בבית האבל גבר אחר, הוא יעשה את ההבדלה.

ידידי הרה"ג ר' ישראל רוזנטל שליט"א השיב, בגשר החיים (פרק כ' סעיף ג' אות י' כתב: 'גם האבל מברך על הבשמים (אף על פי שיש גדולים שכתבו שהאבל לא יברך על הבשמים לא נהגו כן, ראה פרמ"ג וברכ"י או"ח רצ"ז. ובכף החיים שם ח' כבר הביא שמנהג פשוט בירושלים שיברך.

שאלה.

עשיית מלאכה ולהרוויח כסף בימי השבעה ע"י אשת האבל.

מה המנהג בנוגע לעשיית מלאכה והרווח ע"י נשים שבעליהם יושב שבעה, שאסור לעשות מלאכה ולהרוויח כסף.

תשובה.

בציוני הלכה על הלכות אבילות עמוד רפ' מביא דעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, אשה מורה, כמצוי בזמנינו, אסור לה ללמד כשבעלה אבל בתוך שבעה, הואיל ומעשי ידיה שלו, הרי שמשכורתה שייכת לו. וכאמור אסור לאבל להרוויח במעשי אחרים אע"פ שהוא עצמו אינו עושה מלאכה.

אכן יש עצה שתאמר בפירוש שבימים אלו של אבילות בעלה היא עובדת בחינם, ללא משכורת. ומעתה אין חיוב לשלם לה, ואם יתנו לה את הכסף בסוף החודש זהו מתנה מרצונם הטוב, ולא שכר מעשי ידיה. וצריכה לפרסם שבימים אלו היא עובדת בחינם, ולא מספיק שכן התנתה עם המעביד.

שאלה. כשהמשכורת של המורה מגיעה ממשרדי הממשלה, האם חייבת להודיע להם שהיא עובדת בחינם. תשובת רבינו, אינה חייבת להודיע להם. כיון שהודיעה למעביד שלה כאן, שוב אין חיוב לשלם לה. ובוודאי גם במשרד הממשלתי ניחא להם ומתירים שיתן לה במתנה, על מה שלימדה בימים אלו.

עצה נוספת, שתאמר לבעלה איני ניזונית ואיני עושה, ואז אין מעשי ידיה שלו. אכן כשתאמר כן מפסידה לעולם את חיוב המזונות, ואינה יכולה לחזור בה.

אמנם שהבעל יאמר שמסלק את זכותו ממעשה ידיה, אין זו עצה, כי אע"פ שאינה חייבת לתת לו מעשי ידיה מ"מ הוא נהנה במה שאשתו מרוויחה, ואע"פ שמן הדין אינם שייכים לו, מ"מ יש לו הנאה רגשית במעשיה וגם זה אסור.

ומביא שהקרא לרבינו את דברי הדעת קדושים (סימן ש"פ ד') ואם מחל לה מעשי ידיה בימים ההם, כלומר על משך ימי אבילותו, מסברא מותרת.

רבינו לא הסכים כן להלכה. אולם הסכים שאם בפועל לא יהנה כלל ממעשי ידיה, כגון שתתן את שכר אותם ימים לבניה מזיווג ראשון, בזה בוודאי מועיל סילוק הבעל ממעשי ידיה, כיון שלא

דעת הסוברים דאין ראוי שיהא סנדק, כיוון שיכולים ליקח סנדק אחר (משא"כ במציאות של מוהל, דשרי להיות, דבעבר לא היה בכל עיירה). ועוד כתב שם בדברי סופרים (שצג עמק-דבר סק"ק"א) שאף דמחפשי סנדק הגון, מטעם שהוא כמקטיר קטורת, מ"מ אדרבה מפני זה פשיטא דכהן בימי אבילותו לא הקטיר, ולא מסמני מילתא, מהיכי תיתי יבחרו את האבל.

ובספר זכרון שי (עמוד לא) כתב: "סנדק אבל בתוך ז ע"ן בהגהות יד שאלו (ס"י שצד) כי אין האבל מקטיר קטורת ולא מסמנא מילתא, לכן אם כבדו אותו יקבל, אבל אין ראוי לכבדו עכ"ל. וכן כתב הברכי יוסף דלא אריך להיות סנדק. אבל המהר"ם מינץ כותב דשרי, אך אסור לנעול סנדל וללבוש בגדי שבת (שדי חמד אות מט). ומובא בספר דרך שיחה (עמוד סב) שהגר"ח קניבסקי זצ"ל סיפר: "הוא עובדא כאשר ישבתי שבעה על אמי ע"ה, ורצו לתת לי סנדקאות, דיברתי על זה עם אבא זצ"ל, ולבסוף לא הלכתי".

ואציין דכתב הטור (שצג): "ולענין יציאת האבל לבית הכנסת כתב הרי"ץ גיאת שיוצא אפ"י בחול. והראב"ד כתב שאפ"י בשבת אינו יוצא. ואינו כדברי שניהם אלא בחול אינו יוצא כל עיקר ובשבת תלוי במנהג, וכ"כ רב האי שהכל כמנהג המדינה וכו', וכן א"א הרא"ש ז"ל ונוהגין באשכנז שהאבל הולך לב"ה בשבת".

וממילא דכיוון שבנדו"ד האבל כבר נמצא בבית הכנסת, בשבת, אין הוא צריך לצאת. ויזכה לומר אחר הברית קדיש.

שאלה.

לברך על בשמים בהבדלה במוצאי שבת בימי השבעה.

האם נוהגים לברך על הבשמים במוצאי שבת בימי השבעה.

תשובה.

בדברי סופרים בקיצור הלכות אבילות פרק כז' אות עא' כתב, נוהגים שהאבל מברך על בשמים במוצאי שבת, ודוקא בשעת הבדלה אבל שלא בשעת הבדלה אין מביאין בשמים לבית האבל. **בפני ברך** סימן כג' אות לה' כתב, יש אומרים שהאבל אינו מברך על הבשמים ומנהג העולם שמברך.

במשנת הגרי"ש (על הלכות אבילות עמוד סח) הובא שהגרי"ש אלישיב זצוק"ל במוצאי שבת שבתוך ימי השבעה בירך בורא מיני בשמים בהבדלה כרגיל. ואמר שהמנהג בירושלים לברך בורא מיני בשמים בהבדלה במוצאי שבת שבתוך ימי אבילות ודלא כהאומרים שלא לברך.

בקונטרס דרכי יוסף צבי על הלכות אבילות מהגאון ר' יהודה אריה דינר שליט"א פרק ז' (מהדורה חדשה שעדיין לא מעודכן) כתב לדון, שאלה: האם מותר לאגל בתוך השבעה להריח בשמים, וכן במוצש"ק.

תשובה: בתשעה באב שחל במוצש"ק אין מברך על הבשמים (שו"ע ס' תקנ"ו) משום שבתשעה באב יש דין מיוחד למעט בתענוג (עי' משנ"ב שם ושע"צ ס"ק א'). ויש סוברים שגם אבילים אינם מברכים על הבשמים במוצש"ק (פמ"ג ס' רצ"ז א"א ס"ק ה' בשם "אבודרהם"), והטעם שאפשר שאין שם נשמה יתירה, שבעצבות אין השכינה שרויה (פמ"ג שם). ולמעשה כתבו שאר האחרונים שנוהגים שאבילים מברכים על הבשמים ("ברכי יוסף" ס' רצ"ו ס"ק ב', שו"ת "מהר"ם שיק" יו"ד ס' שס"ג שכן המנהג, ו"כף החיים" שם ס"ק ח'), ובשאר ימי האבילות גם הפמ"ג מודה שמותר להריח.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, אענה בקיצור, אף שישנם פוסקים הסוברים כי אבל בימי השבעה אינו מברך על הבשמים בהבדלה (אבודרהם, כנה"ג ועוד) כיוון

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

שעבדו כיון שאין מקבלות שכר עבור כל שיעור אלא לפי חשבון חודשי, אין צריך לחשב השיעורים הללו ולהוריד מהסכום (וגם י"ל דתו הוי דבר האבד).

אמנם העובדת בביתה באמת אסור לה לעבוד. ואם הוא מצב שאם תפסיק יש חשש שתפסיד את הקונים וכיוצ"ב, יש להקל אחר ג' ימים שמקילין אף באבל עצמו דבר האבד. וביום השלישי הרי פסק הגרעק"א דלענין זה לא אמרינן מקצת היום ככולו. ומ"מ הוא צירוף בהכרעת הפסד מרובה שמתירין אף בתוך ג' ימים, הוא צירוף להקל.

עיין עוד באריכות בדברי סופרים בקיצור הלכות אבילות עמוד שעח' מה שכתב בזה.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, האם מותר לאשתו של האבל לעבוד, אם יכולה לקחת חופש, או שאפשר לסמוך על שיטות הפוסקים להקל בזה. ועוד.

השבתי בקיצור כי מעיקר הדין יכולה לעבוד, ואף ש"א דהרי מעשה ידיה שלו (עיין שו"ע אבן-העזר סט, ד), וממילא יש להחמיר, עיין בזה במסגרת השלחן (שפ) ובשו"ת מהרש"ג (יו"ד א, כו). אך רבים הקלו (שו"ת בית-דוד יורה-דעה קפ. שו"ת דבר משה א, עא. ילקו"ו ועוד) דהרי היא יכולה לומר איני ניזונת איני עושה. ובייחוד דהיום אין מלאכת זו של בעלה, אלא היא עובדת אצל אחרים. ואם יכולה בנקל להחמיר, טוב שתעשה כן (אם לא מיירי בדבר האבד). וע"ע בחזון עובדיה (אבילות ח"ב עמוד קל) ובילקוט יוסף (עמוד רסה) דהיא יכולה להמשיך לעבוד.

והוספתי אחר כך אצלי, דהרמב"ן (מוע"ק יא, ב ד"ה 'בדברים המותרים') כתב כי כל הסמוך על שולחנו אסור במלאכה. ועפ"י ציין בשו"ת בית שער (יורה-דעה תמב) דאשתו אסורה במלאכה.

אך ידידי הגר"י סקוצ'ילס ציין בספרו אהל יעקב (פסקי הוראה סימן רסט): שאלה מצויה בתוך השבעה היא לגבי אשה שעובדת באיזה עבודה, ובעלה נהיה אבל, האם מותר לה לעבוד... בפוסקי זמנינו ראיתי שאמרו שבכה"ג האשה יכולה לומר לבעלה איני ניזונת ואיני עושה, או שהבעל ימחול על מעשה ידיה של אשתו. וכל זה לאחר ג' ימים, אבל בתוך ג' ימים לכתחילה לא תעבוד, ובעת הצורך אפשר להקל. וכ"כ בספר אבילות כהלכתה (עמוד שיז) בשם הגר"מ גרוס שהוא קיבל הוראה זו מהגר"י פישר זצ"ל.

ובספר שלמי תודה (פסקי חוט שני אות רצה) הביא מהגר"נ קרליץ שאם הבעל יושב שבעה מותר לאשתו לעבוד, ואף שמקבלת כסף שכר עבודה והבעל זוכה בו מדין מעשה ידיה, אך ציין כי תתנה שהכסף הינו מתנה ולא שכר עבור מעשה ידיה (ובעל המנחת-אשר הקל אף בלי התניה). ובספר ירושלים במועדיה (בין-המצרים עמוד רסט אות לב) כתב: "אשת אבל לא תקבל משכורת על עבודתה בימי אבלו".

וחידוש מצינו בספר הערות על מסכת מועד קטן (יב) מהגר"י ש אלישיב זצ"ל, שם נתן עצה שהאשה תמחול למעסיק שלה על השכר בשבוע שבעה יושב שבעה, וממילא מצדה היא עובדת בחנם, משום מראית העין. אולם מה שהמעסיק שלה מחליט לתת לה בכל אופן שכר זה יהיה בתורת מתנה. וכן הובאו דבריו גם בספר ציוני הלכה (עמוד רפ). וע"ע בשו"ת ויען דוד (ח, קלט). ואגב אעיר כי בשו"ת שב יעקב (סג) מובא כשמת לאחד מהשותפים אחד מקרוביו, היו נאמני הקהילה עושים עמו קניין סודר לסלק עצמו מהשותפות (וע"ע בהרחבה בזה בשו"ת מנחת-חן ג יורה-דעה ק).

ואציין כי בספר ידות החיים (לגר"צ יעקב וואזנר סי' שפ, סק"ג) כתב דאם הבעל יושב שבעה ויש לאשתו עסק שהיא מתעסקת

נהנה מהם. אך כשנהנה, ורק הסתלק מחיובה לתת לו, זה לא מתיר.

שאלה. יש לאשתו גן פרטי בביתו, משכורת ימי השבעה הולכת לבנותיו הנשואות, האם אסור כדין "אבל שיש לו מלמד או סופר שלא יעשה מלאכה בתוך ביתו" (סימן ש"פ ש"ך כ'), שהרי הגן הוא בביתו. תשובת רבינו, אפשר להתיר.

במשנת הגרי"ש (על אבילות עמוד כא') הביא שהיא היא מורה, אם ישנה אפשרות למצוא מורה מחליפה חייבת לעשות כן. וכן גננת לכתחילה תסגור את הגן כל ימי השבעה, ואם יש הפסד גדול בדבר כגון שהורי הילדים אי נלהם סידור לילדהם בשבוע זה, רשאית לעבוד ותאמר לבעלה איני ניזונת ואיני עושה, והבעל יסלק עצמו מהכסף שלה.

בתשובות והנהגות חלק ח' סימן סז' אות ו' כתב, ראיתי בשם הגרי"ש זצ"ל שהורה שאשה מורה שבעה יושב שבעה אסורה ללמד בתוך השבעה הואיל ומשכורתה שייכת לו, אכן יש עיצה שתאמר בפירוש שבימים אלו היא עובדת בחינם ומעתה אין חיוב לשלם לה, ואם יתנו לה את הכסף בסוף החודש זהו מתנה מרצונם הטוב ולא שכר מעשה ידיה, אבל מפני החשד שלא יחשבו שעובדת במשכורת צריך לפרסם כן ולא די שהתנתה עם המעביד עכ"ד.

ולענ"ד האופן הנכון לפרסם הוא שתתלה פתק בחדר שמלמדת שם, שמפני האבל היא מלמדת בחינם.

(ומצאתי בספר דברי סופרים סימן שפ' ס"ק קט' שהוכיח משו"ת בית יעקב שאם אומר כן בפני עדים הרי זה די בכך לפרסם מילתא. ודבר זה חידוש בעיני דמה שמצאנו בגמ' שעדים מפרסמים מילתא היינו כשמוחה בפניהם דפלניא גזלנא הוא שזהו דבר חידוש לעדים ולכן מפרסמים הדבר, אבל דבר שאין בכך שום חידוש ומילתא דתמיהה והיא רק ידיעה בפניהם מה להם לעדים לפרסם הדבר).

בקונטרס דרכי יוסף צבי על הלכות אבילות מהגאון ר' יהודה אריה דינר שליט"א פרק ז' (מהדורה חדשה שעדיין לא מעודכן) אבל אסור במלאכה כל השבעה, ואפילו דבר האבד (שו"ע סי' ש"פ ס"א), וכן בניו ובנותיו אפילו הם גדולים, אם הם סמוכים על שולחנו, אסור להם לעבוד, מכיון שמעשה ידיהם לאביהן (ש"ך ס"ק ג'). וה"ה לאשתו אסור לעבוד ("דעת קדושים" שם, דמה שקנתה אשה קנה בעלה). ואפילו בהבלעה ג"כ אסור להם להרוויח. ומ"מ אם מתנים ביניהם שהרווח הוא להם ולא לאביהם או לבעליהן, מותר (הגר"ש אויערבך זצ"ל). ולכתחילה לא תעבוד ולא תסמוך על מחילת הבעל על הכסף, ואפילו אם היא מורה בבית ספר ורבים צריכים לה, אלא שימצאו מורה מחליפה (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

אשה שלא עבדה במשך השבעה ובכל זאת רוצים לתת לה בסוף החודש משכורת מלאה (משום שלא גרע מאילו היתה חולה לז' ימים), מותר לה לקחת, ולא נחשבת כעשיית מלאכה (והטעם שזהו דמי בטלה ולא דמי עבודה (הגר"נ קרליץ זצ"ל).²⁹

בחוט שני במהדורה החדשה על עניני יור"ד תשפ"ג עמוד תקלג' על עניני אבילות כתב, אשת האבל בביתו מותר לה לכבס מה שצריכים לשימוש, אבל שאר כיבוס בגדים כגון מגבות וכיו"ב י"ל דהוי בכלל מלאכת האבל דאסור.

עוד כתב בהמשך דבריו, אשה שבעלה אבל, איה יכולה לעבוד, כיון שלמעשה ידיה הם שלו. ואם עובדת בחינם מותר. ולא נראה שיועיל לומר צאי מעשה ידך למזונותיך, כיון שגם עכשיו אין כוונתו באמת שיהיה כך לעולם, ואינו אלא חוכא.

אמנם אותן המורות שבבתי הספר וכיוצ"ב, הרי אף האבל עצמו היה מותר כשרבים צריכים לו, ואם כן הם צריכות לעבוד. ואחר

²⁹ עיין עוד באריכות בספר שערי יוסף על הלכות אבילות עמוד קז' מה שהאריך בענין עבודה ע"י אשת האבל.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

הרה"ג ר' יוסף אביטבול שליט"א בספרו שערי יוסף על הלכות אבילות עמוד קט' כתב, מלאכות הבית כגון ניקיון הבית שטיפת כלים, והצעת המיטות, אין בהם איסור מלאכה, וכ"ש מלאכות אפיה ובישול שיש בהם חיי נפש, ואף אם יש לו מאכלים קפואים מותר להכין מאכלים טריים, אך נהגו כמה שאפשר להמנע ממלאכות והכנת מאכלים אף שיש בהם אוכל נפש, ובני המשפחה שאינם באבל דואגים לאוכל וכל כיוצא בזה³⁰.

ידידי הרה"ג ר' ישראל רוזנטל שליט"א השיב, בגשר החיים (רק כ"א אות ב' דין ט"ו) כתב: 'מלאכות הבית כגון אפיה בישול וכיבוד הבית וכל כדומה אין בהן משום מלאכה'. ולכאורה, אין גם מקום להחמיר בזה כלל, אחרי שאין בזה משום מלאכה.

שאלה.

אם אפשר להקל מקצת היום ככולו מליל שביעי לקולא, ולהעדיף לנחם לפני ליל יום השביעי.

ידוע שביום השביעי אומרים מקצת היום ככולו, ויש נידון לגבי ליל שביעי האם בלילה גם אומרים מקצת היום, ויש לעיין למעשה האם אפשר להקל בזה לכמה דברים.

תשובה.

בצינוי הלכה על הלכות אבילות (עמוד תיד') מביא שנשאל הגרי"ש אלישיב זצוק"ל אם הכלה קמה מהשבעה בשבת בבוקר, האם מותרת לאכול בשבת השבע ברכות לבתה. תשובת רבינו, בבוקר אחרי שתתפלל.

שאלה. האם מותר לה להשתתף בסעודה בליל שבת, ולסמוך על הסוברים מקצת היום ככולו מהלילה (מובא בטור שצ"ה א'). תשובת רבינו, בלילה זה עדיין ממש שבעה.

בהערה הביא את הפתחי תשובה (שצ"ה א') שהביא משו"ת הרדב"ז שבמקום מצוה, כגון תלמוד תורה ותשמיש המיטה יכול לסמוך ולהתיר מהלילה. אך צריך להמתין בלילה יותר מעט ממה שהוא רגיל, כדי שיהא נוהג בו מקצת אבילות. ואף החיי אדם (מצבת משה ו' כתב ואפשר דיש לסמוך על זה ביוצא לדרך. אולם החיד"א בחזקת ברכה (שצ"ה ב') כתב, וכבר פשט המנהג דבשום דבר לא אמרינן מקצת לילה ככולו.

בתשובות והנהגות ח"ו סימן רלד' כתב, אלו המאחרים ובאים לנחם אבילים רק בלילה האחרון, נראה דראוי יותר לבוא עד סוף יום השישי לאבילות וכמו שנבאר, דהנה השו"ע ס"י שצ"ה פסק כדעת התוס' והרא"ש, שהאבילות נמשך עד אור הבוקר ביום השביעי דאמרינן מקצת היום ככולו אבל א"א להפסיק אבילות בלילה, דלא חשבינן מקצת הלילה ככל היום. אבל דעת הרמב"ן שבליילה נפסק האבילות, דאמרינן מקצת הלילה ככל היום. ובביאור הגר"א שם ס"ל כדעת הרמב"ן. ועיין שם בפת"ש שהביא משו"ת הרדב"ז שמכריע למעשה שלענין ת"ת או תשמיש דאית בהו מצוה פסקין כדברי המקילים דאמרינן מקצת הלילה ככל היום, אבל בשאר דברים דלית בהו מצוה פסקין כדברי המחמירים דלא אמרינן מקצת הלילה ככל היום ע"ש, אבל המנהג להחמיר להמשיך האבילות עד בוקר יום השביעי אף בדבר מצוה. (אמנם ראיתי מובא על האדמו"ר רבי שלום משאץ זצ"ל מלונדון שכשהתאבל על בניו הלך ללמוד בליל שביעי).

ואף להרמב"ן יכול להמשיך האבילות עד הבוקר ולקבל תנחומים, וכמבואר ברמב"ן להדיא שם, שכתב שיכול לפסוק האבילות מתחילת הלילה, והקשה מהא דאיתא שם בגמ' שאבל ביום השביעי כיון שעמדו מנחמים מאצלו, מותר ברחיצה, דמשמע שהוא מותר ברחיצה רק אחר שגמרו לנחמו, ותיכף דהיינו מפני

בו, והיא לבדה בעלת העסק והוא על שמה בלבד, נראה לכאורה דאף שהריווח לבעלה מ"מ זה קנינה אלא שהיא נותנת לו הריווח, הגם שאמרו מה שקנתה אשה קנה בעלה, הוא רק לדין פירות, וכן למדנו משו"ת מהרש"ג (ב, כה) שכתב במי שרשם העסק על שם אשתו רק לשם הברחה, שאסורה האשה לעסוק בעסק זה, הגם שהעסק על שמה מ"מ במציאות העסק של הבעל גם הגוף וגם הפירות. ש"מ שבאופן שאכן העסק שלה אין רווחי האשה, אבל בדעת קדושים כתב דכשם שבניו ובנותיו שמעשה ידיהם שלו, הרי הם אסורים לעשות מלאכה ה"ה אשתו שמעשה ידיה של בעלה, ע"ש. וע"ע באריכות בשו"ת תשובות והנהגות (ג, שפא) דמשמע ממנו דשרי לה לעבוד, ע"ש.

ויש שצינו שיאמר הבעל לאשתו שהרווח יהיה לעצמה, וע"ע בספר פני ברוך (עמוד תס בדברי הגרשז"א), בספר בדי השלחן (שפ, סקל"ז), בספר דברי סופרים (שפ, סק"ל), בשו"ת ברכת יהודה (ח יורה-דעה לח), בשו"ת תורת מאיר פנחסי (א יורה-דעה לא) וכן הביא הגר"א נבנצל (ירושלים במועדיה, בין המצרים, עמוד רסט הערה 53).

שאלה.

מלאכות המותרות לאבילים, אם יש ענין שייעשה ע"י אחרים.

ידוע שאבילים אסורים בעשיית מלאכה בימי השבעה, אולם לבשל ולאפות וכדומה מותר להם, האם בכל אופן יש ענין שאחרים יעשו כן, כגון נשות האבילים שהן יבשלו ויאפו כל מה שלצורך האבילים.

תשובה.

בפני ברוך סימן יג' אות טו' עמוד קנב' כתב מלאכות הבית כגון אפיה ובישול, הדחת כלים, כבוד הבית והצעת המטות אין בהם משום מלאכה לאבל, ולכן מותר האבל לעשותם כל מה שצריך לו, אבל מה שאינו צריך לו אסור, ויש מי שכותב דמותר לאשה אבלה בעל אכסניא לבשל ולאפות גם בעד האורחים דכבני ביתה הם נחשבים ואפילו כשהיא משתכרת מזה. וע"ש עוד.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, פסק השולחן ערוך (שפ, כב): "כבוד הבית הדחת כוסות והצעת המטות אין בהם משום מלאכה לאבל וכן מותר לאשה לאפות ולבשל בימי אבלה". וכ"כ בקיצור שו"ע (רח, יד): "ומותר לאשה בימי אבלה לאפות ולבשל ולעשות כל צרכי הבית מה שצריך לה, אבל מה שאינו צריך לה, אסור". וביאר בלבוש כי הטעם שלא אסרו על האבל לבשל כי לא כולם עשירים שיש להם משרתים שיעשו עבורם את המלאכות, ומכיוון שזו גזירה שאין הציבור יכול לעמוד, לכן לא גזרו על זה.

ואולם הוסיף ערוך השולחן (שפ, לב): "ונראה לי דבעלת אכסניא יכולה לבשל ולאפות בעד האורחים, דכבני ביתה הם, שהרי צריכה להאכילם. ואף שהיא מרווחת מזה, מכל מקום בהכרח לבשל להם. ואינה מחוייבת לשכור אחרת במקומה בדבר שבהכרח לה לעשות". וכן הביא גם בחזון עובדיה (אבילות ח"ב עמוד קלח). וכתב החכמת אדם (קסד, יב): "ומותר לאבל לטחון קמח ולאפות לו פת אפי' מלא תנור אעפ"י שא"צ אלא א' מפני שהפת נאפה יפה ומיהו לטחון יותר ממה שצריך נראה דאסור". וממה שציין אלא א', משמע דרק בשבילו (אך אם אחר יכול לעשות לו וודאי דיש לו להימנע).

אלא דכל היתר זה הינו כאשר אין אחרים שיכולים לאפות ולבשל, דלכאורה במקום שיש ברירה אחרת החמירו שהאבילים לא יעשו זאת (עיין נטעי-גבריאל ח"א קג סוף הערה טז) שכן מעיקרא ראוי שהאבל לא יסיח דעתו מן האבילות.

³⁰ וע"ש בהערה לכל המקורות, ומה שציין לגמ' במו"ק דף כא, ובשו"ע סי' שפ' סכ"ד.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

בספר פני ברוך (סימן י' אות כח' עמוד קיט) כתב, בראש חודש אין אומרים הלל בית האבל, יש אומרים שהצבור אף אחר שחוזרים לביתם אין צריכים לאומרו, אבל המנהג שהקהל יוצא למקום אחר ואומרים שם הלל וחוזרים אח"כ לבית האבל וגומרים שם התפילה, או שהאבל יוצא למקום אחר והקהל אומרים שם הלל, אם אין מתפללים במקום שנפטר שם המת, או כשהמת הי' פחות מן שש.

עוד כתב באות כט, כשחל ראש חודש בשבת, או בחול המועד כשמת ברגל, אומרים הלל בבית האבל, וי"א דאף האבל יאמר הלל, ואם האבל מתפלל בבית הכנסת, י"א שאומר הלל אפילו בחול.

עוד כתב באות ל', יש אומרים שהאבל אינו אומר הלל גם ביום השביעי אחר שקם מאבילותו ויש מתירים.

בספר הלכות אבילות השלם פרק י' אות פז' כתב, אם חל שביעי של אבילות בר"ח או חנוכה, יש סוברים שינחמו הציבור האבלים לפני התפילה ויקומו מאבילותם ויאמרו הלל עם הציבור, ויש מורים לדחות את ההלל לאחר סוף התפילה וישבו האבלים מעט ומנחמים אותם ואח"כ יאמרו האבלים הלל עם הציבור בברכה (בלי קדיש לאחריו).

בצינוני הלכה (על הלכות אבילות עמוד שמז') מובא דעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, בבית האבל אין אומרים הלל בשעת התפילה לא בראש חודש ואף לא בחנוכה, לא האבל ולא הציבור.

הציבור יגידו הלל לאחר שיצאו מבית האבל. האבל עצמו בחנוכה יאמר לאחר התפילה ביחידות בלי ברכה, אולם בראש חודש שההלל הוא רק מנהג, לא יאמר האבל הלל כלל.

מה שכתבו האחרונים (ט"ז או"ח תכ"ב ב', בשם הרוקח), שלא לומר הלל בבית האבל, הואיל ונשמת הנפטר נמצאת שם, וכשאומר לא המתים יהללו י-ה הוי' לועג לרש, הוא טעם קלוש, אלא שאחרי שכך נהגו, אין לבטל מנהג ישראל בחינם, ע"כ בחנוכה שההלל הוא חיוב מן הדין, יאמר הלל. אולם כיון שנהגו שאף בחנוכה אינו אומר הלל (מג"א קלא' י', מ"ב תרפ"ג א'), לכן יאמרו בלא ברכה, משא"כ בראש חודש שההלל הוא רק מנהג לא יאמר כלל, וע"ש עוד.

שאלה כיצד לנהוג באמירת הלל ביום השביעי של האבילות שחל בראש חודש, והעלו בפני רבינו כמה אפשרויות. תשובת רבינו, המנהג הוא כך, מתפללים את כל התפילה כולה ללא הלל, כולל מוסף ופיטום הקטורת, אח"כ האבלים ישבו מעט, ויקימו אותם, הכל כרגיל. ואח"כ יאמרו האבלים עם הציבור הלל. (כ"כ הפתחי תשובה יו"ד שעו' ב' בשם הר"ר דניאל, אם אירע לאבל יום ז' יאמר הלל אחר יציאה מבית הכנסת שאז אינו אבל).

בהערה הביא האפשרויות שהעלו בפני רבינו. א, ינחמו את האבלים ויקימו אותם מהאבילות קודם התפילה. ב, ינחמו ויקימו אותם לאחר חזרת הש"ץ של שחרית קודם ההלל. ג', ינהגו כרגיל שבבית האבל אין אומרים כלל הלל בראש חודש.

שאלה. המשנה ברורה (קל"א) כתב בשם המג"א שהמתפללים בבית האבל בר"ח לא יאמרו הלל אף לאחר שילכו לביתם, לכאורה היינו מפני שבשעת הלל בזמן התפילה היו פטורים, וכך ביום השביעי הרי בשעת ההלל בזמן התפילה היו פטורים. תשובת רבינו, תראה במלקטים שלא נוהגים כהרמ"א הזה, כל הדבר שלא אומרים הלל בבית האבל משום שנאמר בו כל המתים יהללו י-ה הוא דבר קלוש מאד ואין טעם לפטור שלא יאמרו גם אחרי התפילה.

שאלה. איזה קדיש יאמרו לאחר הלל זה שאומרים אותו בפני עצמו. תשובת רבינו, אין לומר קדיש כלל אחר הלל זה.

באשרי האיש (יו"ד ח"ב פרק פח עמוד שח') מובא דעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, שביום השביעי של האבילות והוא חנוכה שגומרים בו את ההלל יכולים האבלים לעמוד מהשבעה בשחרית מיד אחרי חזרת השליח ציבור ואז יאמרו הלל בציבור אבל לא יעלו לתורה.

שרגילים לבוא ביום השביעי ורוצה לקבל תנחומים ואז צריך לנהוג אבילות עד שיבואו לנחמו, שרק כשנוהג אבילות שייך נחמה אבל אם רוצה שלא לקבל תנחומים יכול לפסוק האבילות מתחילת הלילה.

והנה מצות ניחום אבלים הוא תיקון לנפטר וגם חסד לאבלים וכן מפורש ברמב"ם פרק י"ד דאבל ה"ז יראה לי שנחמת אבלים קודם לביקור חולים שניחום אבלים גמילות חסד עם החיים ועם המתים הרי שניחום אבלים הוא חסד עם הנפטר ועיין רמב"ם לעיל פרק י"ג ה"ד מת שאין לו אבלים להתנחם באים עשרה בני אדם כשרים ויושבים במקום כל שבעת ימי האבלות ושאר העם מתקבצים עליהן ע"ש. הרי דאף שאין אבלים גם כן יש חיוב לבוא בביתו וזהו תיקון לנפטר. וכו'.

ונראה דלדעת הרמב"ן והגר"א דמקצת הלילה נמי מהני לומר מקצת היום ככולו, ורק אם רוצה לקבל תנחומים ביום השביעי יכול להמשיך האבילות, נראה דניחום זה מועיל דוקא לאבלים אבל אי"ז כבר להועיל לנפטר להקל הדינים מעליו, דכיון דמדינא מקצת הלילה ככולו, א"כ בשמים נפסק תוקף הדינים שבימי אבילות על הנפטר בתחילת ליל שביעי. ולפי זה נמצא דכיון שמחפשים בניחום גם טובת הנפטר, עדיף לבוא לנחם קודם ליל השביעי שאז הדינים תקיפים ומועיל להקל מעל הנפטר וכמ"ש.

אמנם אני נבוך, דבאמת איתא בגמ' פלוגתא אי אמרינן ביום השביעי דאבילות מקצת היום ככולו אלא דמסיק בגמ' דכיון דבאבילות הלכה כדברי המיקל ע"כ אמרינן מקצת היום ככולו. ואני מסתפק האם כיון שכך פסקין אצלינו מספק לקולא, נפסק כן גם למעלה והיינו במה שנוגע לתיקוני הנפטר, וא"כ לדעת הרמב"ן והגר"א לא יועיל לנפטר כשמנחמים בליל השביעי וכמ"ש לעיל, אבל מאידך גיסא חוששני שדין ספק אבילות להקל הוא רק במה שנוגע לדין בלבד, אבל במה שנוגע לדיני שמים אנו חוששין שמא לא אמרינן מקצת היום ככולו ותוקף הדינים נגמרים בסוף יום השביעי.

ובמקום תיקונים לנפטר צריך לצאת מכל ספק ולנחמו קודם ליל שביעי וכמ"ש. אלא ידעונו שם דלפי"ז דן מתי להקים מצבה כפי שנביא בס"ד בהמשך.

שאלה.

ממתי אפשר להקים את האבלים ביום השביעי שמקצת היום ככולו, וכשחל יום השביעי בר"ח.

מקצת היום ככולו ביום השביעי, מדוע אי אפשר להקים את האבלים לפני התפילה ואח"כ יתפללו בלבוש מכובד כשאר הימים.

ועיקר הנפק"מ באופן שחל יום השביעי בר"ח ולא אומרים הלל בבית האבל, מתי יאמרו לאבלים לקום.

תשובה.

בדברי סופרים קיצור הלכות אבילות פרק כז' אות פ' כתב, אין אומרים הלל בראש חודש בבית האבל, ואפילו כשהולך אח"כ לביתו אין צריך לאומרו. ואם אירע לאבל יום שביעי בראש חודש, כבר בפתחי תשובה שיאמר הלל אחר יציאה מבית הכנסת שאז אינו אבל. (ור"ל שהאבל או המתפללים בבית האבל ימתינו עד שהציבור יצאו מבית הכנסת שאז נגמרת האבילות ביום השביעי ואז יאמרו הלל בבית האבל כי כבר אינו אבל).

ובהערה ציין לעיין בספרו דברי סופרים השלם על הלכות אבילות על סדר השו"ע סימן שפד' בעמק דבר הערה רס' שכתב שלכאורה יש עוד עצה שאחד המתפללים ינחם אותו קודם התפילה ואז הוי גמר האבילות כמבואר בסימן שצ"ה ויוכל לומר הלל וצ"ע.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

(קטז, א): "ובמדינות אלו שאין המנחמין רגילין לבא ביום השביעי צריך להמתין עד שעה שרגילין לבא בשאר הימים, דהיינו לאחר יציאה מבית הכנסת שרגילין לבא מנחמין, וכן אם חל יום שביעי בשבת אזי לאחר יציאה מבית הכנסת שחרית מותר בתלמוד תורה".

ומפורש אנו למדים כי לא יכול האבל לקום מהשבעה לפני התפילה. אלא הקימה הינה בשעה שיכולים מנחמין להגיע אליו לנחמו.

אלא שראיתי שיש שהבינו שלא כדברי הגבעת שאול דיש להמתין לבתי כנסת, אלא מיירי על שעת המנחמים כדברי החכמת אדם, ועפ"ז ביארו שכאשר מדובר באדם שלא יבואו אליו מנחמים, אזי יכול לקום מהשבעה מעט אחר נץ החמה, וילך לבית הכנסת להתפלל (שו"ת שמש וצדקה סי' מ. דרכי חיים סי' כט, א), אך יש שהחמירו והצריכו שימתין לזמן היציאה מבית הכנסת כדברי הגבעת שאול (פני-ברוך כד, ג).

אולם אבל המעוניין אחרי שסיים את התפילה בציבור ביום השביעי בביתו והקימו אותו, לילך לבית הכנסת להשלים את ההלל שלא אמר, יש לו על מי לסמוך. אך ראוי לציין דהוי מחלוקת הפוסקים. דיש הסבורים (פתחי-תשובה שעו, סק"ב.³¹ שו"ת שאלת שלום תניא סי' רח. דע"ק סי' שעו. קיצור שו"ע רז, ו) דאחר שעמדו מנחמים אצלו אין הנשמה אוננת שם יותר והלכה למנוחתה ולכן יכול לומר הלל, אך יש הסבורים (יוסף דעת יו"ד שעו) דעדיין הנשמה אוננת כל היום, אף דאמרינן מקצת היום ככולו (ועיין בשו"ת יביע אומר ד יו"ד לג שהאבל צריך להשלים את ההלל). וע"ע בספר פני ברוך (י, ל).

וראיתי כי בשו"ת צור יעקב (סי' קל) הביא בשם המהרש"ם דלא מועיל שינחמו אותו לפני התפילה ואז יאמר הלל. ועפ"ז הורה הגריש"א (קיצור הל' אבילות) דאם יש הלל ביום השביעי, ידלג בבית האבל, ואחר התפילה יקימו את האבל ואז יאמרו האבלים עם הציבור את ההלל, כיוון שכבר תמה האבילות.

ידיד הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א השיב, עי' בזה בחשוקי חמד מסכת ראש השנה (ל"ב ב').

שאלה קי"ל שאין אומרים הלל בבית האבל, וכמבואר במשנה ברורה (סימן קלא סק"כ) והוסיף שם, שבראש חודש, המתפללים אינם צריכים לאמרם לאחר שחזרו לביתם. אמנם באורחות רבינו (ח"ד אבילות אות סה) הביא שבעל הקהילות יעקב הורה למתפללים לאמרם בחדר אחר לאחר התפילה.

ויש להסתפק באבל ביום השביעי, האם ראוי לנחמו קודם הלל, ואז אין עליו כבר דין אבילות ויכול האבל לומר את ההלל בציבור עם כולם, או שמא אין ראוי לנהוג כן?

תשובה בפתחי תשובה (יו"ד סימן שעו סק"ב) הביא בשם כתבי הרב הגדול מהר"ר דניאל זצ"ל שאם אירע לאבל יום ז' ברח"ה, יאמר הלל אחר יציאה מבית הכנסת שאז אינו אבל.

ומשמע שאין מקימים את האבל מאבילותו קודם ההלל, ואולי הטעם הוא שאסור להפסיק בין התפילה להלל, כמבואר במהרש"ם (ח"א ס"א) שהביא דברי התוספתא (מנחות פ"ו ה"ו) 'תפלה והלל מעכבין זה את זה', וא"כ לא יצאו ידי חובת התפילה עד שאמרו גם הלל. וממילא כשם שאסור להפסיק באמצע בדיקת חמץ והתקיעות המעכבים זה את זה, כמ"ש הט"ז (סימן תלב סק"ג ורס"י תקצב), כן לכתחילה אין להפסיק בין התפילה לבין אמירת הלל. וכן אין לקרות בתורה לפני אמירת ההלל כיון שהלל ותפילה מעכבים זה את זה, עיין שם.

אולם באור שמח (פ"א מהלכות תפלה ה"ב) הביא את התוספתא הנ"ל, וביאר אותה באופן אחר, והוא שבשמו"ע עצמה השבח והתפלה מעכבים זה את זה שצריך לומר בתפילה גם שבח [והוא

בקונטרס דרכי יוסף צבי על הלכות אבילות מהגאון ר' יהודה אריה דינר שליט"א (מהדורה חדשה שעדיין לא מעודכן) כתב, יום השביעי של פטירת הרבנית שטיינמן ע"ה היה ברח"ה, והגרא"ל שטיינמן זצ"ל הסתפק אולי הציבור ינחמו מיד אחר שחרית ויקום מאבלו, ואז יוכלו לומר הלל עם הציבור מיד לאחר שחרית (וכ"כ ב"דעת קדושים" שם), ובסוף הכריע לגמור התפילה עד אחרי מוסף, ובשחרית לא אמר מרן הלל, ואחרי מוסף הלך לביהכ"נ אחר כדי לומר הלל עם הציבור, וקיבל עליה לתורה (וכ"כ ב"כל בו" על אבילות עמ' 28 בשם "שאלת שלום"). **בחוט שני במהדורה החדשה** (תשפ"ג על יו"ד עמוד תקנט) כתב, יום שביעי דאבילות שחל בראש חודש בימות החול, יש לדון אם יש לומר הלל אחר שעמדו המנחמים, אמנם כיון דבמ"ב מבואר דאין לומר הלל בראש חודש אחר יציאה מבית האבל ה"ה בזה. אמנם יש לדון מצד דברי הרדב"ז שמיקל במקום מצוה לסמוך על הסבורים שמקצת לילה ככולה.

ובפשטות אין נוהגין כהרדב"ז להקל בתלמוד תורה בלילה, וי"ל דאם מתפללין במקום שמת שם אין שייך על זה מקצת היום וכמו לענין קדיש כיון שהטעם משום הנשמה, אמנם במ"ב כתב הטעם שאומרים בשבת משום שאין אבילות נוהג. ואע"פ שאין אומרים אחר יציאה מבית האבל, מ"מ אם נדמין לציבור האומרים הלל כיון שהוא לא אמר שפיר יכול לומר עמהם.

ולמעשה התפללו שם ביום השביעי בלא הלל, ואחר התפילה ניחמוהו שאמרו המקום ינחם אותך, מיקרי עמדו מנחמים. וע"ש עוד בענין עמוד המנחמים לגבי יום השביעי.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, הגמרא במסכת מועד קטן (יט, ב) מציינת דזמן סיום השבעה "דאמר רב עמרם אמר רב אבל כיון שעמדו מנחמין מאצלו".

פסק השולחן ערוך (יורה-דעה שצה, א): "כיון שעמדו מנחמים מאצל האבל ביום שביעי מותר בכל דברים שאסור בהם תוך שבעה דמקצת היום ככולו". והעיר הרמ"א (שם): "ובמדינות אלו שאין המנחמין רגילין לבא ביום ז' צריך להמתין עד שעה שרגילין המנחמים לבא בשאר ימים, דהיינו לאחר יציאה מבית הכנסת שרגילין לבא מנחמין כן נראה לי ודלא כמו שרגילין להמתין שעה על היום דאין הדבר תלוי רק בעמידת המנחמין". ומשמע דמקצת היום ככולו, היינו בשעה שיכולים לנחם, וזמן זה הינו רק אחר סיום התפילה.

עפ"ז חידש בשו"ת גבעת שאול (סי' ע) כי כוונתו של הרמ"א הינה שימתין עד זמן סיום התפילה בכל הבתי כנסת הנמצאים בעיר. כלומר הגבעת שאול דייק מהרמ"א דהעיקר קאי על "מבית הכנסת". והעיר כ"כ בנטעי גבריא (אבילות ח"א קלו הערה ג) דזוהו דווקא בזמנם שבכל העיר היו מתפללים באותה שעה, אך בימינו שישנם הרבה זמנים של מנינים, יש לילך ע"פ השעה בה האבל רגיל להתפלל.

אולם החכמת אדם (קסח, א) הבין שדברי הרמ"א קאי על הזמן "שרגילין לבא מנחמין", וזו לשונו: "ביום השביעי כיון שעמדו המנחמים מאצל האבל מותר בכל הדברים שהיה אסור בהם תוך שבעה, דקולא הוא שהקילו חכמים ואמרו מקצת היום ככולו, ל"ש מקצת יום שביעי ל"ש מקצת יום שלשים... ובמדינות אלו שאין המנחמין רגילים לבא ביום שביעי צריך להמתין עד שעה שרגילין המנחמין לבא בשאר הימים, דהיינו לאחר יציאה מבהכ"נ שרגילין לבא מנחמים ולא כאלו שרגילין להמתין שעה על היום שאין הדבר תלוי אלא במנחמים". וע"ע בשו"ת פני יהושע (ב, לט).

ועד שכת"ר רצה להקל לו ברח"ה שיכול לקום יותר מוקדם ויספיק לומר הלל, היה יכול לשאול את שאלתו על כל שבת (דמי שהיום השביעי שלו חל בשבת בבוקר). אלא שכבר כתב בקיצור שו"ע

³¹ וזו לשונו: "ובכתבי הרב הגדול מהר"ר דניאל זצ"ל כתב אם אירע לאבל יום ז' ברח"ה יאמר הלל אחר יציאה מבהכ"נ שאז אינו אבל."

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ידידי הרה"ג ר' אריאל גרף שליט"א השיב, אכן נראה שהמנהג התחיל בגלל תפילת הנץ להקים את האבל לאחר התפילה, אומנם בעיון בסימן שצ"ה ס"א, לקוח מלשונות הגמ' וביאור המפורשים, "כיון שעמדו המנחמים מצל האבל...", שנהגו שדווקא ביום השביעי באו ולא יכול לקום קודם שאז כבר לא אבל וכיצד יבואו לנחמו שכבר קם [שו"ת פני יהושע סימן ל"ט], ואכן מחלוקת בפוסקים ראשונים ואחרונים, האם סגי במקצת הלילה כרמב"ן וכגר"א, והשו"ע לא פוסק כמוהם ומצריך מקצת היום. וברמ"א הוסיף שצריך להמתין עד שעה שרגילים המנחמים לבוא, וזה וודאי ביום, שאחרי שהם יוצאים מבית הכנסת, ולכן המנהג כיום שבדר"כ רק אחרי התפילה בבית האבל רק אז מקימים אותו.

שאלה.

מקצת היום ככולו ביום השביעי כשחל בשבת, ונפק"מ להוציא מאכלים מבית האבלים.

ידוע שנוהגים לא להוציא כלום מבית האבל, ויש אומרים שלא רק אוכל אלא הוא הדין חפצים משום הרוח טומאה כל שבעה. האם ביום השביעי זה גם תלוי גם במקצת היום. וכן כשחל יום השביעי בשבת, ממתי מותר להוציא, הרי לא מקימים האבלים בשבת.

תשובה.

בספר הלכות אבילות השלם פרק יא' הערה כג' כתב בתוך דבריו לגבי מקצת היום ככולו בחל בשבת, גם כשחל יום השביעי בשבת שאין מנחמים, אין מפסיקים את הנהגות השבעה (הנהגות בשבת) אלא לאחר התפילה (שנוהגים בשבת כשם שנוהגים ביום חול שאינו מפסיק משום המנחמים רק אחר התפילה) ולכן אין האבל עולה לתורה בשחרית, אמנם יש מקילים בשבת מיד עם הנץ החמה.

בפני ברוך (סימן כג' אות כח) כתב, אם חל יום השביעי בשבת, מעיקר הדין מותר לו לעלות לתורה, אבל נוהגים שאינו עולה בשחרית אלא במנחה. ואם יש לו חיוב לעלות יש מתירים. עוד כתב (סימן כד' אות ד' עמוד רנט), חל יום השביעי בשבת שאין באים אליו לנחמו, מצד הדין היה צריך להפסיק אבילותו (באותן הדברים הנהגים גם בשבת) מיד אחר הנץ החמה, אלא מכיון שבחול נוהגים להפסיק אחר התפילה, הנהיגו גם בשבת להפסיק אחר התפילה. ומותר ללבוש מיד חלוק מכובס ע"י שילבישו אחר תחילה, ואם אין לו מי שילבש חלוקו, מותר לו ללבוש אע"פ שלא לובשו אחר תחלה.

בציוני הלכה על הלכות אבילות עמוד רמג' האריך בענין מקצת היום, ובעמוד רמה' **מביא ששאלו להגרי"ש אלישיב זצוק"ל**, יום השביעי חל בשבת שכתב הרמ"א שצה' א' שהאבילות היא עד שעה שרגילים המנחמים לבוא בשאר הימים, דהיינו לאחר יציאה מבית הכנסת. כיצד הדין במקום שיש כמה מנינים, באיזה מנין תלוי הדין, האם אפשר אחרי ותיקין. והשיב, הוא קשור למנין שלו כמו שתמיד מתפלל. ואם בתמידות לא מתפלל ותיקין, לא מפסיק אבילותו עד לאחר היציאה מבית הכנסת במנין שלו.

שאלה, האבל לא רגיל להתפלל ותיקין, אולם בשבת זו התפלל ותיקין כדי לסיים האבילות מוקדם יותר, האם יוכל להיחשב לאחר יציאה מבית הכנסת ולעלות לדוכן במנין מאוחר. והשיב, אם הוא בעצמו התפלל בשבת זו במנין ותיקין ודאי פקעה אבילותו לאחר יציאה מבית הכנסת של מנין הויתקין ויכול לעלות לדוכן.³² **בספר פני ברוך** סימן י' הערה סו מביא בשם יוסף דעת סימן שעו' שכתב בתוך דבריו בטעם שאין אומרים הלל גם כשחל יום

הג' ברכות ראשונות ואחרונות] וגם בקשה, עיין שם, וכן פירש המנחת בכורים (על התוספתא שם), [ובחסדי דוד ביאר שכוונת התוספתא ללמדנו שבכל תפילה שאדם יתפלל יקדים שבח לבקשה כמו בשמו"ע, ובחידושי רי"ז הלוי (פ"ג מהלכות חנוכה הל"ו) שביאר את כוונת התוספתא שכל חלקי ההלל מעכבין זה את זה, ואם לא אמר את כל ההלל לא יכול לברך על אמירתה], ולדבריהם אין ראייה לחידושו של המהרש"ם, וכן הכריע לדינא בשו"ת אגרות משה (ח"ג סימן ע) דהרי זמן ההלל הוא כל היום, ואילו זמן תפילה הוא רק עד ד' שעות, ואם כן ודאי שאין קשורים זה לזה, עיין שם.

ויתכן שבענינו גם המהרש"ם מודה שאין זה הפסק, כיון שהניחום וההקמה הוא לצורך אמירת הלל, ועוד שהרי אם לא יקימו את האבל לא יאמרו כלל את ההלל, ואם כן עדיף להפסיק ולהקימו ולומר את ההלל, מאשר לא יאמרו אותו כלל.

ומעשה שהיה בזמן שמרן הגאון הגדול בעל אילת השחר זצ"ל ישב שבעה על אשתו, והיום השביעי היה ראש חודש, והסתפק שאולי כדאי להקימו לאחר שחרית, קודם הלל כדי שיוכל לומר הלל בציבור, וכן סובר הדעת קדושים, ולמעשה נהג, שלא אמר הלל עם הציבור, אלא לאחר התפילה, הלך למנין אחר ושם אמר הלל עם הציבור וגם קיבל עליה לתורה, וכן כתב לנהוג בכל בו על אבילות (עמוד רפ"ג) בשם השאילת שלום (תנינא סימן רח).

ועי' בנתיבות ההלכה (חלק י"ב) בשם מרן הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל שמי שקם מאבילות בב' וה' שיש בהם קריאת התורה לא יצא בקריאת התורה ששמע בזמן שהיה עדיין אבל ואסור בתלמוד תורה וכדי לצאת ידי חובת קריאת התורה ילך לבית כנסת אחרי הקימה מהאבילות וישמע קריאת התורה.

עוד הביא בשם הגאון ר' מנחם מנדל לובין שליט"א שהשיב, בענין קימה מבית האבל ביום שיש הלל או קריאה"ת, ל"א שיקומו קודם לכן ויכולו לומר עולה ולקרא בתורה, דזמן קימה מן האבילות הוא דוקא בזמן יציאה מביהכ"ס כמבואר ברמ"א (יו"ד ס' שצ"ה ס"א) ובמדינות אלו שאין המנחמין רגילין לבא ביום ז', צריך להמתין עד שעה שרגילין המנחמים לבא בשאר ימים, דהיינו לאחר יציאה מבית הכנסת שרגילין לבא מנחמין, כן נראה לי, ודלא כמו שרגילין להמתין שעה על היום, דאין הדבר תלוי רק בעמידת המנחמין. ע"ש, ולא סגי שנחמוהו כבר בני אדם לפני כן.

שאלה.

המנהג להקים ביום השביעי רק אחרי התפילה אם משום ותיקין.

נוהגים שביום השביעי לאבילות, מקימים את האבלים רק אחרי התפילה, האם הטעם שנוהגים לא להקים לפני התפילה בגלל אותם מתפללי ותיקין שאי אפשר להקים לפני התפילה שזה עדיין לילה ולא שייך לומר בזה מקצת היום לפני הנץ. ולכן גם בחל ר"ח ביום השביעי אי אפשר להקים לפני התפילה הגם שלא אומרים הלל בגלל זה אחרי שחרית עם תפילין.

תשובה.

מרן הגאון ר' שרגא שטיינמן שליט"א השיב בכתב ידו, כל זה לא הלכות אלא מנהגים שבכל מדינה אחרת, יש מנהג אשכנז, ופולין, ואונגרי, וירושלים, ועדות המזרח וסוגיהם, וקשה לקבוע בזה מסמרות, ספרי פני ברוך, והספר של הרב ירוב, מביאים מנהג הרבה קהלות.

³² עיין עוד בהערות הגרי"ש אלישיב זצוק"ל על מועד קטן עמוד קלט מה שכב בענין מקצת היום ככולו בשביעי דאבילות, ולגבי חל בשבת.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

משעה שסיימו להתפלל בבתי הכנסת. ולכאורה נפק"מ בשבת, שלא יבואו אליו מנחמים אך בבתי הכנסת עדיין מתפללים. ופסק בקיצור שו"ע (קטז, א) דהזמן הוא אחר שהאנשים יוצאים מבית הכנסת, וזו לשונו: "ובמדינות אלו שאין המנחמין רגילין לבא ביום השביעי צריך להמתין עד שעה שרגילין לבא בשאר הימים, דהיינו לאחר יציאה מבית הכנסת שרגילין לבא מנחמין, וכן אם חל יום שביעי בשבת אזי לאחר יציאה מבית הכנסת שחרית מותר בתלמוד תורה". ולפי זה, מפורש אנו למדים כי לא יכול האבל לקום מהשבעה לפני התפילה (ע"י אשתו או בנו), אלא הקימה הינה בשעה שיכולים מנחמין להגיע אליו לנחמו.

וחזיתי דכתב בשו"ת צור יעקב (סי' קל) בשם המהרש"ם דלא מועיל שינחמו אותו לפני התפילה. וכן נראה גם דעת הגריש"א (קיצור הל' אבילות. שירת-יונה עמוד סג. אשרי האיש יו"ד ח"ב פח, מד). וכן מקובל להורות, דלא מועיל לפני התפילה. וכן פסק בפני ברוך (כד, ד) דגם בשבת מפסיקים את האבילות רק אחר התפילה (אף שלא באים אליו מנחמים). וע"ע בספר צרור החיים (עמוד 78) ובילקוט יוסף (אבילות לד, ז).

אך לא אחד לציין דיש חולק ע"כ, והוא בשו"ת תשובות והנהגות (ה, שט אות לד) שהתיר לנחם לפני התפילה ואז לקום משבעה ואף לטבול קודם התפילה (וכך נהג בעצמו כשקם משבעה בשבת בבוקר, ע"ש. ובסוף דבריו כתב 'ולמעשה צ"ב'. אולם עיין עוד בדבריו בחלק ח סימן סז אות ח שהורה כן למעשה). וכן חזיתי דהתיר בשו"ת מנחת אברהם (ב, כו) והובא גם בנטעי גבריאל (אבילות ח"א קיד, ט) דכשחל יום השביעי בשבת, לטבול בשחרית לפני התפילה. ואף שקטונתי מכל ת"ח אלו, אך לענ"ד יל"ע טובא בהוראה זו.

ואעיר כי בשבת, לפי האשכנזים אין אומרים את הפסוקים שאומרים בימות החול כשקמים מהשבעה אחר התפילה (עיין שו"ת זקן אהרן סי' קב. וע"ע בעיקרי הד"ט או"ח סי' לו אות יט). אך הספרדים אומרים (עיין חזון-עובדיה, אבילות ח"ג עמוד פט). אולם וודאי שהאבל רשאי להגיע בשבת להתפלל בבית הכנסת כנפסק ברמ"א (שצג, ג).

שאלה.

מקצת היום השביעי לדיני קדימה בקדיש, ואמירת תחנון במנחה.

עד כמה שאומרים מקצת היום השביעי ככולו, האם מעתה דינו כדין תוך שלושים לדין קדימה בקדיש, ולדין תחנון במנחה.

תשובה.

הביאור הלכה בסוף סימן קלא' במאמר קדישין מביא את דיני קדימה בסדר חיובי הקדיש, דין שבעה ואח"כ שלושים ואח"כ י"ב חודש. ובתוך דבריו כתב "ואין אומרים מקצת היום ככולו לענין שבעה ושלושים, דאפילו בתפלת המנחה יש לו עדיין זכות של שבעה ושלושים וכו'.

באשי ישראל פרק כה' אות יט' כתב, אין אומרים תחנון בבית האבל כל ימי השבעה ואפילו במנחה של יום השביעי. ובהערה עב' כתב דאף שמקצת היום ככולו, מ"מ לענין תחנון אין לומר גם במנחה.

שאלה.

אם כיתוב המשפט המקום ינחם אתכם בבית האבלים חייב גניזה.

כתבו על דף לצורך המנחמים את המשפט המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים וכו' כדי שידעו היטב את הנוסח שמנחמים בזה את האבלים, האם צריך לגנוז זאת.

השביעי בראש חודש הגם שמקצת היום ככולו, מטעם דהנשמה אוננת כל היום ושייך שפיר לועג לרש. **עכת"ד.**

לכאורה מבואר מדבריו, שהנשמה של הנפטר נמצאת שם כל היום עד הלילה, ולפי"ז יש לעיין האם הרוח טומאה נמצאת שם עד הלילה ולא יוכלו להוציא מאכלים עד הלילה.

מן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכבוד ידו, מקצת היום ככולו הוא לכל הדינים.

גם מי שלא מקימים אותו, הוא מקים עצמו, מחליט שדי לו במקצת היום, וכן בשבת.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א שו"ת אבני דרך השיב, לאחר סיום השבעה: לאחר שקמו האבלים ביום השביעי (בדרך כלל אחרי תפילת שחרית ו"קימה" סמלית), הבית כבר אינו נחשב ל"בית אבל" מבחינה זו. לכן מותר להוציא את האוכל שנשאר ולהשתמש בו כרגיל. וה"ה בשבת, ברגע שחשיב שקמו מיד מותרים להוציא המאכלים (יש שסוברים כשגומרים להתפלל בדעה שרגיל בכל יום/שבת ואכמ"ל).

ואגב, מנהג הספרדים נהוג להוציא מאכלים ומיני מזונות ביום השביעי כדי שציבור המנחמים יברך עליהם לעילוי נשמת הנפטר.

שאלה.

ניחום אבלים לפני התפילה ביום השביעי שחל בשבת.

ביום השביעי שחל בשבת מבואר בהלכה שהאבילות נמשכת עד השעה שרגילים לנחמו. האם אשתו ובניו יכולים לנחמו עוד לפני התפילה, וכך יוכל לצאת מביתו מוקדם בלי דיני אבילות, ואף יוכל ללכת למקוה בשבת בבוקר למי שרגיל בכך.

תשובה.

באשי ישראל פרק יג' הערה לב' כתב, ששמע מהגר"י נויבירט שמותר להיכנס לבית אבל קודם התפילה ולנחמו, ואח"כ ללכת להתפלל בקום אחר, דאין דינו כאמירת שלום אלא עשיית מצוה ששרי. והגר"ח קניבסקי כתב דמסתבר דמותר רק אם פגשו. **בתשובות והנהגות** חלק ח' סימן סז' אות ח' מביא את דברי הרמ"א סימן שצה' ס"ג שכתב שאין המנחמים רגילים לבוא לנחם ביום שביעי של אבילות וע"כ נמשך האבילות ביום ז' עד שעה שרגילים המנחמים לבוא בשאר הימים דהיינו לאחר יציאה מבית הכנסת עכ"ל.

מיהו נראה דכל זה כשלא באים לנחם אותו, שאז כיון שלא ניחמוהו עליו להמשיך האבילות עד הזמן שהיו באים בשאר ימים לנחם אותו שזהו אחרי היציאה מבית הכנסת, אבל אם באו לנחם אותו, תו אין צריך לשער כפי הזמן שהיו באים בשאר הימים לנחמו, אלא כיון שניחמוהו נגמר האבילות.

ולכן אם יום השביעי שלו חל בשבת קודש ורוצה לטבול לבמקוה ביום ז' קודם התפילה יקרא לבני אדם שינחמוהו קודם התפילה (ויאמרו שבת היא מלנחם ונחמה קרובה לבוא) ולכתחילה בעינן שינחמוהו ב' בני אדם (שאז נקרא שרבים ניחמוהו), ובדיעבד די באדם אחד שניחמו.

עיין עוד באריכות בדבריו בתשובות והנהגות ח"ה סימן שט' אות לד.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, מבואר בהלכה שהאבילות נמשכת עד השעה שרגילים לבוא לנחם. האם כשיום השביעי הוא שבת, אשתו ובניו יכולים לנחמו עוד לפני התפילה, וכך יוכל לצאת מביתו מוקדם בלי דיני אבילות, ואף יוכל ללכת למקוה בשבת בבוקר למי שרגיל בכך.

בעבר ציינו לכת"ר (בתשובה בענין הקמת אבל לפני התפילה בשביל שיאמר הלל) דישנה מחלוקת גדולה ממתי האבל רשאי לקום ביום השביעי, האם משעה שלא יבואו עוד מנחמים או

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

תשובה.

בכאיל תערוג על יו"ד עניני אבילות עמוד תנ"ד מובא במנין שבבית רבנו הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל, כשהגרא"א שטראוס היה בשנת אבל ועמו היה אבל נוסף, הרה"ג הרב במנין שבדרון שהוא כהן, חילקו ביניהם את הימים שכל אחד מהם יהיה הש"ץ. כשהרב שבדרון ניגש לעמוד, בדרך כלל היה רבנו מקריא כהנים ופסוקי הברכות כיון שהש"ץ כהן, אבל בשנה ההיא אמר להרב שטראוס שהוא יקריא את הכהנים ופסוקי הברכות, והסביר לו אתה בתוך שנה, וכל מצוה ומצוה שאתה עושה אתה מזכה בזה את הור"ק, ע"כ תיקח מה שאתה יכול.

ידידי הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א סיפר שבזמן שהיה אבל תוך י"ב חודש והתארח אצל רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בסעודות, לא הקפיד רבינו זצוק"ל לתת לו לזמן בברכת המזון הגם שהיה בן בית שם ורבינו קרבו מאד.

ידידי הרה"ג ר' ישראל רוזנטל שליט"א השיב, במשנ"ב (סימן ר"א סק"א) כתב: 'יש מקומות שנוהגין שנותנין לאבל (שעל אביו ואימו כל י"ב חודש) לברך, ודוקא כשכולם שוים דהיינו שכולם אוכלים משלהם, אבל כשאוכל מפייתו של בעל הבית תלוי ברצון בעל הבית למי שירצה יתן, וכל שכן אם רוצה בעצמו לברך'.

וכתב בשער הציון (שם סק"ג) שהוא על פי שאלת יעב"ץ ח"א סימן ע"ד. ובשאלת יעב"ץ שם כתב:

'שאלה: ממלמד שקבל על בעל הבית שלו שהוא אבל ואינו נותן לו שום פעם כוס של ברכת המזון לברך אף כי גם הוא אבל, ועוד שקיי"ל אורח מברך. תשובה: ...ואמנם אשר שאלת שהבעל בית שלך רוצה לברך ברכת המזון בכל פעם אני רואה בעז"ה ופשוט מאד שהדין עימו, ושפיר עבד דמצוה היא לחזר אחר כוס של ברכה אפילו לחוטפה אם אפשר כל הקודם זוכה וק"ל וכ"ש אחר שהוא בעל הבית וגם הוא אבל על אביו, ששלו הוא נוטל וכך יפה לקיים ממנהג אבותינו ז"ל תורה שהאבל מברך. יש לך לידע שבאמת אין דבר זה נזכר בשום אחד מהפוסקים ראשונים ואחרונים ז"ל, ואינו אלא מנהג בעלמא וזכות הוא לסגל מצות ומעשים טובים, ועל ידי זה מתעלה נפש האב בגן עדן ולהקל דנו בי"ב חודש, דברא מזכה אבא בכל מצוה שיעשה כתיקנה'. והאריך שם למצוא מקור למנהג, וכן דן בענין זה שאורח מברך, אם יש לו זכות על בעל הבית.

ועיין בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן ק"ב שמי שאביו טבע במים שאין להם סוף, לא יאמר קדיש כדי שלא יחזיקו את אימו אלמנה, אבל יברך ברכת המזון ויפטיר. ובשבט הלוי ח"ו סימן י"ט הביא שיש שנהגו לזמן שבת לפני היארצייט בסעודה שלישית.

בפני ברוך (סימן לה' אות יח' עמוד שפז') כתב, יש להדר כל י"ב חודש לברך ברכת הזימון שהוא תועלת לנפטר.

ידידי הרה"ג ר' אריאל גרף שליט"א אמר שיש שנוהגים ליתן לנכדים יוצאי יריכו של הנפטר שיזמנו כשהם אורחים וממילא זה מועיל לנשמה כי הם יוצאי יריכו, והם גם מברכים את הבעל הבית כאורח.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, בספרים רבים מופיע כי ישנה מעלה לזמן והוי לתועלת הנפטר, כמובא בשו"ת שבות יעקב (א, קב), וכבר כתב הפתחי תשובה (יורה-דעה שעה, סק"ג): "הסכימו עמו כמה גדולים וכתב דמ"מ יעשו נחת רוח לנשמת המת באופן שלא תבא לתקלה כגון לברך בהמ"ז ולהפטיר ולהתפלל לפרקים", וכוונתו לזימון, דהרי לברך כל אחד מחויב. ועיין במה שהרחיב בזה ביוסף אומץ (עמוד שלא) דהדבר מסייע לעלות המת מהגיהנום, ועיין בשו"ת שאילת יעב"ץ (א, עד). וכ"כ בזה בשו"ת חינוך בית יהודה (סי' צא) דהוי תועלת לנשמה כזממן, וכן איתא בשו"ת מהר"ם שיק (יורה-דעה שסו) ופסק בקיצור שולחן ערוך (רד, ד): "ומכל מקום ישתדלו לעשות נחת-רוח לנשמה להתפלל לפרקים לפני התבה, ולקרוא ההפטרה, ולברך בזמון, ולתן צדקה, וללמוד או לשכור מי שילמד עבורו".

תשובה.

בגנזי הקדש פרק י' עמוד קכח הביא שדעת הגר"ש אלישיב אלישיב זצוק"ל, הנוסח המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים אין לזורקו בבזיון. אע"פ שאין לו שום מקור בקדמונים, מ"מ תיבת המקום היא כינוי לה' ואין לזורקה.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, ראשית יש לציין כי אין זה פסוק, אלא זהו משפט אשר נהגו לאומרו בעת ניחום אבלים (עיין בפרישה יו"ד שצג) והוא יותר ברכה או איחול.

מצד שמות הקודש שחייבים גניזה, הגמרא במסכת שבועות (לה), מפרטת את השמות שחובה לגונזם, ואין כינוי 'המקום' איתא שם. וכ"כ בספר גנזי הקודש (פ"ז) שכינויים כגון 'המקום' אינם חייבים בגניזה (אך נראה דאין לנהוג בהם מנהג ביזיון).

לגבי פסוק מצינו שאין לגרום לו לביזיון, כמבואר בשו"ת פאר הדור לרמב"ם (סי' ז) ונפסק בשולחן ערוך (יו"ד רפג, ד) ועפי"ז הורה המשנה ברורה (כד, סק"ט) שאסור לרקום פסוקים על טלית של מצוה (גם שאינו מזכיר שם) כיוון שנמצא מביא דברי תורה לידי ביזיון כאשר יכניסם למקומות המטונפים. וכן פסק המשנה ברורה (תרלח, סק"ד) כי אסור לכתוב פסוק על פרי ולתלותו בסוכה לנו כי יבוא לידי ביזיון. אך אם הדבר לא יגיע לידי ביזיון התירו כנפסק בלבוש (יו"ד רפג עטרת זהב סעיף ד. הובא בש"ך יו"ד רפג, סק"ו) וכן התיר המשנה ברורה (מ, סק"ג) לכתוב פסוקים בנייר ולתלותן בפתח בית הכנסת.

יתרה מכך מצינו בתוספות (גיטין ו, ב ד"ה 'א"ר יצחק') שהתירו לכתוב באגרת שלומים מילים מפסוק כאשר משמעותם היא בדרך צחות, וכן פסק השולחן ערוך (רפד, ב). אולם הש"ך (רפד, סק"ב) כתב שמשמע מלשון הירושלמי (מגילה ד, ב) שאסור גם בדרך צחות. בשו"ת שבט הלוי (ז, קסז) היקל שאין צריך לגנוז כשמיירי בדרך צחות. ובספר גנזי הקודש (תשובות הגר"ח קניבסקי שאלה סח) העלה דיש להזהר שלא לכתוב פסוק שלם, אפילו שהוא רק דרך צחות.

מדברים אלו נראה לי למימר, דכיוון שאין מיירי אצלנו בפסוק, הדין קל טפי, ואין צריך לגנוזו. אולם יש להשליכו שלא בדרך ביזיון.

לכבוד הגאון שליט"א.

מה אם המילה "המקום", שמכנים בזה את הקב"ה שהוא מקומו של עולם ומתכוונים אליו יתברך, וכי זה לא מספיק סיבה לחייב גניזה

תשובה. יש שביארו כי מנחמים את האבל במילה המקום ומתכוונים להקב"ה (עיין שו"ת ציץ אליעזר יז, ז), אך יש שביארו דאין הכוונה בזה להקב"ה אלא לנפטר, כלומר, מקומו של הנפטר, היינו הישגיו ומקומו הרוחני הרם של הנפטר הוא ינחם אתכם (ספר חיים וחסד פ"י הערה 9 בשם הגר"ע יוסף). כמו כן, ציינתי לכם שהמילה מקום, אינה מהדברים הנצרכים גניזה (אלא שלא ינהג מנהג ביזיון).

ידידי הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א הביא בשם הגאון ר' מנחם מנדל לובין שליט"א, נוסח המקום ינחם אי"צ גניזה מן הדין דגרע משם שלום, ומי שגונז שלום יגנוז גם זה.

שאלה.

זימון ע"י בעל הבית בתוך י"ב חודש על אמו.

האם יש ענין שבעל הבית יעשה זימון במשך כל השנה כדי לעשות עוד מצוה לעילוי נשמה, הגם שתמיד צריך ליתן לאורח לזמן ולברך הבעל הבית.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

למפטיר וע"ש. וע"ש עוד שיזהר לומר מתחלה שעושה מנהג זה בלי נדר כי אם לא יאמר כן יתחייב גם מדין נדר.

בקובץ תשובות ח"ב סימן יז כתב הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שכל השנים עשר חודש משתדלים לעלות למפטיר, וע"ש עוד.

בצינוי הלכה על הלכות אבילות עמוד תנב' מביא את דברי השו"ע (יו"ד שעו' ד' בהג"ה) נהגו להפטיר בנביא ולהתפלל מעריב במוצאי שבתות וכו'. ואמר רבינו הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, מה שנהגו להפטיר בנביא הטעם הוא מפני שיש לו להתפלל לפני העמוד לעילוי נשמת הוריו, והואיל והמנהג שבשבת אין האבל עובר לפני התיבה, לכן עולה למפטיר שע"ז יש לו לכל הפחות את ברכת ההפטרה שמברך לרבים והם עונים אמן והו"ל מעין חזרת הש"ץ.

שאלה. בית כנסת שלא מוכרים העליות מתפלל שם אבל תוך י"ב חודש על אביו, האם חייבים להעלותו למפטיר בכל שבת, והשיב, רצוי שיקבל את המפטיר, אבל אין זה חיוב, רק שרצוי כשאפשר. שאלה. עד כמה צריך לחזר אחר המפטיר, והשיב, אם זה עולה בידו בקלות.

שאלה. ללכת לבית כנסת אחר, והשיב, ודאי שלא, וע"ש עוד. **בחוט שני במהדורה החדשה** (על עניני יו"ד עמוד תקלז') הביא בתחילה את דברי הרמ"א סימן שע"ו ס"ד, נמצא במדרשות לומר קדיש על אב, ע"כ נהגו לומר על אב ואם קדיש בתרא י"ב חודש, וכן נהגו להפטיר ולהתפלל ערבית במוצאי שבתות שהוא הזמן שחוזרין הנשמות לגיהנם, וכשהבן מתפלל ומקדש ברבים פודה אביו ואמו מן הגיהנם.

וכתב ע"ז בחוט שני, מעלה דמפטיר לעילוי נשמה, המקור הוא מהמדרש, והתם מייירי בקטן. ובפשטות משום כן כתוב שהפטיר, ואף שמן הדין קטן נמי עולה למנין שבעה, מ"מ מסתמא לא היו נותנים לו.³⁴

ידיד הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א סיפר שרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שלא מצינו שנהגו כן, כי תמיד יש יא"צ או בר מצוה או חתן ואי"ל ללכת למקום אחר, רק מה שמגיע לו ע"פ דין מקבל, ואמר שרה"י הג"ר בינוש פינקל זצ"ל היה היחיד שטרח לקחת מפטיר כל השנה ולא נוהגים כן, ובודאי שלא להפסיד עבור זה רוב עם.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, ראשית, ישנו עניין ותועלת לנשמה לברך בקול ולזכות את הרבים שיענו אחריו אמן וכ"ש בבית הכנסת (עיין שו"ת חתם-סופר אורח-חיים סי' קנט).

מקור קריאת מפטיר ע"י האבל הוא ע"פ המדרש ממעשה דר"ע שבא המת בחלום ואמר שבשעה שאמר הפטרה הקילו לו מדינה של גהנום (וכן הובא כלבו בשם המדרש. והובא בבית-יוסף יו"ד שעו. וציין בלבוש יו"ד שעו, ד דזה המקור). ופסק זאת הרמ"א (יורה-דעה שעו, ד).

וכ"כ בספר אשי ישראל (לח אות נח) כתב דיש שנהגו שאבל על אב או אם יעלה לתורה למפטיר כל י"ב חודש. ובהערה ציין למטה אפרים (שער ד, ב) וכתב דאף שקדיש אומר רק י"א חודש ואין לומר קדיש בחודש הי"ב, מ"מ להפטיר יכול, וכ"כ גם בשו"ת לבושי מרדכי (תנינא סי' קסד). ובספר שערי הלכה ומנהג (עמוד שפג) כתב דיפטיר י"א חודש.

אולם כשאבל מתארח, אין זה תלוי בו. וראוי לציין דהדברים הובאו במשנה ברורה (רא, סק"א): "יש מקומות שנוהגין שנותנין לאבל [שעל אביו ואמו כל י"ב חודש] לברך ודוקא כשכולם שוים דהיינו שכולם אוכלים משלהם אבל כשאוכל מפתו של בעה"ב תלוי ברצון בעה"ב למי שירצה יתן וכ"ש אם רוצה בעצמו לברך". ועיין בשער הציון שמקור הדברים הם מהשאלת יעב"ץ. והדברים הובאו גם בספר ברכת שם (הל' זימון י, ז) ע"ש ובהערות (434). וכ"פ בספר פני ברוך (לה, יח): "יש להדר כל י"ב חודש לברך ברכת הזימון שהוא תועלת לנפטר". וכן הלשון גם בנטעי גבריאל (אבלות ח"ב סה, טו).

ואסייג דאין לאבל זכות קדימה לכהן, אלא א"כ בעל הבית רוצה לכבדו (פסקי תשובות רא אות ד). ואגב אעיר כי גם ביום היארצייט אם הוא אינו צם, דיש מעלה שיזמן (שערים המצויינים בהלכה מה, סק"ב בשם שו"ת שבות יעקב).

שאלה.

לחזר לקבל מפטיר במשך כל השנה כשהוא אבל.

יש לעיין במנהג לקבל מפטיר בשבת במשך כל השנה שהוא אבל, עד כמה לחזר ולטרוח אח"ז.

תשובה.

באשי ישראל פרק לח' אות נח' כתב, יש שנהגו שאבל על אב או אם יעלה לתורה למפטיר כל י"ב חודש וכו'. ובהערה הביא בשם מטה אפרים דאף שקדיש אומר רק י"א חודש ואין לומר קדיש בחודש הי"ב, מ"מ להפטיר יכול.

עוד הביא דיש שכתבו דאבל בתוך י"ב חודש קודם אף למי שיש לו יארצייט באותו שבוע, וכן דעת הגר"ש דבליצקי זצוק"ל. ורק אם חל היארצייט בשבת עצמה הוא קודם לאבל תוך י"ב חודש. ויש חולקים שאף אם היארצייט באמצע השבוע, הוא קודם לאבל תוך י"ב חודש.

דברי סופרים (קיצור הלכות אבילות פרק סג' עמוד תשנו') כתב, כתב הרמ"א שנהגו האבלים להפטיר בנביא כל י"ב חודש על אביו ועל אמו. ומשמע במהרי"ל שענין ההפטרה בנביא, הוא כדי לומר ברכו. והעיקר הוא בשביל הקטנים שגם הם עולים למפטיר. ולפי"ז משמע שגדול שיכול לעלות לשבעה קרואים אינו צריך לעלות דוקא למפטיר, אלא דכיון שהניחו המפטיר ליתומים קטנים נהגו כבר שגם הגדולים מפטירין.

ובזוהר משמע שעצם קריאת ההפטרה מועלת. ויש ראשונים דמשמע מדבריהם שהתועלת היא במה שמברך ברכה בבית הכנסת בציבור.³³

ובספר בן איש חי כתב וז"ל "אבל בתוך י"ב חודש על אביו ואמו תועיל עליית הבן למפטיר יותר טוב מעליית המשלים, וכ"ש אם הוא מפטיר בקרבנות המוספים, וכ"ש אם הוא מפטיר בזכור ופרה די"ש שהם דאורייתא.

וטוב להקפיד להפטיר בנביא הנכתב דוקא על הקלף.

ולענין עד כמה הוא החיוב להדר אחר המפטיר, מבואר באריכות (בספרו דברי הסופרים על סדר השו"ע) בסימן שע"ו בבית"ל ד"ה

הבית עדיף וקדים לתלמיד חכם, שהת"ח תורתו מכרזת עליו ומגנא אפי' בעדנא דלא עסיק וברא מזכה אבא ואמרינן ליה מהלך אצל הפטרות כלך אצל הויית דאביי ורבא לא כן העני הסזה מן התורה כי אין לחם בביתו לחמה של תורה כי אם קדיש והפטרה ממנו יאכל וכל כי הא עני ועשיר, עני קודם וכו'. מי שבטו ת"ח, הרי מזכה את אביו או אמו כל הזמן בכל התורה שלומד, בכל סוגיא שלומד מזכה את אביו לאין סוף, ומה לו צורך במפטיר, זה שייך לעם הארץ שאין לו משהו אחר לזכות את נשמת הנפטר.

³³ ובהערה הביא שלפי"ז הוא הדין בכל ברכה שמברך בקול בבית הכנסת, וכן בשו"ת חת"ס או"ח סימן קנט' מבואר שיש תועלת במה שמזכה הרבים לענות אמן.

³⁴ **ידיד הרב נובק שליט"א הראני דברים נפלאים בברכי יוסף על** או"ח סימן רפד' דיני קדימה למי לתת את המפטיר בשבת, שכתב בתוך דבריו, כשיש לפניו ת"ח ועם הארץ, ששניהם אבלים ורוצים לזכות את אביהם לעילוי נשמתם, את מי להקדים לעלו למפטיר, וז"ל "ולולי דמסתפינא הו"א דבעלמא כששניהם שוים הת"ח והבעל הבית, בעל

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

וגורם בלבול תפילה להם ולשאר המתפללים ועוד טעמים שכתב מע"כ.

ובסוף דבריו כתב שוב, לכאורה מדברי הפוסקים שדנו בזה איך לחלק הקדישים ע"י גורל וכיו"ב, ויש שנוהגין דכל אבילים אומרים יחד כל הקדישים ועי' מזה בתשו' בנין ציון (ח"א סימן קכ"ב) ולא כתבו לחלק המניינים היכא דאפשר, נראה לכאורה דאין חיוב בזה, ומכש"כ היכא דגורם כמה בעיות שונות כנ"ל, אבל מ"מ אי אפשר לי כעת לומר דבר ברור מפני הטרדות כנ"ל.

בשמעתנתא דמשה על או"ח עמוד שלב' אות טו' מובא דעת הגר"מ פינשטיין זצוק"ל, במקום שיש ב' אבילים בין אם הם ב' אחים בין אם הם מתפללים על אחרים, אין לעשות ב' מנינים אפילו אם המנין השני יתפלל בביהכ"ס, רק יחלקו התפילות ביניהם. דהיינו שביום ראשון יתפלל א' עד לאחר שמונה עשרה והשני אשרי ובא לציון, וביום שני להיפוך. ואם יש ג' אבילים, יתנו להאבל הג' להתפלל מנחה. ואם יש ד' אבילים יתפלל מעריב. ועדיף לעשות כן מליתן לאבל א' להתפלל כל התפילות ביום ראשון ולהשני כל התפילות ביום שני. וע"ש בהערות.

בהליכות שלמה פרק ה' אות א' כתב, מותר לצבור מתפללים להחלק למנינים נפרדים לצורך שני אבילים וכיו"ב, כגון מוסף בשבת שקודם יא"צ, כל שיהא המנין באופן מסודר ומכובד, אר יש להשתדל במדת האפשר שלא לעשות כן, כי ברוב עם הדרת מלך.

בצינוי הלכה (על הלכות אבילות עמוד תעח') מובא שנהוג בבית מדרשו של רבינו (הגר"ש אלישיב זצוק"ל), כשיש ב' חיובים מחלקים את המנין לשניים, המנין הגדול בבית המדרש ומנין קטן בעזרת נשים. והגדילו לעשות בשנת האבל על הרבנית ע"ה שחילקו את המנין לשנים כדי שכל אחד מבניה יתפלל לפני העמוד. ושאלתי לרבינו האם אין בזה חסרון משום ברוב עם הדרת מלך, תשובת רבינו, אפשר לחלק את הציבור לב' מנינים, אין ברוב עם רק בתוספת ציבור גדול. וע"ש עוד בהרחבה.

בספר וישמע משה (ח"ה עמוד דש') שהורה הרב (הגר"ש אלישיב זצוק"ל) לשני אחים אבילים שמתפללים בקביעות באותו ביהמ"ד ואין המקום מספיק רק לאחד להתפלל לפני התיבה, שאין הם צריכים שאחד ילך לחפש מנין בבית כנסת סמוך אלא מספיק שיעשו תורנות ביניהם להתפלל היום אחד ולמחר אחיו. וכן הורה פעם לשני אחים שלומדים בכולל ביחד ומתפללים שם באופן קבוע מנחה וקעת הם צריכים להתפלל לפני העמוד במשך שנה שאינם צריכים ללכת למקום אחר ולחפש מנין אלא יחליפו ביניהם שבוע שבוע. ואכן הוסיף נימוקו כי התפילה בקביעות יותר טובה.

בחוט שני (על יו"ד במהדורה החדשה תשפ"ג, על הלכות אבילות סימן שעו' סעיף ד' עמוד תקלו) כתב, אבילים שעושים מניינים נפרדים כדי להתפלל לפני העמוד, יש בזה הפסדים להציבור, הענין דרוב עם, וגם שמתפללין בחוץ, וכמה הקלות נמשכות מזה, אמנם ברכה שאינה צריכה אין נראה שיהא בזה כיון שמתחילה התחילו בנפרד וחל שני חיובים. ואם התפלל בלחש ביחד ואח"כ נחלקו, בזה יש מקום לדון.

בקונטרס שיח יוסף (שע"י הרה"ג ספטימוס עמוד נד') **כתב בשם הגר"נ קרליץ זצוק"ל**, כשיש מנין גדול ושני אבילים (או יארצייט) אין נכון לחלק המנין לשנים כדי שכל אחד יוכל להיות ש"ץ ולומר כל הקדישים, אלא יתפללו יחד ברוב עם כרגיל ואחד יאמר קדיש בסוף.

בהערה הביא בשם רבינו שאמר עוד, שלא יהי' זה עליוי נשמה לנפטר אם יעשו כן שיפסידו לרבים להתפלל ברוב עם.

עוד הביא, מי שרגיל להתפלל בישיבה ונעשה אבל ואין לו אפשרות להיות שם ש"ץ, לא ילך למקום אחר שהתפילה שם פחות טובה כדי להיות ש"ץ, אלא ימשיך להתפלל בישיבה ויחלק בקדישים.

ובדברי סופרים (קיצור הלכות אבילות פס"ג עמוד תשנו) איתא: כתב הרמ"א שנהגו האבילים להפטיר בנביא כל י"ב חודש על אביו ועל אמו. ומשמע במהרי"ל שענין ההפטרה בנביא, הוא, כדי לומר ברכו. והעיקר הוא בשביל הקטנים שגם הם עולים למפטיר. ולפי"ז משמע שגדול שיכול לעלות לשבעה קרואים אינו צריך לעלות דוקא למפטיר, אלא דכיון שהניחו המפטיר ליתומים קטנים נהגו כבר שגם הגדולים מפטירין.

וכתב בבן איש חי (פרשת תולדות אות כא): "אבל בתוך י"ב חודש על אביו ואמו תועיל עליית הבן למפטיר יותר טוב מעליית המשלים, וכ"ש אם הוא מפטיר בקרבנות המוספים, וכ"ש אם הוא מפטיר בזכור ופרה ד"ש שהם דאורייתא".

וכתב הגריש"א בקובץ תשובות (ב, יז) דכל שנים עשר חודש משתדלים לעלות למפטיר. ובצינוי הלכה (על הלכות אבילות עמוד תנב) מביא את דברי הרמ"א (יו"ד שעו, ד) שנהגו להפטיר בנביא ולהתפלל מעריב במוצאי שבתות. ואמר הגריש"א דמה שנהגו להפטיר בנביא הטעם הוא מפני שיש לו להתפלל לפני העמוד לעילוי נשמת הוריו, והואיל והמנהג שבשבת אין האבל עובר לפני התיבה, לכן עולה למפטיר שע"ז יש לו לכל הפחות את ברכת ההפטרה שמברך לרבים והם עונים אמן והו"ל מעין חזרת הש"ץ.

טעם אחר הבא בילקוט אברהם (יו"ד סי' שעו) דבעל ההפטרה אומר הברכות ובברכות אלו אנו מתפללים על ביאת המשיח ועל החזרת מלכות בית דוד והוי כדוגמת הקדיש.

בחוט שני במהדורה החדשה (על עניני יו"ד עמוד תקלז) הביא את דברי הרמ"א (שעו, ד) שנהגו להפטיר (בכל י"ב חודש), וכתב ע"ז בחוט שני, מעלה דמפטיר לעילוי נשמה, המקור הוא מהמדרש, והתם מיירי בקטן. ובפשטות משום כן כתוב שהפטיר, ואף שמן הדין קטן נמי עולה למנין שבעה, מ"מ מסתמא לא היו נותנים לו.

אולם יש לציין כי בבתי כנסת בהם לא מוכרים עליות, מכבדים את הקהל, ואין הגבאים נותנים לאבל בכל שבת לקרוא את ההפטרה (וכ"ש כשיש בבית כנסת שמחות או אזכרות). ואין לאבל להתעצב חלילה מזה או להתקוטט על כך. וכבר כתב המג"א (נג, סקכ"ו) כי אין להתקוטט על שום מצווה. ועיין בכף החיים (או"ח רפד, סק"ו) דלא יתוטט אף לא בעליה למפטיר בשבת שלפני היאהרצייט. וע"ע בברכי יוסף (רפד, סק"א) ובשו"ת הליכות שבא (אורח-חיים לג). ונראה דעל כך יש לומר את דברי החת"ס (יורה-דעה שמה) שהאומר קדיש שמגיע לחבירו לא הועיל לעצמו ולא הפסיד לחבירו, מפני שהקדיש עולה לנשמת מי ששייך לו הקדיש (ונלענ"ד דה"ה בהפטרה וברכותיה).

וידוע שהגרא"ל שטיינמן אמר כי הוויתור הינו גם לתועלת הנפטר. וכ"כ בספר נטעי גבראל (אבלות ח"ב סה, ט) דיש נוהגים להדר לעלות למפטיר (כל י"א חודש, ויש שסוברים כל י"ב חודש): "ועכ"פ לא יעשה מחלוקת מחמת זה".

שאלה.

לחלק מנין גדול לכמה אבילים בתוך השנה.

כשיש כמה אבילים שבאו להתפלל בבית כנסת, האם זה טוב לכתחילה להוציא חלק מהציבור למנין צדדי עבור אבל נוסף שיכול גם הוא להיות כש"ץ.

תשובה.

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן קכב') כתב בתוך דבריו, ע"ד ד"ת אשר כתב מע"כ, בנדון ארבעה אחים שמתפללים בבית המדרש אחד, והם אבילים ל"ע על אדם, האם מחוייבים לעשות כל אחד ואחד מנין לבד, כי כ"פ ע"י חלוקת המנינים בא לבעיות שונות

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

הגאון הגדול ר' יהודה טשזנר שליט"א בספרו שיח תפילה סימן כ' עמוד תקמה' מאריך לבאר בסדר התפילה שראוי לאבל להתאמץ להיות ש"ץ בימי אבילותו ב"ב חודש.

ובאות ד' כתב, ומה שיש אבילים הנוהגים שכשאין להם מנין להתפלל בו לפני העמוד הם לוקחים אנשים מהמנין הקבוע הקיים ועושים מנין נפרד בחשבם שמוכרחים להתפלל לפני העמוד לעילוי נשמת קרוביהם, זוהי טעות, ואדרבה מפסידים יותר ממה שמרויחים, כי להיות ש"ץ במנין של עשרים איש (לדוגמא) הוא שוה פי כמה מלהיות ש"ץ במנין של עשרה ועדיף להתפלל במנין הגדול ולא להיות ש"ץ תמיד, אלא להתחלק עם האבל השני ולהיות ש"ץ לסירוגין שם, ויש בזה יותר עילוי נשמה בסך הכל, מלהיות ש"ץ תמידי במנין קטן. כי הענין של אינו דומה מרובים העושים את המצוה למועטים העושים את המצוה, אין השכר עולה במקביל, כמו שנאמר איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה, ה"ה במצות, ששכר שנים העושים מצוה ביחד הוא פי אלף מאחד העושה המצוה לבד, ועשרים אנשים העושים המצוה יחד הם פי כמה אלפים מעשר העושים המצוה יחד, ועדיף לקחת חלק קטן עם העשרים מלקחת את שכר של כל העשרה.

עוד האריך אח"כ בסימן כא' באריכות בשאלה אם אבל יכול לחלק מנין לשנים כדי שיוכל להיות ש"ץ ולהתפלל לפני העמוד. ובתוך דבריו כתב.

אולם נראה שאף אם נאמר שהעיקר כהמתירים אבל גם לשיטתם, הם רק אמרו שאין בזה חסרון של מנין רוב עם עם נחלקים לשנים אבל אם יש עוד חסרונות (כדלהלן) בודאי אין לחלק.

ועפ"ר יש הרבה חסרונות בחלוקת מנין.

א. כאשר המנין השני הוא בחדר הסמוך למנין הראשון, מצוי שהמנין השני מפריע לציבור שבמנין הראשון להתפלל (כי סמיכות המנינים מפריע לכוון, ובפרט בתפילת הלחש, כאשר מנין א' מתפלל בלחש והמנין השני מתפללים בקול קטע אחר).

ב. יש מצוה להתפלל במקום קבוע, ואם האבל לוקח את המתפללים ממקומם הקבוע כדי להתפלל במקום אחר, הרי הם מפסידים מעלה חשובה זו בתפילתם.

ג. ואם האנשים האלו הם לומדים במקום ההוא, הם גם מפסידים את הענין החשוב להתפלל במקום שלומדים בו כמבואר בגמ' ברכות.

ד. ולפעמים יוצא מהנהגה זו גם קלקול, וכמו שראיתי, פעם אחת שנקלעתי לאיזה בית מדרש למעריב והיו שם עשרים ושמונה או עשרים ותשע אנשים, ושלושה אנשים רצו להתפלל לפני התיבה. וחילקו את הציבור לשלוש קבוצות, תשעה אנשים בכל קבוצה וקבוצה. א' התפלל בצד אחד של בית המדרש וקבוצה שני' בצד אחר וקבוצה השלישית בפרוזדור והשמש רץ מקבוצה אחת לשני' להצטרף שם למנין כדי שכל אחד יוכל לומר ברכו וקדיש וכו' עם מנין. ולמעשה אף אחד לא התפלל במנין כי בכל קבוצה היו רק תשעה אנשים ורק אמרו את הקדיש וכו' במנין ולא ה' שום תועלת לנפטר מזה, והלואי שלא הזיק לו. וגם כשמחלקים מנין, קורה שלא תמיד ברור שיש שם מנין, ובכל זאת הם מתפללים בנפרד. וכל אחד ידאג לעצמו להתפלל במנין קבוע ומסודר.

ה. אם החדר השני אין בו קדושת בית הכנסת, מפסידים את המעלה להתפלל במקום קדוש.

ו. ואם בחדר השני אין שם ס"ת מפסידים את הענין החשוב להתפלל במקום שיש שם ס"ת, (ע' שו"ת אג"מ המובא בסמוך).

ז. וכן יש ענין חשוב ליפול על אפים בתחנון, ואין נופלים על אפים אלא במקום שיש שם ס"ת.

עוד כתב, ויש שבאים עם טענה שהרי יש מצוה לעשות חסד עם האבל כדי שיוכל להתפלל לפני העמוד ועל כן יש לחלק את המנין. ואמת ונכון שצריך לעשות חסד עם החיים ועם המתים, אולם החסד הוא אם עי"ז יהיה עילוי נשמה לנפטר כאשר בנו מתפלל לפני העמוד, אבל אם אין לו עילוי נשמה מזה, ורק הבן מטעה

בדעת נוטה תפילה (ח"א עמוד רסד') נשאל רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שאלה. הנה מנהג העולם הוא שכאשר יש שני אבילים מחלקים את המנין לשנים, או שמוציאים עשרה אנשים מתוך המנין המרכזי הגדול, כדי לעשות מנין צדדי נוסף לאבל השני, וזאת מתוך כונה טובה כי יש בכך לכאורה בין עשיית חסד עם האבל שחפץ מאד בהיותו חיוב להתפלל במנין נפרד כדי שיוכל להיות ש"ץ, ובין עם נשמת הנפטר. ולדעתי ברור הדבר שמנהג זה הוא שלא כדין ויצא שכרו של האבל בהפסדו, שהלא עי"כ גורם בידיים לבטל את המעלה של ברוב עם הדרת מלך, ובודאי שכלל שהמנין גדול יותר כמו"כ מתקיימת יותר בהידור מעלת ברוב עם הדרת מלך, ואין ספק שיהיה עילוי גדול יותר לנשמת הנפטר, אם לא ינהגו במנהג זה אשר הוא שלא כדין. ובפרט בערים הגדולות שניתן להשיג מנין נפרד בבית הכנסת המרכזי בעיר שבו מתקיימים מנינים רצופים בזה אחר זה, אינני מוצא כל היתר למנהג זה שבו מקלקל לאחרים. ושוב מצאתי שכן פסק בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ד סי' ס"א אות ד' שאין לנהוג כן אף באבילים שאינם אחים וכ"ש שאין לנהוג כן באבילים אחים כי בודאי עדיף להתפלל ברוב עם וכנפסק במ"ב סי' צ' ס"ק כ"ח. תשובה. שמעתי שהחזו"א זצ"ל לא היה מרוצה מזה, אבל אם בתחלת התפילה עשו שני מנינים קשה למחות.

בהערה הביאו עוד שנשאל, האם ראוי לחלק מנין כדי שבעל יא"צ או אבל רח"ל יוכל לומר קדיש או לא, כיון שמפסידים בזה מעלת רוב עם. והשיב ז"ל המנהג להקל ואינו יכון. עכ"ל. וברשימות הוראות החזו"א שבכת"י רבינו שליט"א כתב ז"ל החיובים שיוציאים לאשרי ובא לציון או לעלינו לחדר אחר ועושין עוד מנין כדי לומר קדיש, אמר שלא לעשות כן, דהוי כשני שליח ציבור. מיהו אם נתחלקו מתחילת התפילה לא מיחה. (אע"פ שגם זה אין נכון משום ברוב עם (כמו שכתב המ"ב סימן ק"נ ס"ק ב' דברוב עם הדרת מלך).

באשי ישראל פרק ח' אות ט' כתב, מצוה ללכת בבית הכנסת שיש בו רוב עם. ולכך אם התחילו להתפלל בבית הכנסת ברוב עם, אסור לציבור להתחלק לשני מנינים אפילו כשיש שני אבילים הרוצים לעבור לפני התפילה.

ובהערה הביא בשם תשובות והנהגות ח"א סימן קכז' שבשבת שיש שני חיובים שרוצים להיות ש"ץ למוסף שלא להתחלק לב' מנינים.

עוד הביא ששמע מהגרי"ש אלישיב זצוק"ל, דהחסד שמוכן כל אחד לתת לשני שגם לו יהיה מנין עדיף על ברוב עם.

ובפרק כד' הערה קנח' האריך לגבי אופן שמתחלקים באמצע התפילה לשני חזנים, שיש ש"ץ ראשון עד אשרי ובא לציון, ואח"כ מתחלף ש"ץ אחר מאשרי ובא לציון, למי שייך הקדיש תתקבל, וזה נפק"מ גם בראש חודש.

ובתוך דבריו מביא ששמע מהגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שגם בראש חודש לכתחילה זה שהתפלל שחרית הוא יאמר את הקדיש תתקבל, ורק כשיש ב' אבילים הרוצים להתחלק בתפילה (ולא בראש חודש), אז הש"ץ המתפלל מאשרי ובא לציון יאמר את הקדיש תתקבל.

עיין עוד בקונטרס ווי העמודים וחשוקיהם (קובץ כד' עמוד עד') מה שכתב הגאון הגדול ר' יצחק זילברשטיין שליט"א לגבי שני אבילים במנין ותיקין מה יעשו, ולבסוף דבריו כתב, ולמעשה נראה, שאף שאי אפשר לאסור את חלוקת המנינים, מכל מקום עדיף שלא לחלק את המנין לשנים, ועדיף לחלק את התפילה לכמה חלקים שכל אחד יתפלל חלק מהתפילה, ובפרט שאם אחד רוצה להתפלל לפני העמוד, ולמעשה אינו מתפלל כי רוצה לקיים מצות ברוב עם, בודאי שנשמת אביו או אמו לא יפסידו מכך, וכל התפילה עולה לכל הנשמות של בעלי החיוב שרצו להתפלל לפני העמוד ולא התפללו, מפני שרצו להדר ולקיים מצות ברוב עם.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

שחלוקת הקדישים עלולה להביא לקטטה ומחלוקת, עדיף שיאמרוהו יחד מילה במילה. וע"ש בהערות.

בעת אמירת הקדיש (וכן בתפילה לפני העמוד) יכוון האבל לקדש שמו הגדול יתברך, ובזכות זו ייצל הנפטר מדין גהינם, אבל אין לכוון שעצם האמירה תעשה נחת רוח לנשמה.

בצינוי הלכה (על הלכות אבילות עמוד תעא) **מובא שנשאל הגרי"ש אלישיב זצוק"ל**, האם עדיף להימנע מלומר קדיש כשיש אחר האומר קדיש, תשובת רבינו, המנהג הוא שאומרים כמה אנשים ביחד. אצל הספרדים כל מתפללי בית הכנסת אומרים קדיש ביחד. וכן נהג רבינו, שהיה אומר קדיש יחד עם עוד אחרים האומרים קדיש וכו'.

אמר רבינו, כשיש יארציט, המנהג הוא שהקדיש שלאחר עלינו לשבח אומר בעל היארציט לבדו. (כן כתב בבה"ל סימן קלב' מאמר קדישין, אך עתה נשתרבו המנהג שאין ליארציט רק הקדיש של עלינו).

שאלה. האם אבל תוך י"ב חודש אומר קדיש שלאחר עלינו יחד עם אבל תוך שלושים. תשובת רבינו, רק הבן שלושים יאמר לחוד.

שאלה. בבית כנסת שאומרים כולם, אף מי שאינו חיוב, קדיש יחד לאחר עלינו לשבח ולא מניחים לאבל תוך שלושים לומר לבד, האם רשאי לומר עמו אף מי שידוע הדין כיון שבלא"ה הוא כבר מפריע. תשובת רבינו, אלו שאומרים איתו עושים שלא כדיו, ואין להצטרף אליהם.

שאלה. איך הדין כשיש כמה בני ל', האם כיון שהם כבר אומרים ביחד יכול אף מי שאינו בן ל' לומר עמם. תשובת רבינו, לא. וע"ש עוד.

באשרי האיש (על יו"ד פרק פח' אות מא עמוד שח') מובא שבבית מדרשו של רבינו (הגרי"ש אלישיב זצוק"ל), המנהג משנים קדמוניות שאומרים כמה וכמה מתפללים קדיש ביחד, למעט מתפלל שיש לו יארציט שאומר קדיש אחד לאחר עלינו לשבח לבדו. ולענין אם ראוי לשנות ולהנהיג שיחלקו אמירת הקדישים, אמר רבינו בעבר, שמעיקר הדין היה ראוי לנהוג כך, אולם לא די בכך שיחלקו אמירת הקדישים בין האבלים, אלא שיש צורך לחלק הקדישים כפי דרגת חיובם, דהיינו שהמתפלל בעל החיוב היותר קודם, יאמר את הקדיש הראשון לפי סדר חשיבותו. ויש להוסיף, שבפעם אחרת כשנשאל רבינו בכגון דא, אמר, כי מכיון שהמנהג כיום שהכל אומרים קדיש ביחד, יתכן ובהצעה זו יש משום שינוי המנהג.

בחוט שני (במהדורה החדשה על יו"ד סימן שע"ו סעיף ד' עמוד תקלו) כתב, בקדיש איכא חסרון בשנים האומרים יחד, משום דתרי קלי לא משתמע, דצריך שיהא בצורה של אמירה ועניה על זה, וכאן שומעין בלבול קולות וכו', ואם בלא"ה שנים אומרים אין מגרע מה שיאמר ג', אלא השאלה אם מרויח. ולומר קדיש ביחד נמי כתב הרעק"א שהקל אחר מגיפה שהיתה ר"ל והיו הרבה אבילים.

בהליכות שלמה על תפלה פרק יח' אות טו' כתב, מי שלא השאיר אחריו בנים כי אם בנות, מתפלל בן בתו לפני התיבה בשנת האבילות, ואף אם יש אבל בבית הכנסת חולק עמו

את עצמו. אז שוב החדד הוא להסביר לו מה היא טובת הנפטר באמת. וע"ש עוד בדבריו.

הרה"ג ר' יהודה אריה דינר שליט"א בקונטרס דרכי יוסף צבי ומים חיים על עניני אבילות כתב, שאלה: כשיש עשרים אנשים בשבעה, האם יש מעלה לחלקם לשני מניינים, שכל אָבֵל יתפלל לפני העמוד או כיון שסו"ס זה לצורך אותו נפטר אין הבדל? תשובה: יש סוברים שעדיף לעשות מנין אחד גדול ביחד ("אגרות משה" יו"ד ד' ס"א, הגר"ע אויערבך שליט"א בשם אביו הגרש"ז אויערבך זצ"ל), ויש נוהגים לחלקם לשני מניינים שכל אָבֵל רוצה לקיים כיבוד אב (הגר"ח קניבסקי שליט"א שיש נוהגים כן).

עיין עוד בספר הגיוני הפרשה על חומש שמות עמוד שלה' שהאר"ר בענין חלוקת המתפללים לשני מניינים עבור שני אבילים. **ועיין עוד בספר פסקי תשובות** סימן קלב' אות כח.³⁵

שאלה.

אמירת קדיש ביחד ע"י כמה אבילים.

עיון במנהגים השונים בענין אמירת קדיש ע"י כמה אבילים ביחד, או דוקא שלא ביחד.

תשובה.

עיין בקיצור דברי סופרים על הלכות אבילות פרק נה אות מב' במנהגים לגבי אמירת קדיש אם יאמרו ביחד או לא. ובהמשך דבריו סדר קדימה בקדישים.

פני ברוך (סימן לד' אות לז') כתב, נוהגים עתה ברוב בתי כנסיות כשיש כמה אבילים אומרים קדיש כאחד, ואין מדקדקים אם אחד יותר חיוב מהשני, ואפילו מי שנשכר לומר קדיש אומר ביחד עם האבילים, ויש מערערים ע"ז, ויש מקומות שנוהגים שכל הקדישים אומרים כולם כאחד, ורק הקדיש שאחר עלינו אומר הבעל חיוב לבד.

במקומות שנוהגים שכתה אנשים אומרים קדיש כאחד, צריכים להיזהר שיאמרו יחד מילה במילה, ואם אחד מקדים את חבירו, אם השני סיים בתוך כדי דיבור לחבירו יענה אמן עם הראשון ויעלה לכולם או ימתין מלענות אמן עד האחרון. ואם יש הפסק ביניהם, יענה אמן אחר כל אחד ואחד.

באשי ישראל (פרק טו' אות לז') כתב, לכתחילה טוב שבעלי החיוב באמירת קדיש יתחלקו ביניהם ויאמרו את הקדיש כל אחד בפני עצמו ולא יאמרוהו כולם ביחד.

ובמקום שנהגו שכל בעלי החיוב אומרים קדיש ביחד, יקפידו לאמרו ביחד מילה במילה, כדי שהציבור יוכלו לכוון בשמיעת הקדיש ולענות כדיו.

ומכל מקום אם לא סיימו ביחד, אם גמרו בתוך כדי דיבור, יכולים לענות אמן אחרי הראשון או אחרי האחרון, ואם היה ביניהם יותר מכדי דיבור, יענו אמן על שניהם. וע"ש בכל הערות.

בתפלה כהלכתה (פרק כד' אות נח) כתב, ברוב בתי הכנסת נהוג שכל האבילים אומרים את הקדיש יחד, אולם יש פוסקים שהכריעו שיאמרו רק אחד מהם עפ"י סדר הקדימה כדלהלן. במקומות

³⁵ הגאון ר' אשר וייס שליט"א (במנחת אשר כללי המצות עמוד רמ') גם כתב בענין לחלק לשני מניינים, שלענ"ד נראה עוד דכאשר כולם מתפללים באותו עת ובפומבי גדול אף אם יחלקו לשני מניינים מ"מ הוי ברב עם הדרת מלך דמה לן אם מתפללים בחדר אחד או בשני חדרים, ואטו מביאי הבכורים עמדו כולם תוך ד' אמות ובאו כולם בקרן אחד, אלא כל שנעשה בכנופיא ובפרסום הוי כבוד מלכות וברב עם הדרת מלך. ולהלכה נראה, פוק חזי מאי עמא דבר וכבר נהגו לחלק וכך אני מורה. עכ"ד.

ולא נתבאר לי כ"כ דבריו, דמה הראיה מביכורים, שם אכן רואין ציבור ענק שהולכים ביחד בשורה ארוכה, ואין הכא נמי אם יש קבוצה שלא

רואים אותה ביחד עם הציבור, חסר ברוב עם. וכך לגבי עשיית שני מניינים, באופן שכל מנין בחדר צדדי מה לי שמתפללים באותו זמן, ודאי חסר ברוב עם שאינם בחדר אחד בציבור גדול.

וכי לגבי קריאת המגילה נאמר שאם יש כמה מניינים בכמה חדרים כולם נקראים ברוב עם כי כולם קוראים המגילה באותה העת, לא מסתבר, ובדאי שראוי כמה שיותר שכולם יהיו בחדר אחד, וכך לגבי מנין שדאינו דומה מאה אנשים לכמה מניינים נפרדים.

ולא עוד שע"י חלוקת המנין לשנים, מפסיד חלק מעניית הציבור שלא עונים אמן על ברכתו.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ש"ע ס' כו). וגם בזה יש קדימה לקבועים במניין (עיין באלף המגן סוף שער ד. ובביאור הלכה ס' קלב).

ויש לזכור כי הקדיש ניתן למי שעדיין לא אמר כשחילקו. ואם כמה אמרו שחרית, מי שלא קיבל יאמר במנחה וכדו' (כמבואר בביאור הלכה ס' קלב).

אגב, במקום שמחלקים את הקדישים, אם ישנם הרבה אבילים בתפילת שחרית, ולא ניתן לתת לכולם לומר, אזי יחלקו בין האבילים גם התפילה, אחד יתפלל עד חזרת הש"ץ, ואחד מחזרת הש"ץ עד אשרי, ואחד מאשרי לסוף התפילה (שלחן הטהור קלב, ז). ועדיף שלא לחלק את התפילות לשלושה חזנים (עיין גשר החיים ל, ח אות

והעיקר שלא יעשו מחלוקת דהקדיש נועד לקדש שם שמים ובמריבות מחללים שם שמים (עיין משנה ברורה נג, סקס"א וסקס"ה. קיצור שו"ע כו, יח. גשר החיים פ"י סקי"ג).

שאלה.

להוציא בסיום התפילה עשרה אנשים לפני עלינו לשבח למקום אחר כדי לומר קדיש לבד.

האם טוב לעשות שיצאו לפני עלינו לשבח החוצה ויתחלקו כמה האבילים לאמירת הקדיש בנפרד.

תשובה.

מן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, יש מקומות שעושים כן. אבל זה סותר לכלל שברוב עם הדרת מלך. הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, מה שמצינו שיש שהתירו לפצל ממנין לשניים (עיין למשל שו"ת אפרקסטא דעניא ס' ל. שו"ת מקור חיים ס' ג) ע"פ החלטת המרא דאתרא, זהו מתחילת התפילה, ולא בסיומה. ולא אכחד לציין כי ראיתי בשו"ת בית שערים (אורח-חיים ס' מא) דבתפילת שחרית רשאי לילך עם עשרה אנשים אחר שסיים הש"ץ חזרת הש"ץ, בשביל לומר שם מאשרי ובא לציון ועד הסוף. ואעיר כי לא ראיתי שנוהגים כן. וה"ה גם אין לצאת בעלינו לשבח ולעשות מניין כנלענ"ד. ואגב, רבים ציינו דאין ראוי לפצל את המניין כלל (עיין שו"ת אגרות משה יו"ד ד, סא אות ד. שו"ת תשובות והנהגות א, קכז).

ידידי הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א בקונטרס שר חמישים עמוד תפד' כתב בתוך דבריו, ושמעתי שמרן הגר"ג קרליץ זצ"ל בביהכנ"ס ברמת אהרן לא התיר אפי' ב' אבילים בביהכנ"ס להוציא מנין לחוץ לקדיש שמבטל ברוב עם, וכן נראה בכל נידון הפוסקים בקדימה בקדיש שלא העלו צד כזה ועי' בדעת נוטה עיני קדיש ס' תקכ"ג ד"א דברוב עם עדיף ויעשו גורל אבל העולם אין נוהגים כן.

וברשימות רבינו בקונטרס הזכרונות ממרן החזו"א ס' ח' אות פ"א כתב דהחזו"א לא הסכים כשיש ב' חיובים שיוציאו מנין לחדר אחר לאשרי ובא לציון או לקדיש אחרי עלינו אבל לא מיחה אם חילקו המנין בתחילת התפילה אע"פ שגם זה אינו נכון משום ברוב עם הדרת מלך וכמבואר במשנ"ב ס' ק"ב סק"ב דאם יכולין להתפלל במנין א' אין לחלקו לב' מנינים ובשעה"צ סק"ג כ' הטעם משום ברוב עם הדרת מלך ועי' בדעת נוטה ח"א תפילה ס' ס"ד דהחזו"א לא היה מרוצה מהעושים כן אבל קשה למחות בידם וע"ש הערה נ"ח דהמנהג להקל אבל אינו נכון כל כך. ובמנהגי בית הכנסת חזון איש פ"ב הערה ל"א ביאר רבינו שנוהגים להקל בזה כדי למנוע מחלוקות.

עיין באריכות בספר דברות מרדכי על קדיש יתום סימן א' וסימן ב' מה שהאריך בכל השיטות בענין אמירת קדיש יתום ע"י כמה

בתפלות, אבל קדיש אין נכון לומר אם אביו ואמו בחיים, אף שמוחלים לו.

ובהערה בארחות הלכה הביאו לגבי אופן חלוקתם, שהורה פעם שיתפלל האביל ב' שבועות והנכד שבוע אחד, ובפעם אחרת שהיו ב' אבילים ונכד, ולהאבילים היו עוד אחים ואילו הנכד לא הי' מי שיתפלל מלבדו, הורה שיחלקו בשוה. ואף אם רוצה למחול להם, הורה שאין שומעין לו, הואיל ומבלעדיו אין מי שמתפלל לעילוי נשמת המת ההוא. וכשהיו ד' אבילים ורק שנים מהם עברו לפני התיבה (מפני שלא היו האחרים רגילים לנוסח הצבור), הורה שבחלוקת הקדישים ביניהם יטלו השנים הנותרים קדיש אחד יותר.

ויציין שאחד התלמידים שהיה בתוך שנת אבילות ומפני שהיו שאר חיובים לא שימש כמעט כש"צ וגם לא אמר קדישים, ביקש רשות לומר קדיש דרבנן לאחר שיעורו של רבינו בישיבה, ולא הסכים לכך, ואמר שאע"פ שבשיעור בע"ב שלו הוא עצמו אומר קדיש לאחר הלימוד, מ"מ בישיבה לא ניחא ליה.

שאלה.

עיון במקומות שנוהגים אמירת קדיש רק ע"י אחד.

יש בתי כנסיות שלא אומרים קדיש כל האבילים ביחד אלא מחלקים את הקדישים בין האבילים. ומצוי בליל שבת שאין מספיק קדישים לחלק בין כל האבילים מה נכון לעשות הטוב ביותר.

תשובה.

בקונטרס שיח יוסף (שע"י הרה"ג ספטימוס עמוד לא) מביא בשם הגר"ג קרליץ זצוק"ל, מי שרוצה לומר קדיש לעילוי נשמת מי שהוא ולא היה לו אפשרות לומר קדיש במנין הציבור, ורוצה לומר אחר התפילה פרק תהילים וקדיש אחד, אפשר להצטרף אליו. ובהערה הביא שפעם אחרת אמר לו רבינו, שאינו נכון לאסוף עשרה סתם כדי לומר קדיש, ומ"מ מי שעשה כן צריך לענות אחריו אמר, ואפילו עשה כן שלא על דעת הציבור.

עוד כתב (עמוד נה'), כשיש כמה אבילים בבית הכנסת, ומחלקים את הקדישים, אין נכון לאסוף אחרי התפילה עשרה כדי לומר פרק תהילים ועוד קדיש, משום שאין מרבים בקדישים רק כפי התקנה. ובהערה כתב שבעובדא זו כמדומה שהיה די לכל אבל לומר עכ"פ קדיש אחד והאביל רצה להוסיף.

עוד כתב, (שם עמוד נה') בענין הקדיש שלפני התפילה, אמר רבינו (הגר"ג קרליץ) שהיו שני מנהגים, יש שאמרו קדיש דרבנן אחרי ברייתא דרבי ישמעאל, ויש שאמרו קדיש אחרי מזמור שיר חנוכה, אבל לא שניהם יחד, אח"כ נשתרבר לומר ב' קדישים בלי מקור.

ולמעשה אם יש אבל אחד והוא אומר ב' קדישין לפני התפילה הנח לו ואין למחות בידו. אך אם הוא שואל יש להורות לו שיאמר רק קדיש אחד. אולם כשיש שני אבילים (או אחד אבל וא' יארציט), יכולים לומר כל א' קדיש א' לפני התפילה.

מן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, א. אם אין מספיק קדישים לכולם, מתחלקים בתורנות. וכל זה אם הם שווים בחיובים. אבל יש פעמים שחיובם שונה, ועל זה כתב המשנה ברורה מאמר קדישין בסוף סימן קלא.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, דבר זה מצוי בבתי כנסיות רבים (המחלקים את הקדישים), גם בתפילת מנחה וערבית ביום חול, ובשביל זה ישנו סדר קדימויות מי אומר קדיש הח"ח לא טרח לחינם לכתוב את קונטרס הקדישין (עיין בס' קלב). ובעבר דבר זה היה מקובל מאוד שרק אחד אומר קדיש (עיין בשו"ת מהר"ם מינץ ס' פ. בשו"ת כנסת יחזקאל ס' מה ועוד). וכן במה שמצינו בפוסקים דיני קדימה בקדיש, מוכח שהיה נהוג (עיין מג"א קלב, סק"ב. חיי אדם כלל לב. קיצור

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

אבלים, ובענין להוציא מחדר לחדר בסוף התפילה כדי שכולם יוכלו לומר קדיש.

שאלה.

להוסיף בליל שבת קדיש אחרי השיעור בין קבלת שבת למעריב.

באחד הבתי כנסיות שקשה לתת קדיש לכולם, התחיל אחד האבלים להנהיג שאחרי השיעור בליל שבת בין קבלת שבת למעריב, הוא אמר קדיש דרבנן, וכך עוד אבל יכל לומר קדיש. האם שפיר למעבד כן להתחיל להמציא מקומות חדשים לומר קדיש, שהרי לא מקובל בישיבות ובתי כנסיות של אברכים לומר קדיש דרבנן, ואולי יש בזה טירחא דציבורא שמוסיף עוד קדישים.

תשובה.

מן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, בישיבות זה לא מקובל, אבל בבתי כנסיות זה מקובל כיוון שמפורש בהלכה שיש לומר כן. וכן אחרי קריאת התורה אומרים בבתי כנסיות במקום שמקפידים על תרי קלי לא משתמעי ומחפשים פתרונות לומר קדישים לכולם.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, הדבר מקובל בבתי כנסת ספרדיים. בדבר כזה יש הכוח למרא דאתרא להחליט. וכתב בספר פני ברוך (לד, מז): "הרשות לכל האבלים הנידחים מאמירת קדיש ובכללם האורחים, להוסיף מזמורי תהלים אחר התפילה או קודם התפילה ולומר קדיש". וחזיתי כי בשו"ת ברכה לחיד"א (ס' שנו) איתא דטוב לומר קדיש על פסוקי תהלים דהוא מגן מפני המזיקין.

ומצאתי בשו"ת דבר שמואל לגר"ש (אבוהב ס' קפג) שכתב: "משום טורח ציבור נתקנה הסכמה אחת בקהילתנו פ"ה ק"ק ת"ת שבתפילת ערבית דווקא לא יוכלו לומר בסופה כי אם שלשה מזמורים לג' אבלים. ומה נועיל כי נפגע בהם ולצווח ככרוכיא."

שאלה.

אם יש עדיפות איזה קדיש לבחור כשאומר לבד.

בשאר התפלות, האם יש חשיבות לומר קדיש דרבנן יותר משאר קדישים, או הקדיש של עלינו לשבח.

תשובה

מן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, בסימן נה סעיף קטן ה כתב המשנה ברורה שאין לפחות משבעה קדישים. ומונה שם קדיש שאחרי עלינו, עיין שם. העיקר חשוב שלא תהיה מחלוקת ועל פי דין אם אין מספיק לכולם פטור מלומר קדיש ואין שום חיוב לחפש בית כנסת אחר. במשנת הגרי"ש (על אבלות עמוד נ') כתב, לאחר תפילת שחרית, כשיש לאבל אפשרות לבחור איזה קדיש יאמר, יבחר קדיש דרבנן שזהו הקדיש המובחר.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, לפי האר"י הקדיש שאחר פיתום הקטורת קודם עלינו הוא מועיל לנשמת המת (הובא בכף החיים נה, סק"כ) וכך נוהגים הספרדים. ואילו לפי האשכנזים, כתב הרמ"א (קלב, ב) קדיש יתום הוא הקדיש שאחר עלינו לשבח (ועיין בזה בסידור יעב"ץ. מטה-אפרים שער ד, ז. קיצור שו"ע כו, יט) וממילא הקדיש אחר עלינו לשבח הוא יותר חשוב ליתום מקדיש דרבנן. ובכלל קדיש דרבנן נתקן במקורו לשליח צבור (עיין באבודרהם) וכיום אבלים אומרים אותו (ועיין בזה בדברי-סופרים השלם שנו, סקמ"ט).³⁶ ואגב, ציין בספר פני ברוך (לד, לז): "יש מקומות שנוהגים שכל הקדישים אומרים כולם כאחד, ורק הקדיש שאחר עלינו אומר הבעל חיוב לבד". אך יש חולקים על דברנו, הגרי"ש סבר שכאשר יש לאבל אפשרות לבחור איזה קדיש לומר, דיבחר קדיש דרבנן דהוא המובחר (ספר קיצור הלכות אבלות ישראלזון. חוקי החיים שנו, נד).

אולם יש לדעת שגם שאומרים קדיש, עיקר הכוונה איננה להגן על המת או לעשות נח"ר לנשמה, אלא העיקר שיש לכוון הוא לקדש שמו יתברך (עיין פני ברוך לד, לג ובמקורות לכך) וזכות זו של המת שמתקדש כעת שם שמים, מועילה לו.

שאלה.

להדליק את הנרות שלפני העמוד בבית הכנסת בהיותו ש"ץ ב"ב חודש.

שאלה. אם יש ענין לאבל כשניגש להיות ש"ץ במשך השנה להדליק את האור החשמלי ליד העמוד של החזן במקום נר נשמה, מצד כבוד את ה' באורים, במקום שלא רגילים תמיד להדליק, כי זה לא מאיר אלא ב' נורות קטנים וכדומה.³⁷

ש. בבית רבינו שליט"א נוהגים לעשות מנינים לתפילה, האם נוהגים שם להדליק נרות לפני העמוד של החזן או מכיון שזה מקום עראי לא צריך להדליק נרות ליד החזן ודי באור שיש בחדר. ת. הרוצה מדליק. ש. האם יש ענין להדליק דוקא נרות לפני החזן בבית הכנסת, או שאפשר להדליק גם מנורות של חשמל יפים לכבוד. ת. יש.

ש. הרב שליט"א כתב לי שהטעם שנוהגים להדליק ב' נרות לפני החזן בכל תפילה, שני עדים. מה הענין בשני עדים. ת. ע"פ שני עדים יקום דבר.

ש. הרב שליט"א כתב לי שהטעם שנוהגים להדליק נרות ליד החזן הגם שכבר יש אור בבית כנסת, מצד על פי שני עדים יקום דבר. לפ"ז יש לעיין כיצד הדין באופן שהדליקו ב' נרות בתחילת התפילה ואח"כ נגמר השמן בנר אחד, האם כשיש אפשרות צריך לחזור להדליק שוב כדי שכל התפילה יאיר ב' נרות. ת. לא נהוג.

ש. האם צריך לפני שבת להכין לפני החזן נרות שידלקו שם במשך כל התפלות של השבת בבית הכנסת. ת. כן.

ש. נוהגים בבתי כנסיות להדליק נרות לפני העמוד של החזן לפני כל תפילה האם במנין של סליחות בחצות לילה גם צריך להדליק נרות. ת. ראוי.

³⁶ ולכן רבים תיקנו שיכול לאומרו גם מי ששני הוריו בחיים (פתחי-תשובה יו"ד שנו, סק"ד. גשר החיים ל, ט אות ג. שו"ת שבט הלוי ז, יז. שו"ת ציץ אליעזר ז, מט פ"ו אות ד). ולכן גם בזמן שהאבל בהפסקה מקדיש, יכול הוא לומר קדיש דרבנן.

³⁷ על עצם הדלקת נר בבית הכנסת, כתב השו"ע בסימן קנ"א סעיף ט' כתב "ונוהגין להדליק בהם נרות לכבוד". וכתב שם המ"ב שם ס"ק כז', ונהגו להדליק קודם שיכנס אדם להתפלל, משום דאמרין בגמ' מקום שמתפללין בו בעשרה, קדמה שיכנה אותו, ועוד, שכן היו עושין במקדש.

וע"ש במ"ב דרשו מה שכתבו בענין הדלקת נרות שלפני הש"ץ בנר חשמל.

נביא מה ששאלתי פעם לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, ועיין עוד מה שהבאנו בזה בשו"ת על הלכות שבת סימן רעו.

ש. נוהגים להדליק ב' נרות לפני הש"ץ בבית הכנסת לפני התפילה. מדוע דוקא ב' נרות. ת. שני עדים.

ש. רבנים שליט"א שעורכים מנין בביתם האם צריך להדליק שם נרות לפני החזן, או שהדין להדליק נרות לכבוד הש"י זה רק בבית הכנסת. ת. כן.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

תשובה.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, בספר רוח חיים (סי' שסז) כתב ע"פ המעבר יבוק (מאמר שפת-אמת פט"ו) והובא בספר טוב לכת (יורה-דעה שסד) כי יש עניין להדליק נר בבית הכנסת בשנה הראשונה שכן הנשמה נהנית מזה והוא בכלל כבוד המתים. ובספר יפה ללב (ח"ה סי' שצה) דהנר נועד להיות זכרון הנפטר לנגד עיניו. ובשו"ת בצל החכמה (ד, כט) כתב כי עיקר חשיבות ההדלקה לטובת הנשמה הוא בבית הכנסת, ועיין במה שהאריכו בזה בשו"ת תורה לשמה (תקכ) ובשו"ת חתם סופר (ו, כז).

ואף שמצינו כי מעיקרא אין להדליק נר חשמלי במקום נר נשמה, והכי איתא בשו"ת דבר הלכה קלצין (סי' לו) ובשו"ת משנה הלכות (ה, ע), רבים העלו דיכולים לצאת בנר חשמלי שמדליקין לו נר נשמה, כפי שיש שהתירו לנר שבת כמובא בשו"ת בית יצחק (יורה-דעה א, קב) והכי העלו במועד לכל חי (סי' יג), בשו"ת ירושת הפלטה (סי' ו) ובשו"ת משפטי עוזיאל (מהדו"ת או"ח כג). וכ"ש במקום שזה המיוחד לנר זה יש מקום להקל (ועיין בנטעי גבריאל אבילות עה, ח).

וממילא אם אין שם נרות להדליק לעילוי נשמת, יכול להדליק את הנר חשמלי.

שאלה.

אם לוותר על המעלה להתפלל ביום שישי מנחה גדולה ולקבל שבת מוקדם כדי להיות ש"ץ בשנת האבל, או שאינו מחוייב.

אני בדרך כלל בס"ד מתפלל ביום שישי מנחה גדולה כדי להספיק לקבל שבת מוקדם מבעוד יום כארבעים דקות לפני השקיעה עם כל אנשי הבית.

אולם עתה שאני באבילות ועלי להיות ש"ץ במנחה, אין לי במנין הקבוע את העמוד כי זה תפוס לאחר, כמה צריך לחפש בתי כנסיות אחרים אולי שם ימצא מנחה גדולה.

באופן שלא מוצא מנחה גדולה כי אם מנחה קטנה סמוך מאד לשבת, באופן שודאי לא יוכל לקבל שבת מוקדם, ויגרם שיאמר קבלת שבת רק סמוך לשקיעה מה עליו לעשות.³⁸

תשובה.

במאיר עוז ח"ה על סימן קנא' סעיף ט' האריך בענין נר חשמלי, ובעמוד תקפא' כתב, ושאלתי למו"ר הגר"ח שליט"א ואמר לי שר חשמל עדיף כיון שמאיר חזק יותר אך פעם אחרת כשדיברתי עמו בזה צידד שיש מקום להחמיר להדליק דוקא נר וצ"ע

בכל בו ליאריצייט ח"א עמוד 413 כתב, מנהג טוב להדליק הנרות שעל העמוד בבית הכנסת ביום היאהצ"ט. וע"ש בהערה מה שהביא ע"פ הפסוק בישעי' כ"ד ט"ו על כן בארים כבדו ה'.

עיין עוד בשו"ת ישיב משה חלק מד' סימן יד' ואילך מה שהרחיב בענין הדלקת נרות בבית הכנסת בכלל, ובסימן יז' מה שהאריך בענין נר חשמלי.

עיין בדברי סופרים קיצור הלכות אבילות פרק ס' מה שכתב בענין נר נשמה, ומה שכתב בענין הנאה מנר יאריצייט.

עיין עוד בספר פני ברוך סימן לט אות טו' בענין נר נשמה ביאריצייט.

³⁸ **בספר אשיח בפיקודין עמוד רפ' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלה.** מי שהוא חיוב והוא מתקשה להתפלל כש"ץ. תשובה. אין חיוב להיות ש"ץ צריך לתת לו קדיש. א' (א"ה עיי' מ"ב סי' קל"ב סק"י).

בספר שמענו כן ראינו ח"א עמוד ק' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלה. ראיתי שהרבה פעמים בפרט במנחה ומערב שיש רק קדיש אחד מוציאים אנשים מחוץ לבית הכנסת ועושים מנין במרפסת,

בהליכות שלמה (תפילה פרק יח' אות כד' עמוד רל') כתב, אם אינו יכול לעבור לפני התיבה בשנת האבילות במקום תפלתו הקבוע אינו צריך לשנות מקומו ולחזר אחרי מקום שיוכל לעבור שם לפני התיבה במשך השנה אלא יתפלל במנין הקבוע ויעבור לפני התיבה לכשיזדמן לו. אולם ביום היא"צ שלהם, אם אינו יכול לעבור לפני התיבה במקום תפלתו הקבוע, ישתדל להתפלל במקום אחר ששם יוכל לעבור לפני התיבה.

בדבר הלכה אות כח' כתב, וכן אם כדי לעבור לפני התיבה יצטרך להתפלל במהירות, ועי"ז תגרע כוונתו בעת התפילה, יתפלל במתינות כרגיל ולא יעבור לפני התיבה.

ובארחות הלכה הערה 77 הוסיפו שכן הורה לבחורים בשנת אבלם ר"ל, שאין להם להפסיד תפלתם בישיבה אם התפלה לפני העמוד במקום אחר לא תהיה מעולה כמו התפלה בישיבה.

בקובץ תשובות למרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל (ח"ב סימן ט') כתב, הלכה פסוקה באו"ח סי' צ' יקבע מקום לתפילתו שלא ישנהו אם לא לצורך. והענין להתפלל בתוך ש"צ לע"נ אביו הוא בגדר מצות כיבוד אב (עי' שו"ת רעק"א סי' ס"ח, ואין לך צורך גדול מזה, וכמ"ש הרמ"א ביו"ד סימן שעי"ו מי שיועד להתפלל יתפלל ויותר מועיל מקדיש יתום שלא נתקן אלא לקטנים.

וע"ש בסימן י' מה שנשאל והוסיף בזה עוד.

בציוני הלכה על הלכות אבילות עמוד תמד' מביא שנשאל הגר"ש אלישיב זצוק"ל, בא לבית הכנסת ורואה שלמתפלל אחר יש יאריצייט על אביו, עליו להמתין כשעה כדי לקבל את העמוד במנין הבא, האם חייב להמתין כשעה ואף לבטל לשם כך את מקום תפילתו הקבוע, והשיב, על אבא צריך להמתין, אע"פ שיפסיד את המנין הקבוע שלו.

שאלה. עד כמה חייב להתאמץ כדי להתפלל לפני העמוד לעילוי נשמת אביו או אח, כגון שצריך בשביל זה להתפלל במנין פחות טוב, מפני שבמנין היותר טוב יש כבר חיוב אחר. תשובה, מה הכוונה מנין פחות טוב.

שאלה. כגון שיטבלאך. תשובה. אין צריך להתפלל בשיטבלאך כדי לקבל העמוד. יתפלל בבית כנסת טוב למרות שלא יוכל להיות ש"ץ.

שאלה. יגרם לו ביטול תורה גדול אם יצטרך לעבור לפני התיבה להתפלל מנחה. תשובה. זו לא טענה.

בספר פניני שיח עמוד קעו' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלה, אחד שנהיה אבל, ובמנין הקבוע שלו יש עוד אבל, האם ילך לחפש מנין אחר. תשובה. יתחלקו (וכן נוהגין בביהכנ"ס לדרמן).

למה אין בזה חסרון משום ברוב עם. תשובה. באמת החזו"א סבר שאין כדאי לעשות כן. וע"ש בהערה.

עוד שאל, שאלה, אומרים בשם רבי ישראל סלנטר שלפעמים עדיף לוותר על הקדיש ולמנוע מריבה שהרי כל מטרת הקדיש הוא קידוש ה' וע"י היתור יש קידוש ה' יותר גדול, וא"כ גם העילוי נשמה יותר גדול. האם זה כלל ויש לוותר על הקדיש או הכל לפי הענין. תשובה. אין זה כלל. וע"ש בהערה בענין לוותר על חשבון כיבוד הורים בכה"ג.

בדברי סופרים (קיצור הלכות אבילות פרק נו' אות טו' עמוד תשיג') כתב, מי שקודם לחבירו לענין קדיש ותפלה, אין לו לעשות חסד עם חבירו ולוותר לו זכותו, אם לא במקום שמשערין שחבירו יצטרע מאד עי"ז.

ובהערה הביא שהביאור הוא, דכיון דהזכות הזה שייך להמת ומבואר בפוסקים דכל מי שאומר קדיש המגיע לחבירו הרי זה גוזל את המת, איך יכול הבן לוותר על זכותו של המת הא אין אדם מוחל דבר שאינו שלו.

ואין לומר דהמת עצמו ניחא ליה בזה שיעשה בנו גמילות חסד עם חבירו ויהיה זכות זו גם להמת בזו המצוה, דא"כ אין לדבר גבול ולעולם יוותר על כל הקדשים משום מצוות גמילות חסד, וכיון שתפלה וקדיש יש להם סגולה מיוחדת המועלת מאד לתיקון נשמתו של המת כמבואר בפוסקים ובפרים הקדושים, ודאי דאין לוותר בזה כלום, ולא יבצר לעשות מצות גמילות חסד בענינים אחרים. וע"ש עוד.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

שבוע יש חתן או בר מצוה או מפטיר ורק כשפנוי מקבל, (ולמעשה שמעתי שאמר שיש ענין להתפלל במקום שנפטר כל השנה ע"פ הגמ' שבת קנ"ו א' שכל יב"ח נשמתו עולה ויורדת וכן נהג אצל אביו שנפטר בבית וכן אצל הרבנית שבכל השנה התפללו בשבת ומוצ"ש בבית מטעם זה).

בחוט שני במהדורה החדשה (תשפ"ג על עניני יו"ד עמוד תקלו') מובא אבילים שעושים מנינים נפרדים כדי ללהתפלל לפני העמוד, יש בזה הפסדים להציבור, הענין דרוב עם, וגם שמתפללין בחוץ, וכמה הקלות נמשכות מזה, אמנם משום ברכה שאינה צריכה אין נראה שיהא בזה כיון שמתחילה התחילו בנפרד וחל שני חיובים. ואם התפלל בלחש ביחד ואח"כ נחלקו, בזה יש מקום לדון.

בספר וישמע משה ח"ה עמוד דש' הביא בשם הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שהורה הרב לשני אחים אבילים שמתפללים בקביעות באותו ביהמ"ד ואין המקום מספיק רק לאחד להתפלל לפני התיבה שאין הם צריכים שאחד ילך לחפש מנין בבית כנסת סמוך אלא מספיק שיעשו תורנות ביניהם להתפלל היום אחד ולמחר אחיו.

וכן הורה פעם לשני אחים שלומדים בכולל ביחד ומתפללים שם באופן קבוע מנחה וקצת הם צריכים להתפלל לפני העמוד במשך שנה שאינם צריכים ללכת למקום אחר ולחפש מנין אלא יחליפו ביניהם שבוע שבוע וכאן הוסיף נימוקו כי התפילה בקביעות יותר טובה.

הגאון ר' נפתלי קופשיץ שליט"א השיב, כדאי לוותר על מנחה גדולה ולהתפלל סמוך לשבת גם כשנוהג תמיד לקבל שבת מוקדם, ודי במה שיפרוש ממלאכה בלבד לפני שבת.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, הנני מהר להשיב, אין לי ראיות. אך נראה לענ"ד דעדיף קבלת שבת מוקדמת כפי שנוהג כמה שנים מעמוד תפילה. דהרי במנחה של ע"ש מצינו מחלוקת אם אבל עולה לפני התיבה ורבים האריכו בזה. ובבית הכנסת של המהר"ל בפראג נכתבו תקנות המהר"ל ובהם: "שאסור לאבל יהיה מה שיהיה לעבור ולהתפלל מעריב דראש חודש וגם ערב שבת וערב יום טוב בכלל". וכן הובא גם בהגהות מהר"י הירץ על המהר"ל בתחילת הל' שמחות. ועיין בדברי שו"ת תשורת ש"י (ח"א סי' תלב אות ב) בטעמים שציין לכך: "שאז מתחילים לעלות העולמות מכח קדושת שבת...". וכן הוזכר מנהג זה שאין אבל עובר בע"ש גם בשו"ת רבבות אפרים (ה, תלב, יא). וכ"כ בספר נשמת ישראל (ב, לב). וע"ע בספר רץ כצבי (הל' אבילות סי' ד אות כו).

ועוד, הרי גם ביום חול, אין חיוב לאבל לחפש ולתור אחר עמוד תפילה עד שימצא, ומצוי שישנם עוד אבילים ומתחלקים עמו. דהעיקר שיאמר את הקדיש לעילוי נשמת הנפטר (ואף שישנה מעלה לומר כחזן עמוד קדישים כמבואר בשו"ת בנימין זאב סי' קסא. רמ"א יו"ד שו"ע, ד. משנ"ב קלב, סק"י). ואציין שהיו גדולי עולם שהקפידו לעבור לפני התיבה בימי אבילותם, תפילה אחת ביום ולא מעבר לכך (עיין בדרכי חיים ושלום אות תתרלט). וידוע כי הגרא"ל שטיינמן כתב בצוואתו לבניו שיוותרו על העמוד, ולא כתב להם שאם העמוד תפוס שיחפשו מניין אחר.

ועוד, יש להוסיף למה שציין דאם יתפלל מנחה קטנה "יגרם שיאמר קבלת שבת רק סמוך לשקיעה", ומשמע שלא יהיה לו כמעט תוספת שבת. ורבים סוברים שתוספת שבת הינה מהתורה, כמבואר ברי"ף (יומא דף פא), ברא"ש (יומא ח, ח), באור זרוע (ב, יד), בר"ן (ביצה ל, א. שבת לד, א), בה"ג, סמ"ק, תוספות (כתובות מז, א ד"ה 'מסר לה'. מוע"ק ד, ב ד"ה 'מה להלן'), כל בו (סי' לו), היראים, הרא"ה (ברכות כז, ב) ועוד. וממילא וודאי דיש לחוש לכך.

מצינו כמה שיטות בחישוב הזמנים (ר"ת שבת לה, א ד"ה 'תרי' ובספר הישר סי' רכא. שיטת הרא"ם בספר היראים סי' קב. ושיטת הגאונים הובא בשו"ת מהר"ם אלשקר סי' צו). השולחן ערוך (רסא, ב) נקט ד"ש אומרים שצריך להוסיף מחול על

בכאיל תערוג על יו"ד עניני אבילות עמוד תנא' מובא, שרבנו הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל נשאל, אבל שמתפלל כל השנה כותיקין ועכשיו הוא שוהה במקום שיש רק מנין נשאל אחד מאוחר יותר האם מכיון שהוא אבל יתפלל עמם ויהיה ש"ץ, או שיתפלל ותיקין ביחידות, והשיב, יתפלל ותיקין ביחידות וכמבואר בביאור הלכה ריש סימן נ"ח, שזה עדיף עכ"פ למי שרגיל בכך. ויבוא אח"כ לבית הכנסת לומר הקדישים וגם להיות ש"ץ מאחרי חזרת הש"ץ ואילך.

עוד הביאו ששאל ת"ח אחד שהוא בתוך שנה על אמו האם צריך לבטל תורה כדי להתפלל לפני העמוד, כגון אם ימתין עד שיתאסף מנין חדש יקח הרבה זמן, או עדיף שיתפלל במנין שעומד להתחיל מיד ולא יעבור לפני התיבה, תשובת רבנו, אם בזמן הזה ישב וילמד, עדיף שיתפלל מיד ולא יתבטל מלימוד, אבל אם לא ילמד, ימתין עד שיהא מנין ויעבור לפני התיבה, גם אם זה יקח שלשת רבעי שעה.

עוד הוסיף רבנו ואמר, מדרך העולם שבמשך כל י"א חודש שהבן צריך להתפלל לעילוי נשמת הוריו, הוא מרגיש קצת מסכן ודומה עליו כמשאוי, אך יתבונן בעצמו כמה ההורים טרחו ויגעו בשבילו יומם ולילה לא חסכו מכוונם כדי לגדלו ולהעמידו על רגליו, ופעמים לילות שלמים לא ישנו בשבילו. ועכשיו שיש לו אפשרות לשלם להם קצת, לוקח את זה בקושי. הרי בשמחה היה צריך לעשות את זה.

ידידי הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א בספרו אמ לבניה עמוד קכז' מביא ששאלו ממרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל מה עדיף לנהוג בשנת האבילות על אביו, האם להמשיך בתפילה כותיקין במקום הקבוע ושם אינו יכול להתפלל לפני העמוד, או להתפלל בשעה יותר מאוחרת ואז יוכל לגשת להתפלל לפני העמוד, והשיב, העיקר זה עילוי נשמה ותפילה כותיקין זה ג"כ עילוי נשמה. וסיפר לי מרן הגרא"ל זצ"ל שרבי שלמה לורנץ התלונן לפני החזו"א שנסע לחו"ל בשליחות החזו"א לדבר מצוה והיה עסוק בשליחות עד ששכח שהיה יא"צ לאביו ולא נגש לעמוד ולא אמר קדיש ורצה מחמת כן להפסיק עסקנותו לצורך הרבים, וא"ל החזו"א לא אמרת קדיש, אתה עשית קדיש, כי אתה עשית עילוי נשמה וקידוש ה' בשליחותך ואי"ז פחות מעמוד וקדיש.

עוד הביא בהמשך דבריו, שבספר קובץ תשובות ח"ב סימן ט' נשאל מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל מה עדיף, קביעות מקום או תפילה על אביו במקום אחר, והשיב, שגם כיבוד אב זה מצוה ודוחה לענין קביעות המקום, דלצורך רשאי לשנות מקומו ואין לך צורך גדול מזה. וראה בזה עוד בס' יבקשו מפיהו ח"ב שער כ"ג פ"ב דהוא דוקא כשמתפללים במקום אחר במתינות כמו במקומו הקבוע, וראה שם דאם קבוע במקומו כל השנה ויום א' יש יא"צ הדוחה אותו אי"צ מדינה ללכת למקומו, ורק באינו מתפלל שם בקביעות יחפש מקום אחר, אבל בכל גגוני יש ענין לטרוח וללכת למקומו ע"ש. אבל בספר שולחן שלמה תפילה פ"ח סכ"ד מובא בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאי"צ לשנות מקומו, וכן מובא בס' אמת ליעקב מהגרי" קמינצקי זצ"ל יו"ד סי' שע"ו, דרק ביא"צ ישתדל להיות ש"ץ במקום אחר, וכן בשם מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל מובא בחוט שני פסח עמוד ש"י דגם בקביעות מקום יש עילוי נשמה וז"ל בס' חוט שני ענינים שונים תפילה סי' צ' ס"ב המתפלל במנין קבוע ויש שם עוד אבילים הקודמים לו אין צריך לילך להתפלל במקום אחר דהרי כל מצוה שהבן עושה יש בזה עילוי נשמה להוריו ובזה שמקפיד לקבוע מקום לתפלתו הוי גם עילוי נשמה להוריו. ומרן הגר"ח קניבסקי (שליט"א) א"ל ששקולין הם ושאעשה כרצוני. וע"ש עוד בדבריו.

ועתה הוסיף לי ידידי שליט"א, זריזין מקדימין, וגם ללא זה מקומך אל תנח, ואמר רבינו זצ"ל דקובע מקום הוא דינא דגמרא וג"ז עילוי נשמה, ואי"צ לנדוד ממקומו רק כפי הדין יקבל במקומו, ואמר שרה"י רבי בינוש פינקל זצ"ל היה בן יחיד והיה מנדד ממקום למקום לקבל מפטיר כל שבוע אבל אף א' לא נוהג כן, כל

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

השבת מעבר לנהוג אצל רוב בני עירו (ומצד שני למרות כל זה אין לו היתר לותר על החיוב לשמש כש"ץ כדי להקדים את כניסת שבת לפני הזמן המקובל בעירו כפי שנהג עד כה כמשנ"ת, ובמקרה כזה יסביר לבני ביתו שבאופן זמני מכיון שאין לו ברירה מוותר על ההידור הזה למשך תקופה מוגבלת ובעז"ה בל"נ יחזור למנהג זה בהמשך כשיתאפשר לו).
וה"ר שלא ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו ונזכה לקבל שבתות בהידור מתוך רוב שמחה וכו'.

שאלה.

אבל תוך י"ב חודש לחפש שיוכל להתפלל גם בראש חודש.

יש מנהגים שונים האם אבל בתוך י"ב חודש ניגש להיות ש"ץ בר"ח וכדומה או לא. ויש שנוהגים לגשת כש"ץ, אולם יש בתי כנסיות שלא נותנים לגשת לפי מנהג המקום. מה יעשה מי שנוהג כרבותיו וכדומה שכן ניגשים להיות ש"ץ בר"ח וכדומה, אולם מתפלל בבית כנסת שלא מסכימים שיגש להיות ש"ץ, האם מכיון שזה קביעות מקומו וכך מנהג המקום, ע"כ יעשה כרצונו ולא יגש להיות ש"ץ, או שילך למקום אחר ביום זה ושם יתפלל.
שהרי כשיש יאראצייט והוא נדחה מלהיות ש"ץ, הרי מחפש מקום אחר להתפלל, א"כ כמו שעושה ביאראצייט, כך יעשה עתה בר"ח, ילך לחפש בתי כנסיות שכם אפשר להתפלל. או שאפשר לחלק בין יאראצייט ששם ראוי לחפש מקום אחר, לבין להיות ש"ץ בראש חודש שלא מחוייב לחפש.

תשובה.

א. המנהגים לגבי להיות ש"ץ בראש חודש.

באשר האיש (יו"ד פרק צ' עמוד שכ') כתב דבבית הכנסת דרבינו (הגר"ש אלישיב זצוק"ל נוהגים בראש חודש, שהאבל מתפלל כשליח ציבור שחרית עד הלל.

בחוט שני (במהדורה החדשה על יו"ד, על עניני אבילות עמוד תקנו) הביא שהמ"ב בהלכות חנוכה סימן תרפג' ס"ק א' כתב, מי שהוא אבל (בחנוכה) בשחרית אין מתפלל לפני העמוד דיש הלל, הא ערבית מתפלל דמתפלל בראש חודש ג"כ ערבית. ובהלכות ראש השנה סימן תקפא' ס"ק ז' כתב, אבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו, (או תוך שלושים על שאר קרובים), אסור לעבור לפני התיבה בראש השנה ויוה"כ דהא דינן כרגלים לכל מילי וכו' (ובליכא חזן אחר שרי אפילו בר"ה ויוה"כ), וכן בימים שאין אומרים תחנון מותר להתפלל שחרית אם אחר יאמר הלל, אבל מוסף לא יתפלל, והח"י אדם כתב כמדומה שהגר"א לא היה מניח להתפלל אפילו שחרית בראש חודש, אכס בדליכא אחר לכו"ע מותר להתפלל אפילו מוסף.

ובביאור ההלכה סימן קלב' כתב, האבל מתפלל לפני העמוד אפילו בימים שאין אומרים בהם תחנון, אבל בימים שאין אומרים בהם למנצח וא"א אין להאבל להתפלל לפני העמוד. ומיהו בערב יום הכיפורים נוהגין שהאבל מתפלל לפני העמוד.

ולמעשה בראש חודש כיון שיש סתירה במשנה ברורה, מקום שנהגו נהגו, ומקום שלא נהגו לא נהגו.

בקונטרס שיח יוסף (שע"י הרה"ג ספטימוס עמוד נה') **הביא בשם הגר"נ קרליץ זצוק"ל**, בראש חודש וחנוכה נוהגים שהאבל ניגש לעמוד במנחה ומעריב אע"פ שהגר"א היה נמנע מזה, אבל בחול המועד צ"ע דאפשר דדינו כיו"ט.

ראוי להוסיף מה שהביא הגאון ר' יהודה אריה דינר שליט"א בקונטרס דרכי יוסף צבי ומים חיים על עניני אבילות, שהגרא"ל שטיינמן זצ"ל הסתפק האם אבל יכול להתפלל בבית האבל לפני העמוד בר"ח בתוך השבעה, דכל הטעם שאין האבל מתפלל בימים אלו, משום כבוד הציבור, משא"כ בזה שכולם הגיעו לבית זה לכבוד האבל, שמא לא שייך כן, וצ"ע.

הקודש". ואף שרבים הסכימו דסגי בתוספת מעט לפני שיטת הגאונים (עם שקיעת השמש), הפוסקים שיבחו את הנהגים שחששו לשיטת הגאונים (שלושת רבעי מיל לפני השקיעה הנראית מתחיל בין השמשות, שזה קרוב לחמש עשרה דקות לפני השקיעה. ואם רוצים תוספת שבת צריך עוד כמה דקות לפני ועיין החיד"א במחזיק ברכה רסא, סק"ו דהוי חצי שעה. והכי כבר נקט השיטה מקובצת בביצה ל, א), והכי שיבחו את הנהגים כיראים: הב"ח (רסא ד"ה 'ומיהו'), המג"א (רסא, סק"ט) המשנה ברורה (רסא, סקכ"ג) ועוד, ועיין בשו"ע הרב (רסא, ה) דהכי ישי לנהוג לכתחילה. וממילא וודאי דישנה סיבה טובה לכת"ר שלא לעזוב את שיטתו.

יתרה מכך, מי שנהג כיראים ורוצה להפסיק לנהוג כך עליו לעשות התרת נדרים (ואעיר כי תוספת שבת אינה יכולה להיות בבין השמשות, עיין בר"ן שבת טו, ב).

ואעיר כי יש שהקפידו להתפלל בע"ש מנחה גדולה, כפי שהביא כף החיים (כז, כד) מהבעש"ט. ועיין בטעמים לכך בספר לעשות את השבת (הכנות לשבת קודש ה, עח עמוד קנב). וכ"ש בימות החורף הקצרים (כמבואר בשער-הציון רלב, סקכ"ח).

ומה שהזכיר להספיק לקבל שבת מוקדם כארבעים דקות לפני השקיעה (עיין בדברנו בשו"ת אבני דרך ח, רכה ואיני כופל הדברים).

העולה לדינא: עדיף שכת"ר לא יהיה שליח ציבור במנחה בע"ש כשהעמוד תפוס ע"י אחרים, ויקבל שבת כהרגלו (ולא ימתין למנחה קטנה ויהיה ש"צ).

הרה"ג ר' אביגדור ברגר שליט"א מעורכי שו"ע מכון ירושלים וקבצי מוריה השיב, לענ"ד אם מוצא בקלות מנין של מנחה גדולה אחר, ודאי שיחפש. אם זה טירחה גדולה אין צורך ומספיק שיגיד קדיש. ובדאי שעל חשבון לקבל שבת מוקדם אין צורך להתפלל מנחה קטנה.

הרה"ג ר' יהודה כהן שליט"א השיב, לקבל שבת לפני הזמן שנהוג אצל רוב בני העיר זה ענין של זריזות והידור במצוה, ובפרט ארבעים דקות לפני השקיעה (כשגר בעיר שהזמן הנהוג הוא מאוחר יותר) שזה בודאי מעבר למה שמחוייב מדינא וזה בגדר מידת חסידות גרידא, למרות שבס"ד בדורנו ישנם רבים וטובים שמשתדלים בזה, וממילא הרי בכל הנהגה טובה של מידת חסידות קי"ל שצריך לשקול היטב הפסדה כנגד שכרה, וכמו שביאר רבינו הרמח"ל במשקל החסידות במס"פ כ' יעו"ש, ומאידך גיסא הרי להיות ש"ץ ב"א חודש ובפרט בתוך ל' יום על אביו ואמו זה חיוב מדינא וצריך לטרוח מאד ולהשתדל בזה (אם לא במקום שיבוא לידי מריבה עם אחרים ח"ו שאז יצא שכרו בהפסדו).

לפיכך אם מדובר על הידור של הקדמת קבלת שבת מעבר למה שנהוג אצל רוב בני עירו בודאי שזה לא דוחה את החיוב שלו מדינא להיות ש"ץ, ועל כן אם יש צורך ישאל על נדרו ויתחיל מעתה להתפלל כש"ץ במנין של מנחה קטנה ויקבל שבת בזמן המקובל בעירו, עד סוף י"א חודש או עד שבמשך השנה ימצא מנין של מנחה גדולה שיוכל לשמש בו כש"ץ.

אבל אם לא מוצא שום מנין מוקדם שיוכל לשמש בו כש"ץ, כי אם מנין שמסתיים לאחר זמן כניסת שבת הנהוג אצל רוב בני עירו, לכאורה מדינא אינו מחוייב לנהוג כך וממילא חשיב כאונס שלא מצא מנין לשמש בו כש"ץ, וק"ו אם מוצא רק מנין המסתיים סמוך לשקיעה שזו הנהגה של דיעבד ממש ובודאי אינו אמור לנהוג כך מידי שבוע לאורך כל השנה. וכל זה נכון אפילו באדם פרטי שנהג כך לעצמו, וק"ו בבעל משפחה שיש לו אשה וילדים וכו' והם מושפעים ממנו ומנהגותיו, הרי ברור שכל התפשרות בזה לאחר את קבלת שבת מעבר לזמן הלוח עלולה לקרר ח"ו את שאר בני הבית בנושא זה לאחר שכבר זכה להנהיג בביתו שיקבלו שבת מוקדם, ובודאי שלכל ראש משפחה יש אחריות רוחנית על בני ביתו ולכן חשיב כאונס שאינו ראוי לאחר בקביעות את כניסת

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

וכן כתב המשנה ברורה (סימן תרפ"ג סק"א) מי שהוא אבל בשחרית אין מתפלל לפני העמוד דיש הלל, הא ערבית מתפלל, דמתפלל בר"ח ג"כ ערבית. ע"כ.

ומאידך, ראה במשנה ברורה (סימן תקפ"א סק"ז) שהביא ממחצית השקל שכתב, וכן בימים שאין אומרים תחנון, מותר להתפלל שחרית אם אחר יאמר הלל, אבל מוסף לא יתפלל ע"כ. אולם בביאור הלכה (סימן קלב מאמר קדישין) כתב, ...אבל ימים שאין אומרים בהם 'למנצח' ו'אל ארך אפים', אין לאבל להתפלל לפני התיבה. ע"כ.

ד] ובאמת מנהיגו שהאבל אינו מתפלל בימי החנוכה. וכמו שכתב הגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל במכתבו אלי, 'בימים שאין אומרים למנצח יענך וגו' [אינו יורד] ע"כ, וכדברי הביאור הלכה הנ"ל. ושמעתי משמיה דהגר"ח זצ"ל שאמר, דנקיטין לעיקר מה שכתב בבה"ל, מכיון דשם קנה עיקר מקומו, דהתם איירי בפרטות בדיני האבל בתפילה.

שאלה.

באמצע הליכתו להתפלל כש"ץ לכבוד אמו לאחר מיתה, אביו מתקשר.

שאלה. התחיל ללכת לבית כנסת בתוך השנה של אבילות על אמו, כדי להתפלל מנחה במקום שיש לו עמוד פנוי להיות ש"ץ. ובדרך מתקשר אליו אביו שליט"א שרוצה איזה משהו, האם יענה לאביו הגם שיתכן שיפסיד את העמוד הקבוע, או שיגיד לאביו, אבא אני ידבר עמך אחרי מנחה וכדומה, או שכבוד אביו החי קודם לכבוד אמו לאחר מיתה.

ומצד הליכה להתפלל מנחה לבד לא קשה שיחשב עוסק במצוה, כי מנחה יכול להתפלל אח"כ, יש עוד מנינים, אבל כאן הרי יש לו עמוד פנוי להיות ש"ץ ולא בטוח שימצא אח"כ עמוד, ולכן הלך לבית כנסת מסוים כדי לכבד את אמו כש"ץ במה שהוא מתפלל לעילוי נשמתה, ובזה יש יותר מקום לומר שהתחיל להתעסק עם כבוד אמו כבר בהליכה עצמה.

תשובה.

אמרו"ר שליט"א השיב, שהוא עצמו היה אומר, שאם הייתי אומר לו שאכן הלכתי עתה להתפלל מנחה לפני העמוד ולא יהי לי אח"כ, הוא ודאי היה מסכים שאדבר עמו אח"כ.

אבל אמרתי לו, זה גופא לא תמיד יודעים מה אביו רוצה ממנו, אולי הוא רוצה ממנו דבר שלוקח זמן ואז ודאי יפסיד את העמוד, ולכן זה גופא השאלה שאולי עדיף לא לענות עתה לטלפון כי אם אחרי מנחה.

מנ הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, אם יענה בדרך כבוד, האב לא יעלב, ויהי כבוד לכולם.

הגאון ר' נפתלי נוסבוים שליט"א השיב לאמרו"ר, אין הכא נמי נחשב לעוסק במצוה ולא צריך להרים את הטלפון לענות לאביו. **והוסיף,** שכל עוד שניהם בחיים, יש לדון את מי חייב לכבוד יותר, אבל לאחר מיתה, הוי אשתו כגרושה שלא חייבת בכבוד בעלה ומעתה שניהם שוין לגבי הילדים.³⁹

הרבנים הגאונים ר' נפתלי קופשיץ שליט"א ורבי מנחם מנדל לובין שליט"א השיבו, הרי יש את תשובת הגר"א בסימן סח' שדן לגבי נידון כיבוד אמו לאחר מיתה ואביו מחיים, שכבוד אביו עדיף. ולכאורה יצטרך לעבור לשוחח עם אביו.

ושאלתי את הרבנים שליט"א, הרי הוא עוסק במצוה כבר, ומדוע לעבור לדבר עם אביו. וטענו שכבוד אב עדיף.

ב. לחפש עמוד בראש חודש במקום שאפשר לגשת.

מנ הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, א' יש דיני קדימה, ואם האבל נדחה לפי הדין, אין שום חיוב ללכת למקום אחר, וכן בראש חודש כל מקום שלפי המנהג אין האבל ניגש לעמוד, זה כמו בשבת ויו"ט שאינו מחפש מקום אחר, ובודאי שלא לעורר מחלוקות אלא הכל לפי מנהגי המקום.

בשבתות ויו"ט אין איסור לאבל לגשת, אלא שהקהל לא רוצה ש"ץ ששבור בעצבות אבל אם הקהל רוצה או שאין מי שיגש יכול שפיר לגשת, משא"כ בימים נוראים שלא ראוי שיגש ש"ץ שמדת הדין מתנוחה עליו בימי הדין, ולכן מקפידים שלא יגש גם אם הקהל רוצה, ומ"מ בישיבות מקילים גם בימים נוראים כי זה מאוד יפריע למהלך התפילה אם ניגש מי שהקהל לא רגיל אליו, אבי מורי זללה"ה וכן מו"ח זללה"ה הקפידו מאוד שלא יגשו בימים נוראים גם לבקשות שאינם מהתפילה, כגון כל נדרי וכן עד המלך, בגלל מידת הדין (ומו"ח הקפיד גם בשבת שלא יגש אפי' עד שוכן עד). בחודש י"ב יש שמקפידים שלא לגשת גם אם הקהל מאוד רוצה, כי נחשב שמבזה את אביו ואמו שחושב שצריכים להיות עוד בגיהנום, ומ"מ גם בזה הרב אלישיב היקל, וגם בקלם הקילו.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, כבר הורה בהליכות שלמה (תפילה יח, כד עמוד רל) דאם אינו יכול לעבור לפני התיבה בשנת האבלות במקום תפלתו הקבוע, אינו צריך לשנות מקומו ולחזר אחרי מקום שיוכל לעבור שם לפני התיבה במשך השנה, אלא יתפלל במניינו הקבוע ויעבור לפני התיבה לכשיזדמן לו. וז"ל גם בספר אמת ליעקב לגר"י קמינצקי (יו"ד סי' שעו) דרך ביאורצייט ישתדל להיות ש"ץ במקום אחר, וכן דעת הגר"נ קרליץ כמובא בספר חוט שני (עניינים שונים תפילה סי' צ, ב) דהמתפלל במנין קבוע ויש שם עוד אבלים הקודמים לו, אין צריך לילך להתפלל במקום אחר דהרי כל מצוה שהבן עושה יש בזה עליו נשמה להוריו ובזה שמקפיד לקבוע מקום לתפלתו הוי גם עליו נשמה להוריו. וע"ע בספר יבקשו מפיהו (ח"ב שער כג פ"ב).

ולכן אם זה מקום תפלתו הקבוע ושם נוהגים שאין אבל עובר לפני התיבה בראש חודש, אין הוא צריך לחפש מקום אחר להתפלל.

הרה"ג ר' חיים שלום הלוי סגל שליט"א ראש בית ההוראה בירורי חיים השיב, נראה לענ"ד מכיון דבדברי המשנה ברורה יש סתירות בזה, דפעמים כתב בכגון דא (עיין הלכות חנוכה) דמתפללים רק מנחה וערבית, ופעמים כתב ששחרית יתפלל, ומהלל לא יתפלל. והגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל במכתבו אלי כתב, דרך מתי שאומרים למנצח יענך וגו', יורד לפני התיבה – ומצורף כאן באורך.

לכן אין לו לילך לחפש אחר מנין אחר, ולא דמי כלל ליאראצייט. **והוסיף מה שכתב בתוך דבריו בשו"ת בירורי חיים (ח"י עמ' תקצג),** הנה במשנה ברורה (סימן תרע"א סקמ"ד – תרפ"ג סק"א) כתב, דהאבל יורד לפני התיבה למנחה ומעריב. וכמו"כ כתב (שם) דכן הוא בר"ח דמתפלל ערבית ע"כ.

ובאמת בדעת המשנה ברורה מצינו שסותר את עצמו, דאילו (בסימן תרע"א סקמ"ד) כתב, דהאבל יורד לפני התיבה למנחה ומעריב. ומקורו מדברי הפרי מגדים אורח חיים (שם משבצות זהב סק"ח) וז"ל ומתפלל מנחה ומעריב האבל בחנוכה, ושחרית עד ברוך שאמר. ובט"ו באב ושבת וז"ל בעומר דלית הלל, י"ל דהאבל מתפלל שחרית ג"כ. ובחול המועד דהוה כיום טוב, מנעתי לפעמים להניח האבל להתפלל מנחה ומעריב. ע"כ.

³⁹ אמרו"ר שליט"א ציין לעיין בציוני הלכה על אבילות סימן כט' בהערה מה שהביא דעת הרעק"א סימן סח' כשם שאיתא בשו"ע שאשה גרושה שווה לכיבוד אב, כן לאחר מיתה שניהם שווים בכיבוד.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

אכן דין זה דגם בעוסק במצות כבוד אביו יש פטור של עוסק במצוה, אין זה מילתא דפשיטא, והארכנו בזה במעדני כהן חלק ה', ונביא הדברים בקצרה, דלכא' יש לומר דכמו שמבואר בגמ' ביבמות (דף ז' ע"ב) דילפינן מקרא דאיש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה', שאין בכח מצות כבוד אב לדחות שום ל"ת, דאמר' אתה ואביך חייבין בכבודי, הכ"נ נימא לענין עוסק במצוה דלא יהא כיבוד אב כשאר מצוות לפטור ממצוה אחרת, דאתה ואביך חייבין בכבודי.

והבאנו שנחלקו בזה הראשונים, דבפסקי הרי"א ז"ל בב"מ דף ל"ב כתב בשם הרי"ד שאם התחיל להתעסק בכבוד אביו ונזדמנה לפניו מצוה אחרת, דפטור הימנה, דלא יגרע מצות כיבוד אב מכל המצוות דק"ל דעוסק במצוה פטור מן המצוה, והרי"א ז"ל כתב עליו וז"ל, ולי נראה הואיל והאב עצמו היה חייב באותה מצוה אם היה בו כח, אין הבן יכול להיפטר, שחייב האב לבטל כבודו מפני המצוה שהוא כבוד שמים, כמבואר בקונטרס הראיות ראה ט"ו, עכ"ל. ועי' עוד בט"ז (חו"מ סי' רס"ו) דכתב שאם התחיל לעסוק בכבוד אביו פטור מהשבת אבידה משום עוסק במצוה.

יבואר אם העוסק במצוה פטור מאותו סוג מצוה.

עוד יש לדון דאפשר דאין לפטור עוסק במצות כבוד אביו מדין עוסק במצוה, דתרווייהו חשיבי מצוה אחת, ואפשר שבאותו מצוה ליכא פטורא דעוסק במצוה, ויל"פ דאין זה בדיון שמניח מצוה זו ועוסק במצוה אחרת, דתרווייהו אותו המצוה.

ובאגן הסהר שם הביא כן מהגר"א גניחובסקי זצ"ל שדן בזה אם כשעוסק במצוה של חלוקת צדקה, אם יכול להפסיק לפתוח את הדלת למבקש צדקה אחר כיוון שעוסק במצוה, וכל' לדון דשמא כיוון דתרווייהו מצוה אחת אין בזה פטור של עוסק במצוה.

יבואר דיש לדון שהוא פטור משום שהוא עוסק במצות תפלת מנחה.

אך בנידון הנ"ל שהי' בדרך לתפלת מנחה א"כ חשיב גם עוסק במצוה של תפלת מנחה, וא"כ גם אם נימא דבמצות כיבוד אב אין פטור של עוסק במצוה או מטעם שאתה ואביך חייבין בכבודי או משום דתרווייהו מצוה אחת הן, מ"מ הכא יהי' פטור מכבוד אביו משום שהוא עוסק במצות מנחה.

אך דבר זה תלוי בדברי האחרונים אם עוסק במצוה דרבנן פטור ממצוה דאורייתא, דהרי תפלת מנחה דרבנן וכיבוד אב דאורייתא. אכן י"ל דלגבי תפלת מנחה מיקרי שאפשר לקיים שניהם, דהרי יכול להתפלל מנחה אח"כ, אלא להתפלל לפני העמוד לא יהי' לו, וא"כ לגבי מנחה חשיב שאפשר לקיים שניהם דבדרך למנחה ידבר עם אביו, ואח"כ ימשיך לתפלת מנחה. והיכא דאפשר לקיים שניהם נחלקו הראשונים אם פטור מן המצוה, ולהלכה פסק הרמ"א סי' ל"ח כדעת הר"ן שפטור, אך מהיות טוב אל יקרא רע צריך לקיים שניהם, והביאור הלכה שם דן דיש בזה חיוב, ויל"ע אם כה"נ הוא בכלל מהיות טוב אל יקרא רע שהרי הוא מפסיד בזה להתפלל לפני העמוד.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, איני מבין מדוע שלא יענה לאביו שהוא כעת בדרך לתפלת מנחה ולא יכול כעת להאריך ויתקשר אליו בעוד כמה דקות. ובוודאי דגם אביו ישמח שהוא הולך כעת לתפילה. ובמידה ואביו יאמר לו שיש לו כעת משהו דחוף אזי הוא יהיה בגדר עוסק במצוה. ואבאר מעט.

רש"י בסוכה (כה) כתב דהעוסק במצוה פטור, וציין דמיירי בהולך ללמוד תורה או לפדיון שבויים או להקבלת פני רבו. ומיירי שנפטר מהמצוה כבר בדרך הליכתו. וכן מוכח מכך שהתירו לעלות לארץ ישראל בספינה והיא פוטרת משבת אם התחילו קודם, והיינו הפלגה כהליכה, היינו הליכה לקראת מצוות יישוב א"י דפוטרת

עוד שאלתי, כיצד הדין בחיים כשהבן מדבר עם אמו בטלפון ורואה לפתע על הצג שאביו מתקשר, האם ראוי שיעבור לדבר עם אביו, שיאמר לאמו, אמא, אבא מתקשר רגע ואני עובר אליו, **והשיב הגאון ר' מנחם מנדל לובין שליט"א,** שצריך לעבור לדבר עם אביו.⁴⁰

בס"ד בעלון מעדני כהן גיליון 331 עמוד ה' האריך בזה הגאון ר' נפתלי קופשיץ שליט"א בהרחבה גדולה ונביא את דבריו, וע"ש עוד בהערות.

הנה בקידושין (דף ל"א ע"א) אית' שאל בן אלמנה אחת את רבי אליעזר אבא אומר השקיני מים ואימא אומרת השקיני מים איזה מהם קודם, אמר ליה הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך שאתה ואמך חייבין בכבוד אביך, וא"כ מבואר דכבוד אביו קודם.

יבואר אם במתה אמו כבוד שניהם שוה.

אך הגרע"א (קמא תשו' ס"ח) כתב דלכא' כמו שבאמו גרושה מבואר בגמ' בקידושין (דף ל"א ע"א) דשניהם שוין, ואיזה שירצה יקדים, כיון דלא שייך לומר אתה ואמך חייבין בכבודי, א"כ הכ"נ במתה אמו, כבוד שניהם שוה, כי המות יפריד ביניהם, ומה הפרש בין פירוד גרושין לפירוד מיתה, אך כתב שדבר זה נסתר מדברי הבית יוסף (יו"ד סי' שע"ו) וז"ל ומצוה לומר קדיש על אמו בחיי אביו, ואם אביו מקפיד אע"פ דאמו עשתה לו צוואה לומר בשבילה קדיש, כבוד אב עדיף מכבוד אמו עכ"ל, ומבואר דגם לאחר שמתה אמו צריך להקדים כבוד אביו.

וא"כ נידון הנ"ל לכא' תלוי בדברי הב"י והגרע"א, דלסברת הגרע"א כבוד שניהם שוה, ואיזה שירצה יקדים, אך להמבואר בבית יוסף דגם במתה אמו כבוד אביו קודם, הכ"נ יקדים כבוד אביו, וא"כ יצטרך לענות לאביו.

יבואר סברת הנודע ביהודה דכיבוד בחיים עדיף מכיבוד לאחר מיתה.

אך אפשר דגם לסברת הגרע"א דכבוד שניהם שוה, מ"מ הכא צריך להקדים כבוד אביו, דבתשו' נודע ביהודה (אבה"ע סי' מ"ה) כתב דבמת אביו וצוה לו לעשות איזה דבר, ורצון אמו בהיפור, צריך לשמוע לאמו, דכיבוד בחיים עדיף מכיבוד לאחר מיתה. וא"כ כ"ש במתה אמו אע"פ דס"ל להגרע"א דכבוד שניהם שוה, מ"מ כיבוד בחיים עדיף מכיבוד לאחר מיתה, ויהא חייב לענות לאביו. אך יעוי' בתשו' הגרע"א הנ"ל שהביא סברת הנוב"י, וכתב דדבריו נסתרים מהבית יוסף הנ"ל, שכתב הטעם שצריך לשמוע לאביו משום דכיבוד אב עדיף משל אמו, ולא כתב דכיבוד מחיים עדיף מכיבוד לאחר מיתה, ומשמע דלא ס"ל להב"י הך סברא.

יבואר אם גם לאחר שהתחיל להתעסק בכבוד אמו אביו אומר לו השקיני מים מניח כבוד אמו.

אולם יש לדון דאף לדעת הבית יוסף דלאחר מיתה אינו דומה לנתגרשו, וכבוד אביו קודם, מ"מ הכא יש לומר דלא יצטרך לענות לאביו, דהנה יש לדון באמו אומרת לו השקיני מים וכבר התחיל לעסוק בזה, ועכשיו אומר לו אביו השקיני מים, אם גם בזה אמרי' דמניח כבוד אמו, די"ל דכיון שהתחיל לעסוק בכבוד אמו הרי הוא עוסק במצוה ופטור ממצוות כבוד אביו, או דנימא דמיד שציווהו אביו להשקותו מים פקעה מצות האם, דהא אמו ג"כ חייבת עכשיו בכבודו.

ואם נימא דבכה"ג פטור מכבוד אביו, לא יצטרך לענות לאביו בטלפון, דהא משעה שהתחיל לילך להתפלל לפני העמוד חשיב שהתחיל להתעסק בכבוד אמו, דגם כשהוא רק בדרך למצוה חשיב כבר עוסק במצוה כמבואר בגמ' בסוכה דף כ"ה, וא"כ נמצא שהתחיל כבר להתעסק בכבוד אמו.

יבואר אם העוסק בכבוד אביו יש פטור של עוסק במצוה.

לאביו, כי אתה ואמך חייבים בכבוד אביך, או שלא יפסיק, והבאנו בזה אריכות שלמה שיש הרבה שסוברים שכבר נחשב לעוסק במצוה ולא יעבור, ויש בזה אריכות בקונטרס עזרת אב ח"א.

⁴⁰ עיין עוד בסמוך בהערה מה שהבאנו מקונטרס עזרת אב ח"א אריכות שלמה בנידון זה האם כשאדם מדבר עם אמו בטלפון ולפתע רואה על הצג שאביו מתקשר ורוצה לדבר עמו, האם יפסיק השיחה עם אמו ויעבור

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

היינו שהחמיר על עצמו לעשות את שניהם (ועיין בספר ציץ הקודש ח"ב או"ח ח).

ואולם אי נימא דכעת טרוד להספיק בהליכתו להיות חזן וחשיב טירדא דמצווה, בזה י"ל דיתכן דיהא פטור לענות לאביו (למ"ד דפטור עוסק במצווה במצוות עשה שהזמן גרמא דתפילה לא מיקרי), כפי שחתן פטור מר"ש משום טירדא דמצווה ויש הרבה להאריך בזה.

בענין אי חשיב דהתחיל להתעסק במצווה של אמו דיפטור ממצווה של אביו, פסק הגריש"א (ספר כיבוד אב ואם עמוד קיט) דמי שהתחיל לעשות דבר שצוותה לו אמו ובאמצע ביקש ממנו אביו לעשות דבר אחר, צריך לעשות מה שאמר לו אביו ואין כאן משום עוסק במצווה פטור מן המצווה כיוון שהיא מצווה אחרת, וכן הובא גם בספר אהל יעקב (רמ, רה).⁴¹

ומחוייב להיות עליו תפילין. והגר"א פסק דוקא מי שתורתו אומנתו אבל כגון אנו צריכין להפסיק אף לתפילין.

וכתב ר' משה שטרנבוך בתשובות והנהגות (ח"ד סי' ר"ד שאפילו אם התחיל לעסוק בשביל האם צריך להפסיק בשביל אביו כי בכה"ג כבר נעקר מצות כיבוד אב.

ועוד כתב בתל תלפיות (בסי' תקכ"ט) ולכאורה צ"ב לפמ"ש המהרי"ץ חיות סנהדרין (נ"י): לדעת הרמב"ם במצוה (ר"י) שמצות כיבוד אב ואם נמנית כמצוה אחת. ולפי"ז הרי רוב הפוסקים ס"ל שבמצוה אחת אין את הדין של העוסק במצוה ולכן צריך לענות אמיש"ר באמצע התפילה כי חשיבה כל מצוה אחת. א"כ ה"נ נאמר שיתבאר את אביו למרות שהתחיל לכבד את אמו כן דין של עוסק במצוה במצוה אחת. אמנם המל"מ בדרך מצוותיו (ח"א בסוף כתב דמלשון הרמב"ם נראה שזה שתי מצוות.

נביא עוד מעט ממה שהבאתי קונטרס עזרת אב ח"א בעניני כיבד אב ואם, הראוני שבדרך שיחה עמוד רפ"ו מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שאלה, כשאביו ואמו מצויים לבן דבר מה, כיבוד אב קודם משום שאתה ואמך חייבים בכבודו. מהו כשעוסק כבר בכיבוד אב, האם יפסיק לכיבוד אב או דילמא עוסק במצוה הוא. תשובה. העוסק במצוה פטור מן המצוה ואף אם כיבוד אב ואם היא מצוה אחת ולא שתיים, הרי גם באותה מצוה עצמה יש את הפטור של העוסק במצוה כשעוסק בענין זה פטור ממצות צדקה לעני אחר.

מצאתי בס"ד בספר תל תלפיות בענין עוסק במצוה (תשובה תקכ"ד) שמביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שאלה: יש לעיין בן שאמו ציותה לו לעשות דבר, ובאמצע עשייתו ביקש ממנו אביו לעשות לו דבר אחר, אי נימא בזה עוסק במצוה פטור מן המצוה ואם כן ימשיך לעשות לאמו, או נימא דכיון שהאמא משועבדת לאבא דהרי מהאי טעמא אמרינן בקידושין לא. דאם אביו ואמו מבקשים אביו קודם דאתה ואמך חייבים בכבוד אבך, אם כן עליו להפסיק מיד מה שעושה לאמו ולעסוק בכבוד אביו, שהוא והיא מחוייבין בכבוד האב. והשיב לו מרן, יתכן שלהפסיק אין צריך וצריך עיון.

אולם הוסיף, אמנם בפ"א כתב לי מרן דאתה ואמך חייבין בכבוד אבך וליכא פטור דעוסק במצוה, ובאמת שאלתי את מרן דפעם אחת כתב לי דפטור, והשיב לי מרן דיש מקום להסתפק בזה, והיינו דלא ברירא ליה אי איכא בכה"ג פטור דעוב"מ. והנה מש"כ לן מרן הכא דצ"ע אי בעי להפסיק, היה מקום לומר דאולי תלוי בגדר מאי דאמרינן דאתה ואמך חייבים בכבוד אבך, האם המכוון הוא שזה דין קדימה שהאבא קודם לאמא, א"כ לפי"ז אם כבר התחיל לכבד את האמא, שפיר אמרינן עוב"מ פטור מהמצוה, או דהמכוון הוא דהוי הפקעה, והיינו דבכה"ג שהאבא מצווה ליכא מצות כיבוד אב, כלל, ולפי"ז גם היכא שהתחיל לכבד את האמא ליכא פטור דעוב"מ. אמנם אינו מוכרח, דגם אם הוי הפקעה היינו היכא דאביו ואמו מצויים ביחד, אבל בגוונא שכבר עוסק בכבוד אמו, בכה"ג לא נפקע מצות כבוד אמו.

עוד הביא שמרן הגרי"ש אלישיב השיבני (ע"י חתנו הגר"י ישראלזון) בזה"ל "אם כבר התחיל בכבוד אמו אינו צריך להפסיק מצד עוסק במצוה, ואם לא התחיל יש לעשות מה שאבא אמר לו מצד שגם היא חייבת בכבודו".

עוד הביא שמצאתי נמי בשו"ת משנה הלכות (יור"ד תנינא חלק שישי ס"ב) דפסק דימשיך לעשות לאמו. וכ"כ בפשוטו בס' אוצר כבוד אב ואם (אות תפ). וכ"כ לי בעל השבט הקהתי דשפיר איכא פטור דעוב"מ. והולם

כעת משבת (עיין ר"ף שבת יט. שו"ע או"ח רמח). ואין להקשות מהגמרא בפסחים (מט, א) דההולך לשחוט את פסחו או למול בנו ונזכר שיש לו חמץ בביתו דצריך לשוב, אף שהולך כעת למצווה, דזהו דין מיוחד במצוות תשבותו, דחיישין דאם לא יבער יבוא לאכלה ויעבור בלאו מהתורה (עיין ערוך לנר סוכה כה. מור-וקציעה סי' תלא. שו"ת תפארת יוסף סי' לג. שיעורי הגר"ש רזזובסקי מכות יד ועוד).

אולם יתכן דאצלנו ליתא חיוב, כיוון דרבים הבינו דדין עוסק במצווה דפטור הוי רק במצוות עשה שהזמן גרמא (עיין בספר הישר לר"ת תשובה צט), אך תפילה איננה בגדר זה כמבואר בראשונים רבים (רי"ף, רמב"ם ועוד).

ועוד י"ל דאף את"ל דעדיין מיקרי עוסק במצווה, הרי יכול להחמיר על עצמו, כפי שמצינו ששינו בגמרא בסוכה שחתן וכל השושבין פטורים מן הסוכה ורבי זירא אמר: אגא אכלי בסוכה וחדא בסוכה.

⁴¹ **נביא מאמר מאמור"ר שליט"א** שכתב בענין כיבוד אב ואם ובתוך דבריו כתב נידון, התחיל בכיבוד אב ואח"כ ציוה אביו.

איתא בגמ' בקידושין (ל"א). שאל בן אלמנה אחת את ר' אליעזר אבא אומר השקיני מים ואימא אומרת השקיני מים איזה מהם קודם א"ל הנח כבוד אמך ועשה כבוד אבך שאתה ואמך חייבים בכבוד אבך. וכן איתא בשו"ע (סי' ר"מ סעי' י"ד) וברמב"ם ממרים (פ"ו ה"ד).

יש לחקור הא דאמרינן הנח כבוד אמך האם זה דין בקדימה שצריך לכבד את האבא לפני האמא או דילמא במקום שהאב ציוה אין בכלל מצות כיבוד של האם והנפק"מ אם התחיל במצות כיבוד אב כגון התחיל להכין כוס תה לאמו וביתיים הגיע האב וגם ציוה להכין לו כוס תה האם נאמר שיפסיק מכיבוד אב כי יש לפניו מצות כיבוד אב ובמקום שיש כיבוד אב אין בכלל מצות כיבוד אב ולכן צריך להכין קודם של האב למרות שכבר התחיל לכבד את אמו. אבל אם נאמר כהצד השני שזה רק דין קדימה כששניהם מבקשים ביחד אז יעשה קודם של אב אבל אם התחיל כבר של האמא צריך להמשיך של האמא.

ולכאורה מלשון הגמ' משמע שזה רק דין קדימה של כיבוד אב ולפי"ז אם התחיל כבר ציוה האב צריך להמשיך. וכן איתא במאירי כל שציותה אמא לעשות לה כיבוד הרי כבר נתחייב מיד לקיים וכ"ש אם התחיל כבר ואפילו אם יצוה לו האב לכבדו הרי הוא כבר עסק במצות כיבוד אב ואין מקום לחול חיוב מצות כיבוד אב כי העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת. וכתב החזו"א אבהע"ז (סי' קמ"ח) שבמקום כיבוד אב אין חפצא של כיבוד אב ואינו חשיב עוסק במצוה.

וכתב בספר תל תלפיות (סי' תקכ"ד) בענין עוסק במצוה ששאל לרבינו הג"ח קניבסקי זצ"ל והשיב לו שיש להסתפק בזה וצ"ע והרב אלישיב זצ"ל השיב לחתנו אם התחיל במצות כיבוד אב אינו צריך להפסיק משום עוסק במצוה אבל אם עדיין לא התחיל צריך להתחיל במצות כיבוד אב. כתב המשנה הלכות (חלק ט"ז עמ' קל"ג) שחייב לעזוב כבוד אמו ולא נפטר מדיון עוסק במצוה דלגבי אביו ליכא כאן מצוה כלל ובשעה שאמר לו אביו לעשות איזה דבר אין כאן חלות כיבוד אב.

ועוד כתב שם המשנה הלכות (סי' ס"ב עמ' קל"ד) דמשמע מהמאירי שאם התחיל בעשייתה לאמו ושוב אפילו יצוה לו האב לכבדו הרי הוא כבר עוסק במצוה שכבר חלה עליו לקיימה ואין כאן מקום שיחול עליו חיוב מצוה אחרת דעוסק במצוה פטור ממצוה אחרת ולא תימא מה שמצות כיבוד אב קודם הוא משום שכיבוד אב גדולה מכיבוד אב ואז אפילו באמצע עשייה היה אפ"ל שיחול ההמור שחל על הקל אבל הקדים אין כאן חמור או קל אלא שניהם שווים ולכן דוקא כשבאו כאחת אז יקדים את האב אבל אם לא באו שניהם כאחת אלא מצות האמא קדמה אין לו להפסיק במצוה אלא יגמור של כבוד האב ואח"כ יתחיל בכיבוד אב. ולפענ"ד לא הבנתי כי ברגע שציוה האב לעשות לו אין כאן חלות כיבוד אב ולכן ליכא כאן עוסק במצוה.

ולכאורה יהיה עוד נפק"מ אם אביו ואמו ציוו ביחד להכין כוס תה למי הוא יתן קודם אם נאמר שזה בגדר העוסק במצוה נאמר אם יכול לקיים שניהם יתן לשניהם אבל אם נאמר שברגע שיש כיבוד אב נפקע לגמרי כיבוד אב אפשר שגם בכה"ג שביקשו שניהם ביחד שיתן קודם לאביו. (ואפשר שזה כוונת מ"ב סי' ל"ח ס"ק ל"ד) מכיון שכבר עוסק בתורה מקודם אין צריך לבטל תורה בשביל זה (הנחת תפילין) זולת בשעת ק"ש ותפילה כדי לקבל עליו עול מלכות שמים וגם שאז עדיין אינו עוסק בתורה

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

בשעה שמתה אינה חייבת בכבוד אביו דלא גרע מנתגרשה, ונישאר בצ"ע, אולם שיטת התפארת ישראל קידושין פרק א אות נא דהוא דרבנן, ובשות נודע ביהודה תנינא אבה"ע מה, שכבוד לאחר מיתה הוא פחות מאשר מחיים, ולפי"ז לכו"ע יש לו לילך לאביו שהרי לב"י כבוד אביו קודם גם לאחר מיתה, ולסוברים שהוא מדרבנן אכתי כבוד אביו הוא מדאורייתא שהרי הוא חי, אולם אם הגרע"א יסבור שהוא דאורייתא הרי שיש לו לילך לאימו, דאין עדיפות לאביו על אימו, ועיין בזה שביאר בזה באריכות שו"ת מנחת חן [לרב יצחק איזיק אהבלבוים. ממחברי זמננו] חלק ג יו"ד סימן פז. אלא שמצאתי כתוב בשו"ת רב פעלים ח"ב סי' י"ד הנה הם מכבדים אביהם ואמם בזה כי כונתם לעשות נחת רוח לאביהם ואמותיהם ואצל העולם נחשב המחסר קדיש אחת מקדישים אלו מזלזל בכבוד הנפטר כי בעיני העולם אמירת כל הקדישים הם צורך גדול לנפטר וחובה גדולה היא על היתומים לאומרם כולם ואין לך כבוד גדול מאמירת הקדיש והרואה את זה יושב ואינו אומר קדיש חושב מתעצל ומזלזל בכבוד הנפטר דאינו יודע שהוא בתוך הזמירות וכו'. עכ"ל

הדין שחייב ללכת לאבא, והנה אם הוא עשה לא כדן והלך לכבד את האמא, ברור דלאו שפיר עבד, אבל יצא דבר מחודש דיהיה פטור לכבד את האבא מדין עוב"מ פטור מהמצוה, לפי מאי דחזינו בביאור הלכה (ס"ח ד"ה אז) שבהתחיל לא כדן נמי אמרין פטור של עוב"מ. והשיב לו, תשובה, יתכן. וע"ש מה שהאריך בזה. **עוד מביא** (תשובה תקכ"ח) ששאל, מרן שליט"א כתב לי בבן שאמו צייתה עליו לכבדו ותוך כדי הכיבוד ביקש האב מהבן שיכבדנו, דמסתמא הבן ל"צ להפסיק ולעשות לאב, דעוסק במצוה פטור מן המצוה. ויש לברר בגוונא שהאמא ביקשה כוס תה והוא מרתיח המים (וזה לוקח כמה רגעים), ובאותו זמן שהמים עומדים על האש האב מבקש מבנו שיכבדנו, ואם ילך לאבא לא יוכל לכבד את האמא, האם נימא נמי פטור דעוב"מ, והשיב לו תשובה, יתכן. וע"ש מה שהאריך בזה. **עוד מביא** (תשובה תקכ"ט) ששאל, מרן שליט"א כתב לי גבי עוסק בכבוד אמו דיתכן דא"צ להפסיק עבור כבוד אביו. ויש לברר, דהנה המהרי"ץ חיות (בסנהדרין נו): הביא דדעת הרמב"ם (במצוה ר) שמצות כיבוד אב ואם נמנית כמצוה אחת. (ודל כהמשל"מ בדרך מצותיך סוף ח"א דכ' דמלשון הרמב"ם חזינו שזה נמנה כשתי מצוות). ואם כן להנך שיטות שכיבוד אב ואם חשיב מצוה אחת, אם כן מדוע כתב לי מרן דיתכן שא"צ להפסיק מדין עוסק במצוה, הא כיבוד אב ואם חשיב מצוה אחת, ובמצוה אחת אין פטור של עוב"מ כדחזינו בהרבה פוסקים שלפיכך צריך לענות איש"ר וכדו' באמצע התפילה ואין פטור של עוב"מ כי חשיב הכל מצוה אחת. והשיב לו תשובה, התחיל חלק זה של המצוה אין צריך להפסיק. **בספר עורה כבודי על עניני כיבוד אב ואם** עמוד לה' דן בשאלה, יל"ע בכה"ג אם כבר קדם ונתעסק בבקשת אמו ובאמצע קיומו ציווהו אביו לעשות דבר אחר האם יניח את של אמו ויעסוק בשל אביו ולכא' י"ל דכיון דכבר התחיל לעסוק בכבוד אמו אז נחשב עוסק במצוה והוא פטור מן המצוה ולכן אם אביו מצווהו דבר מה אין צריך לעשות רצונו. והביא את דעת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שיש לו פטור של עוסק במצוה. **מאיך הביא שבשו"ת חקי חיים** ח"ה יו"ד סי' י"א נסתפק השואל בזה. והשיב, דחייב לעזוב כבוד אמו אעפ"כ ולא נפטר מדין עוסק במצוה, דלגבי אבא ליכא כן מצוה כלל ובשעה שאמר לו אביו לעשות איזה דבר אין כאן חלות כבוד אם ע"ש שהאריך בזה. ועי' בשו"ת חקי חיים ח"ו יו"ד סי' י"א שהאריך עוד בזה דאין הטעם משום דחייב, רק דאין כאן מצות כיבוד בכלל וכן בס' באר החיים סי' י"ח כתב דאף אם כבר התחיל להשקות את אמו חייב להפסיק ולהתעסק בכבוד אביו. **וגם הגר"מ שטרנבוך שליט"א** השיב דאפי' אם אמר קדמה ואפי' אם כבר התחיל בכיבודה צריך להפסיק וכו"כ בתשובות והנהגות ח"ד סי' ר"ד וכן **השיב הגר"א נבנצל שליט"א**. וע"ש בספר בעורה כבודי מה שהאריך לבאר בגדר אתה ואמך חייבים בכבוד אביך. **והארכנו בזה עוד הרבה שם בקונטרס.**

אגב אעיר כי הכלל של העוסק במצוה פטור מן המצוה שייך גם לפוטרו מכיבוד אב, כמבואר בר"ן בקידושין (לב), בב"י (יורה-דעה רמ) ובשולחן ערוך (רמ, יב). וע"ע בספר משנת כהן (סקקע"ו). וע"ע בספק עוסק במצוה אם פטור מן המצוה, בדברי שו"ת משנה שכיר (חושן-משפט כב) ובבית מתתיהו (א, א אות מד). ולגבי כיבוד אב ואם אם הוי כמצוות הצריכות כונה מפוסקים רבים משמע שצריך כוונה (עיין שו"ת עונג יו"ט או"ח יט. בספר דרך פיקודיך מ"ע לג. כף-החיים או"ח רסב, יז. שו"ת רבבות אפרים ג, מה ועוד), ולא אכחד לציין שיש שסברו דא"צ כוונה (שו"ת זרע אברהם סי' טב).

ולכן כתבתי בתחילה בקיצור, דלמה שלא יענה לאביו ויאמר לו שיחזור אליו אחר שיסיים את תפילתו, בשביל לצאת מכל הספקות הנ"ל.

הרה"ג ר' שמואל ארליך שליט"א השיב, ידוע מחלוקת האחרונים אם כיבוד אב ואם לאחר מיתה הוא מדאורייתא או מדרבנן,

שיטת הב"י שעו שאם אביו חי ומקפיד על בנו אין לבן להגיד קדיש דכבוד האב קודם, ומשמע שאם זה הפוך כגון שאביו מת ואימו אין מרשה לו להגיד קדיש אזי כבוד אביו קודם, ואי הוא דרבנן ברור שיש לו להקשיב לאימו, וכן הלשון בב"י כבוד אביו קודם, משמע שהוא דאורייתא, ובגרע"א סימן סח כתב שלכאורה הרי

ראיתי להגאון **רבי שלום בן ציון פלמן** (גליון שלמים מציון פר' יוגש תשע"ח) דלהנך שיטות שעוסק במצות כיבוד אב פטור מהמצוה, ה"ה עוסק בכבוד אמו פטור ממצות כבוד אביו. והגאון רבי שריה דבליצקי אמר לי דלכאור' ימשיך לעשות לאמא וצ"ע.

והוסיף, אמנם ראיתי **בשו"ת דברי מליכאל** (חל"ב סקל"ז) דכ' בריש התשובה דאף אם התחיל לעשות רצון אמו ואביו ציווהו לשרתו, מחויב להפסיק לכבוד אביו שהרי בשעת מעשה היא ג"כ חייבת בכבוד אביו וממילא בטלו דבריה. וראיתי עוד לבעל השואל ומשיב בספרו יד שאול (יור"ד ס"מ אות יא) דעוסק בכבוד אמו מחויב להפסיק לכבוד אביו. וכן השיבני **הגר"ח פ' שיינברג** (ע"י מקורבו) דבעי להפסיק, וכ"כ לי הגאון רבי אביגדור נבנצל וכו"כ בשו"ת משנת יוסף (ח"י סי"ד) בתשובתו אילי. וראיתי **בתשובות והנהגות** (ח"ד ס"ח) שהביא דאחד מחכמי ההוראה השיב דבכה"ג אמרין עוב"מ פטור מן המצוה ולא יעזבו את הכיבוד של האמא, אמנם בתשובות והנהגות שם פליג ע"ז דאין הגדר שכיבוד אב רק עדיף מכיבוד אמו וממילא אם כבר עוסק בכיבוד אמו אינו פוסק, אלא יסודו הוא שאין מצות כיבוד אב כלל מול מצות כיבוד אב כיון שמשועבדת לו.

והנה מצאתי בס' עמודי אור (עניני כיבוד או"א סנ"א) דכ' דאם עוסק הבן בכיבוד אמו ונזדמן לפניו כיבוד אביו, חייב להניח כבוד אמו ולעסוק בכבוד אביו, דהא צריכה האם לומר לא בעינא כיון דהיא עצמה חייבת בכבוד בעלה והלא היא אינה עוסקת במצוה, ובאופן שצריך לו אביו למלאכה שאין האשה חייבת בה לבעלה ועוסק הבן בכבוד אמו (אף אי נימא שאף בכה"ג קודם האב דלא כדעת הפתחי תשובה), אפשר דפטור הבן מכיבוד אביו משום עוסק במצוה כיון דבכה"ג אין האמא חייבת לומר לא בעינא. וראה עוד בתשובות ישיב יצחק (חלק כג יור"ד סל"ו) מה שהשיבני באריכות בזה. וע"ש עוד בדבריו.

עוד מביא (תשובה תקכ"ה) ששאל למרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלה: מרן שליט"א ענה לי על השאלה הנ"ל דעוסק במצות כבוד אמו יתכן דא"צ להפסיק לכבוד אביו. ויש להבין, דחזיתי בחזו"א (אבהע"ז סקמ"ח) דאין המכונן לכיבוד אב עדיף מכיבוד אמו, אלא דבמקום כיבוד אב אין חפצא של כיבוד אמו, ואם כן אינו חשיב עוסק במצוה בכה"ג. וביותר דמתו' (יבמות ה: ד"ה כולכם) חזינו שההלכה שאתה ואמך חייבין בכבוד אביך נלמד מדינא דאמר לו אביו לעבור על דברי תורה שפטור משום שהוא ואביו חייבין בכבוד המקום. והרי התם אין מצוה בכיבוד אב כלל במקום איסור, דהשיעבוד של אביו למקום מפקיע לגמרי את המצוה של כיבוד אב בכה"ג. כך נמי כיבוד אמו נפקע לגמרי המצוה כי היא משועבדת לאביו. והשיב לו, אם התחיל יש לומר דשאני. וע"ש מה שהאריך לבאר בזה.

עוד מביא (תשובה תקכ"ז) ששאל, מרן שליט"א כתב לי בגוונא שהתחיל לכבד את אמו ואח"כ ביקש אביו שיכבדנו, דפטור הבן מלכבדו מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה. ויש לברר דהיא דביקשו האבא והאמא בשווה,

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ולמעשה היה נראה שנקט לעיקר שעדיף להאריך בניחום בזמן ממושך שהוא גדול באיכות.

בקובץ מה טבו אהליך (כרך ז' עמוד רכב) מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלה, אם בניחום אבילים איכא לדין זריזין מקדימין למצוות להקדים ולנחם ביום ראשון תשובה. למה לא. ובהערה הביא, וכן מובא בספר אורחות רבינו ח"ד עמ' קט"ז ח"ד עמ' שבעל הקהילות יעקב זיע"א היה מקדים לנחם ביום א, ואולם בתשו' והנהגות ח"ה ס' ש"ט אות כ"ה הסתפק בזה אם איכא דין זריזין בניחום אבילים עי"ש, ומה שכתבנו בזה בבית מתתיהו ח"ג ס' י"ז סוף אות ג', די"ל שבמצוה דעיקרה התוצאה שהאבל יתנחם ליכא דין זריזין עי"ש. ובס' אלא ד' אמות של הלכה פס"ג ס"א שמרן מנחם ביום א' יעו"ש, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה חלק כ סימן מ"ז.⁴³

מ"ה הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, כשאחד משדך את בתו או נולד לו בן, האם בכל יום שפוגש אותו אומר לו שוב מזל טוב, ודאי שאין זו צורת איחולים וניחומים.

הגאון ר' נפתלי קופשיץ שליט"א השיב, האם מה שיאמרו לי עשרות פעמים המקום ינחם אתכם זה באמת ינחם. וכנראה כוונתו, לא כל מה שאומרים אנשים המקום ינחם אכן מנחם את האבילים.⁴⁴

הרה"ג אביגדור ברגר שליט"א מעורכי שו"ע מכוני ירושלים וקבצי מוריה השיב, בשו"ע יו"ד סימן שפה סעיף ב נאמר. המוצא את חבירו אבל תוך שלשים יום מדבר עמו תנחומין וכו'. לאחר שלשים יום שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומים כדרכו אלא מן הצד שאינו מזכיר לו שם המת. אלא אומר לו תתנחם.

בנטעי גבריאל על הלכות אבילות פרק פה' אות ב' עמוד תנז' כתב, מצות ניחום אבילים היא בכל ימי השבעה ואפי' אם באים לבית האבילים כמה פעמים מקיימים את המצוה ויש לנחמם. ובהערה ציין לדרכי החיים סימן ד' ס"ב, ולא כמו שמבינים ההמון, שדי בפעם אחת לנחם האבל, וכ"כ בספר אמרי אמת ליקוטים, שהגה"ק מגור זצ"ל נהג לילך לנחם האבל בכל יום ויום עי"ש, ועכ"פ מי שהולך לבית האבל כמה פעמים, צריך כל פעם לנחם, וכ"כ תפארת בנים על קשו"ע סימן ר"ז שכן נהג צדיק אחד.

שאלה.

לגזוז ציפורני ידיו ורגליו ביחד ביום השלושים שחל בערב שבת.

בהלכה מבואר שאין לגזוז ציפורני ידים ורגלים ביום אחד. כיצד הדין במי שחל יום השלושים על פטירת אמו ביום שישי או בשבת שגם יכול להקדים ליום שישי, האם מותר לו בכה"ג לגזוז שניהם ביום אחד ביום שישי בבוקר.⁴⁵

תשובה.

עיין בשמירת שבת כהלכתה פרק מב' הערה קסא' שגם האר"י ז"ל מודה שצריך ליזהר לא לקצוץ ביום אחד מלבד מי שטובל בערב שבת. הגאון ר' יהודה טשנר שליט"א בספרו שערי השבת עמוד ריד' מביא בתוך דבריו, שובספר תוספות חיים על החיי אדם (הל שבת כלל א' ה"י) כתב שמצא ברש"י ישן שהטעם שלא לחתוך צפרני ידים ורגלים ביום אחד הוא משום לא ילבש גבר וכו' והיינו היות שמנהג נשים הוא לחתוך אותם ביום אחד, בפרט ביום טבילה, הרי זה מנהג נשים ואין לגבר לעשות כן. ולטעם זה אין שום מניעה לאשה לעשות כן. ומ"מ שלא לצורך מצוה עדיף שגם אשה לא תחתוך אותם ביום אחד, לחשוש לשאר הטעמים בזה, כי בספר עולת שבת בסי' ר"ס כתב שמצא כתוב דיש סכנה מי שנטול של ידיו ורגליו באותו היום, ושנכון להזהר בזה.

הרי מתבאר שאם אינו אומר קדיש הרי הוא מזלזל בכבוד הוריו, ומי מתיר לו לזלזל בכבוד אביו או אימו אם הורה אחר מצווה לו לעשות כן, והרי הוא כאומר לו לעבור על דברי תורה שאין לשמוע לו, אלא דהמעין בשו"ת הגרע"א יראה שלא הזכיר סברא זו, וכן הב"י שכתב שאין לומר קדיש אם אביו מתנגד, הרי שאין חוששים לסברא זו, וצ"ע מדוע הרי הוא זילזול מוחלט בכבוד הורי הוא כאומר לו לעבור על דברי תורה, אלא שנצטרך לחלק שהיות והוא ואימו משועבדים לאביו הרי שכבודו הוא שלא ידאג לכבודה כל עוד שזה סותר את הכבוד שלו, ואכתי צ"ת בזה.

ויש לי בזה עוד הרהור, שהרי קי"מ"ל שכיבוד אב הוא משל אב ולא משל בן, ולכן מורים שמי שלא עליו קשה לו עם הוריו כגון שמצעים אותו וגומרים אותו נפשית הרי אין לו חייבו, וזה דברים ברורים וידועים לכל מורה, ואם כן מדוע שאם אביו לא מרשה להגיד קדיש חייב לשמוע לו הרי זה משל בן, וצ"ל שמודבר באדם שאין זה מפריע לו ברמה שיבוא מיזה לחולשת הנפש, ואם כן אפשר שהיום שהדורות חלשים אין לו לשמוע בקול אביו, וצריך בזה מתינות גדולה ושיקול דעת אם אכן זה בכזה רמה.

אמנם במקרה של הרב שליט"א ברי הוא שאם יגיד לאביו שיש לו מנין עכשיו, בודאי ישמח האב שבנו הרב שליט"א יגיד קדיש על אישתו, וכן נראה נכון לומר לאביו שיש לו מנין עכשיו, ואם יתעקש אביו, יש לו לילך לאביו.

שאלה.

אם בכל פעם שמנחם אבילים במשך השנה יש מצוה.

האם בכל פעם שפוגש את חבירו בתוך שנת ימי האבילות ל"ע מקיים מצוה לנחמו, וא"כ מדוע לא ראינו שנזהרים לנחם האבילים כל משך השנה, הרי מרוויח עוד מצוות.

תשובה.

באשרי האיש על יו"ד ח"ב פרק פח עמוד דש' ⁴²מובא דעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, בניחום אבילים יוצאים ידי חובה בפעם אחת אבל המנהג הוא אחרי כל פעם כגון אחרי התפילה וכדומה. בספר להדבק בדרכיו של רבינו חיים קניבסקי עמוד 213 מובא, שהרבנית ע"ה נפטרה בחוה"מ סוכות הגיע רבן של ישראל מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל פעמיים לנחם את רבן של ישראל מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל, פעם אחת בחול המועד אך לא היה זה ממש בתורת ניחום אבילים, ולאחר מכן בשבעה.

בספר שערי שיח עמוד קמג' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שאלה. ניחום אבילים בתוך שלושים האם הוי ניחום לכל דיניו. תשובה. כן.

ידידי הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א בספרו ראה ישר עמוד שנא' מביא, שרבנו הגראי"ל שטינמן זצ"ל כשבא לנחם אצל רבנו הגר"ח קניבסקי זצ"ל אמר שהסתפק אם עדיף להכנס ולצאת ולנחם כמה פעמים או לנחם פעם אחת זמן ממושך,

⁴² בספר שערי יוסף על הלכות אבילות עמוד קמו כתב, מצות ניחום אבילים מדרבנן, ומקיימים את המצוה אפילו כמה פעמים שמגיעים לבית האבל בימי השבעה ויש מצוה לנחם בכל יום, וע"ש בהערה.

⁴³ עיין עוד בספר זריזות איש ח"ב עמוד תשמא' מה שהאריך בענין זריזין מקדימין בניחום אבילים.

⁴⁴ נוסף מה שאמר הגאון הגדול ר' יצחק אזרחי שליט"א בשעה שבא לנחם את אאמו"ר שליט"א בימי השבעה, כשישבתני בעצמי שבעה עברו מאות אנשים ואמרו המקום ינחם אתכם בזה אחר זה, וכי נראה לכם שזה ניחם אותי.

⁴⁵ בדור המלקטים על שבת ח"א על סימן רס' עמוד 387 האריכו בענין גזיזת צפורניים ביום אחד ומה שהביאו השיטות שלגבי טבילת מצוה התירו לקצוץ ביום אחד.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

הראוני שבספר שימושה ולימודה על או"ח ח"א עמוד קצז' הביא בשם הגר"ע פריד שליט"א שכתב באופן כללי שמקפידים שלא לגזוז ביום אחד. ומי שלא גזז לפני כן מותר ביום שישי לגזוז בידים ורגלים ביום אחד.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, בשער הכוונות בסדר הנהגות ערב שבת (דף סב) כתוב שהיה חותך וקוצץ צפרניו לכבוד שבת מידי ומרגליו, והיה קוצץ כסדרן. ומפורש היה גזוז גם ידיים וגם רגליים ביום אחד. וכן התיר במחזיק ברכה (רס, סק"ד) ובשערי תשובה (סק"ב). ועיין בחסד לאלים (רס) דכתב: "וכן מצוה ליטול את הצפורניים של ידים ושל רגלים".

אלא דבספר יש נוחלין (אזהרת שבת ויו"ט) כתב בדברי האר"י ההיפך, שהאר"י היה מקפיד על זה שלא לגזוז ביום אחד את שניהם. וכ"כ גם בסידור רבי שבת. וכן בחיד"א במחזיק ברכה (רס, סק"ד) הביא שהמגן אברהם הביא בשם ספר מגיד מישרים כי אין לקוץ ציפורני ידיים ורגליים ביום אחד. וכ"פ האליה רבה, התוספת שבת והעולות שבת (סק"א) וצינו דיש בזה אף סכנה. וכ"כ בשולחן ערוך הרב (רס, ב) דעה זו דיש בזה סכנה. וכן איתא ביסוד ושושן העבודה (שער העליון פ"א) דיש בזה סכנה וקשה מאד לשכחה, עיי"ש (וע"ע בתוס' חיים על החי"א אדם כלל א, סק"ג).

ועיין במשנה ברורה (רס, סק"ו) שכתב: "יש שכתבו שלא לקוץ צפרני הידים ורגלים ביום אחד ואין לקוץ אלא בע"ש או בעיו"ט, והנכון שיקוץ מן הרגלים ביום ה' ומן הידים ביום ו'".

אולם ראיתי דהמטה אפרים (תרכה, יג) כתב דאם יש לו צורך יכול ליטול בעיו"ט כמו בע"ש, ולא כתב לאסור את שניהם ביום אחד (אולם עיין במטה אפרים תרו, ח דאסר בערב יו"כ"פ ליטול את שניהם באותו יום). וכתב באלף למטה (תרכה, סק"ג): "רבינו האר"י ז"ל לא חשש ליטול צפרני ידיו ורגליו ביום א' ולפענ"ד שאם הוא טובל ביום זה שעושה כן לצורך טבילה נכון הדבר, ומה שאמר בשם המגיד יש לומר דמיירי כשעושה כן שלא לצורך". ועפי"ז ביאר בקצה המטה דהאר"י גזז ביום שישי את שניהם ולא הקפיד דזה משום שנהג לטבול בכל ערב שבת, ולפיכך נטל את ציפורניו קודם הטבילה (ואמנם אעיר כי יש שביארו דהיקל דווקא בעיו"ט, דהוי כעין חיוב לטהר עצמו ברגל, אך בקצה המטה מיקל אף בע"ש למי שטובל).

דין זה ניתן להבין ע"פ דברי קצות השלחן (עג בדי-השלחן סק"ה) דמותר לנשים לפני טבילת מצווה לקצוץ לכתחילה צפורני ידיים ורגליים יחד, דקיי"ל ד"שומר מצוה לא ידע דבר רע", וכ"כ בתהלה לדוד (רס, סק"א) דלצורך מצווה שרי. וע"ע בזה בשו"ת מחקרי ארץ (ו אורח-חיים קיז) דכתב דלכבוד שבת אין לחוש בלקצוץ ציפורני ידיים ורגליים (ביום אחד). וצריך לומר דזהו כשהולך לטבול בערב שבת.⁴⁶

אולם ראיתי דבשו"ת אור לציון (מז, ד) התיר לכתחילה לגזור את הציפורני ידיים ורגליים ביום אחד. וכ"כ גם בספר הליכות אבן ישראל (שבת ח"א א, יב) וציין דביחוד בע"ש או בערב יו"ט שרי לגזור את שניהם.

העולה לדינא: אין לגזור ציפורני ידיים ורגליים ביום אחד, אלא א"כ מיירי לצורך מצווה. ויש חולקים ומתירים בערב שבת לגזוז גם את ציפורני הידיים וגם הרגליים. ונראה דלאבל ביום שלושים יש להתיר.

שאלה.

א. אם מותר לקצוץ ציפורניים בערב שבת כשחל שלושים בשבת.

בפני ברוך סימן יט' אות יד' כתב, אם חל יום שלושים בשבת, אסור לגלח בערב שבת, ולענין נטילת צפרנים יש אסורים ויש מתירים.

בספר אבילות השלם על עניני אבילות פרק יב' אות ו' כתב, דברים האסורים על האבל מעיקר הדין בשלשים, אסורים גם בערב שבת, ואף כשחל יום השלושים בשבת, ולכן אסור להסתפר ולגלח ולקצוץ ציפורניים. אמנם דברים האסורים בשלושים רק משום מנהג, אף שאסורים גם בערב שבת בשלשים, מ"מ אם אירע שהשבת הינה יום השלושים, מותרים כבר מערב שבת, לפיכך כשחל יום השלושים בשבת מותר לרחוץ כל גופו בחמים בערב שבת, וכן יושב במקומו בבית הכנסת. והביא בהערה שיש כמה שמקילים גם שאר דברים בערב שבת כשחל שלושים בשבת.

והביא בהערה בשם גשר החיים שהתיר לקצוץ בערב שבת אף ציפורניים שאינם גדולות כשחל יום השלושים בשבת.

ב. לגבי הדין שלא לגזוז הצפורניים של ידי ורגלים ביום אחד.

המשנה ברורה בסימן רס' ס"ק ו' כתב בתוך דבריו "יש שכתבו שלא לקוץ צפרני הידים ורגלים ביום אחד". ומצינים לשו"ע הרב שטעם הדבר משום חשש סכנה.

בספר בירורי חיים (ח"ז עמוד תמז') מביא לדון האם בערב יו"כ אפשר לגזוז הידים והרגלים ביום אחד, ובתוך דבריו הביא בביאור הטעם שאין לגזוז ביום אחד, שהגאון רבי יוסף ליברמן זצוק"ל אמר לו ששמע מפי השמועה ענין הדבר משום דלמח"מ קוצצים אנשי חברה קדישא בעת הטהרה צפרני ידיים ורגלים ביום אחד משו"ה לסימנא מילתא נזהרין אגן בזה.

והביא בשם המטה אפרים סימן תרו ס"ח שמבואר להדיא שאף בערב יו"כ לא לגזוז ביום אחד. ועומד על כך שבערב יו"ט כתב המטה אפרים תרכה ס"ג שכן אפשר לגזוז ביום אחד לצורך טבילה בערב יו"ט. וע"ש בכל דבריו.

עיין עוד באריכות בענין זה במאיר עוז ח"ב על סימן רס' עמוד 742 מה שכתב בזה.

מנן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, כיון שיש שכתבו בס' ר"ס שהוא משום חשש סכנה, א"כ ראוי למנוע מלבד לטבילת מצוה.

הגאון הגדול ר' ברוך שרגא שליט"א השיב לאאמו"ר שליט"א, כדאי להמתין מה שאפשר ולא לעשות שניהם ביום אחד.

הגאון ר' יהודה טשנר שליט"א בספרו שערי השבת עמוד ריד' כתב, מי שלא חתך צפרני רגליו ביום ה' האם יכול לחתוך הידים והרגלים ביום ו' מפני כבוד שבת, או שימתין עם הרגלים ליום אחר. תשובה. נראה, אם צפרני הרגלים לא מפריעים לו במיוחד, עדיף שימתין ליום אחר, משום חשש סכנה, וגם משום מנהג הקדמונים. ואין בזה חסרון כבוד שבת, היות שאין צפרני הרגלים נראים. אבל אם הצפרנים הגדולות מציקים לו או שמפריעות לו ללכת, יוכל לקצוץ את כולם בערב שבת, כי זה כבוד שבת שלא יפריעו לו הצפרנים בשבת קודש, ושומר מצוה לא ידע דבר רע.

ובסוף דבריו אחרי כל הדין הזה כתב, ונסכם את ההלכה בזה, מצד הדין מותר לחתוך הצפרנים בכל ימות השבוע, אפילו במוצאי שבת או ביום ראשון, ומ"מ הידור מצוה היא לחתכם בערב שבת או ערב יו"ט לכבוד שבת ויו"ט. ולכתחילה טוב שלא לחתכם ביום חמישי בשבוע (א"כ במקרים המוזכרים לעיל), וכן שלא לחתוך צפרני ידיים ורגלים ביום אחד. ומ"מ אין בזה איסור אלא הנהגה טובה, ולעת הצורך אפשר להקל בשני אלו.

⁴⁶ על טבילה בערב שבת עיין בדבריו בשו"ת אבני דרך (ח, רז, טו, רל).

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

כמו כן, נאמר בזוהר הקדוש (פרשת ויקהל דף קצט, ב) שענין השלושים הוא מפני שיש באותם שלושים יום הראשונים בחינת דין ומשפט לכל נשמה "כל אחד לפי מה שהוא ולא סגי בלאו הכי, ועל כן מתאבלין בהם הקרובים בגיוחץ ותספורת ושאר דברים, דעל ידי שסובלים צער בדברים אלו, בזה ממתקים הדין ומקילין המשפט מעל הנשמה, כמו ענין עיקר טעם האבילות של השבעה ימים, שהוא שעל ידי סובלם צער האבילות מקילין צער הדין והמשפט על הנפטר". ולפי טעם זה אם לא מפסיק בעת שיכול ביום השלושים, הרי הוא ממשיך לצער את הנשמה.⁴⁷ (ועיין במעבר-יבק בשפת-אמת מאמר ב פרק ב: שימי השלושים הם שלושים מדרגות ומעלות שעל הנשמה לעלות בהם מיום ליום קודם שתזכה להיות צרורה בצרור החיים, וטעם השלושים למתק הדינים שבשלושים מעלות אלו).

ויש להוסיף ולומר כי הנשמה בעולם העליון רוצה לראות את קרוביה ממשיכים בחיים, בעשייה ובמצוות. צער עמוק מדי "קושר" את הנשמה ומצער אותה. סיום האבילות מסמל שלב של 'עלייה' עבור הנשמה. כשהאדם קם מאבילות ביום השלושים, הוא מאותת שהנשמה השלימה שלב נוסף בתיקונה (ואין להמשיך את האבילות דהיי גום צער, וגם אמירה כי הנשמה אינה עולה שלב). בספר שיעורי הרב לגר"ד סולובייצ'יק (עניני אבילות סימן יג) חקר: "יש ספק הנוגע לעיקר אופי וגדר אבילות שלושים בכלל, האם היא אבילות בפני עצמה שאינה תלויה באבילות שבעה, או דילמא היא רק המשך ושירור מאבילות שבעה, שלאחר סיום ימי השבעה עדיין נשארים מקצת איסורי אבילות בתוקפם במשך ל" יום". והנפק"מ תהיה כיצד למדוד את יום השלושים, ע"פ יום המיתה או יום הקבורה.⁴⁸

רבים הורו (וכך מקובל לפסוק) כי מונים את השלושים מיום הקבורה (כן עולה מש"ך בנקוה"כ יו"ד תב על הט"ז סק"ט. הביאור-הלכה או"ח קלב.⁴⁹ וכ"כ פני-ברוך לא, כ. נטעי גבריאל אבילות לז, א. שו"ת יביע אומר ה יו"ד לב. חיים-וחסד יז, ב). והגר"ד הביא ראיה שגדר שלושים ימי אבילות הוא דין בפני עצמו ולא תלוי בדין השבעה מהנפסק בשו"ע (שצט, ב) שרגל עולה לו למנין שלושים אפילו אם קבר את מתו ברגל, משמע שאבילות שלושים היא אבילות בפני עצמה, ומשום הכי אין מנינה תלוי במנין שבעה". ויתכן דגם לפי הדרך של ספירת יום השלושים מיום הקבורה, אין להוסיף עוד זמן לסיום השלושים.

בעודי בזה אעיר כי לגבי דין מקצת היום ככולו, לגבי סיום שנת האבל (י"ב חודש). נחלקו הפוסקים האם אמרינן מקצת היום ככולו. בשו"ת תרומת הדשן (סי' רצב) קובע שלא ניתן לומר על היום האחרון שמקצתו ככולו. אך בשו"ת הרדב"ז (אבן-העזר סי' תתצח) הביא את דבריו וחלק עליהם, והעלה שניתן להקל ולומר שניתן לומר גם כאן מקצת היום ככולו. ובערוך השלחן (יו"ד שצה) פסק להלכה להחמיר.

לפי דברנו עולה כי ישנה מעלה טובה לסיים את השלושים ברגע שיכול ולא להוסיף (ואינני דן לגבי תספורת שבזה המנהג להוסיף עד לגערה) וזהו לגבי דברים הנוגעים לאבל (כציפורניים, בגדים מגוהצים וכדו'). אך חשוב להדגיש כי בכל הנוגע לכבוד המת והנשמה לא אמרינן מקמת היום ככולו, ולכן לגבי קדיש ומעבר לפני התיבה יש להתנהל ככתוב השלושים דבזה לא אמרינן מקצת היום ככולו (שו"ת מגידות לפמ"ג סי' פג. מג"א קלב, סק"ב. קיצור שו"ע כו, ב).

אם ביום השלושים לאבילות יש להזדרז לקצוץ ציפורניים וכדומה, להראות שגמר אבילות שלושים יום.

ביום השלושים לאבילות, אומרים מקצת היום ככולו, ומצינו בהלכה כמה היתרים שיש ביום זה. כגון לגזוז ציפורניים ולהתרחץ בחמין, ועוד דברים, רק שתלוי אם זה על אביו או אמו או שכל אבילותו זה רק שלושים יום.

האם יש ענין ביום השלושים להזדרז להראות שמקצת היום ככולו, והוא גומר אבילותו כדי לא להתאבל יותר מדאי, אלא רק כפי שההלכה מחייבת, וגם ברגע שהאבל פחות מצטער, מונע צער מנשמת הנפטר, או שאין כלל צורך למחר להראות שגמר אבילות של שלושים יום.

תשובה.

מרח הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, על אבל מידת הדין מתוחה, ויש בזה דרגות, ז', ל', י"ב. וכמה שאפשר כדאי לקצר את מידת הדין.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, הנני מצרף מה שעלה בידי לגבי שאלתו, האם יש ענין ביום השלושים להזדרז להראות שמקצת היום ככולו, והוא גומר אבילותו כדי לא להתאבל יותר מדאי, אלא רק כפי שההלכה מחייבת או שאין כלל צורך למחר להראות שגמר אבילות של שלושים יום.

ראשית, המקור לשלושים ימי אבל, בגמרא (מועד קטן יט, ב) נלמד איסור תספורת שלושים יום באבילות מדין תגלחת נזיר. והראב"ד (השגותיו על הרמב"ם בה"א אב"ו, א) למד מכאן לכל דיני השלושים (ולא רק לתספורת). ובנזיר מצינו שאף שהתורה אמרה (במדבר ו, ה): "עד מלאת הימם אשר יזיר לה", אמרינן מקצת היום ככולו (נזיר ו, א) ולכאורה כמו שבנזיר ישנו ענין להסתפר ולהביא את קורבנות טהרתו בהקדם, ה"ה אצלנו דיש לסיים את האבילות בהקדם (אך כמו שבנזיר לא מצינו חיוב להביא את הקורבנות על הבוקר כמה שיותר מהר, ה"ה אצלנו). אך הרמב"ם (הל' אב"ו, א) למד את דיני אבילות שלושים מפסוק אחר: "מנין סמכו חכמים לשלושים יום, שנאמר ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים, מכלל שהאבל מצטער כל שלושים יום". ובמסכת שמחות (פרק ז) ציין דהמקור הוא מימי האבל על משה רבנו: "כיצד לאיבול שנאמר ויבכו בני ישראל את משה בערבבות מואב שלושים יום". וכן איתא גם בירושלמי (מועד-קטן ג, ה) "ויתמו ימי בכי אבל משה, ימי שבעה בכי שנים אבל שלושים, ואית דמחלפין ימי שני בכי שבעה אבל שלושים". ואם זהו דין בבכיה, וודאי דעליו להפסיק בבוקר כמה שיותר מוקדם.

דהרי הגמרא מסכת מועד קטן (כז, ב) אומרת: "אל תבכו למת יותר מדאי ולא תנודו לו יותר מכשיעור, הא כיצד שלשה ימים לבכי, ושבעה להספד, ושלושים לגיוחץ ותספורת, מכאן ואילך אמר הקב"ה אי אתם רחמנים יותר ממני". וכן פסקו הטור והשולחן ערוך (יו"ד שצד, א): "אין מתקשין על המת יותר מדאי, וכל המתקשה עליו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה, אלא שלשה ימים לבכי, שבעה להספד, שלשים לתספורת ולגיוחץ". ולכאורה אם הוא מתאבל יותר מהזמן שהוא צריך הרי הוא אומר לקב"ה שהוא יותר רחמן ממנו. וכאשר מאריך את האבילות מעבר לזמן הנדרש, כביכול האדם משדר חוסר השלמה עם גזרת הבורא.

⁴⁷ הגריש"א בציוני-הלכה אבילות עמ' רל. הגר"ע יוסף בחזון-עובדיה אבילות ח"ב עמוד קד).

⁴⁸ בקונטרס מאמר קדישין, כתב: "אין מונין השבעה והשלשים כי אם מיום קבורתו אף שעבר זמן רב בין מיתה לקבורה".

⁴⁷ וכתב במעבר יבק (שפתי-רננות פי"ג): "כי הצער המופלג שיצטערו הקרובים על המת... יגיע אליו צער ממנו, כי הנפש היא בתוך הבית... ורואה ומבינה בצער קרובה".

⁴⁸ השבעה מתחילה מרגע הקבורה (שו"ע יו"ד שעה, א. אלא א"כ מיירי שהחזירו פניהם מהמת והמת נקבר במדינה אחרת, פני-ברוך ח, ו.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

שאלה.

הקמת מצבה ביום השביעי או בשלושים.

מתי הזמן הראוי לבנות המצבה, ביום השביעי עצמו או בשלושים או אחרי.

תשובה.

בפני ברך פרק לו' אות א' כתב, מנהג ישראל קדום להצב מצבה על קבר המת, והוא הנקרא נפש בלשון חז"ל. חיוב הקמת המצבה חל על בני המשפחה שהוא מצרכי הקבורה, ובכלל מכבדו במוותו.

עוד כתב באות ב', יש נוהגים להעמיד את המצבה מיד לאחר שבעה, ומדקדקים שתהא מושלמת עד יום השלושים, ויש אומרים שיש להעמידו אחר י"ב חודש, וע"ש בהערות.

בפתחי תשובות סימן שעו' עמוד שסז' כתב, בענין זמן הקמת מצבה מצינו כמה מנהגים בזה, יש נוהגים שאין מקימים מצבה על הקבר אלא אחר ל' יום. ויש שכתבו שהמנהג הפשוט ברוב המקומות שאין מעמידים המצבה אלא אחר י"ב חודש. והטעם משום דהמצבה נראה לחשיבותא ובי"ב חודש יש לאבל צער, ועוד דכל הטעם של המצבה כדי שלא ישכחו אותו מהלב וידעו את מקומו, והמת אינו משתכח אלא לאחר י"ב חודש.

אולם כבר ידוע בדברי האריז"ל דתוך ימי השבעה אין להקים מצבה, אבל לאחר שבעה מיד מצוה לבנות הציון על הקבר תיכף אחר האבלות, ויש נוהגים להניח האבן התחתון של המצבה מיד אחר שבעה (וצריך שהאבן יהיה לפחות בגובה טפח), ושאר המצבה וחקיקת השם עושים אחר שלשים.

ומ"מ גם לדעת האריז"ל שצריך לבנות המצבה דוקא ביום השביעי, אם נפטר ביום טוב או בחול המועד, יקימו את המצבה ביום השביעי לקבורה, הגם שהוא באמצע השבעה לאבלות, וכן אם נפטר קודם הרגל והרגל ביטל גזירת שבעה, זמן הקמת המצבה הוא ביום השביעי דוקא, ואפילו אם אותו יום הוא חול המועד, ולא לפני כן בשום אופן, ודי להעמיד על הקבר אבן בגובה טפח לפחות.

אם חל יום השביעי בשבת או ביו"ט, יאחרו הקמת המצבה ליום המחרת מיד, ולא יקדימו לפני יום השביעי.

בציוני הלכה על הלכות אבילות (עמוד קלד') הביא דעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל להזדרז בהקמת המצבה תיכף ככלות השבעה, ועכ"פ בתוך השלושים.

שאלה. האם הכוונה למחרת השבעה כלומר ביום השמיני, או תיכף ביום השביעי, תשובת רבינו, ביום השביעי.

בהערה הביא שראה מי שכתב שאין לבנות המצבה אלא לאחר כלות היום השביעי דהיינו ביום השמיני. ונימוקו. א, מקצת יום השביעי ככולו הוא דוקא בהלכות אבילות, אך מדת הדין עדין מתוחה כל היום עד כלות היום השביעי, כדאיתא בביאור הלכה (סימן קל"א מאמר קדישין) בענין קדימת הקדיש "ואין אומרים מקצת היום לענין שבעה ושלושים, דאפילו בתפלת המנחה יש לו עדיין זכות שבעה ושלושים כמו שכתבו האחרונים". וכוונתו לאליה רבא (קל"ג ג') שכתב "ואפשר שמדת הדין עליו כל השבעה". וסבור המחבר הנ"ל שכמו כן רוח הטומאה השורה שם אינה עוברת עד לאחר כלות כל היום השביעי. ואין לבנותה אלא ביום השמיני. ב. הפלא יועץ (אות קבורה) כתב "וצריך תכף אחר עבור ז' ימים ביום הח' לסתום הקבר במצבת אבן". הרי שאין להקים המצבה קודם יום השמיני. ג. עלולים הפועלים להקדים הקמת המצבה בתוך השבעה כדי שתהיה מוכנה ליום השביעי,

בפרט כשיום השביעי חל בערב שבת, ולאמור בדברי מהר"ו יש בזה צער לנשמה.

אולם הביא בהערה שבמפתחות לשער רוח הקודש אשר ערך מהר"ש בן המרח"ו כתב "טעם בנין ציון על הקבר אחר ז' ימי האבלות והיינו ביום ז' עצמו". הרי מפורש שיש להקים המצבה ביום השביעי עצמו והיינו לאחר מקצת היום.

עוד הביא שבש"ת וישב הים (להגר"י הלל סי' י"ז בהערה) כתב "שיש להקים המצבה ביום השביעי בבוקר עם תום האבלות, וכן מדוקדק בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער המצוות שם", וגדחה את דברי הפלא יועץ.

באשרי האיש על יו"ד פרק פז' אות מה' עמוד רצט' הובא דעת הגרי"ש אלישיב, זמן הקמת המצבה, יש בפוסקים כמה שיטות, אך מה שיותר מהר יותר טוב, ועכ"פ תלוי במנהג של מקום הקבורה, ולא של מקום הפטירה.

בתשובות והנהגות (ח"ו סימן רלד' בסוף דבריו כתב) אמנם מאידך גיסא אף שראיתי שכתבו דאף שמבואר באר"י הקדוש ליזהר מאד לא להקים מצבה תוך שבעת ימי אבילות מ"מ הורו דאפשר לעשות מצבה כבר ביום השביעי דאמרין מקצת היום ככולו וכבר בטלה האבילות, מ"מ אני הוריתי בהקמת מצבה של אשתי הרבנית זצ"ל שלא להתחיל הקמת מצבה כלל עד למחרת שודאי בטלה השבעה. ואף שכבר עלינו לקברה ביום השביעי, דחוששני כמ"ש לעיל דאף דפסקין דביום השביעי עצמו פסק האבילות לכו"ע דאמרין מקצת היום ככולו, מ"מ שמא זהו דוקא במה שנוגע לדידן אם לנהוג אבילות, אבל לענין להקים מצבה שזה נוגע לתיקונים למעלה לא מקילין.

ועיין בקונטרס מצבת אבן להגר"ש דבליצקי (שליט"א) שמסיק שאין להקים כלל המצבה ואף לא להתחיל את יציקת משטח היסוד בתוך השבעה ואף לא ביום שביעי לאחר מקצתו ככולו, ושגורמים בזה רעה גדולה לנפטר ורק ביום השמיני יזדרזו להקים המצבה ע"ש. עכ"ד.

בספר הלכות אבלות השלם (פרק יג' אות מח') כתב, יש נוהגים שאין מעמידים את המצבה אלא לאחר י"ב חודש. וטעמם שהמצבה נעשית לשם חשיבות, ובתוך י"ב חודש יש למת צער. ועוד, שענין המצבה כדי שלא ישתכח מהלב, ועד י"ב חודש המת אינו נשכח, ואין צריך לזיכרון. ועל הנוהגים כן להקפיד שלא לאחר את הקמתה מ"ב חודש, כיון שנוהגים להספיד בזמן הקמת מצבה, ואין מספידים אחר י"ב חודש.

ויש שנוהגים להעמידה מיד לאחר השבעה או בתוך השלושים. אמנם אין להקים או אפילו להתחיל לצקת את משטח היסוד תוך שבעה. ואם אפשר להעמידה כבר ביום השביעי או שיש להמתין ליום השמיני, וראה שם בהערה.

שאלה.

להכין מקום במצבה להדלקת נר נשמה.

אם יש ענין במצבה מעל הקבר להכין מקום להדליק שם נרות נשמה, כי לפעמים מדליקים שם נרות נשמה, ואז הפסולת נשארת שם כל הזמן עד שבאים פעם הבאה לקבר, ואולי זה גנאי שנשאר פסולת במצבה מעל הנפטר.⁵⁰

תשובה.

בפתחי תשובות על אבלות סימן שעו' יש אריכות בענין הדלקת נר נשמה, ובעמוד שלא' כתב, הדלקת נר על המצבה

⁵⁰ השאלה היתה האם יש ענין להדליק נר במצבה, ותלוי במנהגים וכל אחד ישאל רבותיו. עיקר השאלה היתה מצד שנשאר פסולת שם הרבה זמן מעל הקבר.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

מצינו במקורות רבים שהמנהג הוא להניח אבן על-גבי מצבה וכן מובא בדרשות המהרש"ל והובא באלוה-רבה (רכד, סק"ז), בבאר-היטב (רכד, סק"ח) וביארו שזה משום כבוד המת להראות שהיו על קברו וכן הובא המנהג בכף-החיים (רכד, סקמ"א. תקפא, סקצ"ב), ספר טעמי-המנהגים (תרסט), יוסף-אומץ (ב סדר הלימוד), שו"ת דרכי-דוד (יורה-דעה טו), שפתי-צדיקים (עמוד כב), נחמו-עמי (עמוד קו), ספר חיים וחסד (כד, טו), פני ברוך (לז, כא) ועיין בריב"ש (קנח) שכל דבר שהוא כבוד למת עושים, (ובפשטות נראה שהטעם שמניחים אבן הוא בכדי להיות שותף בקבורה). וכ"כ בשו"ת יביע אומר (ד יו"ד לה אות ז).

אנכי הדל שמעתי שאבן הוא נטריקון אב-בן, לומר שאנו מתכוונים להמשיך את המסורת היהודית ולהתחזק בדת (ואף אם המת רשע, לפחות בסוף ימיו נוהגים בו כדבר ההלכה ומובא לקבורה). ראוי לציין כי יש שהבינו שהאבן מסמלת את העפר ובכך אנו אומרים 'זכור כי עפר אנחנו', כלומר, סופנו להיות גם בעפר, שהרי מעפר באת ואל עפר תשוב.

אגב הנחת האבן, ראוי להזכיר כי בשנים האחרונות יש שמכנים במצבה מקום בו יוכלו לשים אדמה ולשתול פרחים וכדו' כדי ליפות הקבר ויש לדעת כי רבים וגדולים אסרו זאת משום חוקות הגויים והכי איתא בשו"ת מנחת אלעזר (ד, סא, ג), שו"ת בית שעים (יורה דעה תכח), שו"ת מלמד להועיל (יורה דעה קט), שו"ת דברי ישראל (ב, נב) ושו"ת מנחת יצחק (א, לא).

עוד הוסיף, יש הסבורים דהנחת אבן על גבי מצבה היא להראות שביקרו על גבי קברו, וביוסף אומץ (סדר הלימוד אות כד עמוד שמא) כתב דהנחת האבן הינה מפני דמצינו בגמרא במסכת הוריות (יג, ב) דאחד מהדברים המשכחים את הלימוד זהו הקורא כתב שעל גבי הקבר, ומניחים את האבן ואומרים שמועיל שלא תהיה קריאתה קשה לתלמוד (וציין דאפשר שקבלה היא מהקדמונים), וע"ע בזה בספר זכר עשה (פ"ז אות קנט) ובספר למען תזכרו (ד אות ט). ובשו"ת רבבות אפרים (ח, נא) כתב כי יש נפק"מ בין שני הטעמים הללו, האם להניח את האבן מיד שמגיע לקבר (ועי"ש שהביא עוד טעמים).

ומה שכתב בספר טעמי המנהגים (מדור י' שער ג אות ג) דהוא להראות שמשתתף בקבורה, עיין בשו"ת לב חנון (ב, כט) דדחה טעם זה.

וע"פ הקבלה ישנו טעם נוסף, כמובא בספר שפתי צדיקים (עמוד כב) שהנחת האבן על הקבר הוא כדי להזמין ניצוץ הנשמה שתרד ותשב עליה, בבחינת כסא, וכשיוצא משם יש לו לסלקה כדי לרמוז שהנשמה תחזור למקומה ואין זה משורת דרך ארץ שיהא הוא הולך בעוד הניצוץ נמצא על המצבה, ועיין במה שביאר זאת בהרחבה בספר עילוי הנשמות (עמוד תקכא). ואומר כי אני הדל איני מבין בנסתרות. וציין לכת"ר דיש המבארים דהאבן מסמלת את המשכיות המסורת (אבן ר"ת: אבן-בן-ננד).

שאלה.

אם יש ענין ומקור ללימוד משניות בליל השלושים לפי שמות הנפטר.

יש שלומדים ביום השלושים משניות לפי שם הנפטר, האם יש בזה מקור, הרי זה לא יאריציט. ומה שיש שעושים סיום משניות כי גמרו כולם ביחד את המשניות לעילוי נשמת, זה ענין מציאותי שאכן גמרו בצירוף כולם.

תשובה.

על עצם לימוד משניות לעילוי נשמת, הביא הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך, לימוד משנה הוא תיקון גדול לנשמה, וכידוע משנה אותיות נשמה (עיין בזוהר חדש ח"ב דף עב). וכבר כתב באלף המגן (סוף הלכות קדיש) בשם ספר

עצמה יש בה הנאה לנפש המת כי שם משכן חלק מחלקי הנפש וכמבואר לעיל לענין הדלקת הנר שיש בה נחת רוח לנפטר. ואפילו אחרי י"ב חודש בכל ימות השנה יש כבוד למת כשמדליקים על קברו, אך אין בזה מצוה גדולה כל כך ואפילו ביאריציט, ועדיף ליתן המעות לעניים וכמבואר לעיל.

באלא ד' אמות של הלכה הנהגות רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל פרק פד' עמוד שז' אות ז' בהערה מובא שבאחת הפעמים כשהיה בבית הקברות ביאריציט של הקהלו יעקב, נתנו לו להדליק נר על קברו והדליק אח"כ אמר לי שיש נוהגים כן ולכן לא סירב.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, ראשית, מצינו בשו"ת תורה לשמה (ס' תקכ) כי טוב להדליק נר על המצבה ששם משכן הנפטר. ועי"ש מה יאמר בשעת ההדלקה.

וכן מצינו דכל פעם שהולכים להשתטח על קבר נוהגים להדליק נר ועיין בזה בשו"ת בצל החכמה (ד, כט) ובספר צרור החיים (עמוד 130).

ולכן מכיון שישנו ענין להדליק נר על הקבר ולעיתים יוצא הדבר בעת שיש רוחות או גשמים, טוב לדאוג למקום מכובד להדליק שם. והוצאת הפסולת תעשה בחכמה ודי לחכימא.

שאלה.

עיון במנהגים שונים בבאים לבית קברות.

יש שמניחים אבן וכדומה על המצבה, או שלא מניחים כלום, אבל אומרים בפיהם לנשמה, היינו כאן כל בני המשפחה.

תשובה.

הראוני את דברי השערי תשובה (או"ח סימן רכד' ס"ק ח' שכתב "ועיין בבכרי" בשם מז"ה בעל חסד לאברהם בהגהותיו כת"י כתב, כשישים ידו על הקבר יאמר פסוק ונחך ד' תמיד כו' תשכב בשלום ותישן בשלום עד בוא מנחם משמיע שלום, וכשישים ידו יכוין בפסוק ונחך שיש בו ט"ו תבות כמנין קשרי היד, ושמעתי שישים יד שמאלו דוקא ולא יד ימינו עכ"ל".

בבאר היטב שם (סימן רכד' ס"ק ח') כתב וז"ל "כתב בדרשות מהר"ש, כשהיה הולך על הקבר היה אומר, יהי רצון שתהא מנוחתו של פלוני פה בכבוד, וזכותו יעמוד לי. עוד כתב מה שתולשין עשב או צרור ומשימין על מצבה, אינו אלא משום כבוד המת להראות שהוא היה על קברו, וכתב בר"מ שיניח ידו על הקבר".

בספר אלא ד' אמות הנהגות רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל עמוד ש' מובא הנהגתו ביאריציט כשעולה לבית קברות, שקודם שהולך מהקבר מניח אבן על הקבר, עי' אליהו רבה או"ח ס' רכ"ד.

שאלה למרן הגר"ש שטינמן שליט"א.

לכבוד מרן ראש הישיבה שליט"א. איך נהגו בבית מרן הגר"א שליט"א שטינמן זצוק"ל במנהגים של תוך י"ב חודש ועלייה לקבר. האם נהגו להניח אבן על המצבה או להדליק נר נשמה בבית קברות כשעלו לקבר. **והשיב בכתב ידו, אבן כן נר לא.**

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, מהיכן המנהג לשים אבן על הקבר, והרי מצינו שכאשר נידו את אלעזר בן חנוך שפקפק בטהרת ידים (עדויות ה, ו) שמו אבן על קברו.

אמת שמטעם זה כתב בשו"ת יצחק-ירנן (ג יורה-דעה ב) שלא להניח אבן על גבי הקבר ועיין בהרחבה בשו"ת רבבות-אפרים (ח, נא) שדחה את דבריו והביא דעות רבות הסוברות ההפך.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

משועבדים לנהוג אך ורק ע"פ התורה, ולשמוח בזמן ובאופן שתורניתו הקדושה מנהיגה אותנו, ולא לחפש קולות והיתרים שאינם ע"פ הדין, אלא לברר את רצון התורה בנהגה בעת הזאת, ואז השמחה תהיה שמחה אמיתית, והוא לא יפסיד מכך כלום, וכבר אמרו חז"ל (שבת ס"ג ע"א) המקיים מצוה כמאמרה, ובמסכת סוטה ה' ע"ב אמרו, כל השם אורחותיו בעולם הזה (מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, רש"י) זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה. וע"ש מה שפירט עניני השמחות מה מותר להשתתף ומה לא.

במסורת משה (ח"א עמוד שסח) מובא שנשאל הגר"מ פנישטיין זצוק"ל, שאלה. אם מותר לדודה של החתן לילך לחתונתו אף שאבלה תוך י"ב חודש על אביה, כמו שאם החתן אבילה, והשיב רבינו שאם החתן מותרת לילך פשוט מצד שזה חיובה, היא העוסקת בהחתונה וכו'.

אבל יש להתיר גם שאר קרובים שהם באמת קרובים מטעם אחר, דהלא רואים מאיך שנהוג היום באמריקה, שמבזבזים כסף לנסוע למרחוק לחתונה, שזה ענין גדול אצל קרובים כאלו, וא"כ אפשר להחשיב הצער שלא לילך כמו הפסד מרובה שמותר באבלות.

וחשב רבינו ואמר שיש גם חשבון אחר, דבר שרק עכשיו חשבת, אבל הסיבה ממש נכונה, דהנה האיסור בי"ב חודש הוי מצד כיבוד אב, והנה אפשר להגיד כדבר ברור, שבוודאי היה אביה מצוה שכל משפחתו ילכו דוקא לחתונה, ויש כאן סהדי שהיה מוחל על כבודו.

ויש גם חשבון נוסף שאם הסבתא עדיין חיה, אז מצד כבודא יש דוקא ללכת. והנה אחר שמת בעלה אז בניהם מחויבים בכבודה שוה לכבודו, ולפיכך לדינא בוודאי מותר לילך, אבל יזהרו שלא לשמוח יותר מדי, שלא לרקוד.

בארחות רבינו הקהלות יעקב (ח"ד עמוד קלח') מובא בענין אבל בתוך שנה בחתונת בת אחותו, בחתונה הנז' באות הקודם אמר מו"ר שליט"א זצוק"ל לבנו הגר"ח שליט"א שיקבל אורחים ויבקשם ליטול את הידים וכן להגיש קצת לאורחים וכן לבתו השני' אמר מו"ר שתשרת קצת את האורחים ויהיו מותרים להיות בחתונה הנ"ל של בת אחותם (ע"ש בגשר החיים. א"ה כתב בתשובת מהרשד"ם הנ"ל אחים שדרכם לאכול יחד מותרים להשתתף בלי לשמש (כמו אב ואם) כ"כ בגליון מהרש"א ביו"ד סי' שצ"א.

בספר אלא ד' אמות של הלכה הנהגות רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל עמוד שג' מובא, כשהיה אבל תוך שלושים על אחותו ע"ה נהג להשתתף ולבוא לחופה אך עמד חוץ לאולם במרחק מהחופה וכשבידו אותו לברך התקרב.

בהערות הגר"ש אלישיב זצוק"ל על מסכת מועד קטן עמוד קנח' מובא, "הנה כשאחר מבני המת משיא את בנו או בתו בתוך יב"ח, אם יש צער לבעלי השמחה אם לא ישתתפו בני המת בשמחת בן אחיהם, מצדדים האחרונים להתיר בזה, וכתבו בטעם ההיתר על פי מאי דקיי"ל דמת שכתב בצוואתו שלא ינהגו אחריו אבילות, מהני מחילתו על יב"ח, ולא מהניא על שבעה ושלישים. וטעם הרבר משום דאבילות של יב"ח על אביו ואמו זהו רק מצד כבוד המת והרי מחל, ומטעם זה כתבו האחרונים דכשיש שמחה משפחתית ויש צער לבעלי השמחה אם לא ישתתפו האבלים, ומכיון דאין סהדי שאם היו שואלין את המת היה מוחל על כבודו והיה רוצה יותר שישתתפו בשמחה, יש בזה סניף להתיר ככהאי גוונא". וע"ש עוד.

בציוני הלכה (על הלכות אבלות עמוד תקד') הביא משיעורי רבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל, ההלכה היא (ש"ך יו"ד שד"מ, ט' בשם מהר"י וויל) אב או אם שמחלו על אבלות יב"ח חודש, מועילה מחילתם ובניהם פטורים מאבלות זו, מפני שהיא משום כיבוד אב, ואב שמחל על כבודו כבודו מחול. משא"כ באבלות שבעה ושלושים, לא מועילה מחילה. יש החולקים וסוברים שאף אבלות

ויקהל משה כי המשניות בשביל נפש המת הם טובה גדולה כי משנה אותיות נשמה. וכ"כ דילמדו דווקא משניות במסגרת השלחן (שעו, ד), בערוך השלחן (שעו, יג), בשו"ת מהרש"ג (או"ח נב), בשו"ת דודאי השדה (כג), בצוואת רעק"א, בצוואת החו"ד מליסא. ועיין בדברי החיד"א במורה אצבע (ב אות מא) מה כל סדר מתקן בנשמת הנפטר. ובשו"ת משנת יוסף (ח, סה. טו, י אות ד) ציין כמה פעמים בשם דודו מרן הגאון מטשעבין "שהעיקר לטובת הנשמה הוא לימוד משניות". וע"ע בשו"ת דברי בניהו (יג, נג) ובשו"ת גל עיני (ח"ד עמוד רנג).

ומובא בספר תורה אור לבעל החפץ חיים בשם ספרים קדושים כי אשר בן יעקב יושב על פתחה של גיהנום וכל הלומד משנה מצילו, ואפילו איש זר הלומד משנה עבור איזה נפטר מצילו, וזהו הנאמר "מאשר שמנה לחמו", שמנה אותיות נשמה ומשנה, זה לחם הנשמה (וכן הובאו הדברים בגליון אליבא דהלכתא קי עמוד שצא). ומעצה מובן למה רבים ציינו בצוואתם שילמדו לע"נ משניות (כגון בצוואת היסוד ושורש העבודה או צוואת השדי חמד ועוד).

בכאיל תערוג על יו"ד עמוד תנח' מובא עד כמה רצה מרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל שילמדו לעילוי נשמתו משניות, והביאו עוד שאמר רבנו שהמעלה המיוחדת בלימוד משניות לעילוי נשמת נפטרים היא היות שהמשניות הם תמצית של כל התורה שבעל פה. וע"ש עוד בענין משניות לעילוי נשמת.

שאלה.

השתתפות האבלים בשמחות של בני המשפחה בתוך י"ב חודש.

אבלים בי"ב חודש על אחד ההורים, שואלים כיצד עליהם לנהוג בימי אבילותם בי"ב חודש בשמחות משפחתיות, שמצד אחד רוצים לכבד את המשפחה כהרגלם תמיד, ומאידך יש להם גם מצות אבילות לכבד את מי שהם אבלים עליו, שיש לזה בזה גם מצוה של כבוד הורים. מה נכון לעשות.

תשובה.

כהקדמה לענין השתתפות אבלים בימי אבילותם במשך השנה בשמחות, ראוי להביא דברי חזקוני מהגאון ר' נסים קרליץ זצוק"ל.

בחוט שני במהדורה החדשה (תשפ"ג על עניני יו"ד עמוד תקמט) כתב, ישנם בני אדם שיש להם קושי בדבר ההנהגה המעשית, שבשעת צערם מעצם האבילות, עוד נמנע מהם העת הזו, השתתפותם בשמחת צאצאיהם או בן משפחתם, ולקיים את הדינים המפורשים לעת הזו, שהוא האיסור השמחה באבילות, והאיסור להכנס לבית המשתה, ולנהוג בדינים הללו את האסור והמותר ע"פ הדין.

וצריכים לידע שהרי אנו יודעים ומאמינים שכל מאורע שקורה לאדם בימי חייו הוא בהשגחה פרטית, ובכלל כל השמחות והצער הוא בהשגחה פרטית, ומחובותינו לנהוג על פי התורה בכל מאורע בחיינו ולא לזוז כמלאו נימא מן ההלכה הצרופה, ולא כאותם שבמצבים כאלו הם מחפשים קולות מקולות שונות שאינן תואמות את ההנהגה הראויה, והרי הם כאילו קובלים על כך שאירע להם הנהגת אבילות בזמן שמחתם, ונעלם מהם מתוך שיערה ש"מה' מצעדי גבר", אף שלעיני בשר ודם נראה שהוא מפסיד משהו משמחתו שכל כך ציפה וחכינה לה והתכוון לה, מ"מ הרי מה' מצעדי גבר, וכל מה שקורה לאדם הוא בהשגחה פרטית ובתוכנית שנקבעה מראש, והרי אם הוא ילך לשמוח בשמחה באופן ההוא ובזמן ההוא אין לו לשמוח אזי יהיה לו צער במקום אחר, ויש פעמים שזה גובל באפיקורסות, ומחובותינו לדעת שאנו

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ויש להוסיף שרבינו (שליט"א) מצרף לקולא במקרים של שמחות של קרובי משפחה שאפשר להניח שהנפטר הי' מבקש שישתתפו בשמחה דמכיון שיש דעות שאבילות י"ב חודש הינה מצד כיבוד אב, ראה שו"ת מים עמוקים (מהרא"א מזרחי סי' נ), א"כ ככה"ג שמסתמא הוריו ניח"ל שהולך לשמחת צאצאיהם יש צד נוסף להקל.

בשמירת שבת כהלכתה (ח"ב פרק סה' אות סד') כתב, אסור לו לאכל על אביו או על אמו כל שנים עשר חודש, ועל שאר הקרובים כל שלושים יום, להשתתף בכל סעודה מחות לביתו, לרבות סעודת מצוה, ואין בענין זה כל הבדל בין ימות החול ובין שבת ויו"ט.

ומ"מ מותר לאכל זה לאכול אצל חבירו סעודה שלישית, ואף אם נמשכת הסעודה תוך הלילה, אין חשש בדבר.

עוד כתב באות סו, יש מתירים לאבלים הקרובים לחתן וכלה להשתתף בסעודת שבע ברכות בשבת, אף מחוץ לבית, ואולם אין נוהגים כן.

ורק הורי החתן והכלה הם ישתתפו ויאכלו בשבת בסעודת שבע ברכות, אף חוץ לביתם, אבל לא שאר הקרובים. והביא בהערה בשם הגרש"ז אויערבאך צוק"ל דכיון שיש בהעדרם צער לחת וכלה, יש להקל.

ויש מתירים גם לסבא ולסבתא להשתתף בשבע ברכות, כמו הורי החתן והכלה.

בשבט הלי ח"י סימן ריט' בתוך דבריו בענין השתתפות אבלים בשמחות כתב, בענין הקרובים האחים החשובים גדולי תורה וצדיקים, הנה כ"ת העתיק הרבה דברים מס' אחרונים ואין לי פנאי לחפש אחריהם אם כל דבריהם עומדים על יסודי הלכה ומנהג, במקרה זה צריכים לשמש שמוש של ממש ואפשר להשלים השמוש ע"י קירוב העולם לסעודה וכה"ג, איברא לענין היתר לאכל שם עם האורחים ממש הדברים נוטים בלשונות הפוסקים יותר להחמיר והעולם מקילים קצת בזה, וצדיקים כבני אביכם זי"ע ידעו לעשות היכר, הגם דאיכא תשובת הרשד"ם יו"ד דמקיל בנשואי אחים, וגם הרשד"ם אינו מקיל להדיא רק באח ממש לא בנשואי בן אח, אלא דדורות ומדינות לקחו להם קולא גם בנשואי קרובים, ואומר שוב, כי צדיקים כאלה יעשו להם דרך פשרה בזה לקחת חלק בשמחה זו כפי האפשר ע"פ הלכה ולא לפגוע ח"ו ביסודות השו"ע והש"ס.

שאלה.

השתתפות בסיום מסכת.

יש לעיין האם אבל תוך י"ב חודש יכול להשתתף בסעודת סיום מסכת, כשהוא מסיים או אחרים ובאופן שנעשה בבית אחר, ובאופן שכמה למדו ביחד, ובלומדים משניות לעילוי נשמת.⁵¹

תשובה.

דברי סופרים (קיצור הלכות אבילות פרק מא' אות קיג') כתב, סעודת בסיום היא סעודת מצוה בין אם סיים בעצמו המסכת ובין אם לא סיים בעצמו. ומותר לאכל בסעודה זו אפילו תוך שבעה ובלבד שלא יצא מפתח ביתו כדין אבל תוך שבעה שאסור לצאת מפתח ביתו.

ואחר שבעה עד שלושים, אם סיים בעצמו מותר אף חוץ לביתו, ואף שהוא תוך אבל שלושים.

אבל אם שמע הסיום מאחר, אף אחר שלושים דוקא בביתו מותר, אבל חוץ לביתו אע"פ שמעיקר הדין מותר, אבל נהגו שלא לאכול

שבעה ושלושים, היא משום כבוד המת, ומועילה בהן מחילה. לדינא פוסק הרמ"א (שד"מ י') שמועילה מחילה רק בי"ב חודש ולא בשבעה ושלושים.

בדברים אלו יש קצת יסוד להתיר בשאלה בהמצויה.

אחד האחים מחתן את בנו בתוך י"ב חודש, האם מותר לשאר האחים (דודי החתן) להשתתף בחתונה. יש בזה בעיה שלימה. המהרשד"ם (יו"ד ר"ב) מתיר במקום שאם לא ישתתפו יהיה צער לחתן וכלה, שמצות חתן דוחה אבלות י"ב חודש, אולם זהו היתר מאד חלש.

אולם מאחר שמחילת הא על אבילות י"ב חודש פוטרת, יש להתיר במקום שגלוי וידוע לאבלים שאביהם היה מאד חפץ שכל ילדיו ישתתפו בשמחות אחיהם. א"כ אכן סהדי שמחל על אבילות זו, והרי מועילה מחילה. וע"כ בצירוף עם המהרשד"ם יש להתיר כשברור שהאבא היה מאד רוצה בזה. ובעצם כל אבא מעוניין בזה.

באשרי האיש (על יו"ד פרק פט' אות ד' עמוד שי') מובא דעת הגרי"ש אלישיב צוק"ל, אם הוא קרוב לחתן עד שהחתן יצטרע אם הוא לא ישתתף בחתונה, יכול לבוא ולשמש שם, כגון להגיש אוכל לאורחים או לקבל את האורחים ולהושיבם וכדו', ולא יאכל בתוך האולם כמו האורחים, אבל רשאי הוא לאכול במקום צדדי כגון במטבח או בפרוזדור וכדו'.

עוד מובא (בעמוד שיא') כמה הלכות שאמר רבינו לגבי חתונות בת אחות, מותר להיות בתנאים ע"י שישמשו. מותר להיות בחופה, אף אם הוא ליד אולם החתונה. האיסור ליכנס לאולם החתונה, הוא מהחופה עד גמר החתונה, אבל לפני החופה ואחרי החתונה מותר. מותר להיות בחתונה ע"י שיהיו מלצרים, דהיינו כל זמן שיכול להיות שיהיה לו מה לשמש. לא יעלה על הדעת שע"י שהאבלים משמשים בחתונה שיוכלו לאכול שם כאחד האדם, אלא יאכלובצד באופן חטוף, או יאכלו מחוץ לאולם. ואמר רבינו לשואלים, שהיו משפחה בת שמונה אחים, ושאלו אם מותר להם לשבת לאכול יחד על השולחן בחצר שליד האולם, שאסור. ולענין אם מותר להם לאכול יחד מהאולם של החתונה בבית האמא שהוא במרחק שתי דקות מהאולם, אמר רבינו, שמותר, שהרי כולם אותה משפחה. אבל הגיב, למה לא תהיו בחתונה ותהיו מלצרים.

בספר ישא יוסף (לגאון ר' יוסף אפרתי שליט"א על יו"ד עמוד קכג' סימן עז') כתב, מדי פעם שבה ועולה השאלה של השתתפות אבל בסעודות שבת בשמחות, ובקידושים, ולמרות שמרגלא בפומא דרבים שמותר, וממך (הגרי"ש אלישיב שליט"א) שמעתי כמה פעמים, שבזה גופא יש לדון כי יתכן שאי הופעה למקום השמחה אינה נחשבת אבילות בפרהסיא, כי מי יודע צפונות חבירו מפני מה לא בא לשמחה, ולכן לדעתו, אבל בתוך י"ב אין ראוי שילך אם לא שעומד ומשמש. ויש לציין כי לדעת הש"ך סק"ב אין פרהסיא באבילות י"ב חודש ומשום כך משנים מקום התפילה גם בש"ק, אבל במקום צורך, כגון שהדבר חשוב לבעלי השמחה וכל כיוצא בזה יש מקום להקל בזה, ולהחשיב הדבר אבילות בפרהסיא שאינה נוהגת בשבת וכמבואר בשו"ע ריש סי' ת. ועיין בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סי' קפ דכתב לאסור כניסה לבית המשתה אף בשבת, אמנם גם הוא הקל בהשתתפותם של קרובים לחתן ולכלה (ומלשונם משמע שהקל אף בתוך שבעה), ואף שאנן לא נהגין הכי, הרי באבילות ל' ויב"ח חודש בשעת הצורך אפשר להקל. ונודע בשערים דברי המהרשד"ם יור"ד סי' רב שהנמנע מלאכול בסעודת אחיו חשיב אבילות בפרהסיא ע"י לעיל סי' ס"א (ולפי המהרשד"ם יוצא שהקרובים צריכים אף לאכול).

⁵¹ כשהוא בכור ואסור בתלמוד תורה, אם יש לו עצה שיוכל לשמוע סיום ושלא יצטרך להתענות.

⁵¹ עיין לקמן בסוף הקונטרס בשו"ת עם רבינו הגר"ח קניבסקי צוק"ל ובהערות שם לגבי תענית בכורים, מה יעשה אבל בתוך ימי השבעה

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

השתתפות אחים בימי אבילותם ב"ב חודש בבר מצוה של אחייך.

אחים שהם אבילים ל"ע על פטירת אמם ע"ה, והיו רגילים תמיד להשתתף בשמחות של בני המשפחה, ועתה אחד האחים בתוך השלושים יום עושה בר מצוה לבנו, האם מותר לאחים להשתתף בסעודת מצוה ובאופן שעושים סיום מסכת.

תשובה.

בפני ברוך (סימן כ' אות כה' עמוד רכג') כתב, יש מתירים לאבל לאחר שלושים להשתתף בסעודת בר מצוה ויש אוסרים וכן נוהגים, וע"ש בהערות.

בכאיל תערוג על יו"ד עניני אבילות עמוד תמד מובא דעת הגר"א שטיינמן זצוק"ל, שאין לבוא לשבת בר מצוה של בן אח וכדו בתוך שלושים.

בספר אשרי האיש (על יו"ד ח"ב עמוד שטו) מובא דעת הגר"ש אלישיב זצוק"ל, סעודת בר מצוה משמע ב"ש"ש שדינו כסיום מסכת שמבואר ב"ש"ר סי' רמז ס"ק כז שמותר ללכת והיינו ביום שדורש או ביום שממש נעשה בר מצוה. (פת"ש סי' שצא ס"ק ה). ודעת רבינו שאבל הרוצה להשתתף בסעודת בר מצוה רשאי לבוא אך המנהג שלא אוכל.

אבל לא יתן מתנה לחתן הבר מצוה, ואם הוא מקום הצורך יתן. לאבי החתן בר מצוה מותר ללבוש בגדי יו"ט, ולדודי החתן בר מצוה, מותר להשתתף בסעודה ע"י שישמשו.

בצינוי הלכה על הלכות אבילות עמוד תפז' הביא שנשאל הגר"ש אלישיב זצוק"ל, האם מותר להשתתף בסעודת בר מצוה שהדגול מרבבה (יו"ד שצא') מתיר כבסיום מסכת, תשובת רבינו, המנהג שלא להשתתף בכל סעודות מצוה, גם לא בסעודת בר מצוה. רק בסיום מסכת נוהגים להשתתף.

שאלה. האם מותר להיכנס לאחל מזל טוב וכיוצא בזה, תשובת רבינו, בבר מצוה מותר להיכנס ולברך את בעלי השמחה ואך מותר לומר שם דרשה, לחתונה אסור להיכנס כלל.

שאלה. כשנכנס לבר מצוה לאח למזל טוב האם מותר לטעום שם מעט, תשובת רבינו, אסור.

שאלה. האם צריך להיכנס ולצאת תיכף, או מותר לשבת קצת עם קרובי המשפחה, תשובת רבינו, יכנס ויברכם ויצא, האם זה לא מספיק לו.

שאלה. הוא בא לשם כך מחוץ לעיר, ולא מעוניין לבוא רק בשביל רגע אחד, תגובת רבינו, לא מוכן בשביל לברכס בלבד, ?

שאלה. השואל אומר בפירוש שאינו עושה כל כך לשם שמים, תשובת רבינו, אפשר להקל לשבת קצת, בלי לאכול.

שאלה. האם מותר להיכנס אף כשיש תזמורת בשמחת הבר מצוה, תשובת רבינו, מותר להיכנס לומר מזל טוב, כי הוא אינו מכווין ליהנות ממנה. אבל בכה"ג אסור לשבת שם כלל.

שאלה. האם מותר להשתתף בשמחת בר מצוה של יתום מאב, כדי לשמח את אמו האלמנה, תשובת רבינו, רק להיכנס לומר מזל טוב מותר.

שאלה. נעשה בר מצוה ביום ראשון, ובשבת שאחריה עושים סעודה לכל המשפחה, האם אב הבר מצוה יכול להשתתף, תשובת רבינו, אבא יכול להשתתף.

שאלה. האם לקרוב משפחה מותר להשתתף בקידוש שעושים בשבת לכבוד הבר מצוה, תשובת רבינו, מה השייכות שלו לשמחה?.

שאלה. בר מצוה של בן אחותו, תשובת רבינו, בשבת מותר בלי לאכול.

שאלה. האם מותר לאכול עם משפחת הבר מצוה את סעודות השבת, תשובת רבינו, בודאי סעודה זו תהיה גדולה יותר מסעודת שבת רגילה, א"כ אסור להשתתף.

בשום סעודה בעולם אפילו סעודת מצוה כל י"ב חודש אם היא חוץ לביתו.

ומה שנוהגים שהרבה אנשים לומדים משניות או מסכתות לעילוי נשמה ולבסוף עושים סיום על כל הש"ס, נראה דחשיב כמו שהוא עצמו סיים כיון שהלימוד שלו מצטרף לסיום.

ובהערה קטו' כתב, בסיום שעושים לעילוי נשמה אפשר דמותר אף אם לא סיים בעצמו אף חוץ לביתו כיון שאדרבה הסיום מזכיר האבלות.

בפני ברוך (סימן כ' אות כד' עמוד רכג') כתב, יש מתירים להשתתף בסעודת סיום מסכת לאחר ל', ויש אומרים שרק אם האבל ג"כ סיים מותר. ויש אומרים שלפי המנהג שכתב הרמ"א שלא לאכול בשום סעודה בעולם תוך י"ב חודש אם הוא חוץ לביתו, גם סעודה זו בכלל האיסור וע"ש בהערות.

בצינוי הלכה (על אבילות עמוד תפא) מביא שנשאל הגר"ש אלישיב זצוק"ל, למד מסכת עם תלמידיו, וסיים בעצמו בערב פסח, אולם תלמידיו מסיימים עתה, האם מותר להשתתף בסעודה זו. תשובת רבינו, מותר לאבל להשתתף בסעודת סיום מסכת, אע"פ שאינו מהמסיימים. רק בבר מצוה המנהג לאסור.

שאלה. האם אף בתוך שלושים מותר להשתתף בסעודת סיום. תשובת רבינו, האם זה סיום של יחיד או ציבור. האם יגיד שם דרשה.

שאלה. הסיום הוא של יחיד, אחד מבני המשפחה סיים מסכת. תשובת רבינו, אפשר לסמוך על אב"י שאמר (שבת קיח:) עבידנא יומא טבא לרבנן.

שאלה. האם רשאי לאכול שם אע"פ שהוא תוך שלושים. תשובת רבינו מותר גם לאכול. וע"ש בהערות.

בספר ישא יוסף (להגאון ר' יוסף אפרתי שליט"א על יו"ד סימן עד) כתב לגבי השתתפות אבל בסעודת סיום מסכת, הנני שב על הראשונות אשר דיברנו אם אריך למיעבד סעודת סיום מסכת בליל השלושים על אביו זצ"ל. מבואר בדברי הרמ"א סי' שצא סעיף ב דבתוך השלושים אבל אסור לכל סעודת מצוה שבעולם אם לא שהיא בתוך הבית ע"ש וגם הש"ך סי' רמז סק"ז היקל בסעודת סיום רק בתוך יב"ח, ואם כן בליל שלושים שעדיין דיני שלושים עליו אין ראוי שיבוא להשתתף בסעודת סיום, אמנם כאשר הוא המסיים, ראיתי מביאים שיש שהקלו בדבר.

אולם בנידון דידן שמעתי ממרן (הגר"ש אלישיב שליט"א) שכאשר עושים הסעודה לכבודו של הנפטר ויש סיבה וטעם שאינם יכולים לשנות המועד, כגון שיום השלושים הוא יום ו' והכל רוצים לעלות לקבר ולשוב לביתם בעיר אחרת ואין בידם לדחות ומשום כך עושים הסעודה בליל השלושים אפשר להקל.

באשרי האיש (על יו"ד פרק פט' אות לד') הביא דעת הגר"ש אלישיב זצוק"ל, אבל תוך שלושים אסור לכל סעודת מצוה שבעולם (רמ"א סימן שצא' ס"ב). סעודת סיום מסכת הוי סעודת מצוה, ואבל בתוך י"ב חודש על אביו ואמו יכול לסעוד שם (סימן רמ"ו ש"ך ס"ק כז'). ואמר רבינו, בסעודת סיום משניות וכדומה שעושים בגמר שבעה או שלושים לכבוד הנפטר, דניכר דאינה לשמחה, אבל לאחר שלושים יכול להשתתף אף שלא סיים עמהם. ובסתם סיום מסכת, רק אם האבל עצמו מסיים את המסכת יכול להשתתף בסעודת המצוה.

בחוט שני (במהדורה החדשה על יו"ד עניני אבילות עמוד תקנא') כתב, אם סיים מסכת, מותר לו להשתתף בסעודת סיום המסכת אף מחוץ לביתו.

שאלה

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

שאלה.

דודים האבלים בתוך י"ב חודש לערוך שבע ברכות לאחיין
וכדומה כהרגלם תמיד.

משפחה שמתנהגת שכל אחיין שמתחתן או אחיינית שמתחתנת
מארגנים הדודים שבע ברכות. האם מותר לדודים הנמצאים
בשנת אבל (אחר שלושים), לארגן שבע ברכות לאחיין. דמצינו
שאבל אסור לו להשתתף בשבע ברכות דהוי סעודה של שמחה.

תשובה.

במשנת הגרי"ש (על אבילות עמוד לח') כתב לגבי שבע ברכות,
מותר לאחי החתן ואפילו הדודים או הדודות של החתן או הכלה
להשתתף, אם זה יפגום בשמחה כשלא יבואו. אך צריכים לשמש
שם. ולא יאכלו ביחד עם כולם, אלא יאכלו לבד במטבח או
בשולחן צדדי אפילו באותו אולם.

ולענין בגדי שבת, אם יפריע לשמחה כשיבואו עם בגדי חול,
מותרים לבוא עם בגדי שבת. וגדר שימוש הוא או לחלק אוכל או
לקבל או הקהל.

האחים של החתן, וכן הדודים של החתן, מותרים להשתתף
בחתונה היינו לבוא לחופה, ובחתונה לשבת ולאכול בחוץ במקום
נפרד. וזה רק בתנאי שאי הגעתם תפגום או תמעט את שמחת
החתן.

באשרי האיש (על יו"ד פרק פט' סוף אות יג' עמוד שיב') **מובא**
דעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שנשאל, האם מותר לנו להשתתף
בסעודת שבע ברכות, והשיב, ומה יהיה אם לא תהיו שמה.
ושאלוהו, אנו עושים שבע ברכות, ואם לא נהיה שם לא יהיה
כלום. והשיב, אבל צריך לשמש. ושאלוהו לגבי שבת שבע ברכות,
והשיב, בשביל מה אתם צריכים להיות בשבת שבע ברכות,
ושאלוהו באופן שיש צורך, והשיב, העיקר שתשמשו.

במסורת משה ח"א עמוד שסח' מובא דעת הגר"מ פינשטיין
זצוק"ל לגבי לילך לשבע ברכות, הנה בכלל רובם אינם באמת
סעודת מריעות רק סתם נאספים במה אנשים ואפשר להתיר.
אבל אין להקל לעשות בבית האבל שבע ברכות, אף שרק האשה
אבילה, ולא בעלה, דהלא רק משועבדת לבעלה להכין בשבילו
ובשביל ילדיהם אוכל. אינה משועבדת לעשות סעודה לאחרים,
וממילא אם עושה שבע ברכות, עושה מצד עצמה, ולעשות ז'
ברכות הוי יותר מדי ענין של שמחה.

הגאון הגדול ר' ברוך שרגא שליט"א השיב לאאמו"ר שליט"א
לא לערוך שבע ברכות ולא מועיל שישימשו כמלצרים בשמחה.
אחי הרה"ג ר' ישעיהו קרביץ שליט"א שאל לאחד מרבותיו
הגדולים שליט"א והתיר לבני המשפחה לערוך את השבע ברכות
ע"י הדודים אפילו באולם באופן שכל האחים האבלים ישמשו
כמלצרים כיון שרגילים לערוך את השבע ברכות ע"י כולם.

שמעתי מהרה"ג ר' שרגא שטרנפלד שליט"א שהם גם עורכים
תמיד שבע ברכות לאחינים וכדומה, ועתה שהם בשנת אבל,
עשו גם שבע ברכות, שהרי כל הגיסות ודאי באות, ואי אפשר
לעשות שבע ברכות לנשים בלי גברים, והתירו להם ללכת לשבע
ברכות ולדרוש ולשמש כמלצרים.

בחוט שני (במהדורה החדשה על יו"ד תשפ"ג, על עניני אבילות
עמוד תקנב) סעודת שבי ברכות, אם נערך מחוץ לבית האבל, לא
להשתתף בהם כלל, והכל לפי הענין. ואם עושים הרבה שמחה
אז לצאת.

סעודת שבע ברכות בבית האבל, זה יותר קל דאין אומרים לאבל
צא, מ"מ לא לשבת ממש עם כולם, אלא לצאת לפעמים, שלא
יראה כ"כ קבוע בשמחה.

שבת שבע ברכות, אם עושים באולם, (שלא בבית האבל), לא
ממש לשבת עם כולם, אלא להראות גדר של עראי, יוצא ונכנס.

שאלה. באגרות משה (יו"ד ג' קס"א), מתיר כשהסעודה היא
בבית המדרש משום שאם ייצא זו אבילות בפרהסיא. תשובת
רבינו, זה לא בפרהסיא. (דוקא מעשה אבילות כבגד קרוע וחליצת
המנעל נחשב אבילות בפרהסיא, משא"כ כשאינו משתתף
בסעודה אין זה מעשה אבילות, אלא שהרבים מבינים שנמנע
מחמת אבילות).

מן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, לא
עורכים ולא משתתפים במסיבת רעים.

הרה"ג ר' אביגדור ברגר שליט"א מעורכי שו"ע מכון ירושלים
וקבצי מוריה השיב, כתב בספר דברי סופרים פרק מא. א.
סעודת בר מצוה אם הנער דורש או שהוא ממש ביום שנעשה בר
מצוה הוי סעודת מצוה.

ב. מותר לאבל לאכול בסעודת בר מצוה אפילו תוך שבעה ובלבד
שלא יצא מפתח ביתו. ואחר שבעה מעיקר הדין מותר אפילו חוץ
לביתו, אבל נהגו שלא לאכול בשום סעודה בעולם אפילו סעודת
מצוה כל י"ב חודש אם היא חוץ לביתו ביתו.

ואם נכנס רק כדי לומר מזל טוב ואינו אוכל שם מבואר דינו להלן
סעיף קל"א. ושם כתב, אף בסעודות שאסור לאבל לאכול שם
מותר ליכנס לומר מזל טוב אם אינו אוכל שם ואין בזה משום
מראית העין ויש מתירין לטעום איזה דבר כגון מיני תרגימא וכיוצא
וללכת ואם יש שם ריקודים וכלי זמר אסור לילך שם ובסעודת
נשואין אסור ליכנס אף כשאינו אוכל עמהם.

ולענין אם מותר לשמש בסעודה ולאכול שם מבואר להלן סעיף
קל"ב. ושם כתב, והעולם נוהגים היתר לאכול בסעודת מילה אף
חוץ לביתו שמשמשים בתוך הסעודה כמו בעלי הסעודה ואוכלים
אח"כ עמהם.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב,
מצינו מחלוקת גדולה בפוסקים בזה. מפשט דברי השולחן ערוך
(יורה-דעה שצא, ב) והרמ"א שם יש להחמיר. וכן פסקו החכמת
אדם (קסו, ב), הקיצור שו"ע (ריב, א), שו"ת טוב טעם ודעת (ג,
פו) ועוד, וכן הורה בספר פני ברוך (כ, כה. עמוד רכד אות סא)
וע"ע בבית לחם יהודה (שצא, סק"ו) ולשיטתם זהו אף שאין כלי
זמר. וכל"פ פוסקים רבים ובהם בספר דברי סופרים, בבדי השלחן
(שצא, סק"ח) ובשו"ת מעדני מלכים (ב, קמד).

אך יש שהתירו לאבל להשתתף בבר מצוה כמבואר בשכנה"ג,
בשלחן גבוה (שצא, סק"ח), בדגול מרבבה (שם), פתחי תשובה
(שצא, סק"ה), שו"ת חקקי לב (יורה-דעה נו), שו"ת תשובה
מאהבה (ב, תיב), ספר לשון חכמים (הל' אבילות דף לז) וכן הורה
בגשר החיים (כא, ח, ה-ו). וכל"פ רבים מהספרדים להקל בייחוד
היכא שדורשים שם ד"ת (שו"ת יביע-אומר ט, מב. שו"ת תפילה
למשה ג, מא. וע"ע בספר חיים וחסד לגר"ש פנחס פ"ח הערה
19). ועיין בדברי הגרשז"א שהובאו בספר פני ברוך (כ הערה נז).
יש מפוסקי זמננו שהביאו את שני הצדדים וכן איתא בהלכות
והליכות בר מצוה לגר"ב אדלר (ב, יז), בנטעי גבריאל (אבילות
ח"ב פכ"ו) ועוד.

וראוי לציין הכא את דברי ערוך השלחן (שצא, י): "והנה בארנו כל
הדעות בזה, ונלענ"ד במקום ההכרח יש לסמוך על הדעות
המקילות דהלכה כדברי המיקל באבל, ובשמחת בניו ונכדיו וודאי
מותר". וע"ע בשו"ת אגרות משה (יורה-דעה ג, קסא).

ומכיוון שהוי מחלוקת, יש להכיר היטב את המשפחה הניצבת
לפני השואל קודם שהוא מורה בזה. ובשאלתנו, במשפחה של
יר"ש, טוב שכל האחים יקבלו על עצמם רב אחד שהוא יורה להם
את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו.

ואציין דגם אם הרב יורה לאחים שלא להשתתף בסעודת הבר
מצוה, יכולים הם לבוא ולהכנס ולברך במזל טוב וללכת, ואין בזה
משום מראית עין והוא שאין שם תזמורת (עיין בבדי-השלחן שצא,
סקל"א. דברי-סופרים שצא, סק"ה ובקיצור הלכות סעיף קלא
ובשו"ת מנחת שלמה ב, צו אות יב).

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

להגיש מעט מהפירות והגלידה כי י"א שאם מגיש מעט גם כן יש בזה תועלת כמב' בשערי תשובה (תקנא, סק"א) ובגליון הגרעק"א (שצא, סק"ד).
מעתה קשה להקל לדודים האבלים לארגן שבע ברכות ולהשתתף בהם. דעל פניו יכול להשתתף רק האבל שעושים בביתו את השבע ברכות או שיגיעו הדודים אחר הסעודה כפי שציינו.

ואמנם ראיתי בספר נטעי גבריא (אבלות ח"ב יז, יג) כי "העושה סעודת שבע ברכות לקרוביו רשאי להשתתף שנקרא בעל הסעודה... וכן הדין כשעושים הסעודה כמה אבלים ביחד דרשאים כולם להשתתף", אולם דבריו תמוהים וקשם, ולא ראיתי עוד פוסקים שהקלו לכל האבלים להשתתף ולהגדירם כמארגנים (בביתם).

אולם יתכן דאם יעשו בשבע ברכות סיום מסכת, יהיה מותר לאבלים להשתתף, כדקיי"ל שמותר לאבל להשתתף בכל סעודת סיום, גם אם לא הוא המסיים. ואף שהיה מקום להחמיר ולומר שלא יעיל לעשות סיום בשבע ברכות כדי להתיר ברכות, להשתתף, כיון שבאמת כולם מגדירים זאת כסעודת שבע ברכות, וכך נקבע שם הסעודה, ומה שעושים גם סיום, אולי אין לזה חשיבות כל כך, ואין כאן סעודת סיום אלא סעודת שבע ברכות. ויל"ע עוד טובא אם עצה זו מועילה (מדברי הצינוי הלכה, נישואין עמוד קצט משמע שהולכים אחר מה עיקר הסעודה).
ואעיר כי אף שהתירו לאבלים להשתתף בשמחת שבע ברכות אחר שלושים אם זקוקים לו להשלים מניין (הגהות אשרי בשם האור זרוע, הובא בחידושי רעק"א כל יו"ד שצא. קיצור שו"ע ריב, א), הכא שהכל מושתת על האבלים, נראה לי דקשה להקל ולמימר דהדודים משלימים מניין. כמו כן, לא נכנסתי להתיר לאבל להיות פנים חדשות בסעודה זו, דהפוסקים ציינו דזהו כשאין פנים חדשות אחר (עיין בנישואין כהלכתם טז, ק ובהערה 311).

שאלה.

להיפגש בסעודת פורים בתוך ימי האבילות.

היו רגילים כל בני המשפחה בפורים לבוא לבית ההורים להיות עמהם בסעודה, גם אלו שלא חייבים בפורים ממש, כי הם גרים מחוץ לעיר ועשו פורים ביום אחר, העיקר באו לכבד הורים.
א. עתה שהאחים אבלים על פטירת אמם, רוצים בכל אופן לנסוע להיות עם אביהם ביום הפורים אצלו, האם רשאים לנסוע כהרגלם ולאכול עמו כולם ביחד.

ב. שכנים שהיו רגילים לסעוד סעודת פורים ביחד לשמחת היום, ואחד השכנים הוא בתוך השלושים על פטירת אחד מהוריו ל"ע, מה מותר לו בשנה זו.

תשובה.

הרה"ג ר' אברהם צבי ישראל ז"ל שליט"א השיב, דעת מרן א"ז הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שבפורים כל המשפחה שהיו רגילים להתאסף יחד, היינו הורים אחים אחיות ובני משפחותיהם מותר. ולגבי שכנים איני יודע.

בצינוי הלכה על הלכות אבילות (עמוד תקמא) מובא שנשאל רבינו הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, בני משפחה הרגילים בכל שנה להתאסף יחד, האם מותרים אף בשנה זו להתאסף בבית אמם האלמנה. תשובת רבינו, אם זה רק משפחתו, שבני המשפחה לבד משתתפים שם מותר.

שאלה. אע"פ שבאים כל הילדים הנשואים עם הנכדים. תשובת רבינו, מותר. וע"ש מה שהאריך שמותר רק עד השקיעה.

באשרי האיש על יו"ד ח"ב פרק פט' עמוד שיז' מובא דעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, משפחות של ב' אחים שהיו רגילות

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, הרמב"ן בתורת האדם (הובא גם בב"י יו"ד שצא) כתב: ומסתברא אסור להיכנס לבית השמחה אמרו בין לאכילה בין להיכנס שם בשעה שהן עוסקין במזמזמי חתן וכלה שאין אבילות במקום שמחה (מזמזמי הוא 'מיני שחוק שמשחקין לפנייהם' כמו שפירש רש"י בחגיגה דף יד, ב). ועיין בשולחן ערוך (יורה-דעה שצא, ג) שהביא את דברי הרמב"ן.

הרא"ש (מועד-קטן ג, מב) ביאר את דברי הרמב"ן שכוונתו "דלעולם איכא שמחה בחופה אפילו שלא בשעת אכילה כדמוכח בסוכה (כה, ב)", ובגמרא שם מפורש כי בחופה ישנה שמחה. והורו הפוסקים דאין לאבל להשתתף בסעודת שבע ברכות דהוי סעודת שמחה, והכי איתא בשו"ת שאילת יעב"ץ (קפ. קפג), בערוך השלחן (שצא, יד) ובשו"ת זרע אמת (ג, קע). וע"ע בשמירת שבת כהלכתה (סה, טו) דלא התיר לכל הקרובים האבלים להשתתף, ע"ש. וכ"פ בספר נישואים כהלכתם (טז, צט). אבל סעודת שבע ברכות השמחה היא רק בשעת הסעודה עצמה אבל בשאר הזמן הרי כפי הנהוג בזמנינו שלא רוקדים [או רוקדים מעט מאוד] ולא מזמרים בכלי שיר ולא עושים 'מזמזמים' לחתן וכלה [בדרך כלל] אלא שרים בפה ודורשים א"כ אין שמחה בעצם הישיבה ביחד [אלא שנחשבת כעין סעודת מריעות] אלא רק באכילה שהוא נחשבת סעודה שיש בה שמחה אבל כשגמרו לאכול א"כ כבר אין שמחה. ועיין גם בשו"ת זרע אמת (ב, קנז), בגשר החיים (עמוד רלא) ובצינוי הלכה (עמוד תקכ).

וכן מבואר בריטב"א (סוכה כה, ב ד"ה 'וליקלו'. כתובות ז, ב ד"ה 'אמר ר' יהודה') שעיקר שמחה היא רק בסעודה של ימי המשתה וכן בחופה אע"פ שאין בה סעודה, וכן מבואר ברמב"ן (כתובות ח, א), ומה שכתבו שהטעם משום שאין מתאספים לשמחה אלא בסעודה פשוט שכוונתם שאין שמחה כל כך בכינוס גם בלי סעודה, דאם לא כן, הרי בכל פעם שיתאספו לשמחה כן יצטרכו לברך [כי כביכול רק המציאות שלא מתאספים אבל אם יתאספו יצטרכו לברך]. וזה כמעט מפורש ברמב"ן שם שכתב שיש מקרים שבכל זאת יש שמחה גדולה בכינוס גם בלי סעודה ויברכו.

ודברים אלו הובאו בהערות בספר ארחות ישראל.

עפ"י פסק בארחות ישראל (ח"ב סי' קי אותיות יב-יג): "סעודת שבע ברכות נחשבת כמו סעודת נישואין ואסור לאבל להיכנס לשם בכל שלושים על שאר קרובים וכן ב"ב חודש על אביו ואמו ואפילו אם הסעודה בביתו. אמנם מותר לאבל לבוא לסוף הסעודה אחרי שכבר גמרו לאכול ויכולים להזדרז קצת באכילה עצמה ולחשב שסיימו את האוכל בלי דרשות ושירה וכו' ולא יתעכבו כל כך באוכל עצמו ואז יכנס האבל ורוב הדרשות והשירה בפה [בלי כלי שיר] יהיו בזמן שהאבל בא, וגם אם יאכלו אז קינוח של פירות או גלידה מותר לו להיות שם בזמן זה, וטוב שיהדר להגיש מעט מהקינוח".

וביאר בהערות שם כי אחר שסיימו לאכול, עכשיו הם כמו שמתאספים סתם כך לכבוד החתן והכלה, ואע"פ שיש שייכות לסעודה בכמה דברים (עי' המועדים כהלכתם סי' ס הערה נז לענין שינוי מקום בפירות ושם סי' טז סעי' ט לענין אכילה מחוץ לסוכה), מ"מ הוא רק לענין שייכות לסעודה לענין ברכה ולא לענין השמחה שהיא שייכת רק בזמן האכילה. וכן חזיתי בספר כדת משה וישראל (יד, כא) שאסר את ההשתתפות לאבל בסעודת שבע ברכות מצד סעודת מריעים.

בספר פני ברוך (עמוד ריד הערה ל) הביא בשם גדולי הוראה להקל בסעודת שבע ברכות שהיא בביתו של האבל. וכ"כ גם בצינוי הלכה (עמוד תקיד) בשם הגריש"א, וכן הובא מהגר"י קמינצקי בספר אמת ליעקב (פרשת שמות) וכן העלה בספר כדת משה וישראל (כד, כא). אלא דהיתר זה אינו מתיר לכל הדודים האבלים להשתתף בסעודת השבע ברכות.

ואולם יכולים האבלים להיכנס אחרי זמן הסעודה. ואם מגישים קינוח פירות או גלידה אין זה נחשב סעודה. וטוב שהאבלים יחדרו

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ב. האם יהי' מותר לו לעבור גם לחדר השני שבו עורכים הקידוש לרגל השמחה מחוסר מקום כשיש מקום לציבור הגדול, כי הקידוש נעשה בעיקר בגלל הציבור שנשאר ללמוד, רק יש שם יותר כיבוד וציבור גדול, או שבשבת כזו שעורכים קידוש מיוחד בחדר אחר, לא יוכל להשתתף בקידוש כלל ויצטרך ללמוד בלי לשמוע קידוש.

תשובה.

בס"ד מצאתי בספר וישמע משה (ח"ה עמוד שג') שמביא על מי ששאל את הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, שהוא אבל בתוך י"ב חודש, ורגילים חבריו כבר הרבה שנים שאחרי התפילה בשב"ק עולים אליו לביתו ועושים קידוש ואוכלים מזונות, האם מותר לו להמשיך במנהג זה גם בשנת אבלו, אמר הרב שמותר להמשיך גם בשנת האבל ויגידו שם דברי תורה.

עוד הביא שר' ש. כהן סיפר לי ששאל את הרב האם מותר לו לאבל שמתפלל בבית כנסת אצל הרב ואחרי התפילה יש קידוש של בר מצוה להישאר בקידוש ולאכול שם, והשיב הרב שמותר לו להשאר וגם לאכול.

מן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, אם יש קבוע קידוש מסתמא אין זה נקרא מסיבת מרעים ויכול לשבת היכן שרוצה.

הגאון ר' נפתלי קופשיץ שליט"א השיב, אין זה סעודת מרעים כי זה קידוש עראי ומותר, ויכול לעבור גם לחדר השני כשעושים שם הקידוש בעת הצורך, כי הכל זה עראי על מנת שיוכלו אח"כ ללמוד.

הגאון ר' מנחם מנדל לובין שליט"א השיב, בתחילה יש לעיין איך מותר לאכול בבית כנסת, הרי יש לו קדושה ולא מועיל תנאי בארץ ישראל, ורק בתלמידי חכמים יש מקום להקל.

ולמעשה אם נוהגים לאכול בבית כנסת, אז בכה"ג שלא מצטרפים לזימון, דהיינו שאין כאן איזה ישיבה משותפת, בהכרח שהכל עראי ומותר, ובאופן שמותר יוכל לעבור לעת הצורך גם לחדר השני, שהכל נחשב לקידוש עראי. וזה מלבד הטעם שלפעמים יש כאן טעם נוסף של אבילות בפרהסיא אם לא ישתתף עתה בקידוש הגם שתמיד הוא כן משתתף בקידוש כדי שיוכל ללמוד.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, בחדר הרגיל יכול לאכול, דהרי יש לצרף דישנה מחלוקת אם יש אבילות בפרהסיא בשבת (הש"ך, החכמת אדם ועוד החמירו דיש.

אך יש שהקלו הטו"ז, החלת שבעה, שו"ת פני יהושע וגליון מהרש"א), ועוד דזהו דבר הרגילים לקיימו בכל שבת. אך לעבור לחדר אחר אין להתיר לישיב שם עם כולם, כיוון שהוא מוגדר מקום שמחה ושם הוי שמחה יתירה (שו"ת מעשה אליהו אות קיד. נטעי גבריאל אבילות ח"ב כח, יח. כח, כה). ואציין עוד דבספר הליכות משה (פסקי הגר"מ הלבשרשטאם כה, ד-ה) התיר לאבל להשתתף בקידוש של עליה לתורה שנערך בבית הכנסת בו מתפלל (ואם לא רגיל להתפלל שם, יכול להיכנס רק לומר מזל טוב). ובספר ירושלים במועדיה (דיני בין המצרים עמוד רצח) הורה הגר"א

נבנצל דיכול להגיע לקידוש להולדת בת או בר מצווה ולומר מזל טוב, והתיר גם לטעום משהו אך לא יישב שם בדרך קביעות. וע"ע בקובץ מבית לוי (יורה-דעה עמוד שפ). ועיין במה שהתיר בשו"ת אגרות משה (יו"ד ג, קסא) לידיד קרוב דבלי זה יחשב כאבילות בפרהסיא. וע"ע בספר פני ברוך (פ"כ הערה לב).

הגר"ח"ש סגל שליט"א, ראש בית הוראה בירורי חיים השיב, כבוד הגאון החשוב, שואל כענין ומרבה תורה, הג"ר אליעזר קרביץ שליט"א, מח"ס עזרת אליעזר וש"א"ס.

ע"ד שאלתו, דיש בתי כנסיות שעורכים קידוש בכל שבת בבוקר אחרי התפילה, ואז נשארים הציבור ללמוד אבות ובנים כשעה אחרי התפילה. אולם כשיש שמחה, מוסיפים איזה מאכל לקידוש לרגל השמחה. והנה לפעמים הקידוש נערך במקום הרגיל של כל שבת, ולפעמים עורכים הקידוש בחדר אחר יותר גדול עבור כל הציבור שבו גם בשביל השמחה.

מידי שנה לסעוד סעודת פורים יחד, בשנת האבילות שלהם מותר להם לסעוד יחד כמנהגם. ולאו דוקא ב' אחים אלא גם כל המשפחה של האבלים יכולים לאכול יחד סעודת פורים אך לא יקראו לאורחים, ויסיימו קודם השקיעה. ודע דאף מי שאכל ארוחת בוקר מותר להשתתף בסעודת פורים אחרי הצהריים. אם מנהג המשפחה לעשות את הסעודה עם מוזיקה ימעטו כמה שיכולים.

מן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, לא עורכים ולא משתתפים במסיבת רעים.

הגאון ר' נפתלי קופשיץ שליט"א השיב, מה שרגילים כל שנה מותר, ובפרט שיש ענין של שמחה בשני הימים, ויש כאן כיבוד אב, לכן יסעו לפי הצורך שישאר לבד.

וגם לגבי שכנים, אם יחסר להם בשמחת פורים בגלל שהשנה אוכלים לבד, מותר.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, ראשית מצינו שפסק הרמ"א (תרצו, ד): "ויש אומרים שאין אבילות נוהג בפורים לא ביד ולא בט"ו (הרא"ש ומנהגים) וכן נוהגין... דברים שבצנעה נוהג ואף על פי שאין נוהג אבילות בפורים".

ועפ"ז נראה לי כי יש לחלק בין המציאויות השונות. שכנים שרגילים לאכול יחד את סעודת פורים בכל שנה, יכולים גם בשנת האבל להמשיך זאת, והוא שלא מיירי בסעודה המונית, וכן הורו הגרי"ש"א (הליכות והנהגות פורים עמוד 25. וע"ע בספר אשרי האיש מועדים ח"ג עמוד שיז), הגר"ח"ק (מועדי הגר"ח ג, תקיב) ועוד. וע"ע בספר שושנת ישראל (פורים עמוד ריג). ונראה דהטעם שהקילו בכדי שלא תהא אבילות בפרהסיא בפורים (ועיין בנימוקי או"ח תרצו, סק"ג), וכיוון שנוהגים זאת בכל שנה יש להתיר, ועיין בזה בספר פני ברוך (כ, כט) דהתיר בחנוכה, וי"ל דכ"ש בפורים דהוי סעודת מצווה (וע"ע בגשר-החיים כא, ז-ט).

וע"ע בשו"ת ישכיל עבדי (ח אורח-חיים כ אותיות ד-ה). אולם היכא שיש כלי זמר (במקום בו משתתף קבוע בסעודת פורים), יכול להיות שם, אך לא ירקוד. וכבר כתבו בהליכות אבן ישראל (סא, י) כשאחרים מפעילים את הכלי זמר להשתתף שכן אין כוח ביד האדם לאסור על חבריו ושרי לו להיות שם כבכל שנה (וכן דעת הגרי"ש"א, אשרי האיש מח, טז. תורת-המועדים סק"ח), וכן הורה הגר"מ אליהו (צרור החיים קצא) שמותר לאבל להשתתף בסעודת פורים עם חבריו" (ומשמע שיש להשתתף באופן רגיל כמו בשאר השנים, אף שיש שם מוזיקה, שהרי לא יגרורם להם אבילות בפרהסיא), וכן הורה גם מו"ר הגר"א נבנצל (מהעולם ועד עולם עמוד 185 הערה 56) להקל לאבלים להשתתף בסעודת מצווה לאחר שבעה גם אם יש כלי זמר, אך האבלים עצמם לא ירקדו ולא ישירו, וכ"ש בפורים דהוי סעודת מצווה. אך יש שאסרו עליו להיות בכל מקום שיש כלי זמר (עיין בחזון עובדיה, פורים עמוד קפ), אלא א"כ מיירי ברב קהילה או מו"צ.

שאלה.

אבלים בתוך י"ב חודש להשתתף בקידוש שעורכים כל שבת בבית כנסת ולפעמים יש גם שמחה.

נשאלתי ע"י אחי שליט"א, יש בתי כנסיות שעורכים קידוש בכל שבת בבוקר אחרי התפילה, ואז נשארים הציבור ללמוד אבות ובנים כשעה אחרי התפילה. אולם כשיש שמחה, מוסיפים איזה מאכל לקידוש לרגל השמחה. והנה לפעמים הקידוש נערך במקום הרגיל של כל שבת, ולפעמים עורכים הקידוש בחדר אחר יותר גדול עבור כל הציבור שבו גם בשביל השמחה. א. האם מי שהוא אבל בתוך השנה יכול להשתתף ולאכול בקידוש בחדר הרגיל של כל שבת, כי הקידוש קיים גם בלי השמחה,

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ולשבח לבוראן וזה קרואי מועד אנשי שם. היינו שהי' מבני עלי' והיו עושין מועד וי"ט בשיר ושבת והלל בעת שהיו קוראין שם לאנשיהם אפי' בבת שלא הי' שם אלא קריאת שם בלבד אפי' היו עושין מועד וי"ט. עכ"ל. ונאמרו בכך עוד טעמים ואכמ"ל.

ונראה שאף אם הקידוש לא בזמן שקוראים את השם, אלא לאחר מכן דינו כסעודת מצוה, שאף מדברי הדרישה נראה שזמן הקידושא רבא הוא דוקא בשבת שקוראים את השם. וכן כתב לדינא בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' ק"ז אות ב'), מ"מ לפי חלק מהטעמים, ג"כ דינה כסעודת מצוה, ואף אם יש הפרש של כמה ימים, מ"מ אף בברית מילה מצינו בפוסקים שאפשר לאחר את סעודת ברית מילה כמה ימים לאחר מכן.

ואף לבני ספרד דינה כסעודת מצוה, כתב ביעב"ץ (ברכות שמים, בתוך הסידור ח"ב עמ' תתל"ד אות י"ט) וז"ל: "בשבת ההיא עושין קצת שמחה בחילוק קליות ואגוזים לילדים. המבקרים הילדה. וקוראין על עריסתה פסוקי ברכה. ואינו מנהג פשוט וקבוע בין האשכנזים. ולא נכתב בספר. אמנם במנהגי ספרדים ראיתי". עכ"ל. ולפי"ז אין חיוב לעשות קידוש לבת. ואמנם לנ"ל נראה שתלוי בטעמים האם היא סעודת מצוה, ובשו"ת חקקי לב ח"א סימן נ כתב שליל שבעה נרות שעושים לזבד הבת אסור לאבל להשתתף בה ע"ש ומבואר דלא חשובה כסעודת מצוה.

ושם מצאתי בספר דברי סופרים (פרק מ"א סעי' קכ"ד) שכתב שקידוש שעושים רבים על לידת בת, אם עושים אותה לתכלית שבח והודאה להשי"ת על נס הלידה ועל הטובה שעשה, היא סעודת מצוה, ומותר לאבל לאכול שם, אם היא בביתו. ואם הוא אבי הבת מותר לו אף מחוץ לביתו, ומותר אף תוך שלשים עי' סעיף ק"ל. אך אם עושים הסעודה למריעות, לא היא סעודת מצוה. ואסור לאבל לאכול בה. עכ"ל. אבל לבני ספרד יכול אף לאכול ככל סעודת מצוה, וכן"ל.

ואפשר שאף לבני אשכנז יש להקל בזה אם הקידוש נמצא בבית הכנסת שאז אינו צריך לצאת וכמ"ש בשו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ג סימן קסא, וכע"ז מבואר בשו"ת ישכיל עבדי ח"א או"ח סימן כ' את מד לגבי קידוש של בר מצוה בבית הכנסת. וכן השיב הגריש"א בציוני הלכה (אבילות עמ' תפה) כיון שדינו כמצוה מותר להשתתף

תבנא לדינא: בנ"ד שהקידוש נערך בשבת לאחר התפילה לכו"ע מותר להשתתף כיון שהרי הוא אבילות בפרהסיא. [וגם שאינו נחשב בכלל סעודת האבל שנהגו שלא להשתתף במשך השנה]. ולכן אף אם הקידוש בחדר השני מותר ללכת לשם.

שאלה.

אבל בתוך י"ב חודש להשתתף בחול המועד בביקור חג עם הציבור אצל ראש הכולל.

נשאלתי, מצוי בחול המועד שראשי הכוללים מזמינים את בני החבורה לביתם להקביל פניהם ומדברים בלימוד ומניחים על השולחן כיבוד קל ויין וכדומה ושרים שם מעט לכבוד החג. האם מי שהוא אבל בתוך י"ב חודש מותר לו ללכת עם כל בני החבורה ולשיר ולאכול שם כמו כולם, או שלא ילך.

תשובה.

מ"ן הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, לכאורה נראה כמסיבת מרעים שראוי להמנע.

לכבוד מ"ן שליט"א.

מ"ן שליט"א השיב שמי שהוא אבל בתוך י"ב חודש אין ראוי להשתתף בהקבלת פני רבו בחול המועד אצל ראשי הכוללים באופן שיש שם כיבוד ושרים שם, שגם זה נכלל במסיבת רעים.

תשובה: כתב בספר דברי סופרים הקצר (עמ' תרמ הערה עד ד"ה למנהג) לענין השתתפות האבל בהקפות בשמחת תורה, להיות שם בהקפות נהגו היתר, והטעם נראה כיון שהתפלל שם אינו צריך לצאת משם. וכבר כתב בזה (שם עמ' תק ס"ג) לענין ברית מילה, דאין האבל צריך לצאת מבית הכנסת בשעה שמזמרים. וכיוצא בזה (שם הערה יג) לענין חתן אבל אף תוך שלשים, כל היכא שמוכרח להיכנס שם, שרי אף שיש שם כלי זמר. וכמו"כ שרי לשושבינים להכניס החתן לחופה אחר שלשים אף שיש שם כלי זמר עי"ש. ולפי"ז נראה פשוט דהבא להתפלל שם ודאי דאינו מחויב לצאת משם, דלא אסרוהו מלהיכנס. ועיין בדברי סופרים הארוך (סימן שצא עמק דבר הערה עט) שהביא מתשובת הגרש"ז אויערבאך צ"ל שהוא בסוף ספר פני ברוך שהתיר בקידוש להיכנס ולומר ברכת 'מזל טוב', ואף לטעום משהו וללכת, אפילו שלא להתפלל שם. ע"כ.

ולכן מורים לאבל, באם איכא קידוש בביהמ"ד אחר התפילה בצפרא דשבתא, דאם התפלל שם אינו מחויב לצאת משם, דלא אסרוהו מלהיכנס, וכיון דנכנס בהיתר בשביל להתפלל שרינן ליה, משא"כ היכא דקאתי אחר התפילה במיוחד לסעודת מרעים, אסירי (לקט הלכות ח"ב עמ' שצט הערה תטז).

למסקנה: נראה פשוט להיתר כל היכא שהתפלל באותו מקום, דכל המתחם נחשב כאותו מקום, ואין לנו למדוד עם פלס את הפסיעות, כי הקידוש נעשה בעיקר בגלל הציבור שנשאר ללמוד. **הרה"ג ר' יוסף אביטבול שליט"א מחברי שערי יוסף השיב** במקור לעשות קידושא רבה, מצינו אריכות גדולה בדברי הפוסקים. בגמ' בב"ב דף צא ע"א איתא "אמר רבמאמר ועשרים משתאות עשה בעז לבניו, שנאמר: ויהי לו שלשים בנים ושלשים בנות שלח החוצה ושלשים בנות הביא לבניו מן החוץ וישפט את ישראל שבע שנים, ובכל אחת ואחת עשה שני משתאות, [אחד בבית אביו ואחד בבית חמיו]". וראה ברבינו דגרשום, [ומכאן מוכח למנהג שיש שעושים קידוש בבית השווער וגם עושים קידוש בבית האבא]. וכן מבואר במסכת שמחות ברייתות מאבל רבתי פרק ב' הל' ג', "במכילתא אחריתי דאבל תניא, יתומה לשאת ויתומה לארס, יתומה לשאת קודם, שבוע הבת ושבוע הבן, שבוע הבן קודם וכו'". והו"ד ברי"ץ גיאות שערי השמחה עמ' לח, ובמגיה שם כתב שאפשר שהיינו למש"כ בדרישה שהוא קריאת השם לבת.

ובאורחות חיים (הלכות מילה אות ט) הביא המכילתא הנ"ל וכתב שיש מקומות שאין ישינים כל שבעת הלילות בבית היולדת זכר או נקבה לשמירה. ובליל שמיני בכל מקום ומגננין ומשחקין שם. וזהו שאמרו

ז"ל שבוע הבן ושבוע הבת שבוע הבן קודם יעו"ש, וראה מה שנתבאר בזה עוד בדיני ברית יצחק. [ויידפס בס"ד בקרוב בשערי יוסף הלכות פסקי ברית מילה].

ובדגול מרבבה יו"ד סי' קעח כתב להקשות מדוע אין עושים סעודה גם לנקבה, ואכן לפי הטעם שכתב בתרומת הדשן סימן רס"ט שהוא משום שהולד נפלט במעי אמו ה"ה שיש לעשות סעודת הודיה גם בלידת בת. וכן כתב במשמרת שלום סימן כ' אות ב', וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סו"ס תר"ט ובח"ב סו"ס קלב כתב בזה"ל: אבל ביותר נראה שראוי לעשות סעודה להודאה על חסדי ה', שזכה לבת ומפני היולדת שנתרפאה, והקידוש במקום סעודת הודאה, והמנהג לעשות קידוש וכדומה לבת הוא מנהג ותיקין וכמ"ש. עכ"ל.

עוד טעם לעשיית הקידוש כתב בספר טעמי המנהגים (סי' תתקכ"ט בסוף קונטרס אחרון) וז"ל: ובספר המאור הגדול פי' קרואי מועד אנשי שם וז"ל שמעתי שאפילו בעת שקורא שם לבתו הנולדה הוא קצת מצוה לשמוח ולעשות סעודה כי בא נשמה קדושה מעולם העליון כי הנשמה בא בעת קריאת השם כי נפש ח' הוא שמו. לכן הבני עלי' היודעין מזה עושין מועד וי"ט להלל

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

זקן כמקביל פני שכינה". וכן הובא ברמב"ם (תלמוד תורה ה, ז):
"וחייב אדם להקביל פני רבו ברגל". אולם השולחן ערוך השמיט
דין זה בעניין הרגל והזכירו בהקשרים אחרים.⁵²

בש"ת נודע ביהודה (מהדו"ת אורח-חיים צד) איתא⁵³ דאין מצווה
בזמן הזה להקביל את פני רבו, כיוון שאין חיוב לעלות רגל והכי
הובא בשערי תשובה (תקט, סק"ב) ובספר יפה ללב (ח"ב
תקט). רבים חלקו והקשו על הנודע ביהודה ודעימיה ובהם שו"ת
שנות חיים לגר"ש קלוגר (שלד), החלקת יואב (הובא בקונטרס
קבא דקשייתא) ועוד. בשו"ת זכרון יוסף (אורח-חיים י) ביאר
דכיום שאין בית מקדש יש חיוב להקביל את פני רבו (בתמורה
לכך שלא יכול לראות את פני האדון ה'). ויש שביארו דהוי חיוב
מדרבנן, וכן הובא בפרי מגדים (פתיחה להלכות יו"ט ח"ב פ"א
אות כא). אגב, בספר עיני דוד לרבי דוד אמאדו (דף עו) כתב
שחיוב הקבלת פני רבו נוהג גם בזמן הזה, ואם לא עשה כן בכוונה
מכוונת, חייב נידוי (וכן משמע מערוך לנר עמ"ס סוכה כז).

הרמב"ן (שמות כ, ח) ביאר כי עיקר מצוות ההקבלה היא בשביל
ללמוד ממנו תורה, וכן נקט הפרי מגדים (תקנא אשל-אברהם
סקי"ב). אלא שמצינו דבקדושת לוי (דרוש לפורים) בשם
האריז"ל, כי ע"י שמסתכל ברבו ניתוסף לו בהירות, שהסתכלות
על איש צדיק גורם לאדם קדושה, ומסתבר שכל זה נשפע יותר
ביום מקודש דוקא (והכי כתב לי בעל המשנת יוסף, הובא בכרך
יא). ושו"ת שבט מנשה (ח) ביאר שעיקר הקבלת פני רבו היא
בשביל שילמד ממנו הלכות חג בחג (וע"ע בשו"ת דעת סופר יו"ד
עח). ובשו"ת ערוגת הבושם (יורה-דעה רכ) כתב כי מצוות
הקבלת פני רבו הינה מצווה נשגבה והיא בכלל "ובו תדבק", וזה
אינו רק בלימוד תורה אלא גם בלימוד יראת שמים.

וחזיתי שבשו"ת דבר יהושע (א, ח) כתב שמצוות הקבלת פני רבו
ברגל נובעת מקדושת הרגל, שאז יש לרב תוספת כח מן השמים
להשפיע לתלמידיו. והעיר שם כי השולחן ערוך השמיט מצווה זו
בכדי שלא יטעו ההמון שאין מכירין בין ת"ח אמיתי לשאינו בגדר
זה, ויבטלו משמחת יו"ט במקום שאין בו מצוה. וכתב בספר רב
טוב (דף סז, א): "וכן מצות הקבלת פני רבו ברגל. היינו על ידי
הראיה שואב קדושה לעצמו ומכניע הרע שבו". וע"ע בספר ועלוה
לא יבול (עמוד קפו) ובספר עוללות לגר"א מרגליות (סי' יג).

בקובץ חידושים הורליק (עמוד תקיב) דן האם חיוב הקבלת פני
רבו, היא ע"י דיבור או בראיה וכו'. והביא בשם הגר"ק שהעיקר
הוא שרבו ירגיש שבא לכבודו. וע"ע בעניין הקבלת פני רבו בשו"ת
דברי מליאל (ב, עה), בשו"ת שבט הסופר (אורח-חיים יז),
בשו"ת הגר"א הרצוג (ב, צב), בשו"ת שואל ומשיב (קמא ח"א
סא. תליתאה א, תסד), בשו"ת ציץ אליעזר (יז, מא), בשו"ת קנין
תורה (ה, סא), בשו"ת מנחת יצחק (ט, יב), בשו"ת יביע אומר (י
אורח-חיים נה. ח"ג אות ג), בשו"ת שואלין ודורשין (ב, ח) ובספר
מפירות הכרם (עמוד 134).

אכילה בבית ראש הכולל בחול המועד עם בני החבורה.

יש לנו כלל בהלכות אבילות שאסור לאבל להשתתף בסעודת
מרעות (סעודה שחברים עורכים יחד לשם תענוג וחברה). ואולם
אם מדובר בכיבוד קל בלבד (פירות, שתייה) ולא בסעודה קבועה,
יש מקום להקל לאכול עם כולם, במיוחד אם הוא יושב מעט וקם.
דכבר כתב בספר ציוני הלכה (אבילות עמוד תקיז) שהגריש"א
התיר בקידוש לאבל לאכול פירות ולשתות: "יש להקל בדברים
אלו שאינם חשובים כאכילה".

האם מעט מזמזמ ומעט יין וקצת שירים כבר הופך זאת למסיבת
רעים, הרי העיקר זה הדברי תורה שאומר הראש כולל לבני
החבורה.

האם משום שדעת מרן שליט"א שהגם שזה סעודת מצוה ורק
דברי תורה, כל התכנסות ביחד ששרים זה כבר סעודת מרעים,
דלא גרע משבע ברכות וסעודת ברית.

מה דיש לדון להתיר האם זה אבילות בפרהסיא, שהרי הוא רגיל
ללכת עם כל בני החבורה להקביל פני ראש הכולל תמיד.

תשובה.

בדרך כלל כל מסיבת רעים, מדברים דברי תורה ודרשות וכיו"ב,
ולא דברי שחוק והוללות.

אם אכן בולט מאד חסרונם בכינוס הזה, אולי יוכלו להקל מצד
אבילות בפרהסיא, ולא ברור הגדר בזה. וזכור לי שניחמנו את ר'
דוד סולוביצקי על אחיו, ואמר שרגיל לקבל עלי' בשבת, ודן אם
נחשב אבילות בפרהסיא כשלא יקבל עלי' בשבת של השבעה.
הגאון ר' יחזקאל דרברמדיקר שליט"א השיב, ודאי שמותר
ללכת ולהשתתף ולאכול שם כמו שהיה רגיל תמיד.

הגר"ש סגל שליט"א, ראש בית הוראה בירורי חיים השיב,
נראה פשוט להתיר, הן מצד מחויבותו למקום שלומד או שעובד,
דהוי כשילום חוב, וכדמצינו לענין משלוח מנות לרב שהוא אבל,
דהגם דמבואר דאין שולחין לאבל כל י"ב חודש [משלוח מנות]
(רמ"א סימן תרצ"ו ס"ו - וכיוב"ז בחיו"ד סימן שפ"ה ס"ג), והטעם
כדין שאילת שלום, שאסור לשאול י"ב חודש כשאבל על אביו
ואמו. ושלושים יום על שאר קרובים (מ"ב או"ח שם סק"כ מביאור
הגר"א סקי"ד). עכ"ז מותר לשלוח מנות לרב שהוא אבל, דזה הוי
כשילום חוב (שו"ת דברי מליאל ח"ה סימן רל"ז), וז"ל: 'יפה כתב
כ"ת דזה הוי כשילום חוב, ואין זה מצד שמחה. והוא דבר האבד
דודאי שרי. וגם דלא גרע מצדקה, וכמ"ש המג"א (סימן תרצ"ו)'.
ע"כ. והן דעיקר מהותו כבוד התורה והערכה לראש הכולל.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחברי שו"ת אבני דרך השיב,
כבוד ידידי הגר"א קרביץ שליט"א, הנני שולח מה שהעלתי
במצודתי הדלה לשאלותי החכמות, ואינני אומר קבלו את דבריי.
מצוי בחול המועד שראש הכולל מזמין את בני החבורה לביתו
להקביל את פניו, ומדברים שם בלימוד ומניחים על השולחן כיבוד
קל וקצת יין לברכה ושרים שם מעט לכבוד החג. האם מותר למי
שהוא אבל בתוך י"ב חודש ללכת לשם.

**נראה כי יש לחלק בין ההשתתפות שם, לבין סוגי המאכלים
והשירה.**

הליכת אבל בחול המועד לבית ראש הכולל.

יש להתיר לאבל ללכת לבית ראש הכולל ואף יש לשבח זאת והוא
דבר ראוי. שכן ישנה מצווה של להקביל את פני רבו בחג. ובייחוד
שעיקר המפגש שם 'דיבור בלימוד', דבזה אין הגבלה לאבל
להשתתף ובדאי דגם הוא מחויב לא פחות מאחרים בלימוד
תורה. ואציין את ענין המצווה שיש בהקבלת פני רבו.

הגמרא (ראש השנה טז, ב) דורשת שיש להקביל את פני רבו וזה
נלמד מהאשה השונמית, שנאמר (בספר מלכים ב, ד, כג): "מדוע
את הולכת אליו היום לא חודש ולא שבת". וכן מצינו במספר
מקורות חיוב זה כמובא בגמרא בסוכה (כו, א. כז, ב). ורש"י כה,
א ד"ה 'שלוחי מצוה' ובגמרא ביומא (עז, ב). ומעניין לראות בדברי
המדרש בבראשית רבה (סג, ו) עה"פ ותלך לדרוש את ה',
שהלכה לבית המדרש של שם ועבר "ללמדך שכל המקביל פני

⁵² וזו לשונו: וא"כ לפי זה בזמן הזה שבעו"ה נתקיים והשימותי את
מקדשיכם שאפילו בשעת שממה קדושתה עלי' והשכינה לא זזה מכותל
מעריב ואין אנחנו הולכים לקבל פני השכינה שמה כלל כי לא חייבה
אותנו התורה כ"א בקרבן חגיגה ועולות ראי', אין מקום להטיל חיוב לקבל
פני רבו כלל כשאנו הולך בלאו הכי ללמוד ממנו אלא שילך רק לקבל
פניו דאם כן כבודו גדול מכבוד שמים ור' יצחק על זמן המקדש אמר
שחייב לקבל פני רבו. ...

⁵³ וציינו בעניין הרגל, שכן כתב השולחן ערוך (אורח-חיים שא, ד): "היה
הולך לדבר מצוה, כגון להקביל פני רבו, או פני מי שגדול ממנו בחכמה
- יכול לעבור בה" (באמת המים בשבת). וכן הובא בהלכות תשעה באב
(תקנא, יב) כי מי שהולך להקביל פני רבו (או אביו או מי שגדול ממנו) -
עובר במים עד צוארו ואינו חושש לאיסור. וע"ע בביאור הלכה (שא ד"ה
'להקביל פני') שחילק בין שבת לרגל, עיי"ש.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

קונה או עושה על מנת להניח תוך שלושים אינו עובר איסור על הקניה עצמה רק הלבשה.

עוד נראה פשוט דכ"ש דמותר לקנות שאר כלים חדשים, שאינם מלבושים אלא לצורך שימוש בבית וכיו"ב, ואף השימוש בהם מותר דלא אסרו אלא בגדים חדשים ולא כלים חדשים.

בספר בית מועד ח"ב עמוד נח' כתב, כלים חדשים, כגון כלי עבודה, או כלי בית חדשים מותר לקנותם אחר שבעה. והוא הדין אם הוצרך לקנות משקפיים וכיו"ב שמותר לו לקנותם בתוך שלושים. וכן אם הוצרך לקנות רהיטים לביתו שמותר לקנותם בתוך השנה על אביו ואמו. ומכ"ש שבני ביתו אינם צריכים להימנע מחמתו. ובהערה כתב שנראה דסברא היא דעד כאן לא נזכר אלא איסור לבישת בגד חדש ולא נזכר דין כלים חדשים כלל. ואפילו בבגד חדש לא נאסר מדינא אלא בגדים לבנים אבל בגדים צבועים וחדשים מותר מן הדין אלא דממנהג נמנעים מלבוש בגדים חדשים כלל, ובמה שלא נזכר אין לאסור. ואפשר דרק בבגדים חדשים שיש בהם הנאת לבישה על גופו גורמים לתענוג ושמחה וכדרך שאמרו במה משמחן בבגדי צבעונין, משא"כ בשאר דברים כגון כלים חדשים או משקפיים או רהיטים חדשים אין בהם שמחת גופו ומש"ה שרי.

עוד הביא בהערה שבס' נשמת ישראל עמ' תמט' כ' דבעל אגרות משה אסר לקנות רהיטים חדשים תוך יב' חודש וכ"כ בס' הבית עמ' תיב בשמו של הגרמ"פ, וכל שנשמ"י שם דאפשר דלא אסר רק ברהיטים לשם נוי ויפוי הבית ע"כ. ומכל מקום נראה פשוט דאם יכול לקנותם בתוך יב' חודש בדמים מועטים הוי כדבר האבד ומותר.

בספר הלכות אבילות השלם פרק יא' הערה רפ' עמוד רפח' כתב בהערה, בשם הגרש"ז אויערבאך והגר"ש אלישיב זצוק"ל, לגבי קניית נעליים חדשות בתוך שנת האבילות, הקלו רבים שאין זה נכלל באיסור לבישת בגד חדש, ואף אין צריך ליתן לאחר ללבושן קודם.

עוד כתב בעמוד רצ', יש הסוברים שאסור לאבל לקנות בגד חדש כל שלושים, והמתאבל על אביו או ואמו, כל י"ב חודש. ויש הסוברים שמותר לקנות כדי ללבוש לאחר אבילותו.

קניית שאר כלים או צביעת הבית וכדו', יש אומרים שמותרת היא תוך שלושים (אף לדעות המחמירות לעניין קניית בגדים כנ"ל), מאידך יש הסוברים שאיסור הקניה אינו דוקא בבגדים אלא גם שאר כלים (אם לא שצריך להם לשימוש יום יומי), וכן לדעתם אסור לצבוע הבית כל י"ב (במתאבל על אביו ואמו), שזה כקניית כלים חדשים.

בציוני הלכה על הלכות אבילות עמוד תלח' מביא ששאל לרבינו הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, האם מותר לחדש, טלית גדול, טלית קטן, נעליים, ותשובת רבינו, טלית גדול אסור, טלית קטן מותר, ונעליים זה יותר קל. אם אפשר לחדש ע"י אחר, ודאי עדיף, אבל כשאי אפשר ויש לו צורך אפשר להקל. ופעם אחרת השיב רבינו, מה נפקא מינה, נעליים, בגד, צריך לחדש ע"י אחר.

כשם שאסור ללבוש בגד חדש כך אסור מגבעת חדשה, אלא ייתן לאחר ללבוש תחילה.

עוד נשאל, האם מותר לחדש מיטות בביתו, תשובת רבינו, אסור לקנות, לא גרע מכלים חדשים שאסור.

שאלה. כבר התכונן לקנות קודם פטירת אביו ולפתע מת אביו. תשובת רבינו, שיחכה כמה חודשים.

שאלה. ראיתי שכתבו לדייק מהרמ"א (יו"ד שפ"ט ג') לעשות בגדים נהגו איסור, משמע רק בגדים אבל כלים חדשים מותר. תשובת רבינו, לא פוסקים כך, קניית כלים חדשים זה אותו דבר, אסור לקנות רהיטים וכלים חדשים.

שאלה. כתבו שרהיטים חדשים אין צריך להביא לאחר שיחדשם תחילה. תשובת רבינו, צריך אחר לחדשם תחילה.

שאלה. האם מותר לקנות מיטת נוער עבור בנו. תשובת רבינו, כן, זה לא נקרא בגד חדש.

אך לגבי היין ראוי להחמיר ולא לשתות ממנו עם הקבוצה, שכן יין מסמל שמחה יתרה (עיין בחזון עובדיה אבילות ח"ב עמוד שסב). יתרה מכך, אם לא השתתף עם כל בני החבורה בדבר שהם רגילים בכל חול המועד, יראה הדבר כאבילות בפרהסיא (וע"פ סברא זו התיר בגשר-החיים עמוד רכז לבקר את קרוביו אם רגיל בכל חול המועד).

אולם אם מגישים שם אוכל יותר משמעותי (היינו סעודה), בזה יש להחמיר, דאף שישנה מצווה להקביל את פני רבו, אין מצווה לעשות סעודה (וגם לסעודת מצווה לא התירו בנקל להשתתף, וכ"ש בסעודת מריעות).

שירה ונגינה בבית ראש הכולל.

ככלל אבל בתוך י"ב חודש אסור בשמיעת מוזיקה ובשירה וכ"ש בשירה. ולכן, אם מיירי בשירה בפה, בזה האבל יכול להישאר ולא לצאת, אך עליו לשתוק ולא לשיר עמיהם (עיין שו"ת אגרות משה יורה-דעה ג, קסא). אך אם מיירי שיש שירה עם כלי נגינה, באופן זה, עליו להיכנס בכדי להקביל את פני רבו, אך לא יישאר שם לזמן ממושך, אלא רק למצוות הקבלת פני רבו (ואם התחילו ד"ת ישאר לשמוע).

העולה לדינא: מותר לאבל בתוך י"ב חודש ללכת עם בני החבורה לבית ראש הכולל. ועליו להשתתף בחלק התורני ויכול הוא לטעום מהכיבוד הקל (לא מהיין), אך עליו לשתוק בזמן השירה ולא להצטרף אליה.

הרה"ג ר' יוסף אביטבול שליט"א מחבר שערי יוסף השיב, אף שסעודת מרעים היא אף בלא פת, עי' בט"ז יו"ד סי' שפ"ה סק"א בשם הב"ח ובשו"ת בנין עולם יו"ד סי' סב שכתב לבאר דברי הט"ז שאף לאחר הסעודה שמכבדים במיני מתיקה הרי הוא בכלל סעודת מרעים ע"ש, שו"ת זרע אמת ח"ג סי' קסח, וכן כתב בשו"ת קנאת סופרים בתשובה ליו"ד סי' קפ"ג, וכן כתב בדברי סופרים שי' שצא עמק דבר ס"ק קז, וכן השיב הגרש"ז"א בסוף הספר פני ברוך עמ' תנט שבכלל האיסור הוא גם במיני תרגימא. מ"מ נראה שבחול המועד יש אבילות בפרהסיא, כיון שרגיל ללכת ואם לא ילך, יש כאן אבילות בפרהסיא, וכמ"ש בספר פני ברוך עמ' שלד, והו"ד בספר שערי יוסף פסקי הלכות אבילות.

ולכן אף מותר לו לאכול, ובפרט שהולך להקביל פני הראש כולל שדינו כדבר מצווה של הקבלת פני רבו. וכן נראה ע"פ מש"כ הרא"ש (מו"ק פ"ג סימן מב) בשם הראב"ד שהביא דברי הירושלמי (שם ה"ח) שאם היתה חבורת מצווה או קידוש החודש מותר, שכיון שהוא דבר מצווה מותר לסעוד בחבורה, וכ"כ בשערים המצוינים בהלכה (קו"א סי' רי"ב סק"א) שסעודות מלוה מלכה שנוהגין שנודרין צדקה למוסדות מותר להכנס שם כל שאין בהם כלי זמר ע"ש.

שאלה.

קניית כלים או בגדים חדשים בתוך י"ב חודש.

יש לעיין האם מי שהוא אבל על אביו או אמו בתוך י"ב חודש יכול לקנות רהיטים חדשים, או שאסור לחדש משום שמחה כפי שאסור לקנות בגדים חדשים.

תשובה.

בספר פני ברוך סימן יח' אות יב' כתב, כלים וכו' ורהיטים חדשים מותר לקנותם כל השנה כולה, ואין צריך להביאם לאחר שישתמשו בהם תחילה. וכן מותר לסייד את הבית אפילו בתוך שלושים.

בדברי סופרים קיצור הלכות אבילות פרק לז' אות מב' כתב, אף בתוך שלושים מותר לעשות או לקנות בגדים חדשים על מנת להניח על אחר שלושים. וכתב בהערה, ונראה פשוט דאף אם

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

הרה"ג ר' יהודה כהן שליט"א השיב, א. כדי שבגד יחשב 'בלתי מכובס' צריך שילבשהו אדם אחר זמן ממושך כדרך לבישת בגד (באופן שבד"כ כבר מתחיל להזיע בו קצת), אבל אם ילבשוהו עשרים אנשים בזה אחר זה כל אחד לרגע א' לכאורה זה לא מהני, וק"ו כדי שבגד יחשב 'ישן' שלכאורה לא מהני כה"ג כי ס"ס זה בגד חדש לגמרי שמעולם לא לבשו אדם כדרכו לזמן ממושך, אא"כ ניכר שהבגד בלוי קצת כתוצאה מהמדידות הרבות שהקונים עשו בו.

המחיר הזול בודאי אינו משנה את הגדרת הבגד לא לעניין אבל ולא לעניין בברכת שהחינו, שהרי דרך המוכרים בחנויות להוריד את המחיר גם על בגד חדש לגמרי שנקרעה אריזתו המקורית או שיש בו פגם קטן שלרוב האנשים בכלל לא מפריע וכו', והכנ"מ יש לבדוק אם המחיר הזול הוא בגלל עצם היותו של הבגד מתצוגה ללא קשר למצבו החיצוני בפועל (ויתכן שאם יגהצוהו ויקפלוהו בקפידה באריזתו המקורית יראה כחדש לגמרי), ועכ"פ מה שקובע הוא מצב הבגד מבחינת בלאי וכיו"ב, כלומר שאם הוא במצב כזה שלסתם בנ"א בדורנו אין שמחה בלבישתו למרות היותו בגד חדש אז לכאורה יש להקל באבל ולהמנע מברכת שהחינו, אבל בסתמא יש להחמיר באבל ולברך שהחינו וק"ו כשהוא עצמו מרגיש שמחה מסוימת בעת לבישתו הראשונה.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, אציין דכתב החכמת אדם (כלל קסה, כב) ד"אף במקום שאסור ללבוש חדשים אם מניח לאחר ללבוש ב' או ג' ימים הכל מותר אם צריך להם". וכן הלשון גם בקיצור שו"ע (ריא, י). ועיין בתשב"ץ קטן (ס' קנ). אולם מציאות ימינו השתנתה ומחליפים בגד בכל יום, וכן לא מקובל לתת לחבירו בסתם ללבוש בגד אחר (לכן שמעתי דהתיר הגריש"א אפילו לבשו חצי יום). ומובא בקובץ פרי תמרים (ח"י ס' רא) דב' או ג' ימים לא דווקא, וסגי ביום אחד. וכן התיר ביום אחד בספר חוקי החיים (הל' אבלות שפט, יד). ועיין עוד בנטעי גביראל (אבלות ח"ב י, טו).

וידוע כי בשו"ת פנים מאירות (ב, קכב) כתב כי אין לאיסור ללבוש בגד חדש אחר ל' יום באבל על אביו ואמו. וכידוע דין איסור בגד חדש הוא ע"פ מה שכתב הרמ"א (יו"ד שפט, ג): "י"א דאסור ללבוש בגדי שבת תוך ד' שבועות הראשונים אבל אח"כ מותר אפילו על אביו ואמו וכן לעשות בגדים חדשים. אבל נהגו איסור כל י"ב חודש".

ובתוספות מהר"ם מרוטנבורג (יבמות מג, א ד"ה 'מקום') לא נקט בפרק זמן מסויים. וכן מצינו שהקל בדרכי חיים ושולם (אות תתרנא) שהוא עצמו בשנת האבל, לבש בגד חדש אחר שמישהו אחר לבש אותו (אפילו מעט זמן). ובקושטא הכי נראה מדעת קדושים (שפט, סק"ג) דשרי אם לבשם אדם אחר זמן כלשהו.

כמו כן, לא ציינת בשאלה, על איזה בגד מדובר, דהרי אם מיידי בבגד פשוט, רבים ציינו דאין איסור, דכל האיסור של בגד חדש הוא דווקא בחשוב (עיין ערוך השלחן שפט, יא). ובוודאי דחליפה מקרי חשוב. אך מכנסיים אין מיקרי חשוב.

וזה שלבשו בחנות ועדיין נראה חדש, אין זו טענה, דהעיקר הוא מה שלבשו אותו (דהרי גם בגד שלבשים ב' או ג' ימים עדיין נראה חדש, כגון בחליפה), והכי ביאר הגרש"א (עיין בדברי סופרים לו, מג).

עוד הוסיף לגבי ברכת שהחינו.

המשנה במסכת ברכות (ט, ג) אומרת: "בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחינו".

ברכת שהחינו נאמרת כאשר האדם מגיע לשמחה גדולה כמובא בתוספות (סוכה מו, א ד"ה העושה סוכה): "ונראה דמצוה שיש עליה שמחה תקנו שהחינו" וכן פסק הטור (רכג): "אין הברכה אלא על ידי שמחת הלב". וכן הדגיש הב"ח (או"ח כט) דברכה זו תלויה בשמחה, וזו לשונו: "איכא לחלק בין ברכת שהחינו לשאר ברכות, דברכת שהחינו שבאה על שמחת לבו של אדם יכול לברך, אף על פי שאינו ודאי דחייב לברך, דאינו עובר על לא

שאלה. הרי גם קניית רהיטים חדשים אסורה. תשובת רבינו, זה לא כמו בגד חדש, זה לשימוש.

שאלה. האם מותר לקנות מחסן. תשובת רבינו, כן. שאלה הרי אסור לקנות כל דבר, לאו דוקא בגדים חדשים, תשובת רבינו, זה כמו שצריך לקנות מטאטא, האם מותר, בודאי שכן, כך מחסן. כיון שזה לשימושו להניח חפציו. וע"ש עוד שאלות ובנוגע לצביעת הבית.

באשרי האיש (על יו"ד פרק צ' עמוד שט) מובא דעת הגרי"ש **אלישיב זצוק"ל**, מותר ללבוש נעלים חדשות בתוך י"ב חודש, כיון שאין ע"ז שם בגד. וכן מותר ללבוש משקפיים רגילים חדשים, ואפילו כשיש לו את הישנים, מכיון שיש לו צורך רפואי בהחלפתם. בשנת אבלות יש לדחות קניית וילונות חדשים וכדומה, כי יש בזה שמחה וכמו שמצינו בתשעת הימים.

בחוט שני (על יו"ד המהדורה חדשה תשפ"ג, על עניני אבילות סימן שפט' סעי' א' עמוד תקמו) כתב, אבל תוך שלושים, מותר לקנות חפצים חדשים, ואף להשתמש בהם, ואין אסור אלא בלבישת בגדים חדשים וע"כ מותר לקנות תפילין חדשות ולהניחן דאין זה בגד, ואפילו למאן דס"ל דמברכים שהחינו על תפילין.

שאלה.

אבל בתוך י"ב חודש לקנות בגד חדש ששימש לדוגמא בחנות.

אבל אסור לו לחדש בגדים חדשים בתוך י"ב חודש על אביו או אמו, כיצד הדין באופן שקונה בחנות בגד ששימש לדוגמא שאנשים לבשוהו כמה דקות לבדוק אם זה מתאים להם, ולכן מחירו יותר זול. שיחשב כאילו אין זה חדש, דלא גרע מקונה חדש ונותן לאחר ללבושו.

האם מברכים על בגד כזה שהחינו שהרי אצלו הוא חדש, או שלא מברכים כי זה בגד משומש ומחירו יותר זול, הגם שמעיקרא חיפש בגד זול.

תשובה.

מין הגאון ר' שרגא שטיינמן שליט"א השיב בכתב ידו, תלוי בהרגשת שמחה.

הגאון ר' יהודה אריה דינר שליט"א בקונטרס דרכי יוסף צבי ומים חיים על אבילות מביא שאלה, האם מותר לאבל לקנות בגד שהיה מונח בחנות לדוגמא, שכל אחד לובש אותו לכמה דקות. והביא בשם הגר"נ קרליץ זצוק"ל, יסוד האיסור הוא שאסור לקנות בגד חדש, אבל אם זה משומש מותר, וכיון שבגד זה המונח בחנות הרבה זמן כבר לבשו אותו, אע"פ שכל אחד לובש רק לכמה דקות, ס"ס ע"י כולם ביחד נעשה לבגד משומש, ויכול האבל לקנותו. עכ"ד.

הרה"ג ר' יצחק קרליץ שליט"א הוסיף לי על הדברים בדעת אביו הגר"נ קרליץ זצוק"ל, ודאי שמדובר שיודע מזה ולכן שילם מחיר זול בגלל שזה דוגמא שהשתמש בו. ומי אומר שמברכים שהחינו בכה"ג. וגם אם מברכים אבל אין זה בגד חדש שאסור לאבל.

הרה"ג ר' שמשון דינר שליט"א ביאר, ידוע ומוסכם לכל הרבנים שאבל שקונה בגד חדש נותן לאחד מהילדים וכד' ללבוש אותו כמה שעות, ואח"כ האבל לובש אותו, אע"פ שהאבל יברך עליו שהחינו, כי גם מי שקונה או מקבל בגד משומש מברך שהחינו, שהחינו מברכים על כל דבר שמקבלים או קונים, גם אם הוא משומש, האיסור בבגד חדש לאבל הוא רק חדש טרי, לא ידוע לי שיש חולק על זה.

החידוש של הגר"נ בסה"כ שגם אם הרבה לובשים אותו כמה דקות מצטרף להיחשב משומש, ואין דין שדוקא אחד ילבש אותו רצוף למשך זמן.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

שמחתי לראות שכיוונו לדעת גדולים בזה, שכן בעיוני בזה מצאתי דהכי סובר הבן איש חי (פרשת ראה אות ב) ואלו דבריו: "אפילו אם קנה בגד שכבר לבש אותו אדם אחר, כל שהוא שמח בו, יברך שהחיינו. וכן הוא הדין אם נתנו לו בגד במתנה, אף על פי שאינו חדש, יברך עליו מאחר ששמח בו". אף שהבן איש חי דיבר ב"קנה בגד", מצינו פוסקים (כף-החיים רכג, סקמ"ב בשם א"ר רכג, סק"ט). וכן איתא במקור-חיים ח"ב צב אות לז' שהצריכו אף כשקניב בגד (ללא קניה), כגון: עני המקבל מלבוש מן הצדקה שיכול הוא לברך שהחיינו, אף שהבגד עצמו אינו חדש, וזאת מפני שהוא שמח בו.

העולה לדינא: הקונה בגד מיד שניה ושמח בו, עליו לברך ברכת שהחיינו. וכ"ש בשאלתנו בבגד שמדדו אותו כמה וכמה פעמים.

שאלה.

בגדים חדשים בשנת האבל לצורך שמחה.

מי שהוא אבל בתוך י"ב חודש שלא יכול לחדש בגדים חדשים מחמת אבילות, האם יכול לחדש לרגל שמחת נישואי בנו או נישואי עצמו, ע"י נתינת הבגדים תחילה לאדם אחר שילבשם.

תשובה.

באשרי האיש (על יו"ד פרק פט' אות ו' עמוד שי') מובא דעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, חתן אבל בתוך י"ב חודש שאל את רבינו, אם מותר לו ללבוש בגדים חדשים לחתונה. ענה רבינו, יש לתת לאחר שילבשם שעה או חצי שעה. ואחד ששמע זאת העיר, הלא הוא חתן, ענה רבינו, וכי מה אמרתי לו, אם הייתי אומר לו לנסוע לאמריקה, היו צריכים לחפש עצות.

בצינוני הלכה (על אבילות עמוד תקח) מובא כמה שאלות בענין הורי חתן וכלה באבלותם לגבי השתתפות בשמחת בנם וכדומה, ובעמוד תקי' מובא שנשאל הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, האם מותר לאב החתן ללבוש פראק חדש לחתונה, תשובת רבינו, יתן לאחר ללבוש תחילה.

שאלה. כמה זמן ילבש אחר. תשובת רבינו, חצי יום. שאלה. האם מותר לאב הכלה לחדש בגד לחתונה. תשובת רבינו, תיתן לאחרת ללבוש תחילה שעה אחת.

בהערה ביאר את ההבדל בין הזמן של איש לזמן של אשה, אשה שונה בזה מאיש, כיון שמקפידה יותר, לכן לאחר שעה אחת כבר חסרה את שמחת החידוש. וכל זה לצורך שמחת הנישואין של בתה, אך בעלמא אף באשה צריך זמן רב.

בחוט שני (במהדורה החדשה על יו"ד, על עניני אבילות עמוד תקנב') כתב, בגדים חדשים לחתונה, הרמ"א כתב דנהגו שלא ללבוש בגדים חדשים כל י"ב חודש. אבל אפשר להתיר כמ"ש הבאה"ג באופן שאדם אחר ילבשם קודם שהוא ילבש.⁵⁸

שאלה.

תשא, אם הוא שמח ומברך לו יתעלה על שהחיינו וקיימנו עד הזמן הזה".

מכיוון שהתנאי לברכת שהחיינו היא השמחה, מצינו שעשיר שאין לו שמחה בקניית בגד חדש אינו מברך (מגן-אברהם רכג, סק"י בשם הרדב"ז) וכן איתא בכף החיים (שם סקכ"ב).

מעתה מתבאר דאם האדם שמח שמחה גדולה שמצא את הבגד המיוחל, אף שזהו מיד שניה, עליו לברך. דבשבילו זהו חדש, אף שכבר אחר לבשו. אולם נראה לי דיש להוסיף לכך תנאי והוא שהבגד מיד שניה נקנה⁵⁴ בתשלום (ולא ניתן בחינם), דהכי מדויק בלשון המשנה "קנה" (נראה דכאשר האדם מוציא כסף מכיסו, הוא מרגיש שמחה, שהשיג את מה שחיפש). ויש עוד לעיין בזה (כמובא בהערה לעיל).

נראה לי דמפורש בשולחן ערוך שמברכים על בגד יד שניה, שהרי מרן כתב את הדברים הבאים (רכג, ג-ד): "בנה בית חדש, או קנה כלים חדשים, אפילו היה לו כיוצא באלו תחלה... מברך על כל פעם, שהחיינו, ולא דוקא חדשים דהוא הדין לישנים, אם הם חדשים לו, שלא היו אלו שלו מעולם, ולא אמרו חדשים אלא לאפוקי אם מכרן וחזר וקנאן... אין הברכה אלא ע"י שמחת הלב שהוא שמח בקנייתו".

ויש מקור לומר הכי (דמברכים על בגד יד שניה), שכן שנינו בתלמוד הירושלמי (ברכות ט, ג): "אמר רבי חייא בר בא: לא סוף דבר חדשים אלא אפילו שחקים כאילו הם חדשים לו. רבי יעקב בר זבדי בשם ר' חייא בר אבא אמר קנה אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", וכן מפורש במאירי, מבואר בטור שמה דאמרין דאף ישנים, לאפוקי אם מכרם וחזר וקנאם (ועיין בחזון-עובדיה ברכות עמוד שצ ובספר באר-צבי סימן יז).

ואין לבוא ולומר שברכת שהחיינו היא רשות (עיין עירובין מ, ב. רמ"א רכג, א. משנה ברורה רכג, סק"ז ובשאר המפרשים בסימן) ולפיכך יש להקל, דכתב המשנה ברורה (רכה, סק"ט) שראוי ליזהר שלא לבטלה. וכתב בשו"ת חתם-סופר (אורח-חיים נה): "ומ"מ מי שידוע בעצמו שנהנה אין ברכתו רשות אלא חובה ואם יודע בעצמו שנהנה ואינו מברך הוא חוטא" ועיין עוד בזה בשו"ת הרמב"ם (קמא). ואין להביא בנידוננו את דברי שו"ת מהרש"ג (א יורה-דעה צה אות ב) שהרי הוא מעולם לא בירך שהחיינו על בגד חדש כיוון שאינו חשוב אצלו.

כמו כן, ראיתי פוסקים שביארו דדווקא על פרי חדש י"א שברכת שהחיינו עליו הוא רשות⁵⁵, אך לגבי בגד חדש נקטו שכולי עלמא מודו שקיים חיוב לברך עליו את ברכת שהחיינו, ועיין בזה בספר בירורי חיים (ח"ג עמוד תשפג הערה יד שהוכיח זאת מהב"י בסימן רכה ד"ה 'ודע').

הזכרנו כי ברכת שהחיינו היא על עצם השמחה. וביאר התוספות דלפי זה יש לברך דווקא על בגד חשוב. אולם הרא"ש הבין שמכיוון שברכה זו תלויה בשמחה, הברכה משתנה מאדם לאדם, ואם מיירי באדם עני השמח בכלים פשוטים יברך עליהם.

אולם חזיתי כי הרדב"ז⁵⁶ (שצה) ביאר שלא נחלקו התוספות והרא"ש ושניהם דברו על בני אדם רגילים, אך בעניים שניהם מודים שיברכו, כיוון ששמחתם מרובה אף על כלים שאינם חשובים.⁵⁷ ואף מכאן נראה דניתן ללמוד דכיוון שהכל תלוי בשמחה של האדם, יוכל ויצטרך לברך גם על בגדים מיד שניה כיוון שהקניה גורמת לו שמחה גדולה (ברוב המקרים הקונים מיד שניה הם אנשים עם פחות אמצעים כלכליים).

⁵⁴ הגר"א נבנצל העיר "צ"ע לענ"ד". ודבריו צודקים ויל"ע עוד בזה, שכן במצא מציאה, כתב המשנה ברורה (רכג, סק"ו): "כגון שמצא מציאה ... יש לו לברך רק שהחיינו" (ואף שזה בחינם).

⁵⁵ בשו"ת יוסף אומץ (לחיד"א סימן נו) ביאר דכאשר אוכל מהפרי החדש הרי ברכת שהחיינו הינה חיוב גמור, ומה דאמרין ברכת שהחיינו רשות מיירי רק על הרואה (ואינו אוכל), וכן הובא בא"ר (רכה) בשם הגהות

הסמ"ק (קנא), וכן איתא בתשב"ץ (שכ) תלמידו של המהר"ם. ועיין עוד בזה בשו"ת באר שרים (ז, מד).

⁵⁶ בכף החיים (רכג, סקמ"ה) ציין דמקור הרדב"ז הוא בח"ב סימן מו.

⁵⁷ וידוע אנכי כי תרומת הדשן (לו) חולק ע"כ ומבאר דישנה מחלוקת בין הרא"ש לתוספות ופוסקים לשיטתו כתוספות, עיי"ש.

⁵⁸ רק לא הזכיר כמה זמן צריך שהאחר ילבש תחילה את הבגדים. האם חצי שעה או יותר.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתערף

אבל תוך י"ב חודש להסתפר לפני הזמן לכבוד הרגל.

ידוע שבאבילות תוך י"ב חודש לא מסתפרים ג' חודשים וצריך גערה. כיצד נוהגים למעשה בערב חג כשלא עבר ג' חודשים, (כגון אצלנו במשפחה שהפטירה היתה כה' שבט, ויש נידון ממתי מונים את הג' חדשים, מהפטירה או מהתספורת האחרונה).
א. האם יוכל להסתפר לכבוד הרגל, והאם צריך גערה, כי אח"כ לא יוכל להסתפר עד ערב חג השבועות.
ב. אם מותר להסתפר לכבוד הרגל, אפילו שלא עברו ג' חודשים, כמה ימים לפני הרגל נכל להתיר לו להסתפר שיחשב לכבוד הרגל, כמו שהיה רגיל בכל שנה אפילו כימים ימים לפני החג, (כי לא רוצה לחכות להרגע האחרון) או שחייב כמה שיותר צמוד לחג, גם כדי להרוויח עוד כמה ימים של אבילות, וגם כדי להסתפר כמה שיותר קרוב לחג, שיהי' ניכר שאכן כל מה שמסתפר זה לכבוד הרגל.

תשובה.

בספר הלכות אבילות השלם פרק יא' אות קס"ז ואילך כתב, האבל על אביו ואמו, אסור בתספורת וגילוח אף לאחר השלושים, עד שיעור זמן שיגער בו חבריו. ויש נוהגים שאינו מסתפר כל י"ב חודש אם לא לצורך כגון שהכביד עליו שער או שהולך בין הגויים ומתנוול ביניהם בשערותיו.

בשיעור הזמן שיגער בו חבריו נחלקו הפוסקים ונוהגים שלא לספר את שערות הראש שלשה חדשים, אמנם לענין גילוח הזקן נוהגים להקל לאחר שלושים יום.

משעברו שלשה חדשים מותר להסתפר אפילו אם בפועל לא גערו בו חבריו. וכו'. לאחר שעברו שלשה חדשים, יש הסוברים שמעתה מסתפר ומתגלח כדרכו כל זמן שירצה, אמנם הרבה מחמירים ששוב צריך להמתין בין תספורת לתספורת עד שיגער. פגע בו הרגל (אף לאחר השלושים) קודם לזמן שיגער בו חבריו, עדיין נשאר באיסורו להסתפר ולהתגלח, וגם אין הרגל נחשב כשלושים יום (אף שרגל מבטל דיני שלושים) להתיר לו להסתפר בצירוף שני חודשים.

גער בו חבריו בפועל (לפי שהיו שערותיו ארוכות מאד), יש מתירים להסתפר אף בתוך שלשה חודשים, ואפילו ביום השלושים.

בדברי סופרים (קיצור הלכות אבילות פרק מ' אות מד') כתב, פגע בו הרגל לאחר שלושים קודם שיגער בו חבריו אין הרגל מהני עד שיגער בו חבריו, שאין הרגל מפסיק כלום באבילות אביו ואמו בין בשמחה בין בתספורת וגיהוץ, אלא עד שיגיע זמן שקבעו להם חכמים.

עוד כתב באות מו, גערו בו חבריו קודם הרגל חשיב גערה, אע"פ שאפשר שאין גוערין מחמת שהוא מנוול בעיניהם, אלא בשביל שדרך לגלח אף שאינו מנוול אפ"ה חשיב גערה.

באות מט' האריך בשיעור גערה, וכתב, ובשיעור זה יש בו פלוגתא, יש אומרים ב' חדשים ויש אומרים ג' חדשים (מיום המיתה), (אפילו פגע בו הרגל בתוך ג' החדשים). ונוהגים בג' חדשים (שאז מותר אף בלא גערה), (ותוך ג' חדשים אסור אפילו פגע בו הרגל אפילו בחודש השלישי), אבל אם גערו בו בפירוש מותר אף קודם ג' חדשים כל שהוא אחר שלשים יום. ובהערה הביא שיש אומרים שאפילו אם גערו בו בפירוש לא מהני, אבל המנהג להקל.

בקובץ מבית לוי (קובץ ט' עמוד נב') מובא דעת הגר"ש ואזנר זצוק"ל, נוהגים למנותם מזמן תחלת האבילות ולא מהתספורת האחרונה. וכשג' חדשים מהתספורת האחרונה כלים לפני הרגל,

הנחת התפילין של ראש עם ריבוי שערות לאבל תוך י"ב חודש.

מצוי שבאבילות כשלא מסתפרים ג' חודשים, יש הרבה שערות והתפילין של ראש לא יכול להיות מהודק היטב על הראש, וזה מפריע מאד להניח התפילין במקומם כדין. ולכאורה לא שמענו שזה מתיר להסתפר, ויש לעיין מדוע. הרי התפילין צריכים להיות במקומם כדין בין עיניך.

תשובה.

במשנת הגרי"ש (על אבילות עמוד לג'), מה שגערה מתירה להסתפר הוא רק אחרי ג' חדשים מהפטירה, לא קודם לכן. אמנם בשעת הדחק כגון ששערותיו מפריעות לו מאד, יש להקל אם כבר עברו ג' חדשים מהתספורת האחרונה. וכמובן לאחר שלושים מהפטירה. ואם מפריע לו לתפילין מאד, יש להקל עם גערה אחרי חודשים.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, בענין מה שהעיר לגבי התפילין, אם באמת השיער כה ארוך, עד שהתפילין לא יכולים להיות במקומם הוי חציצה, וודאי דיש להסתפר, דהרי אין בכוח מנהג של שלושה חודשים לעקור מצווה (ועיין בזה בשו"ת דברי סופרים סי' נב. נטעי גבריאל אבילות ח"א ג, טו). אך בדרך כלל, אין זו המציאות. וכבר כתב בערוך השלחן (כז, יד): "ויש רוצים להחמיר גם כשהשיער גדול ואיני רואה בזה שום טעם דאזה גבול תתן להשיער ושיער הראש כעצם הראש דמי ואולי אם יש לו בלורית שמסבב גם צדדי השיער של מקום אחר למקום הנחת תפילין בזה וודאי יש חציצה אבל לא השיער הטבעי הגדל במקום זה וכן המנהג פשוט ואין לפקפק כלל בזה".

ידוע כי לגבי שיער הבלורית כתבו רבים דהוי חוצץ (עיין משנה-ברורה כז, סקט"). מחצית השקל סק"ד. בן איש חי פרשת חיי-שרה אות ה). אך בארצות החיים (סקי"ט) ובשו"ת קרן לדוד (סי' י) הקשו מנזיר שמשון ואבל שאסורים בתגלחת ג' חדשים, וכתבו ליישב קושייתם דשאני התם שכל שערם כך (משא"כ כאן שאינו בכל הראש אלא רק במקום הנחת תפילין).

שאלה.

תספורת בתוך ג' חודשים לצורך שידוכים.

מי שהוא אבל תוך י"ב חודש ויש לו הצעות לשידוכים וכדומה, אם יוכל להסתפר בתוך ג' חדשים.

תשובה

בעלון נשיח בחוקיקר (גיליון 111) הביאו דעת הגר"נ קרליץ זצוק"ל, אם יש הצעות שידוכים יש להתיר התספורת וללוא הגבלות ואף לא להמתין עד עבור ג' חדשים מהפטירה. בחוט שני (במהדורה החדשה על יו"ד, על עניני אבילות עמוד תקמ"ז) כתב, בתקופת השידוכין יש אופנים שידש צורך להקל, ויעשה שאלת חכם.

בציוני הלכה על אבילות עמוד שצג' מביא שנשאל הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, בנות מבוגרות שלא הסתפרו זמן רב מפני שהמתינו להסתפר לקראת חתונת אחותם המתקיימת בתוך השלושים, בדרך כלל בשעת החתונה באות לראות את הבנות לצרכי שידוכים האם מותר להן להסתפר. תשובת רבינו, איני יודע מה אתה סח. (בודאי אסור)⁵⁹.

שאלה.

⁵⁹ כאן מדובר בתוך השלושים.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתערף

והרמ"א כתב שאין הרגל מהני אם פגע בו קודם שיגיעו בו חבריו, ועיין באו"ח סימן תקמ"ח, ושיעור גערה יש בו פלוגתא, ונוהגים בג' חדשים וכו'. וכתב בחוט שני, גערה לענין תספורת באביו ואמו לדינא דגמ' תלוי בגערה, והמנהג ג' חדשים. וכיון שהוא שיעור גערה א"כ בפשטות תלוי מזמן שהסתפר ולא מזמן האבילות, אע"פ שהיה קודם מיתת אביו, ומ"מ יש אחרונים שחשו לומר שהוא מזמן האבילות.

אבל שג' חדשים מן התספורת האחרונה חל בחול המועד פסח, אם הגיע לשיעור גערה שנראה משונה קודם הפסח, יש להקל, ואין צריך שיגיעו בו בפועל.⁶⁰

בשו"ת ישיב יצחק (ח"ב סימן לב') עומד על שאלה זו אם מותר לאבל להסתפר תוך ג' חדשים לכבוד הרגל, ובסוף דבריו סיים את התשובה, תבנא לדינא, המורם מהנ"ל כיון דיש שיטת הרבה ראשונים דמתירים להסתפר אפילו בחל שמיני בשבת ערב הרגל משום כבוד יו"ט, ועכ"פ נראה דלאחר ל' יום יש להתיר, ולפי"ז גם לדין דקיי"ל כהרמ"א מ"מ כיון דיש שיטות הראשונים והרבה אחרונים דאפי' פגע בו הרגל תוך ל' מותר, לכן עכ"פ בכה"ג בפגע הרגל תוך חודש השלישי יש לסמוך על הפוסקים להקל להסתפר ערב פסח אפי' ע"י ישראל, ואך טוב וחסד ישמע במעונכם.

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, אציין דהנני מתייחס בתשובתי רק לגבי גילוח הראש (תספורת). הגמרא במסכת מועד קטן (כב, ב) אומרת: על כל המתים גילוח לאחר ל' יום, על אביו ואמו עד שיגיעו בו חבריו. ואולם בירושלמי הלשון הינה: "עד שישלח פרע או עד שיגיעו בו חבריו". וכדברי הירושלמי פסק הרמב"ם (הלכות אבל ו, ג): "ועל אביו ועל אמו חייב לגדל שער עד שישלח פרע, או עד שיגיעו בו חבריו". אלא שבשו"ת הרי"ד (עז, מובא באור-זרוע א, תשנ"ד) כותב כי הגרסה הנכונה בירושלמי היא "מגדל פרע עד שיגיעו בו חבריו", וכן מובא בתוספות (ד"ה 'עד') שהגרסה בירושלמי היא "עד שישלח פרע ויגרעו בו" (ולא 'או יגרעו בו'). מכאן למדים אנו דצריכים גם גערה וגם שהשיער יהא ארוך ('פרע'). וכן הצריך גערה בפועל ע"י חבריו בשו"ת אגרות משה (ג יורה-דעה קנו).

אך יש שביארו דזה היינו נוח, דכאשר הפרע גדול, זהו זמן גילוח אף שלא גערו בו חבריו בפועל, והכי משמע ברי"ף (יג, ב) וברא"ש (מב). וכתב בקיצור שולחן ערוך (ריא, יב): "אין צריך גערה בפרוש אלא כשיגדל שער עד שיהיה משונה מחבריו שראוי לומר עליו כמה משונה זה". וכן מצינו בברכי יוסף (שצ, סק"ב) שכתב שאם שהה שיעור גערה שראוי לגעור בו, אף שלא גערו בו יכול להסתפר, ושכן כתב ר' ישעיה הראשון (קנו), וכן כתבו החיים ביד (יורה-דעה קכה אות קי) וכן פסק הגר"ש פנחס בספרו חיים וחסד (יז, י). וכן איתא בספר פני ברוך (יט, כא) וזו לשונו: "כשמגיע שיעור גערה מותר להסתפר אף אם לא גערו בו".

בשיעור זמן הגערה מצינו מספר שיטות:

חודש: רבינו פרץ (הגהותיו לסמ"ק צז) אם גערו בו בפועל, אחר השלושים מתחילת האבילות זה מועיל. וכן פסק השולחן ערוך (יורה-דעה שצ, ד), וכן העלה רעק"א בשם אליה זוטא, הברכי יוסף, וכן פסק בשדי חמד (הל' אבילות), וכן נוהגים הספרדים. לפחות חודשיים: לפי הסמ"ק (צז) כותב ששיעור הגערה הוא שלושים יום, והוא מתחיל רק לאחר השלושים הראשונים (כלומר לפחות חודשיים אין להסתפר). וכן דייק האגודה (ס' לח) בירושלמי. בקיצור שולחן ערוך ילקוט יוסף (לז, ד) כתב: "לדין שקבלנו הוראות מרן השולחן ערוך, האבל על אביו או על אמו, ואין לו מי שיגיעו בו, ושהה ימים רבים אחר שלושים, שרי להסתפר אפילו בלא גערה, ודי בהמתנה של שני חודשים בלבד" (וכ"כ בחזון-עובדיה אבילות ח"ג עמוד קב).

מותר להסתפר לפני הרגל אף שעדיין לא עברו ג' חדשים מהתחלת האבילות.

בקונטרס הזכרונות סימן מד' אות מ' מובא, ג' חדשים של תספורת נמנה מיום המיתה ולא מיום שנסתפר.

בארחות רבינו הקהלות יעקב (ח"ד בחלק מהמדרות עמוד קלו) מובא, אמר לי מו"ר (שליט"א) זצוק"ל לענין אבל על או"א בשנה הראשונה שמעיקר הדין גערת חבריו מועיל שיוכל להסתפר אף בתוך ג' חדשים מימי אבלו, מ"מ זה רק לצורך כגון שצריך לילך לחופה באופן המותר וכדומה, אבל שלא לצורך יחמיר על עצמו לשהות ג' חדשים, עי' במ"א ס' ש"צ ס"ד ומ"ב ס' תקמ"ח ס"ק ל"ד דמזכיר רק גערה לבד. ולהלן נביאו אי"ה).

עוד הובא שם, הרבנית ע"ה נפטרה בער"ח ניסן ובנה הגר"ק (שליט"א) הסתפר עפ"י אביו מו"ר (שליט"א) זצוק"ל בערב שבועות בערב הרגל לאחר גערה והיינו פחות מג' חדשים וזה לא כרמ"א בס' ש"צ ס"ד שכתב שיעור גערה ג' חדשים, ונראה דלצורך הרגל נהגו כעיקר הדין דמועיל גערה בלי ג"ח וכש"כ לעיל בשם מו"ר, וכן נביא להלן בשם מרן החזו"א זצוק"ל. וכ"מ לכא' במ"ב הנ"ל שכתב אם גערו בו מיום ל' מותר להסתפר ולא מזכיר המ"ב כלל אפי' לא ברמז ואפי' לא מצוין לרמ"א ביו"ד שכתב נוהגין לחכות שיעור גערה ג"ח, מזה נראה לכא' שדעת המ"ב שבערב הרגל מתירים לכתחלה עם גערה לאחר ל' יום, ולא נוהגין לחכות שיעור גערה דהיינו ג"ח. (ואף אני נהגתי כן עפ"י מו"ר (שליט"א) בפטירת אאמו"ר ז"ל בכל' אדר תשמ"ג והסתפרתי בערב הרגל בערב שבועות לא היו עוד ג' חדשים).

במשנת הגרי"ש (על אבילות עמוד לג') כתב, לכבוד הרגל מותר להסתפר אפילו תוך ג' חדשים מהפטירה אם גערו בו אבל דוקא לאחר שלושים יום.

בצינוי הלכה (על אבילות פרק כג' עמוד שצא) מביא שנשאל הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, שערותיו מגודלות מאד וכבר גוערים בו באמת, אך עדיין לא עברו ג' חדשים, האם יש מקום להחמיר בזה עד שיעבור זמן גערה. תשובת רבינו, ודאי. כיון שלא עברו ג' חדשים. תלוי עד כמה השערות ארוכות, רק אם הם ארוכות באופן מיוחד אפשר להקל. וע"ש עוד שאלות.

בעמוד שצד' מביא שנשאל, עדיין לא עברו שלשה חדשים מהפטירה, האם מותר להסתפר לכבוד פסח. תשובת רבינו, כמה זמן עבר מהתספורת האחרונה שלך.

שאלה. בערב הרגל יעברו ג' חדשים מהתספורת האחרונה. תשובת רבינו, בערב הרגל מותר לך להסתפר.

שאלה. האם צריך גערה. תשובת רבינו, אין צורך. שאלה. האבא נפטר בט"ז מנחם אב, האם מותר להסתפר לכבוד ראש השנה קודם שחלפו ג' חדשים אפילו מהתספורת האחרונה. תשובת רבינו, כמה עבר, חודש וחצי, מותר.

שאלה. למרות שלא עברו ג' חדשים מהתספורת האחרונה, ואף לא היתה גערה. תשובת רבינו, מותר ואין צריך גערה.

שאלה. הרי השו"ע באו"ח סימן תקמח' סעיף ט' כתב, אבל באביו ואמו שאסור לספר עד שיגיעו חבריו אפילו פגע הרגל לאחר ל' אינו מבטל, וכיון שנוהגים שיעור גערה בג' חדשים, מדוע מותר להסתפר בערב הרגל. תשובת רבינו, זה ודאי שביום ל' או ל"א (מהתספורת האחרונה) לא יוכל להסתפר, כל ההיתר רק כשכבר הגיע הזמן להסתפר, כגון שלא הסתפר סמוך לפטירה, וכן אם עברו חודשיים (לאחר הפטירה) בודאי אפשר להקל.

שאלה. האם דווקא כשגערו בפועל, תשובת רבינו, אין צורך.

בחוט שני (במהדורה החדשה על יו"ד הלכות אבילות עמוד תקמז') הביא את דברי השו"ע סימן שצ' סעיף ד' על כל המתים מגלח לאחר שלושים יום, על אביו ועל אמו עד שיגיעו בו חבריו.

⁶⁰ משמע מדבריו שרק בגלל שג' חדשים חל בתוך הפסח, אפשר להקדים להסתפר לפני הרגל, אבל אם לא יגיע ג' חדשים עד אחרי פסח, לכאורה אין להקל.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

לגבי זמן התספורת, מדברי הביאור הלכה (תקמח ד"ה 'שמות') משמע שבערב שבת אין צריך להקפיד להסתפר אחר זמן המנחה. וביאר הגרשז"א בספר הזכרון (מבקשי-תורה ח"א עמוד מא): דכיון שלצורך שבת היה אסור וכל ההיתר הוא מחמת הרגל, בקי שגם אם יסתפר סמוך לשבת ממש אינו מעלה ואינו מוריד לענין הרגל, וכיון שהותרה מותר אפילו קודם המנחה (וכ"כ גם בחיים וחסד פי"ז, ט). ובערב פסח הסתפר קודם חצות היום (עיין בביאור הגר"א סי' תקמח). ולכן יקבע מראש תורה לספר לערב פסח בבוקר.

העולה לדניא: אם ב"ד בניסן יעברו ג' חודשים משעת התספורת האחרונה הנך יכול להסתפר (בשעות הבוקר) אחרי שיגערו בך (ואציין דזהו לאשכנזים. דלספרדים הדין קל טפי, ומרגע שגערו אחר ל' יום שרי להסתפר). ואם עדיין לא עברו, יש לדון במציאות השיעור.

הרה"ג ר' יוסף אביטבול שליט"א מחבר שערי יוסף השיב, בשו"ת תרומת הדשן סי' קלג, בשם האגודה מו"ק פ"ג סי' לח, כתב שנהגו להמתין ג' חודשים, וכ"כ ברמ"א סי' ש"צ ס"ד, וחכ"א כלל קסה סכ"ז, וכ"כ בדרך החיים שם בדעת הרמ"א שצריך שיעברו ג' חודשים וכ"כ בשו"ת בית יהודה ח"ב סימן ל' ובערוך השולחן שם סק"ה, וכ"כ בספר אורחות רבינו ח"ד מהדו"ח עמ' שמו בשם החזו"א.

ובשיעור ההמתנה של ג' חודשים, נחלקו הפוסקים אם מיום הפטירה או מפעם האחרונה שהסתפר.

ובמשמרת שלום שם, כתב שצריך שיהיה ג' חודשים מהפטירה, ובשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' שפ"ב, ובספר ציוני הלכה אבילות פרק כג בשם הגריש"א שרק במקום צורך יש להקל.

ואולם בשו"ת מהר"ם שיק סי' שע"א, כתב שהוא ג' חודשים מהפעם האחרונה שהסתפר, וכ"כ בדעת הרמ"ש שם גשר החיים פכ"א סימן יא סק"ג, והגר"ק בלקט שאלות המצוות יו"ד עמ' 92. וכן הו"ד הגריש"א בציוני הלכה אבילות עמ' שצא, שבדאי במקום צורך יש להקל.

ולכן בנ"ד שלצורך ערב יו"ט ואח"כ לא להסתפר נחשב מקום צורך ויש למנות ג' חודשים מזמן שהסתפר. וכדי שלא יכנס מנוול לחג,

וכן כמדומה שמעתי מהגר"ע פריד שליט"א

ידידי הרה"ג ר' ישראל רוזנטל שליט"א השיב, בגשר החיים (פרק כ"א סעיף י"א דין א') כתב: על אביו ואימו אסור בתספורת גם אחר שלושים עד י"ב חודש, ובתוך הזמן לכשיגערו בו חבריו על גודל שער. והיתר גערה הוא דוקא אחר שלושים, ובתוך שלושים לא מהני גערה.

ובד"ן ב' כתב: ולא בעין דוקא שיגערו בו חבריו, אלא שער גידול השער שראוי לומר עליו כמה משונה גידול שער ואף על פי שלא אמרו לו כן מותר (ברכי יוסף בשם פוסקים).

ובד"ן ג' כתב: וכל סתם שיעור גערה ג' חודשים, אלא שרבים נוהגים עד מכביד עליו השער (רמ"א שם, ומספ"ל לאחרונים אם הני ג' חודשים חושבים מהתחלת האבילות או מזמן שגלח באחרונה. וכל מהר"ם שיק יו"ד שע"א) שמצד הדין חושבים מזמן גלוח, אלא שיש מחמירין על עצמם לחשוב מן חלות האבילות, ויש מקלים גם למעשה כשעברו ג' חודשים מתגלחתו (והוא אחר שלושים). וכן מוכח שחושבים מזמן גלוח ממ"ש הטושו"ע שם ג' כל אותם שאמרו וכו' וכ"מ ממ"ש הב"י וש"פ שגערה מועילה רק אחר שלושים ולא תוך שלושים מוכח שג' חודשים חושבים לא מן חלות האבילות. [מכ"ש לפ"מ שמספ"ל להנו"ב (או"ח י"ד) שרגל אינו מבטל תרתי, גזירת שלושים זמן הגערה, אלא חדא מנייהו מבטל, היינו אם פגע בו רגל אחר שלושים שרגל במקום גערה, או שפגע רגל תוך שלושים לאחר שכבר גערו בו (ולפי זה יתכן גערה גם באבל על שאר קרובים), וזה דלא כמ"ש שאר האחרונים וראה הגרע"א ש"צ ועוד].

ואחר כך בסוף סעיף ז' כתב: 'ובאבל לאו"א תלוי בשיעור הגערה'.

שלושה חודשים: זו שיטת האגודה (סי' לח) וכן פסק הרמ"א (שצ, ד). ורבים סבורים כי שלושה חודשים מתחילים מתחילת האבילות.

שלושה חודשים מהתספורת האחרונה: הכי כתב בשו"ת מהר"ם שיק (יורה-דעה סי' שעא) ודייק זאת מהנודע ביהודה (אורח-חיים סי' יד) דהוי ששערותיו נמאסים בידי רואיהם, ואין זה משנה באיזה שלב הוא, ואף שכתב בסוף דבריו שהמנהג אינו כן, כתב דאם יש עוד צדדים להתיר, כגון שפגע בו הרגל, יש להקל. וכן העלו דהוא מהתספורת האחרונה בשו"ת דברי נחמיה (יורה-דעה סי' כו), המהרש"ם בדעת תורה (סי' שצ), בשו"ת התעוררות תשובה (א, לח. ד יורה-דעה קצ) ובגשר החיים (פכ"א אות יא, סק"ג) וע"ע בשו"ת מהרש"ג (ב, ריד). וכן כתב גם הגרשז"א (מנחת-שלמה מועד-קטן, אבילות עמוד קלג) ד"אפשר לחשב כאילו שבועות אלו כבר עברו" (היינו מהתספורת האחרונה ועד תחילת האבילות בשביל למנות ג' חודשים).

וכן כתב בספר חוקי החיים (הל' אבילות שצ, ב עמוד קפא) להקל במקום צורך, וכן ציין דהכי מורה מו"ר הגר"א נבנצל (שם עמוד קפד). וכן הביא בספר אבילות כהלכתה מהגר"מ גרוס כי בכל צירוף אפשר להקל למנות מהתספורת האחרונה. וכן הורה הגר"נ קרליץ (בספר שלמי-תודה, פסקי חוט-שני אות רצז). וע"ע בפני ברוך (יט, כא) ובשו"ת זכרון יהודה (קובץ צפונות גליון יא סי' ז). מעניין לראות כי החכמת אדם (כלל קסה, כז) כתב "ושיעור גערה יש בו פלוגתא יש אומרים ב' חודשים ונוהגים בג' חודשים. ובמקומות אלו נוהגין דאין מסתפרין על אב ואם כל י"ב חודש...". שיעור של בוש: החיד"א בשו"ת חיים שאל (ב, כג) כתב "ויגערו בו חבריו ורעיו הבושים להיות בחברתו, שזו היא הגערה באמת דתקון רבנן", וציין דיש שלהם זה ארבעים יום ויש יותר, ע"ש (וע"ע בקיצור שו"ע ריא, יב). וכן הביא בקיצור שו"ע מקור חיים (קנא, א) כתב: "משמעות גערה זאת היא שיסבל שער עד שחבריו ורעיו יהיו בושים בחברתו ויגערו בו...". וראיתי דכתב בשו"ת אגרות משה (יורה-דעה ג, קנו): "דהגערה הוא רק סימן לגודל השער ביותר... אם כן ליכא דבר מוחלט לכל המדינות ואף לא לכל אינשי שבמקום אחד... אבל תוך שלשים יום לא מהני גערה". והגריש"א (ציוני-הלכה עמוד שצא) היקל "רק אם הם ארוכות באופן מיוחד" (וע"ע בספר עקבי הצאן סי' לח אות ה). וע"ע בספר רץ כצבי (אבילות סי' טו).

וכן מצינו פוסקים רבים דהעלו דאם גערו בו חבריו ואמרו לו ששערותיו גדולות דיכול לגלח לפני ג' חודשים (והוא שיהיה אחר שלושים יום) והכי איתא בשו"ת מהרש"ג (ב, ריד), בשו"ת פרי השדה (ב, כד), במשמרת שלום (ג, סק"נ) ובנטעי גבריאל (אבילות ח"ב ד, ב).

ובקובץ מבית לוי (יורה-דעה עמוד שעב) איתא בשם שבט הלוי דאם חל הרגל, אף שעדיין לא עברו ג' חודשים מתחילת האבילות, מותר לו לכבד הרגל (וכן הובא בקובץ מבית-לוי מכתבים בסוף הספר סי' ה). וכן הורה גם הגריש"א (בקיצור הלכות אבילות. והובא בספר חוקי החיים שצ הערה ו) דלכבוד הרגל מותר להסתפר בתוך ג' חודשים מהפטירה (אם גערו, ודווקא אחר ל' יום יום). אולם יש שהתירו זאת, רק כשמייירי שנמצאים בסמוך לג' חודשים (חוקי החיים שצ, ו עמוד קפו. שצט, ז עמוד רסז).

יתירה מכך, בנטעי גבריאל (אבילות ח"א ה, ג) כתב: "לכבוד יו"ט מהני גערה אף בתוך ג' חודשים, כיון שדרך בני בנ"א לגלח ברגל" (וע"ע במשמרת שלום ג, סקמ"ט). והוסיף הנטעי גבריאל (שם ה, ו) בע"פ יש להתיר לאבל על אביו ואמו להסתפר אחר שני חודשים" (וכ"כ בנטעי גבריאל פסח ח"ב מז, כג) וביאר דיש להקל ולסמוך ששיעור גערה הוא שני חודשים (בכדי שלא יכנס מנוול ליו"ט). ועיין בשו"ת עטרת משה (ב, רמה) דכתב כי מנהג שיעור גערה ג' חודשים, אין בכוחו לבטל את הדין שלא יכנס מנוול ליו"ט. זמן התספורת.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ותענוג. אבל בחק יעקב חולק וכתב דאפילו אבל על אביו ואמו חייב בהסיבה. וכתב עוד אפשר שאם לא יסב הוי אבילות בפרהסיא, ומ"מ אם יכול לשנות קצת ישנה. ולכן מהנכון שלא יסב על מטה כבודה וכלולה אלא יסב בשינוי קצת דהיינו על מטה וכו'.

אחד מראשותיו או על ברכי חברו. וכו'.
כתב הט"ז דאבל לובש קיטל לביל הסדר, דטעם לבישת קיטל הוא שלא תזוז דעתו עליו מפני השמחה, ולכן לובש בגד מתיים, וא"כ גם האבל ילבשו. אבל במ"א כתב דלא ילבש קיטל משום דבאל"ה לבו נכנע. והמנהג שלא ללבוש קיטל כל י"ב חודש על אביו ואמו וכו' ומ"מ הלובש אין מוחין בידו.

בהלכות אבילות השלם (פרק יב' אות קל' עמוד שנט) כתב, לביל הסדר ((תוך שלושים, או תוך י"ב חודש על אביו ואמו)) חייב בהסיבה. ומ"מ ראוי שישהה קצת, שלא יסב על מטה כבודה וכלולה, אלא רק כר אחד או על ברכי חברו.
נוהגים שאין האבל לובש קיטל לביל הסדר, אבל מי שלובש אין מוחין בידו.

בהליכות שלמה (על חודש ניסן פרק תשיעי הערה 136 בסוף דבריו) כתב, ומנהגו שמסיבים כרגיל גם בשנת אבילות, וכן לובשים גם אז הגברים הנשואים הקיטל כבכל שנה.

בצינוי הלכה (על הלכות אבילות פרק לג' עמוד תקכד') מביא שנשאל הגר"ש אלישיב זצוק"ל, האם מותר ללבוש קיטל לביל הסדר. תשובת רבינו, הפוסקים (המ"ב תע"ב ס"ק י"ג) כתבו שלא ללבוש, אבל בזמנינו בדרך כלל אינו קיטל אלא רק חלוק לבן ויכול ללבשו.

במשנת הגר"ש (על אבילות עמוד מט), הביא גם שהמנהג שאבל לובש קיטל לביל הסדר.

בכאיל תערוג על מועדים עמוד תכ' מובא שנשאל מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל, האם אבל תוך י"ב חודש לובש קיטל ביוה"כ, שהמשנה ברורה בסימן תר"י הביא ב' מנהגים, היאך לנהוג למעשה, והשיב, לא כדאי ללבוש. (ובהערה ציינו שדעת הגר"ח קניבסקי בשם החזו"א לא ללבוש, וכן נוהגים בבית הכנסת לדרמן, וכן מובא בארחות רבינו, אך העולם נוהג ללבוש).

במועדי הגר"ח ח"ג עמוד 10 מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שאלה, אם אבל תוך י"ב חודש או שלושים יום נוהג ללבוש קיטל ושותה בהסיבה לביל הסדר. תשובה. אין אבילות ביו"ט.

לכבוד מרן ראש הישיבה שליט"א⁶¹.
סליחה על ההטרדה וללמוד אני צריך, ובעיקר בדברים שאין בזה מנהגים ברורים.

יש נידון לגבי האם אבל תוך י"ב חודש לובש קיטל לביל הסדר או ביוה"כ. כיצד נהגו בבית הגראי"ל שטינמן זצוק"ל.

בעיקר יש לעיין לגבי יוה"כ שמובא מחלוקת אם ללבוש קיטל, ולכאורה מה יעשה האבל כשנמצא בתוך ציבור שלם שלובשים קיטל, שלכאורה מרגיש לא נעים להיות יוצא מהכלל ויש בזה כבוד הבריות, שכולם הולכים עם קיטל חוץ ממנו.

תשובת הגר"ש שטינמן שליט"א בכתב ידו.

איני יודע איך נהגו בבית אבי מורי זללה"ה כי בשנים שהייתי אבל לא הייתי אצלו בסדר, אבל אצל מו"ח זללה"ה זכורני בודאווה שלא לבש קיטל לא לביל הסדר ולא ביו"כ.

שאלה.

לכבוד מרן ראש הישיבה שליט"א.

מרן שליט"א השיב שבבית הגר"ח קניבסקי זצוק"ל לא לבשו קיטל בתוך שנת האבל לא לביל הסדר ולא ביו"כ.

לכאורה לפעמים יש בזה כבוד הבריות ביו"כ, שהרי כולם מתפללים על קיטל, ולפתע אדם אחד הולך עם חליפה רגילה של

ובפני ברוך סימן י"ט הערה מ"ט כתב על דברי הרמ"א (סימן ש"צ ס"ד) 'ואין הרגל מהני אם פגע בו קודם שיגיעו בו חבריו', וכתב הפת"ש (שם סק"כ) דאין הרגל מהני עם גערה אם פגע בו קודם שלושים. וציין לנוב"י או"ח י"ד שכתב שניתן לגלח בערב הרגל אם גערו בו חבריו, וסיים שם הנוב"י: 'וכ"ז נראה להלכה ולא למעשה' עד שאתיישב בדבר'. ובספר תשובה מאהבה ח"ט ס' קכ"ד תמה והאריך להביא פוסקים לאסור, ושכן כתב ברעק"א שאף אם פגע רגל בתוך שלושים לא אמרין דרגל מבטל שלושים ותועיל הגערה.

ואמנם כל זה לענין שלושים, ולא לענין רגל אחר שלושים, ועיין שם בהערה נ"ג שהביא דברי המהר"ם שיק (יו"ד סי' שע"א) ששיעור גערה הוא בג' חדשים מתחילת האבילות, וכתב המהר"ם שיק: 'ולכן כיון שמדומה לי שהמנהג להמתין ג' חודשים משעת התחלת האבילות בטלה דעת', אלא אם כן יש עוד צדדים להתיר כגון אם פגע רגל לאחר שלושים או שיש צורך גדול בגילוח, ככהאי גוונא נראה לפענ"ד שבמקום צורך גדול לא נהגו כן.

לסיכום: בתגלחת הראשונה שאחר פטירת אב או אם, יש להמתין שלושה חודשים מעת תחילת האבילות. ובתגלחת אחרת, יש מקלים ויש מחמירים (עיין אגרות משה יו"ד ח"ג סימן קנ"ו).

שאלה.

אם מועיל גערת אשתו ובניו כדי להתירו להסתפר.

השו"ע (יו"ד סימן שצ' סעיף ד') כתב שלאחר שלושים על אביו או אמו מותר להתגלח אחרי שגערו בו חבריו. האם גם אשתו ובניו וכדומה הקרובים אליו מאד יכולים לגעור בו, שהרי יתכן שלהם מפריע כל דבר קטן ורוצים שיראה מסודר.

תשובה.

בדברי סופרים (קיצור הלכות אבילות פרק מ' הערה מ' בתוך דבריו) כתב אף די"ל בדבוקא נקטו הפוסקים חבריו וקרוביו שאינם מקפידים כ"כ כמו אשתו אבל אשתו שמקפדת עליו יותר אפשר דלא מהני מ"מ מסתימת הפוסקים שלא פירשו להדיא שגערת אשתו לא מהני משמע דמהני וכן מוכח מדברי האור זרוע שהרי בגמ' איתא עד שיגיעו בו חבריו והאור זרוע הוסיף גם קרוביו אף שקרוביו מקפידים עליו יותר וא"כ ה"ה אשתו. **בקונטרס מה טובו אהליך יעקב** קובץ כג' עמוד רנז' בהערה הביא לעיין באמת ליעקב יו"ד סי' שצ' דהגוערים צריכים להיות אלו שאינם יודעים שהוא אבל. דאלו יודעים, למה יגערו בו. **עיין באריכות באבני דרך ח"ב** סימן קפה מה שכתב בזה.

שאלה.

לבישת קיטל לביל הסדר או ביוה"כ לאבל תוך י"ב חודש.

יש לברר המנהג לביל הסדר לגבי מי שהוא אבל על אביו או אמו בתוך י"ב חודש, לגבי הסיבה ולבישת קיטל.

תשובה.

בדברי סופרים (קיצור הלכות אבילות פרק נב' עמוד תרמא') כתב, דעת הב"ח והמג"א דאבל על אביו ואמו תוך י"ב חודש וכו' אסור להסב, משום דהסיבה הוא מכלל דברים המביאים לידי שמחה דאין לך שמחה יתירה ממי שאוכל דרך חירות וגדולה

⁶¹ מכתב שאלה להגר"ש שטינמן שליט"א.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

איתא אמר רב אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חדש שנאמר נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד. תשובה. אחר שלושים קצת משתכח ואחר י"ב חודש משתכח לגמרי.

כעין זה מביא גם בתשובות הגר"ח ח"ה במהדורה החדשה עמוד קפ"ו בשם רבינו, שכחה גמורה.

מין הגאון ר' שרגא שטינמן שליט"א השיב בכתב ידו, חידוש לומר שיהי' חילוק בדיון בין אביו לשאר קרובים לענין איסור להספיד גם כל השנה קודם הרגל.

בפשטות אינו סתירה כי במז"ק לא כתוב שמשתכח קודם לי"ב, אלא שתוך ל' הנסיון חזק מאוד ולכן אסור להספיד לפני החג, וא"כ ג"כ אינו משתכח אלא הזכרון נחלש במשך הזמן עד כלות י"ב שאז יותר משתכח

הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א מחבר שו"ת אבני דרך השיב, הנני ממנה להשיב בלי עיון כדבעי. התוספות (ברכות נז) מחלקים בין שכחה גמורה (אחרי י"ב חודש) לבין הפגת הצער הגדול (אחרי ל' יום). בשלושים יום המת מפסיק להיות "נוכח" בכל רגע, אך רק אחרי שנה הוא נשכח מהלב כגזירה. המהרש"א מחלק בין השכחה של החיים את המת (י"ב חודש), לבין היכולת של המת "לבקש רחמים" או הקשר שלו לעולם הזה.

הריטב"א והגהות אשר"י עומדים על הסתירה הזו ומציעים חילוק דומה לשלך, אך עם דגש על עוצמת הצער: שלושים יום (מועד קטן) הכוונה היא לשכחת הצער המר. אחרי 30 יום, הלב "משלים" עם העובדה שהמת איננו. האדם כבר לא בוכה בכל רגע, והוא יכול לחזור לשגרת חיים מסוימת. זה נכון לכל המתים. י"ב חודש (ברכות) הכוונה היא לשכחה גמורה מן הלב. זהו השלב שבו המת מפסיק להיות "נוכח נפקד" ביומיו. זהו התהליך שקורה לאורך כל השנה, ובאב ואם הוא מודגש יותר בגלל חובת הכבוד והאבילות הממושכת.

ערוך לנר מסביר שיש שני סוגי שכחה: שכחה טבעית - קורית לכל אדם אחרי 30 יום (הפגת הצער). שכחה של גזירה - קורית אחרי י"ב חודש, ונועדה למנוע מהאדם לשקוע בדיכאון.

ידידי הרה"ג ר' אריאל גרף שליט"א השיב, אם הוא הולך לפעמים לביכ"ס אחר, אפשר שראוי גם בר"ח לנהוג כך. אולם אם מתפלל יותר טוב אצלו במקומו, ס"ס יש לו הזדמנות להאריך בתפילתו כמו שנהג לפני שהיה אבל, וודאי גם זה עולה לעילוי נשמה, העיקר הכוונה.

שאלה.

דיני אבילות לעתיד לבוא במהרה בימנו.

ידוע בדברי הרמב"ם שאין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות וזאת התורה לא תהא מוחלפת, ומאידך מאמינים במהרה שיבנה בית המקדש ויהי' תחיית המתים, האם יתבטל כל דיני אבילות של השנה ראשונה ודיני יארצייט וכל שאר הדינים.⁶³

תשובה.

ל' יום מפטירתו האם יברכו עליו ברוך מחיה המתים. ולכאורה יש להוכיח מדברי הפד"א פרק ל"א שבירך יצחק מחיה המתים, הרי שאפילו אם קם מיד מברכים עליו מחיה המתים. תשובה. היה לפני מ"ת.

ראיתי בעלון תורה ודעת גיליון 136 שהביא שבגמרא מו"ק כג ע"ב נפסק דאין אבלות בשבת וכתב בעל סדר הדורות בספר הליקוטים עמוד תשדמ דהטעם, משום דשבת מעין עולם הבא וכתב (ישעיה כה ח) ומחה ה' דמעה מעל כל פנים, א"כ לא יהיה אבלות לעתיד לבוא, ע"כ בשבת ג"כ אין אבלות. ועוד טעם כותב כי הנשמה יתירה אינה מחוייבת להתאבל על המת שאין לה חלק במת.

שבת, האם נתיר לו ללבוש בתוך י"ב חודש ולסמוך על השיטות שאבל לובש קיטל ביו"כ כמבואר בסימן תר"י.

תשובה.

אין איסור לאבל ללבוש קיטל, אלא יש מקומות שנהגו כן, ואם קשה לו מאד אולי יוכל להקל, כי אינו חייב, אבל לא מתירים כה"ג מצד כבוד הבריות.

שאלה.

הזכרת נשמות בשנה ראשונה ברגלים.

יש לעיין מה המנהג למעשה לגבי הזכרת נשמות בשנה ראשונה ברגלים, האם אומרים יזכור.

תשובה.

בתפלה כהלכתה (פרק כד' אות עג') כתב, בשנה ראשונה לפטירה, יש שאינם מזכירים ויוצאים מבית הכנסת. וע"ש בהערה כמה טעמים.

באשרי האיש (יו"ד פרק צ' עמוד שכא) מובא, מזכירים נשמות אף בשנה ראשונה לאבלות, ויש אומרים שאין להזכיר בשנה ראשונה (וע"ש השיטות). ומנהג ירושלים להזכיר הנשמות גם בשנה ראשונה לאבלות.

בתשובות הגר"ח ח"א עמוד קסד' מובא דעת רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שבשנה ראשונה לא אומרים יזכור.

שאלה.

המת משתכח בשלושים או י"ב חודש.

העולם שואל סתירה בדברי חז"ל בין הסוגיא במז"ק שהמת משתכח אחרי שלושים יום, לסוגיא בברכות נז: שהמת משתכח אחרי י"ב חודש.

האם אפשר ליישב שתלוי בין אבילות על אב ואם שזה י"ב חודש, כי הרי כל השנה מתעסק עם אבילות עליהם, לבין שאר קרובים ששם מתחילה כל האבילות רק שלושים יום, ממילא משתכח אחרי שלושים יום.⁶²

תשובה.

ראיתי מצינים שהבית אפרים (בקונטרס מספד רב, ובשו"ת יו"ד סימן עז') הקשה על הגמ' במז"ק מדברי הגמ' בברכות נח שאין המת משתכח עד אחר י"ב חודש, ויישב שכולם מודים שאין משתכח עד אחרי י"ב חודש ולכן נוהגים אבילות על אביו ואמו י"ב חודש, ושמואל בא לומר שמחמת ההספד יש התעוררות חדשה של אבילות ושוב אינו משתכח ממנו עד אחרי שלושים יום.

בהערות להגרי"ש אלישיב זצוק"ל על מו"ק (עמוד מד') כתב הגם דאיתא בברכות נח: דמשתכח אחר י"ב חודש, צ"ל דיש בזה כמה דרגות.

בחידושי הגר"ח על הש"ס עמוד קסז' שאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, במועד קטן דף ח' ע"ב איתא לפי שאין המת משתכח מן הלב שלושים יום, וצ"ע דבגמ' ברכות דף נ"ח ע"ב

⁶² יש נידון נוסף לגבי שנה מעוברת, האם בכה"ג המת משתכח גם לאחר י"ב כלשון הגמ' בברכות, או שבדרך כלל י"ב חודש זה שנה, אבל אין הכא נמי בשנה מעוברת המת משתכח רק אחרי י"ג חודשים, ויש בזה נפק"מ לגבי יזכור בשנה ראשונה באופן שעברו י"ב חודש האם אומר יזכור או לא. ונדברתי בזה עם ידידי הרה"ג ר' יהודה דינר שליט"א מחבר הקונטרס סוד העיבור שעוסק על פרטי דינים שנוגעים לשנה מעוברת.
⁶³ **בדעת נוטה** (פרשת וירא עמוד רכח) מובא שנשאל רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שמעתי שדן רבינו בנפטר שיקום בתחיית המתים תוך

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

מִרְן הַגָּאוֹן ר' שְׂרָגָא שְׁטִינְמָן שְׁלִיט"א הַשֵּׁיב בְּכַתֵּב יָדוֹ, אִם יִקּוּם
בְּתַחֲיִית הַמֵּתִים אִי אֶפְשָׁר לֹמַר לוֹ אֵף עַל פִּי כֵן אֲנִי מִמְשִׁיךְ לֹמַר
עַלִּיךְ קִדִּישׁ אוֹ מִתְאַבֵּל עַל שֶׁהִיָּה פֶּעַם שְׁנִסְתַּלְקֶתָּ.

הַרְה"ג ר' אֶלְחָנָן פְּרִינֵץ שְׁלִיט"א מַחְבֵּר שו"ת אַבְנֵי דֶרֶךְ הַשֵּׁיב,
כּוֹתֵב הַרְמַב"ם בְּהַלְכוֹת מַלְכִּים (יב, א-ב): "אֵל יַעֲלֶה עַל הַלֵּב
שְׁבִימוֹת הַמְּשִׁיחַ יִבְטֹל דְּבַר מִמְּנֶהֱגוֹ שֶׁל עוֹלָם אוֹ יִהְיֶה שֶׁם חִידוּשׁ
בְּמַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית אֲלֵא עוֹלָם כִּמְנֶהֱגוֹ נֹוֹהֵג... אִמְרוּ חֲכָמִים אֵין בֵּין
הָעוֹלָם הַזֶּה לַיְּמוֹת הַמְּשִׁיחַ אֲלֵא שִׁיעֲבוֹד מַלְכוּיֹת בִּלְבַד". לִפִּי
שִׁיטַּת הַרְמַב"ם יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ אֵינָם מִשְׁנִים אֶת חוֹקֵי הַטִּבֵּעַ.
הַמְּשַׁמְעוֹת הֵיא שְׁגָם בִּימוֹת הַמְּשִׁיחַ בְּנֵי אָדָם יִמְשִׁיכוּ לַהֲיוֹלָד,
לַחַיּוֹת וְלַמּוֹת כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ (לִפְחוֹת בְּשִׁלְבִים הָרָאשׁוֹנִים).
וּמִמִּילָא, כָּל עוֹד קִיִּים מוֹשֵׁג שֶׁל מִיתָה, דִּינֵי אַבְלוֹת וַיֵּאֲרִצִּיט
יִמְשִׁיכוּ לַהֲתַקִּיִּים כְּסֹדֶרִם. הַמַּהֲפָכָה שֶׁל יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ לִפִּי
הַרְמַב"ם הִיא בְּעִיקְרָהּ 'פּוֹלִיטִית' וְרוֹחֲנִית, חִירוֹת מִשְׁעֲבוֹד
מַלְכוּיֹת וְהַתְּפִנוֹת לַלִּימּוֹד תּוֹרָה.

מֵה שֶׁהֵנֶךְ שׁוֹאֵל זֶהוּ לַגְבִּי תַחֲיִית הַמֵּתִים, הָאֵם קְרוֹבִיו צְרִיכִים
לַהֲמַשִּׁיךְ לַהֲתַאבֵּל עֲלֵיו.

הַשֹּׁדֵי חֲמֵד (כָּלְלִי הַפּוֹסְקִים, סִ' ג אֹת כֵּז) דֵּן בְּשִׁאֲלָה הַעֲקֻרוֹנִית
הָאֵם "מִצְּוֹת בְּטָלוֹת לַעֲתִיד לְבֹא", וּמִבֵּיא אֶת דְּבָרֵי הַפּוֹסְקִים
לַגְבִּי מִי שְׁמַת וְקָם לַתַּחֲיָיָה. וְדֵן שֶׁם הָאֵם הוּא צָרִיךְ לִישָׂא אֶת
אֲשֶׁתּוֹ מִחֲדָשׁ (מִכִּיוּן שֶׁהִקְדוּשִׁין פִּקְעוּ בְּמִיתָה), וּמִכָּאֵן הוּא
מִשְׁלִיךְ גַּם עַל דִּינֵי הָאֲבָלוֹת. וּמִבּוֹאֵר כִּי הָאֲבָלוֹת נִפְסָקֶת בְּאוֹפֶן
מִיִּידִי. הַטֵּעַם פְּשׁוּט: אַבְלוֹת הֵיא עַל אוֹבְדֵן, וּבְרַגַע שֶׁהָאָדָם נֹוֹכַח,
אֵין עוֹד סִיבָה לַהֲתַאבֵּל (וְע"ע בְּאַרְיִכוֹת בְּשׁו"ת אַבְנֵי דֶרֶךְ ז', קַעֲג
בְּדִין קִידוּשִׁין חוֹזְרִים אַחֵר מוֹוֹת קִלְיָנִי).

וְה"ה לַגְבִּי הַיֵּאֲרִצִּיט, תִּפְקִידוֹ הוּא לַעֲלוֹת אֶת נִשְׁמַת הַנֶּפֶטֶר
בְּעוֹלָם הָעֲלִיּוֹן. אֵךְ מִשְׁחֲזָרָה הַנִּשְׁמָה לַגּוֹף, לְכֹאֲוֶרָה בְּטָלָה
הַמִּטְרָה הַמְּקוֹרִית שֶׁל הַיּוֹם הַזֶּה, וְהוּא יִהְיוֹךְ מִיּוֹם שֶׁל זִיכְרוֹן
וְהַשְׁתַּחֲוֹת עַל קְבָרִים לַיּוֹם שֶׁל הוֹדִיָּה וְשִׁמְחָה.

הַרְה"ג ר' יְהוּדָה כֶּהֵן שְׁלִיט"א הַשֵּׁיב, א. כִּשְׁתִּיהִיָּה תַחֲיִית
הַמֵּתִים בּוֹדָאֵי יִתְבַּטְּלוּ דִּינֵי אַבְלוֹת כְּלִפִּי אֱלוֹ שִׁיקוּמוֹ, וְלֹא
שֶׁהַתּוֹרָה תִּשְׁתַּנֶּה ח"ו אֲלֵא שְׁבִרַגַע שֶׁהַמֵּת קָם לַתַּחֲיָיָה נִחְשָׁב
מִכָּאֵן וְלִהְבֹּא כְּאִילוֹ לֹא מֵת וּמִמִּילָא פּוֹקֵעַ מִקְרוֹבִיו דִּינֵי אַבְלוֹת
שְׁבַתּוֹרָה, שֶׁהִרִי אֵין אַבְלוֹת עַל הַחִי.

ב. בַּעַת בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ לֹא בִּהְכָרַח שֶׁתִּהְיֶה תַחֲיִית הַמֵּתִים מִיָּד,
וּבְזָה מִיִּירֵי הַרְמַב"ם שְׁבַתְּקוֹפָה זֹו יִהְיֶה הָעוֹלָם נֹוֹהֵג כִּמְנֶהֱגוֹ רַק
לֹא שִׁיעֲבוֹד מַלְכוּיֹת, אֲבָל בַּעַת תַּחֲיִית הַמֵּתִים בּוֹדָאֵי שֶׁהָעוֹלָם
יִשְׁתַּנֶּה וַיִּזְדַּכֵּךְ כְּמִבּוֹאֵר בְּרַמְח"ל בְּכ"מ.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ש. האם הענין לשאת את המיטה זה חלק ממצות לוית המת, או שזה ענין אחר, שיש ענין לוית המת שזה עושים כל הציבור שמלווים את המת, ויש עוד ענין לשאת המיטה.
ת. *מה שפירשנו יותר מצוה יותר.*

ש. בגמ' בברכות בדף יז' ע"ב בברכות אמרו "מי שמתו מוטל לפניו וכו' ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך ואינו מזמן וכו'". וכתבו התוס' בשם הירושלמי לבאר מדוע אינו מברך "וקאמר מפני כבודו של מת". והקשה ת"ח אחד שליט"א קושיא עצומה, שכאן מבואר שאפילו ברכת המזון שזה דאורייתא אינו מברך מפני כבודו של מת. וצ"ע היכן מצינו בתורה מצוה לכבד את המת. הרי רק לגבי אב ואם מצינו כיבוד. וא"כ מדוע מדין כבוד המת יהא פטור מברכת המזון.
ת. *כבוד האתי"ת הוא כבוד החיית וכל קרוביהם.*

ש. עוד הקשה, אם מצות כבוד המת זה דרבנן, צ"ב מה ראו חכמים לחייב בכבוד לכל אדם פשוט שנפטר עד כדי לפטור את הסובבים מברכת המזון.
ת. *כן"ל.*

ש. חז"ל בברכות יז' ע"ב ובעוד מקומות אומרים "מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר, ואם אין לו בית אחר אוכל בבית חברו ואם אין לו בית חברו עושה מחיצה ואוכל ואם אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל". מסדר הגמ' וכן נפסק בשו"ע יור"ד סימן שמא' מבואר שיש סדר איך עדיף שיאכל האונן. קודם שיאכל בבית אחר, ואם אין לו בית אחר, יאכל אצל חברו. וכשאין לו חבר לאכול עמו עושה מחיצה, וכשלא יכול לעשות מחיצה, מחזיר פניו. מדוע עדיף שיאכל בבית אחר, ורק אם אין לו בית אחר יאכל בבית חברו, ומדוע בית חברו עדיף ממחיצה.
ת. *סוף סוף זה בית.*

ש. בסדר העדיפויות היכן עדיף שהאונן יאכל, לא נזכר שיאכל בחצירו. וצריך ביאור, הרי בזמננו רוב התשמישים של הבית היו בחצר, עד שלכן הדליקו נרות בכניסה לחצר, א"כ עד כמה שיש מת בתוך הבית, יכול לאכול בחצר, ומדוע צריך ללכת לחצירו, כשאין לו בית אחר.
ת. *האכיל בשוק דואה לכלה*.⁶⁵

ש. נחלקו הברכי יוסף והבכורי יעקב האם אונן נוטל ידיו לסעודה כי יסוד החיוב זה איסור ולא פטור אותן מאיסורים כי אם ממצות, או שפטור מנטילת ידים כי זה מצוה ופטור ממצות. וכו"ע סוברים שאונן כהן לגבי תרומה שזה ודאי יסוד החיוב מצד איסור חז"ל שחייבו נטילה, לכן לכו"ע חייב ליטול ידיו ולא לברך. מעתה יש לעיין כיצד הדין חולין אצל כהן, האם חולין אצל כהן זה כחולין אצל ישראל, וכמו שחולקים לגבי אונן ישראל האם חייב בנטילה כך לגבי חולין אצל כהן, או שאצל כהן החולין דומה

ושהסכים רבינו שהמנהג הזה הוא פלא, ולמעשה אם רוצה ללמוד מותר לו ללמוד. וע"ש בהערה.
בחוט שני (במהדורה החדשה על יו"ד, על עניני אבילות עמוד תקסא') כתב, לענין קפידא על לימוד הלכות אבילות, בספר חסידים כתב דמסכת מועד קטן הוא מת מצוה, ויש להקדימו ללימוד אחר, אלא דהחתם סופר כתב דבגברא דקפדנא קפדי בהדי, אבל מי שאינו מקפיד אין כאן בית מיחוש. ולכו"ע בשעה שהוא אצל אפילו אחר השבעה אין קפידא.
⁶⁵ יתכן שכונת רבינו זצוק"ל שכיון שרואים כולם שאוכלים שם נחשב כאוכל בשוק. וצ"ע לדינא האם מי שאוכל שם יפסל לעדות.

שו"ת עם מרן רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל על עניני אבילות.

ש. האם יש בעיה ללמוד בעמקות ובהבנה יתירה את תחילת פרק מי שמתו שעוסק בענין מיתה ואבילות.
ת. *כן (רק החתם סופר נתן פירוט לזקקה טרם התחיל)*.⁶⁴

ש. המשנה בברכות יז' ע"ב אומרת "נושאי המיטה וחלופיהן וכו'". וכתב רש"י "וחלופיהן שכן דרך שמתחלפין לשאת לפי שהכל חפצין לזכות בו". מה הענין המיוחד שכולם רוצים לזכות לשאת המיטה, יותר מכל חסד אחר.
ת. *חסד לאמת.*

ש. האם בכל מעשה חסד שרואים אחרים שמתעסקים ועושים חסד, מצאנו שיש ענין להידחק ולהוציא את העושים חסד כדי שאני אעשה ג"כ במקומם. הרי אם נראה אדם שעוזר לאדם אחר לקחת לו את השקיות, צריך באמצע לבוא ולומר לו עד כאן אתה ומכאן ואילך אני לוקח לפלוני את השקיות כדי להיות שותף במעשה חסד. א"כ מדוע רק בלוית המת מצינו שאלו שנושאים המת מוותרים ונותנים לאחרים לשאת ג"כ, כי כולם רוצים לזכות בזה.
ת. *אין חייב.*

ש. האם באמת מי שכבר נשא מעט את המת, ראוי להפסיק וליתן לאחרים ג"כ לשאת המיטה, או שלא צריך להפסיק ממצותו, וכל עוד יש לו כח בעצמו, יכול להמשיך ולא לתת לאחרים.
ת. *כרצונו*.

⁶⁴ **בצינוי הלכה** על הלכות אבילות עמוד א' מביא ששאלו לרבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל, בכולל אברכים לומדים מסכת מועד קטן והגיעו לפרק ואלו מגלחין, האם עדיף להימנע מלימודו משום דלא מסמנא מילתא, תשובת רבינו, תלמדו את זה היטב בעיני, כמו כל שאר חלקי התורה. אין לכם מה לחשוש. וע"ש בהערה.
לשואל אחר ששאל האם יש חשש סכנה ללמוד בעיני הלכות אבילות. השיב רבינו בתוקף, אין שום בעיה. אדרבה. וע"ש עוד.
במסורת משה ח"ד עמוד שיז' מביא דעת הגר"מ פינשטיין זצוק"ל, שאמר לי ר"ש פרנקל שהוא שאל את רבינו דמה שייך שיהיה מנהג שלא ללמוד הלכות אבילות, הלא זה חלק מהתורה, ושהשיב לו רבינו שבודאי מותר ללמוד, ורק נהגו שלא להתעמק בהם. ושוב שאל את רבינו שמדוע שיהא מנהג כזה הלא סוף סוף גם זה הוא חלק מהתורה,

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ש. האם בקברי אבות במערת המכפלה ובקבל רחל שהיו לפני מתן תורה יש לועג לרש.
ת. כן.⁶⁷

ש. אם גם בקברי אבות במערת המכפלה יש לועג לרש, כיצד הדין בקבר של יעקב אבינו, שהרי חז"ל אומרים בתענית שיעקב אבינו לא מת, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.
ת. כן.

ש. האם שייך לועג לרש בלויה של אשה או קטן פחות מבר מצוה ואצל בת פחות מבית מצוה.
ת. כן.⁶⁸

ש. האם בלויה של אשה או קטן צריך להכניס את הציציות שלא יאה לועג לרש.
ת. כן.⁶⁹

ש. המשנה ברורה בסימן כג' ס"ק ג' בענין כיסוי הציציות של טלית גדול בבית הקברות כדי שלא יאה לועג לרש מוסיף המשנה ברורה "ומהאי טעמא גם בטלית קטן שלובשו תחת למדיו אין בו משום לועג לרש כיון שהוא מכוסה אם לא שהולך בלי לבוש העליון גם בהם אסור עד שיתחבם בהכנפות". והמקור הוא מדברי הברכי יוסף.

האם לפי המשנה ברורה לגבי טלית קטן מדובר שהחוטאים מכוסים מתחת לבגדיהם ולכן אין לועג לרש, וכן כשהולך עם בגד עליון ארוך המכסה את החוטאים, או שמדובר שרק הבגד עצמו מכוסה ואילו החוטאים מגולים, וכיון שלא ניכר שהטלית קטן לשם מצוה, אין לועג לרש הגם שהחוטאים מכוסים. כי לכאורה צריך ביאור מה המשנה ברורה מוסיף חידוש "ומהאי טעמא גם בטלית קטן", דלכאורה מה הסלקתא דעתך לחלק בין טלית גדול לטלית קטן, ויותר נראה שמחדש שבטלית קטן מתחת לבגדיו שלא ניכר

לתרומה שיסודו רק איסור דרבנן, כי עד כמה שמצוי ושכיח חולין ותרומה בידיו גזרו איסור על החולין כתרומה, וכו"ע יודו שגם אם אצל ישראל יש מחלוקת, אבל חולין אצל כהן ודאי חייב ליטול ידיו כתרומה וצ"ע.
ת. ח"י.

ש. האם המצוה לקבור מתים, זה מתוך המצוה הכללית של עשיית חסד, או שזה מצוה בפני עצמה לקבור מתים.
ת. כפ"צ.

ש. אם זה מצוה בפני עצמה לקבור מתים, מדוע לא מברכים על מצוה זו, הרי בשלמא על כל חסד לא מברכים, כי זה תלוי באחרים ושמא השני התחרט ולא ירצה לקבל את החסד ויהא ברכה לבטלה, אבל לגבי קבורת מתים, הרי אין חשש זה, וממילא הכל תלוי בקובר את המת, ומדוע שלא יברכו כשבאים לקבור מת.
ת. אין אמרינן על הפורענות.

ש. האם אפשר לומר שאין ברכה על קבורת מתים כי זה פורענות ועל פורענות אין ברכה.
ת. נכון.⁶⁶

ש. הגמ' ברכות יח' ע"א אמרו לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא ואם עושה כן עובר משום לועג לרש חרף עושהו". צ"ע מדוע לא הזכירו בגמ' שם את הענין של טליתו עליו וחוטיו הציציות בחוץ שיש בזה משום לועג לרש כמבואר בהמשך הגמ' במעשה של ר' חייא ור' יונתן שהלכו בבית הקברות והוה קשידיא תכלתא דרבי יונתן וכו'.

ת. לא עיי' פ"א.

בחייה כמו ציצית ותפילין, בזה אין לועג לרש. אבל מצוה שעושים הנשים אע"פ שפטורות, שייך לועג לרש. ומסתמת הפוסקים משמע דברי תורה אסור לומר בקבר של אשה שהיא שייכת עכ"פ במצות דידה. וע"ש באריכות.

אולם מצאתי בדעת נוטה תשובות של רבינו, על הלכות ציצית תשובה תשכ"ה שנשאל כבר האם להסתיר הציציות בלוית אשה וקטן וענה שכן, ובהערות שם האריכו להוכיח כדבריו.

נוסף עוד מה שראיתי, דהנה במשנה בכלאים פ"ט משנה ד' מובא "תכריכי המת וכו' אין בהם משום כלאים". וכתב הרע"ב מברטנורא "תכריכי המת שהמת נקבר בהם אין בהם משום כלאים דכתיב במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות". בתוס' רעק"א שם במשנה כתב "והא דלא הוי לועג לרש דזהו רק בציצית ששקול כנגד כל התורה א"נ בכה"ג דלגבי המת לא הוי דרך חימום בכה"ג גם בחי ליכא איסור תוס' נדה דף ס"א".

בתפארת ישראל שם כתב "וא"ת הרי הוי לי לועג לרש דאסור, וא"ל דזה דוקא במצות ציצית ששקולה כנגד כל המצוות, ליתא דהרי גם ללמוד או להתפלל אצלו, כל שלא לצורך זיכוי נשמתו אסור. גם א"ל דהכא בכלאים גם בחי דומיא דמת שאינו נהנה מהלבוש, כגון מוכרי כסות שלבשו להראות להקונה שרי, א"כ הכא נמי במת שאינו נהנה מהלבוש שרי, ליתא, דהכא שמלביש המת לכבודו, הרי בחי כה"ג אסור, אלא נ"ל דכל לועג לרש אינו בדבר שאין המת מחוייב דא"כ כ"ש דהו"ל לחוש לכבוד חי בכה"ג שלא לעשות מצוה בפניו כשהוא פטור בהא, וכגון ללבוש תפילין וציצית בפני אשה, והרי כבוד חי עדיף מכבוד מת, דהרי מעבירין מת מפני הכלה, אע"כ דרך בשאין החי או המת יכול לעשות המעשה שעושה החי איכא לועג לרש, ומה"ט גם מעשה חול שאינו לצורך המת כגון לאכול או לשתות בפניו אסור, א"כ במלבישו כלאים דליכא ה"ט, וגם עוד אין הוכחא מזה שהחי אסור בו, שרי וכן בכל ל"ת, משא"כ עשה אסור". עיין עוד בתוס' בנדה דף סא: בד"ה אבל עושה.

⁶⁶ **בצינוני הלכה על הלכות אבילות** עמוד רצו' מביא בשם הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שעמד על השאלה למה לא מברכים על ניחום אבלים, והביא את תשובות הרשב"א (א' יח) שכתב, וכן אין מברכין על ביקור חולים ותנחומי אבלים והבאת שלום בין אדם לחבירו, מפני שהם תלויות ביד אחרים, דדילמא לא מקבלי מיניה ובידם לעקור ממנו מצוה זו. הפשט ברשב"א דלמא לא מקבלי מיניה, לא מפני שאינו רוצה, אלא שאינו מסוגל לקבל תנחומים.

⁶⁷ **בספר הערות על מסכת ברכות ממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל** על ברכות עמוד קמג' הביאו שאמר לגבי קברי אבות במערת המכפלה ובקבר רחל, שנראה שכיון שהיו קודם מתן תורה ואינם מחוייבים במצוות, הוי להו כאשה, ומותר לקרוא על קברם תורה.

⁶⁸ **בשיעורי מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל על ברכות** עמוד קעה' מביא בשם המשנה למלך בהלכות אבל פרק יג' הלכה ט' שמסתפק האם שייך לועג לרש אצל מת קטן שעדיין לא נתחייב במצוות, ולדינא נקטינן שבקטן יש לועג לרש, משא"כ באשה במצות שאינה שייכת בהן לא שייך לועג לרש.

⁶⁹ **המשנה ברורה** בסימן כג' ס"ק ה' כותב שאפילו בקבר של קטן יש להחמיר משום לועג לרש, דשמא נשמת אדם גדול הוא. אבל בקבר של אשה דבחייה גם פטורה, אין משום לועג לרש. אולם בשונה הלכות סימן כג' אות ג' מביא רבינו שליט"א בשם אביו הקהלות יעקב זצוק"ל להחמיר באשה, כי הפרי מגדים שמביא מהרי"ט צהלון להקל, כי כפי שראה באליה רבא, אבל במהרי"ט צהלון עצמו מסיק להחמיר.

בספר דברי סופרים על הלכות אבילות סימן שסז' סעיף ד' אות כב' כתב שבקבר אשה דבחייה ג"כ פטורה אין משום לועג לרש. ולחוש לגלגול זכר, כולי האי לא חיישנן. ובהערות עמק דבר שם הביא את דברי השו"ת הלכות וכתב דאין דבריו מוכרחין כלל. כי באליה רבא ודאי רואים לדינא להקל. והוסיף עוד, דאפשר שדוקא במצוות שלא היתה מקיימת

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ש. הגמ' אומרת כל הרואה המת ואינו מלווה עובר משום לועג לרש. כיצד הדין באופן שיש הרבה זמן הספדים, האם צריך להמתין עד שילכו עם המת ויוכל ללוות המת.
ת. כמה שיכול.⁷¹

ש. חז"ל בברכות יח' ע"א שואלים מה שכרו של מי שמלווה את המת. לכאורה מה חז"ל שאלו מה שכרו, הרי במשנה שאומרים בכל בוקר אחרי התפילה אלו דברים וכו' כתוב בין הדברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרה קיימת לעולם הבא, שזה לויית המת, א"כ שם כבר כתוב שכר על לויית המת.
ת. על כל דבר יש שכר מיוחד.

ש. הלשון בחז"ל כל הרואה המת ואינו מלווה. האם זה דוקא כשרואה את המיטה ששם נמצא המת או גם באופן שרואה ציבור גדול שבאו ללויה ולא רואה את המיטה של המת, וכגון שהמת נמצא בתוך הרכב של חברה קדישא וכדומה.
ת. רואה הצבור.

ש. חז"ל אומרים "ואם הלווה מה שכרו וכו'". מדוע דוקא כאן בלויות המת שואלים חז"ל מה שכרו.
ת. כי איןו אפורה.

ש. כמה שיעור של לויית המת.

זאת ועוד, הנה תחילת דברי רבינו יונה כתב משום שאינו יכול להסיר המלבוש שלו בשעה שהולך בבית הקברות. משמע שההיתר משום דאי אפשר. וכן הטור (סימן כג') הביא דבריו בזה הלשון, דווקא בימיהם שהיה בכל בגדיהם ארבע כנפות שאי אפשר שייסיר בגדיו כשילך לבית הקברות. הרי שדווקא מפני שבכל בגדיהם היו עם ציצית, ולכן אי אפשר שייסיר כל בגדיו, וכל זה לא שייך בימינו שרק בגד אחד עם ציצית. אכן סיום לשון של הטור "אבל אנו שאין אנו מכוונים בהם למלבוש אלא למצוה", ולא סיים אנו שאין לנו אלא בגד אחד, משמע שהחילוק משום שבימיהם לא היה ניכר שהוא למצוה משא"כ בימינו. וכבר עמד על כך הב"ח, ומשמעות דבריו לכאורה נראה כמו שאמר רבינו דכל שלבשו מתחת לבגדיו לית ביה איסור כל עיקר. אלא שהש"ך (יור"ד סימן שס"ז ב') כתב שהב"ח התיר כיון שהציציות מכוסים, הרי דלא סגי במה שהבגד מכוסה.

וסיים הג"ר בן ציון קוק שליט"א את המכתב "וצ"ע בכל זה". ושאלתי אותו עוד, הרי מנהג העולם שכן מכסים את הציציות אפילו שעיקר הבגד מכוסה מתחת לחולצה. והשיב לי במכתב "אטו מר בר רב אשי חתים על מנהג זה, הרי דברי רבינו ברור מללו, דכל שמכסה את הטלית קטן אף שהציציות מגולות אין בזה לועג לרש, הרי שלא שמיע ליה המנהג שכתבת".

בספר הערות למרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל על ברכות עמוד קמח' גם ציין למשנה ברורה שמספיק בכיסוי הבגד, וזהו חידוש ופשטא דמילתא הוא לנהוג כפי המנהג להסתיר גם את חוטי הציצית. עכ"ל. אם כל הדברים בספר הערות הוא מלשון של רבינו זצוק"ל, הרי שמודה שהמנהג הוא לכסות גם את החוטים ולא די בכיסוי הטלית עצמה ללא כיסוי החוטים.

⁷¹ **בדברי סופרים** (קיצור הלכות אבילות פרק יא עמוד קמב') כתב, כתב בספר אהבת חסד ח"ג פ"ה דמצוות לוייה הוא מכלל מצות קבורה, ומה שאמרו חז"ל שמבטלין תלמוד תורה להוצאת המת, רבותא הוא, שצריך לבטל מתחלת ההוצאה מן הבית ללוותו לקבורה מטעם שכל זה הוא בכלל קבורה, וא"כ ש"ש צריך להתעסק ולהמתין שם עד אחר הקבורה. אבל העולם אין נזהרין בזה, שתיכף כשמקיימין מעט מצות לוייה, חוזר כל אחד לביתו, וכתב באהבת חסד שם ליישב המנהג דאפשר דסברי דמה שאמרו מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת למאן דקרי ותני אפילו ביש הרבה אנשים, היינו דוקא ללויה לחוד, ומשום דכבוד התורה מתרבה ע"י, משא"כ בקבורה אפשר דאין הכבוד מתרבה ע"י ודי במיעוט אנשים כמו למאן דקרי ותני.

עצם הטלית שזה לצורך מצוה, די שהבגד מכוסה ולא יצטרך לכסות החוטים.
ת. לכאורה אין חילוק.

ש. אם באמת החידוש במשנה ברורה שבטלית קטן מתחת לבגדיו די לכסות רק את הבגד ואילו את חוטי הציצית עצמם יכול להשאיר מגולה, לכאורה נמצא שאין מקור להסתיר בלוייה או בבית קברות את חוטי הטלית קטן למי שלובש את הטלית קטן בעצמו מתחת לבגדיו ורק את החוטים מוציא החוצה, א"כ מה המקור למנהג העולם באופן שהטלית קטן עצמו מכוסה, לכסות בעת הלוייה גם את החוטים, הרי די שהבגד מכוסה ולא ניכר שהוא לצורך מצוה ואין לועג לרש.

ת. בעיקר את החוטים.

ש. בטלית קטן מהו החפצא של מצוה, הבגד עצמו או החוטים של הציצית. והנפק"מ היא באופן שלובש טלית קטן על הבגדים וחוטי הציציות בתוך המכנסים באופן שרואים רק את הבגד בלי החוטים, האם בכה"ג יהא מותר ללכת בבית הקברות ואין לועג לרש כי לא רואים את חוטי הציציות הגם שרואים את הטלית קטן עצמו, כשלא לובש חליפה על הטלית קטן.

ת. אט רואים את הציציות לא אפורה.⁷⁰

⁷⁰ **השאלה נשאלה שוב בהזדמנות אחרת, כי בשיעורי מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל על ברכות** עמוד קעח' מביאים שדעתו שבפוסקים מבואר דכל שמכסה את הטלית קטן, אף שהציציות מגולות אין בזה לועג לרש. וציין המחבר הג"ר בן ציון קוק שליט"א בהערות לדברי המשנה ברורה סימן כג' ג' שכתב "גם בטלית קטן שלובש תחת למדיו אין בו משום לועג לרש, כיון שהוא מכוסה, אם לא שהוא הולך בלא לבוש העליון גם בהם אסור עד שיתחבם בהכנפות. והוא מדברי הברכי יוסף. ומזה מדייק שכשהולך בלבוש עליון מותר אע"פ שהציציות מגולות, שלא תחבם בהכנפות. ומבאר הטעם בזה, דכיון שלא ניכר שהוא בגד מיוחד למצוה, שהרי הוא מכוסה, א"כ חזר להיות דינו כמו בימיהם שהיו מטילים ציצית בבגד שלבשו לצורך עצמם שכתב רבינו יונה דאין בו לועג לרש אלא א"כ נגרר על הקבר.

היוצא מכל הדברים, שדעת רבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל שכל מי שלובש טלית קטן מתחת לחולצה, אינו צריך להכניס חוטי הציציות במכנסים ולהסתירם כשנמצא לא עליו בלוייה או בבית הקברות, כי אין בכה"ג לועג לרש כל שלא ניכר בבגד עצמו שהוא בגד למצוה.

נוסיף ששלחתי מכתב שאלה לג"ר בן ציון קוק שליט"א מה ההכרח ללמוד בדברי הברכי יוסף המובא במ"ב שמדובר שרק הבגד מכוסה ואילו הציציות מגולות, אולי הכל מכוסה. והחזיר לי מכתב תשובה וז"ל "מתחילה סברתי שההכרח לחידוש הדין של מרן זיע"א, אך שבתי וראיתי שאין הדברים פשוטים ויישר כח שהעמדתי על האמת. דהנה הברכי יוסף כתב הלכה זו בשם התפארת שמואל (הוא בתפארת שמואל על הרא"ש בברכות פ"ג סימן ה' אות ו'), וקשה הרי דין זה כבר חידש הבית יוסף שם דכלובש תחת בגדיו אין איסור לועג לרש. ונפסק בשו"ע (כל' א') והני מילי כשהציציות מגולות אבל אם הם מכוסים מותר. ומאי קמ"ל התפארת שמואל והברכי יוסף שהביא דבריו והשערי תשובה שציין אליו, ומה באו להוסיף על דברי הבית יוסף והשו"ע. אלא שבאו לחדש לן דאפילו הציצית אינה מכוסה, אלא רק הבגד מכוסה נמי שרי, וזהו שסיים התפארת שמואל שהרי מכוסים הם ועדיף מדלייה. היינו דעדיף מהדין דדלייה דסגי בכך בטלית שאינה מיוחדת למצוה, וזה שבכלל אינו נראה הבגד שלבשו בו עדיף. וסברתי שזהו ההכרח לדברי מרן זצ"ל.

אך שבתי וראיתי שאין זה ראה כלל וכלל, דהפוסקים הנ"ל באו ללמדנו הדין דטלית קטן בבית הקברות, שלא מפורש דינה בב"י ובשו"ע, וכתבו שיש ללמוד דינה מחידוש הב"י והשו"ע דכשהציציות מכוסים מותר, וכך הטלית קטן כשהציציות מכוסים מתחת לבגדיו מותר. ואין הכא נמי שהוא דבר פשוט מהדין דמכוסים שרי, מ"מ הם כתבו להורות לנו בפירוש שטלית קטן מותר, אע"פ שאין בזה חידוש דין.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

תלמודו והלך ללויה, אבל אינו נשאר עד גמר כל ההספדים ורוצה ללכת למקומו, האם יכול ללכת בלי ללות המת, כי קיים הדין מבטלין תלמוד תורה, או שצריך ללוות דוקא כי מצות מבטלין תלמוד תורה, זה מדין לוויית המת, ולא יכול ללכת.
ת. יכול ללכת.⁷⁵

ש. מדוע כשגומרים להתפלל בבית הקברות ביארציט וכדומה נוהגים ליתן אבן על המצבה.
ת. שידע שהיו ע.⁷⁶

ש. עובר ברחוב לדרכו, ולפתע רואה לוי' ל"ע או חתן בשעת חופתו, ואינו מכיר אותם, האם חייב לעמוד שם עד שעת הסתלקות הלויה או גמר החופה, או שיכול להמשיך בדרכו.
ת. יאנון ארבע אמות.⁷⁷

בהספד בזמן שהמת מוטל לפניו נשמטים אחד אחד ומתפללין הרי דליקא פטור דעוב"מ וצ"ע. תשובה. תלוי אם יכול. וע"ש מה שהוסיף בזה.
⁷⁵ **כעין זה אמר פעם הגאון ר' זבולון שוב שליט"א** לכמה מבני החבורה בשיבת אור אלחנן בלויה של אדם גדול שנפטר, וביאר את הדברים, עד כמה שכל מה שבאנו ללויה הזו לא מצד לוויית המת אלא מצד הדין של מבטלין תלמוד תורה לאדם גדול שהרביץ תורה ואת זה קיימנו בעצם שבאנו לכאן, על כן יכולים ללכת. אבל יתכן שאת המצוה של לוויית המת לא קיימנו כל עוד לא מלוים.

נסיים במה שסיפר הגאון ר' ישראל גנס שליט"א (מובא בספר חיזוק של דרשו שיצא בעשור לארגון, עמוד רס"ו) שהיה פעם לוי' של אדם גדול, ונכנס לשאול את מרן הגאון ר' שלמה זלמן זצוק"ל האם תלמידי הישיבה ילכו ללויה או לא. השיבו ר' שלמה זלמן זצוק"ל, תינוקות של בית רבן אין מבטלים לבנין בית המקדש. חזר ר' ישראל גנס שליט"א לשאול, מה היא ההגדרה של תינוקות, עד איזה גיל, ענה לו ר' שלמה זלמן, תינוק הפשט כל זמן שצריך לינוק. שכל זמן שצריך לשמוע שיעורים, אין מבטלים אותו אפילו לבנין בית המקדש. חזר ר' ישראל שליט"א לשאול, עד איזה גיל צריך לשמוע שיעורים, ענה לו ר' שלמה זלמן, כגון אני. ור' שלמה זלמן היה אז בגיל שבעים וחמש. אח"כ שאלו הלכה למעשה, ואז אמר לו צריך לשמוע שיעורים, וזה רק כאשר רוצים לשמוע שיעורים, ומי שאינו רוצה לשמוע שיעור, יכול ללכת ללויה.

בכאיל תערוג גליון 233 הביאו שכשנשאל הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל מבחור ישיבה קטנה ב"א סיון תשמ"ט אם לנסוע להלווית בעל מנחת יצחק זצ"ל אמר לשואל, אם היה לך לוי' בנוא יארק הרי לא תיסע גם אם תגיע לפני הלויה. והוסיף הגראי"ל ואמר שמסתמא זה שכתוב שלת"ח צריך ללכת זה רק באותה עיר ומי שנוסע זה ודאי טוב אבל חייב אני לא יודע. והביאו שכך הורה לגבי לוויית הגר"ח שמואלביץ זצ"ל שהייתה בירושלים. עוד הביאו הנהגת הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל כשחוזר מלויה נוטל ידיו אע"פ שלא היה בתוך ד' אמות של מת.

עוד הביאו שנשאל האם מותר לאבל בתוך השבעה ללמד את ילדיו אותיות אלף בית, והשיב, גם זה נחשב תלמוד תורה שיש רמזים בכ לצורה של האותיות ואסור ללמד בימי השבעה.

עוד הביאו שהורה שניתן ללמוד לכמה נפטרים ביחד באותו לימוד, כיון שבר לאחד נר למאה.

בחוברת יחלק שלל ח"ו עמוד ק' אות יב' הביא בענין מה שלא נהגו בני התורה לבטל מלימודם משום כבוד המת של ת"ח שהכל חייבין בכבודו, שמצינו בזה שכתב הגאון רבי דוד מקראלין בספרו שאילת דוד בסוף יו"ד חידושים, דאין חיוב בכה"ג דאין רואה הוצאת המת.

עוד הביא שבתשובות ונהגות יור"ד סימן רע"ז כתב דלא מצינו ידיו ורגליו והוה ביטול תורה דרבים, והא דאמרו דמבטלין תורה ואף דרבים, היינו בכה"ג דאינו באופן קבוע משא"כ בזמנינו הוה באופן קבוע ובכה"ג אין מבטלין.

וידוע בשמו של הגרש"ז אוערבאך זצוק"ל לבאר, דאין נכלל בכלל החיוב לכבוד המת דברי ההספד וכדו' וא"כ בזמנינו דאין זמן היציאה של הלויה עצמה ידוע, שוב אין חיוב לבטל תורה לשמוע דברי ההספד ועל הספק חיוב הלויה.

⁷⁶ עיין בקונטרס לעיל מה שכתבנו בענין אבן על המצבה.

⁷⁷ תשובת רבינו זה בנוגע ללויה בלבד.

ת. ד' אמות.⁷²

ש. האם הדין מבטלים תלמוד תורה למי שהרביץ תורה ברבים, זה חלק מדין לוית המת, או שזה הלכה נוספת ומצוה נפרדת.

ת. יתכן.⁷³

ש. כשביטלו תורה ללויה של אדם גדול ומאריכים שם הרבה זמן בהספדים, ורוצה לחזור לביתו ולא להמתין עד מסע הלויה, האם קיים בזה מצות לוית המת, או שחייב להמתין עד מסע הלויה ואז לקיים מצות לוית המת.

ת. ק"י.⁷⁴

ש. האם הדין שמבטלין תלמוד תורה למרביץ תורה שנפטר, זה מדין לוית המת, או שזה דין נוסף. והנפק"מ היא באופן שביטול

⁷² **בתל תלפיות (דרורי ח"ב עמוד תשעה) מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל** שאלה, בשו"ע או"ח סק"ו א' פסק דמלוי המת פטורים מתפילה מדין עוסק במצוה. והנה משמע שמלוי המת פטורים ג"כ כשמלוים טפי מד' אמות, דהא השו"ע לא מחלק בהא. וצ"ב הא בפשוטו ליכא חיוב ללוות טפי מד' אמות, וראה בשו"ע יור"ד שסא ג' לפחות ילוונו עד ד' אמות, ומשמע שא"צ יותר והוי לכל היותר רק קיום מצוה, ולכאור' חזין מהכא דעוב"מ קיימית שפיר פטור מהמצוה.

תשובה. הכל מכל המצוה. ופעם אחרת כתב, זה המשך המצוה החיובית. ופעם אחרת כתב, זה מצוה ארוכה.

⁷³ **באשרי האיש על יו"ד** (פרק פז' עמוד רצא) הביאו דעת הגר"ש אלישיב זצוק"ל, הגדר בחיוב ללכת להלויה, הוא כך. אם הוא יושב ולומד, יש לסמוך על הבית שמואל שאומר, שרק אם רואה את המת חייב, אך אם לא רואה פטור (ודלא כחלקת מחוקק), ואם לא לומד, חייב באותה העיר אפילו בלא ראה, דאין להקל בבית שמואל רק בלומד. ובמקום שנוסעים ממקום למקום, יחשב כשני ערים. ואפי' באותה העיר, דכל אדם חייב, מ"מ אם הוא בעל חנות שיש לו הפסד מזה, פטור.

נשאל רבינו, כשיש לוי' של אדם גדול או מפורסם וכדומה, (וכוננת השואל הוא על ראש ישיבת הנגב זצ"ל והיה אז יום הלוויתו), האם חייב להשתתף בהלויה. והשיב, אם הכירו והיה לו קשר אתו חייב ללכת להלויה, ואף אם הלויה מחוץ לעיר יש לו לנסוע.

ידיעה ע"י מודעות וכדומה, לא מיקרי ידיעה, ואין חיוב ללכת, ואפילו באדם גדול שיש חיוב.

בחוט שני (במהדורה החדשה תשפ"ג, על עניני יו"ד עמוד תקכו' על עניני אבילות) האריך בענין מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת, ובהמשך דבריו כתב זצ"ל "ולעצם הענין צ"ע על מה נהגו לסמוך לא לילך להלוית המת למאן דקרי ותני דבעינן ששים ריבוא, ואולי יש מקום לדון ע"פ מה שכתב הרמב"ם בגדר מאן דקרי ותני זצ"ל תלמיד חכם שמת וכו' עד ששים ריבוא מבטלין תלמוד תורה להוצאתו. והיינו דקרי ותני אינו כפשוטו, אלא זוהי הגדרה של תלמיד חכם. וצ"ע. אמנם בשו"ע מבואר דכל דקרי ותני מבטלין עבורו מתורה עד ששים ריבוא, ולא הזכיר דבעינן שהיה תלמיד חכם.

עוד כתב, לענין שלא לקרוא מודעות אבל, אם אין יודעים כלל שיש מודעה כגון שיושבים בישיבה, שפיר דמי. אבל אם רואים את המודעה וסוגרים את העיניים שלא לראות מאי מהני.

ואם ע"י שאין קורא מודעות, איזה תקופה, שוב אינו יודע מהי מודעה ישנה ומהי מודעה חדשה, שפיר דמי, דאין חיוב לקרוא מודעות כדי לידע איזה מודעה היא חדשה.

אם מכריזים ברמקול על הלויה, לא מהני לעצום אוזניו מלשמוע, אך כגון אם יושב ולומד, אינו מחייב להפסיק מללמוד ולהטות אוזניו ולשמוע מתי הלויה.

⁷⁴ **בתל תלפיות (דרורי ח"ב עמוד תשסח) מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שאלה.** בגוונא דאחד היה בהספד על גדול בישראל והציבור היה מצומצם באופן שכל מי שיוצא מוקדם יעשה רושם, ועוד לא התפלל מנחה ונמשכו ההספדים עד שיעבור הזמן, וראיתי שנשאל מרן שליט"א האם משום עוסק במצוה פטור להתפלל או יתפלל מיושב, וענה מרן דלכאור' מותר להתפלל מיושב. ויש לברר מדוע לא חייב בתפילה רגיל מעומד, הא בשו"ע או"ח עב ג' פסק דהעם העוסקים

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ש. האם אבילים לאחר תפילת שחרית שרוצים המתפללים לנחמם, יכולים לשבת עם התפילין על הארץ.
ת. כן.⁷⁹

ש. ראיתי בגליון דברי שיח שנשאל רבינו שליט"א האם נושאי המיטה בלווית המת יכולים לברך ברכת האילנות, והרב שליט"א תירץ שיתכן שיכולים. האם זה גם לפי השיטות שסוברים שגם באפשר לקיים שניהם יש דין של עוסק במצוה שפטור מן המצוה, או רק לפי השיטות שבאפשר לקיים שניהם חייבים.
ת. נכון.

ש. כיצד הדין בנושאי המיטה בלווית המת ושומעים רעם ורואים ברק, האם יש צד לפטור אותם מברכה כי עוסקים במצוה.
ת. אין מפריע.

ש. האם אפשר לחלק בין ברכת האילנות לברכה על ברק ורעם, כי גם אם על רעם וברק יצטרכו נושאי המיטה בלווית המת לברך, זה משום שנחשב לברכה עובר, כי ראוי לברך מיד על הברק והרעם הראשון, משא"כ ברכת האילנות יכול לברך גם אח"כ הגם שלכתחילה ראוי לברך קודם, אבל זה לא נחשב לברכה עוברת, ולכן יש צד לומר שנושאי המיטה בלווית המת יברכו על האילנות אח"כ.
ת. צ"ע שניהם יברכו.

ש. הרב שליט"א כתב לי שנושאי המיטה בלווית המת יכולים לברך על ברק ורעם הגם שעוסקים במצוה כי זה לא מפריע. האם זה רק לשיטות שבאפשר לקיים שניהם חייבים, ועד כמה שזה לא מפריע ואפשר לקיים שניהם לכן יברכו, או שזה גם לשיטות שבאפשר לקיים שניהם גם פטורים כשיטת הריטב"א בסוכה כה', עכ"ז כאן יודה שאפשר לברך כי זה לא נקרא שעובר למצוה אחרת אלא רק מברך על הרעם והברק בעודו עוסק במצוה של לוויית המת ונשיאת המיטה.
ת. יכולים.

ש. האם אפשר לומר עוד, שבהלכה מבואר שברכת הברק והרעם היא ברכה עוברת, עד כדי שאם יכול לצאת מבית הכסא יברך מיד כי כבר התחייב על הברק הזה, אולי בכה"ג באפשר לקיים שניהם והשניה היא עוברת, מודה הריטב"א שבכה"ג יוכלו לברך על הברק והרעם.

המצוות. ו"ל דמה שנוגע לאנינות, להרגיש את האנינות, האבילות במה שהוא עוסק במת שלו, אין הוא פטור, ומהאי טעמא לא קשיא ממה שמברך שהחיינו על שירש שהרי עכשיו בזה הוא מתעסק.
בפסקי תשובות סימן רכ"ד הערה 54 הביא שאונן לא מברך אף כשחוזר מבית הקברות כיון שלא בירך בהליכה. וגם שאר המלווים המנהג שאין מברכים כיון שעוסקים במצות לוויית המת ושוב אין מברכים בחזירתן. לגבי תפלת הדרך לגבי אונן, עיין שבט הלווי חלק יא' סימן רסב' אות א'.
⁷⁹ **בתשובות והנהגות** ח"ה סימן שט' אות ט' כתב בתוך דבריו ונראה, שה"ה שעליו לחלוץ את התפילין בשעה שמנחמים אותו שצריך לנהוג כאבל, וכשמתעטר בתפילין הנקראים פאר אינו נראה כמתאבל. מיהו תיקשי דבסוגיא דמו"ק דף כ"א איתא להדיא שאבל מהיום השני אינו צריך לחלוץ את התפילין אפילו כשגמיעים פנים חדשות לנחמו ונפסק כן בשו"ע או"ח ס' ל"ח, ואולי י"ל דאף דאיירי שבאו פנים חדשות מ"מ עדיין לא נתכוונו לנחמו בשעה זו. ועכ"פ לדידן אם אינו רגיל להיות מעוטר בתפילין אלא רק בשעת התפלה נראה דעדיף לחולצן כשנחממים אותו וכמ"ש ע"ע ח"ד סימן ו'.

ש. הגמ' בברכות בדף יט' ע"א אומרת שאין מוציאין את המת סמוך לק"ש, כדי שלא לגרום לציבור להפסיד ק"ש. האם מדינא דגמ' יצטרכו להזהר לא להוציא את המת סמוך לסוף זמן מנחה קטנה כדי שלא לגרום לציבור שיפסידו מנחה, או שזה רק סמוך לסוף זמן ק"ש.
ת. מנחה דרבנן.

ש. הגמ' בברכות יט' ע"א אומרת "ת"ר אין מוציאין את המת סמוך לק"ש" ומבואר ברש"י לפי שמתבטל מן הקריאה. ושואלת הגמ' "והא רב יוסף אפקוהו סמוך לק"ש, אדם חשוב שאני". צ"ב מדוע אדם חשוב שאני, וכי אי אפשר להוציא מיטתו אחרי שהציבור יקראו ק"ש, ולא למנוע שיתבטלו מן הקריאה.
ת. גליון האמת.

ש. עוד צ"ע, הלשון בתירוץ הגמ' "אדם חשוב שאני", האם זה בא לאפקוי סתם ת"ח שלא יוצאו.
ת. יתכן.

ש. הגמ' בברכות יט' ע"א אומרת "ת"ר אין מוציאין את המת סמוך לק"ש וכו' והא רב יוסף אפקוהו סמוך לק"ש, אדם חשוב שאני". והטעם שאדם חשוב שאני, ביאר לי רבינו שליט"א מצד בזיון המת. וצ"ב, דמצד בזיון המת מה לי סתם מת מה לי אדם חשוב, וכי בסתם אדם אין בזיון המת שממתינים לקבורו.
ת. כבוד התורה.

ש. כשנכנסים לבית קברות בעת לוויה ל"ע, האם האונן אומר את הברכה כשרואה קברים.
ת. לא, רק בהרהור.⁷⁸

ש. האם לאחר הלוויה בחזרה צריך אז לברך אשר יצר אתכם בדין, או מכיון שנפטר מדין עוסק במצוה בכניסתו פטור גם בחזרה.
ת. פטור.

ש. כיצד הדין המלוים את המת שנושאים המיטה, האם פטורים מלברך מדין עוסק במצוה, ומה הדין בחזרה לאחר הלוויה.
ת. פטורים.

⁷⁸ **באשרי האיש** או"ח ח"א עמוד רנב' מביאים דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שאם רואה האונן אחרי הקבורה את בית קברות יכול לברך אשר יצר אתכם, וכך נהג בעצמו בהלווית בתו הרבנית ברלין ע"ה.
בחוט שני הלכות יו"ט עמוד שנג' כותב שאונן כשבא לבית קברות הוא עדיין אונן ואסור לו לברך ברכת אשר יצר אתכם ולכן יברך לאחר הקבורה, דעדיין חשיב כראיה ראשונה. והמלווים תלוי, שאם המיטה לא צריכה להם, יברכו מיד, ומי שנושא המיטה לא יברכו אלא אח"כ כשלא צריכים כבר יותר. ולא שמענו שיש בזה מנהג שאין מברכים האונן והמלווים את המת ברכת אשר יצר אתכם בדין.
בחוט שני (יו"ד במהדורה החדשה תשפ"ג, בהלכות אבילות סימן שמ' סעיף יב' עמוד תקכ"ב) כתב להסתפק אם אונן מברך ברכת ראיית הקברים, דהא דיין האמת מברך, א"כ יש לומר דהוא הדין כל ברכה דמענין מתים, אמנם יש לומר דאין מברך אלא על מתו משא"כ התם דעל מתים דעלמא מברך.
וכנראה שהמנהג הוא שלא לברך וי"ל הטעם דלפני הקבורה הוא עוסק במת שלו, אמנם אחר קבורה יברך דהוא אותו חיוב ונמשך זמן החיוב, ומה בכך שבתחילת החיוב היה פטור.
ומה שאין האונן פטור מלברך מדין אונן שפטור מכל המצוות, דחזין שמברך דיין האמת, ואם ירש מאביו מברך גם שהחיינו אף שפטור מכל

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ת. אולי.

ש. שאלתי את הרב שליט"א האם נושאי המת בלוי' יכולים לברך ברכת האילנות בחודש ניסן והרב שליט"א אמר שאפשר. ונשאלתי ע"ז מדוע אין כאן לועג לרש.

ת. יפנה קצת אמן.

ש. כמו כן יש לעיין כיצד הדין נושאי המת בחורף ופתאום יש ברקים ורעמים האם יברכו על הברקים ורעמים או מפני לועג לרש לא יברכו.

ת. יברכו.

ש. האם בברכה יש בכלל לועג לרש, כי הרי לא ניכר שאדם זה עושה מצוה, אולי הוא סתם מדבר, ובאופן שלא ניכר שעושה מצוה, שאין זה כמו ציצית בחוץ, אולי בכה"ג יוכלו נושאי המטה לברך ברכה ואין כאן לועג לרש.

ת. י.

ש. נשאלתי האם אונן מברך על ברקים ורעמים כי זה ברכה עוברת, או שפטור.

ת. פטור.

ש. נושאי המת שרוצים לשתות וכדומה, כיצד ישתו באופן שלא יהא לועג לרש מצד הברכה.

ת. יאכלו מן הצד.

ש. דעת הגר"א במעשה רב אות ט', שביום כפור אי אפשר לברך הברכה שעשה לי כל צרכי, כי הרי אינו לובש נעליים. האם זה מחמת האיסור שכל העולם לא לובש נעליים, או מפני שבמציאות לא נהנה ולכן לא מברך.

הנפק"מ היא לגבי אבילים ל"ע שאסורים בלבשת נעליים, האם צריכים לברך שעשה לי כל צרכי, כי לכל העולם מותר ללבוש, ומברכים על מנהג העולם, או שלא יברכו, כי עד כמה שבמציאות הם לא לובשים נעליים, אין להם הנאה.

הנפק"מ הלכה למעשה בחולה ל"ע ששוכב במיטה כגון בבית חולים ולא לובש כלל נעליים, האם לא יברך שעשה לי כל צרכי, כי הרי אין לו הנאה של הנעליים.

כמו כן שאלה הלכה למעשה מי שיש לו גבס ברגליו והולך עם קביים ללא נעליים האם לא יברך שעשה לי כל צרכי, כי הרי לא לובש נעליים ואין לו הנאה.

ת. לא יברך.⁸⁰

ש. ראיתי באיזה ספר שמביאים בשם רבינו שליט"א שהחזו"א אמר שאכל ל"ע אינו מברך כיון שאינו לובש נעליים, ואי אפשר לברך בכה"ג שעשה לי כל צרכי, האם זה נכון.

ת. נכון.⁸¹

ש. עוד ראיתי באיזה ספר שמביא שפעם שאירע שרבינו שליט"א היה חולה ולא לבש נעליים וכדומה, הורה לו החזו"א שלא יברך שעשה לי כל צרכי. האם זה נכון, ומזה נוכח לפשוט כל השאלות לעיל, שכל מי שלא לובש נעליים, כגון חולה או מי שיש לו גבס וכדומה, אין הכא נמי לא יברך שעשה לי כל צרכי.

ת. נכון.⁸²

שנתקן על לבישת הנעלים, האם בימי אבילות שאסור בנעילת הסנדלר מברכים ברכה זו או לא, ורבינו השיב שמנהג החזו"א שלא לברך בתשעה באב ברכה זו, ומרן הגר"א ל"ע זצוק"ל קיבל את דבריו.

באמת במעשה רב (עם קובץ מפרשים ע"ז) מובא שהקשו דלכאורה מאי שנא ברכת שעשה לי כל צרכי שאינו מברך כל שאינו נהנה מהם כיון שאינו לובש אותם, מברכת אשר נתן לשכני ביה דמברך אפילו לא שמע קול תרנגול. דאם התם מברך על מנהג העולם, כך הכא היה לו לברך שעשה לי כל צרכי. ותרצו שם שיש חילוק בין הברכות שהם על סידור העולם ובין הברכות שהם על הנאותיו. שאותם שעל ההנאה כגון מליש ערומים ועוטר ישראל ושעושה לי כל צרכי אם אינו נהנה אינו מברך. ועוד נוסח אחר מובא שם, דברכות אלו ס"ל לרבינו כדעת האומרים שלא לברך כשלא נתחייב בהן, מפני שהן בלשון מדבר בעדו ע"כ לא שייך לומר בהן שמברך על סידור העולם. הרי מבואר היטב שיטת הגר"א וכדעת החזו"א, דלכאורה כל מי שאינו לובש למעשה נעליים לא יוכל לברך שעשה לי כל צרכי.

ומצאתי בתשובות והנהגות ח"א סימן ו' דכתב להדיא דשונה ברכת שעשה לי כל צרכי משאר הברכות שהנוסח בלשון יחיד, ואין זה ברכה כללית ואינו דומה לשאר ברכות השחר, וע"כ אין מברכין אותה קודם שינעול מנעליו. ולכן בספר הלכות הגר"א ומנהגיו סימן יב' הבאנו מכת"י אור חדש, שלכן הגר"א בת"ב ויו"ה"כ אינו מברך ברכת שעשה לי כל צרכי. ולפי"ז הוסיף בתשובות והנהגות, שלא רק בת"ב וביו"ה"כ אינו מברך, אלא גם כל השנה אם נועל נעלי בית שאין יוצאין בהם בחוץ במקומות עם גשם וטינוף, נראה שיש לחשוש שלא לברך עד שנועל מנעלים שאז יוכל לברך שעשה לי כל צרכי, שהרי על מנעלים אלו אין מברכין כמבואר בפוסקים מהא דביו"ה"כ לא שייך ברכה זו, והביא שם מחלוקת לגבי אבילים שולבשים לבדים אם יברך וע"ש עוד.

מכל הנ"ל נפיק לן חידוש גדול לדינא, דלפי המ"ב והרמ"א ודאי מי שאינו לובש נעליים יכול לברך, דעל מנהגו של עולם מברך כמו שאר ברכות השחר. ולכן גם בנידון דידן מי שנקרעו לו שרוכי הנעליים בליל שבת ובשחרית בבוקר נשאר ללא נעליים, ודאי יוכל לברך. דלא אכפת לו מה שהוא אינו לובש.

משא"כ לפי הגר"א והחזו"א דעל הנאת נעליים מברכים, וכשאנו לובש נעליים אינו יכול לברך דהרי לא נהנה, עד כדי שלכן חולה ואכל ל"ע

⁸⁰ נביא גם מה ששאלתי לגאון הגדול ר' שריה דבליצקי זצוק"ל, מי שלא לובש נעליים האם לפי הגר"א לא יברך שעשה לי כל צרכי, והשיב לי (ע"י הבה"ח ראובן קרמר נ"י) שזה בעיה, ולכן אני נוהג ללבוש נעליים ורק אז לברך שעשה לי כל צרכי, וכן אני לובש כובע לפני הברכה עוטר ישראל בתפארה.

בספר הליכות האיש הנהגות מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל עמוד ריד' מובא שביום כפור בבוקר היה מברך שעשה לי כל צרכי, ובהערה ציינו שכן הוכיח הרעק"א בגליון השו"ע או"ח סימן מו', ועיין מ"ב בסימן תקנ"ד ס"ק א', אכן במעשה רב כתב שאין לברך.

⁸¹ בספר תפלה כהלכתה פרק כד' אות כד' כתב, אבל מברך כל ברכות השחר ואף שעשה לי כל צרכי.

⁸² נעתיק ממה שכתבתי בחבורה לכולל בענין, בחודש חשון תשע"ז.

שבספר דברי סופרים על הלכות אבילות סימן שפ"ב מצאתי דהביא שהאר"י ז"ל נמי סבר דביו"ה"כ אין לברך ברכת שעשה לי כל צרכי, ולפי"ז האריך לדון לגבי אבל דיש סוברים דיוכל לברך וע"ש באריכות דמביא דיברך.

אולם בספר דברי סופרים קיצור הלכות אבילות בתחילה בדינים והנהגות ממרן החזו"א בעניני שמחות אות לה', מובא בשם החזו"א שאכל לא יאמר ברכת שעשה לי כל צרכי ואין צריך לצאת מאחר.

ובהערה שם מובא עוד בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א, שברכת שעשה לי כל צרכי והמעביר שינה לא לברך בתשעה באב ויו"ה"כ על הלילה וכן הוא במעשה רב סימן ט' ודלא כהמ"ב בסימן תקנ"ד ס"ק א'. ומובא שם עוד מעשה עם הגר"ח קניבסקי שליט"א שפעם אחת היה חולה ולא לבש המלבושים, וכמדומה שהורה לי החזו"א שלא לברך קצת מברכות השחר שאינו שייך והוא כדעת הגר"א וכדעת המחבר בסימן מו' ס"ח ודלא כהרמ"א.

לפי דברי החזו"א הכא, נפיק לכאורה דהן למחבר והן לפי הגר"א, אין לברך ברכת שעשה לי כל צרכי כל שאינו לובש במציאות נעליים מאיזה טעם שהוא, ולא תליא כלל באיסור לבישה על כל העולם. ולכן אבל אינו מברך, וכל מי שאינו לובש נעליים כגון חולה.

בעלון דברי שו"ח גליון ער' מובא שמרן הגר"א ל"ע שטיינמן זצוק"ל ישב פעם אחת ויחידה שבעה זזה היה על אשתו, וכשבא מרן רבינו הגר"ח קניבסקי לנחמו, שאלו מרן זצוק"ל בנוגע לברכת שעשה לי כל צרכי

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ש. מי שמתפלל בבית אבלים שאין שם ברכת כהנים האם צריך לחזר לשמוע ברכת כהנים במקום אחר.
ת. נכון.⁸⁴

ש. נתבקשתי ע"י אמו"ר שליט"א לשאול, ש, אם מבקשים להשלים מנין לשחרית בבית אבלים שאין שם ברכת כהנים, ועי"ז אני מפסיד את המנין הקבוע שלי עם ברכת כהנים, האם צריך ללכת להשלים את המנין ולחפש אח"כ ברכת כהנים, או להתפלל במנין הקבוע.

ת. אם אפשר לבקש לאחרית יתכן אף תפסיד ברכת כהנ'.⁸⁵

ש. אבל ל"ע שהוא כהן שצריך להיות ש"ץ, מה יעשה בשחרית במקומות שהש"ץ לא נושא כפיו. האם יפסיד ברכת כהנים או שלא יהא ש"ץ בחזרת הש"ץ.
ת. יעל כפיו.⁸⁶

⁸³ בספר אלא ד' אמות של הלכה הנהגות רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל עמוד שד', מובא שהכהנים נשאו כפיהם בתפילה בבית האבל אצלו, ודלא כביאור הלכה סי' קכ"ח סעיף מ"ג, כי כך סבר מרן החזו"א. בספר פני ברך סימן י' אות כה' כתב, יש נוהגים שאין הכהנים נושאים כפיהם בבית האבל, והכהנים יוצאים מבית התפילה קודם שמתחילים רצה.

אבל שהוא כהן אינו נושא כפיו אפילו אם מתפלל בבית הכנסת, ויצא מבית הכנסת כשאומרים רצה, ואפילו בשבת ואין שם כהן אלא הוא לא יעלה. ובדיעבד אם לא יצא וקראוהו לעלות לדוכן, בין בשבת ובין בחול כשאין שם כהן אלא הוא ובין כשהוא עם כהנים אחרים צריך לעלות דאל"כ עובר בעשה.

יש אומרים שאין אומרים או"א בבית האבל, וי"א שיש לאמרו, אבל בשבת יש לאמרו.

בירושלים יש נוהגים לישא כפים בבית האבל, וגם כשהאבל כהן נושא את כפיו, וכשהאבל מתפלל לפני העמוד יקרא אחר לכהנים יברך, וכשאיין שם כהן אומרים או"א.

בספר הלכות אבילות השלם פרק י' אות צא' כתב, אין נושאים כפיים בבית האבל, לא האבל (אם הוא כהן) ולא כהנים אחרים. ונוהגים ברוב המקומות שגם אין אומרים שם אלו קינו ואלוקי אבותינו.

אמנם בירושלים (ויש הסוברים שכן יש לנהוג בכל ארץ ישראל), רבים נוהגים שנושאים הכהנים כפיהם בבית האבל, מלבד האבל לעצמו (אם הוא כהן), וכשאין שם כהנים אומרים אלו קינו ואלוקי אבותינו.

בהערה בתוך דבריו הביא בשם תשובות והנהגות ח"ב סימן טש אות ג' שכתב אודות שינויי המנהגים בענין נשיאת כפיים, שנראה שאם מתפללים במקום שמת או עכ"פ במקום שהיה דר בו, אין נשיאת כפים, כיון שהרוחות באות לשם, כמו שמבאר בזוהר הקדוש, ולכן אינו מקום לברכה, אבל כשמתפללים במקום אחר יש לישא כפיים, שלא למנוע מהכהנים מלקיים מצות עשה דאורייתא, ומהציבור להתברך. וע"ש עוד בהערות.

עיי' עוד בתשובות והנהגות ח"ב סימן י' אות ו' בענין נשיאת כפים בבית האבל ואמירת אלו קינו ואלוקי אבותינו.

⁸⁴ עיין באריכות בצינוי הלכה על אבילות עמוד שנד' מה שהביא בשם הגר"ש אלישיב זצוק"ל בענין ברכת כהנים בבית האבלים.

במשנת הגר"ש (על הלכות אבילות עמוד סב') הביאו שהגר"ש אלישיב זצוק"ל בשבעה על בתו שלהי אדר תשס"ב בירכו בביתו ברכת כהנים.

⁸⁵ **אבי מורי הגאון ר' נחום זאב קרביץ שליט"א בקונטרס משיב כהלכה** עמוד ט' תשובה 40 מביא שאמר לו הרה"ג הרב זלוטניק שליט"א שבענין חסד, אם יש הפסד ממון או זמן או ברכת כהנים או נוחיות בתפילה אני לא חייב לעשות חסד.

אולם הרה"ג ר' אברהם צבי ישראל זלזון שליט"א כתב לי שלענ"ד נראה שחסד עדיף כיון שזה עכשיו עומד לפנינו וברכת כהנים עדיין לא בא לפנינו וכמדומה ששמע כן מפי סבו מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל.

⁸⁶ במשנה ברורה דרשו סימן קכח' סעיף כ' במהדורה החדשה הערה 83 הביאו בשם הגר"ש אויערבאך זצוק"ל, אם יש לו חיוב להתפלל לפני העמוד, שעדיף שישא את כפיו, ולא יעבור לפני התיבה. ובשו"ת אור

ש. יש מנהגים לגבי ברכת כהנים בבית האבל האם סתם כהנים שאינם אבלים נושאים כפים או לא. מה הטעם של הנוהגים לישא כפים, הרי במ"ב בסימן קכח' ס"ק מג' מבואר שכהן אבל לא ישא כפיו בעצמו, כי צריך להיות בשמחה בשעה שמברך את אחרים, ועד כמה שהאבל לא בשמחה, הרי כל הציבור משתתפים בצערו ולכן לא אומרים תחנון כי נגזרים אחריו, א"כ ששום כהן לא ישא כפיו מטעם זה שאינם בשמחה.

ת. מ"ע דאורייתא.⁸³

ש. מי שנוהג כהשיטות שלא נושא כפים בבית האבל, כיצד הדין בנמצא עתה בבית האבל שרוצה שהכהנים ישאו כפיהם ויש עוד כהנים שנושאים כפים, האם ישא כפיו עמהם או לא.

ת. כן.

שאינם לובשים נעליים, אינם מברכים, א"כ נראה דאף בנידון דידן כשנקרעו לו השרוכים ונשאר ללא נעליים, לא יוכל לברך. ויש לעיין דאולי אף אם ילבש הנעליים ללא השרוכים ולא יצא עמהם החוצה לרחוב כיון דמתבייש בהם ואי אפשר ללכת בהם כ"כ, לא יוכל לברך לפי סברת התשובות והנהגות, דהא כתב דעל נעלי בית אי אפשר לברך, ואולי יש לחלק בין נעלי בית לנעליים ללא שרוכים. ומ"מ זה פשוט דאם למעשה לא ילבש שום נעליים כשהוא בביתו לאחר שנקרעו השרוכים, לא יוכל לברך לשיטתם.

מהא נפיק חומרא, דהרוצה לחשוש אף לשיטת הגר"א והחזו"א והמחבר, יראה ללבוש נעליים שראויים לצאת ברחוב ורק אח"כ יברך ברכת שעשה לי כל צרכי. וצ"ע לדינא.

בס"ד התלגלג לידי הספר ויאמר הנני על הגאון האדיר ר' אברהם גנובסקי זצוק"ל ובעמוד 588 ראיתי שמסופר כששכב במיטת חוליו בבית חולים ללא נעליים, היה מקפיד שאיש אחד יוציא אותו בברכת שעשה לי כל צרכי. וגם זנה שהמברך לא יברך רק ברכה זו, כי עלול לשכוח ואח"כ שיברך לעצמו את סדר ברכות השחר, יברך שוב ברכת שעשה לי כל צרכי מתוך ההרגל וישכח שכבר בירך להוציא, לכך הקפיד שיברכו לידו גם את שאר הברכות, ואז בברכת שעשה לי כל צרכי יכין להוציא.

ראוי להביא מה ששאלתי בענין לברך דעת מרן הגר"א שליט"א זצוק"ל, ששיטת הגר"א שביום כפור לא מברכים שעשה לי כל צרכי כי לא לובשים נעליים, לפי"ז יש לעיין כיצד הדין בחולה ששוכב במיטה ולא לובש נעליים או מי שיש לו גבס ברגליו, האם ג"כ לא יברך ברכה זו, כי הרי לא לובש נעליים, או ששיטת הגר"א זה רק ביום כפור. שאלה נשאלה ע"י הרה"ג ר' משה יהודה שניידר שליט"א ותיירץ לי שכתוב אצלו שפעם הגאון ר' אברהם גנובסקי זצוק"ל היה חולה ולא לבש נעליים, ולא רצה לברך ברכת שעשה לי כל צרכי לחשוש לשיטת הגר"א. ותמה ע"ז מרן הגר"א שליט"א זצוק"ל, ששיטת הגר"א זה רק כשאסור ע"פ דין ללבוש נעליים כיום כפור ותשעה באב, אבל בזמנים אחרים שמוותר ללבוש ע"פ דין ורק הגברא לא לובש מאיזה טעם, ודאי מברך.

בכאיל תערוך גליון 191 ראיתי שהביאו ממה שכתוב בימלא פי תהלתך שמוא שם את מה שכתוב במעשה רב דה' מברך שעשה לי כל צרכי בתשעה באב ויום הכפורים רק בלילה כשנעל מנעליו. והנה אמר מרן הגר"א שליט"א זצוק"ל שבשאר ברכות השחר לא כתוב דנהג לברך רק אם נתחייב בהם וכגון ברכת אשר נתן לשכוי דוקא אם שמע קול התרגול וכו' כדפסק השו"ע סימן מו' סעיף ח'. ומאי שנא מברכה זו. ויש מפרשים דשאני זה כיון דמברכים שעשה לי כל צרכי, ולכן צריך להיות במציאות. ועוד יתכן לחלק דמה שאי אפשר לעשות ע"פ דין גרע, ולכן אי אפשר לברך שעשה לי כל צרכי בזמן שאסור לנעול מנעלים. וגם דלכו"ע אסור היום בנעילת הסנדל, ולא שייך שמברך על צרכי העולם משא"כ בברכות אחרות אע"פ שחסר אצלו המציאות יש לומר שאפשר לברך. והעירו דנ"מ לענין אבל רח"ל, דאם לא מברכים בגלל שאסור ע"פ דין הא גם אבל אסור בעשיית הסנדל, אבל אם מצד דלכו"ע אסור בנעילת הסנדל, באבל זה לא שייך כיון שרק הוא אסור.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ש. מדוע לא אומרים למנצח ביום צרה בבית האבל.

ת. **אִינוּ לֵאמֹר מַחֲמָה.**⁸⁷

ש. האם אפשר לפרש, שמצינו בחז"ל בפסחים נ' ע"א לא כהעולם הזה העולם הבא. בעולם הזה על בשורות רעות אומר דיין האמת אבל בעולם הבא יאמרו הטוב והמטיב. ומבאר הצ"ח שאדם בעולם הזה מברך על מה שרואה ומרגיש ולכן אומר דיין האמת. אבל בעולם הבא יראה שהכל לטובה ולכן יכול לומר הטוב והמטיב. א"כ עד כמה שלמעשה מאמינים שהכל לטובה, כבר אי אפשר לומר ביום צרה, זה לא צרה אלא צער, לכן לא מתאים לומר ביום צרה בזמן שהם אבלים.

ת. **אִין צְרִיךְ לִכְתּוּב.**

ש. שאלתי את הרב שליט"א מדוע בבית האבל ל"ע לא אומרים למנצח ביום צרה, והרב שליט"א תירץ שאינו זמן שמחה. לכאורה צ"ב א"כ אדרבה שיאמרו למנצח ביום צרה שעניינו על צרה וצער ובבית האבל שנמצאים בצער זה מתאים יותר.

ת. **דִּיהַ צְרָה.**

ש. התחיל למנצח ביום צרה בימים שלא אומרים פרק זה, האם יכול לגמור.

ת. **הַפְסוֹק יֵאמָרוּ.**⁸⁸

ש. האם יש ענין בשנה ראשונה של האבילות להדליק נר נשמה במשך כל השנה ברציפות בבית.

ת. **יֵשׁ נוֹהֲגִין כֵּן.**⁸⁹

ש. נשאלתי האם יש ענין להדליק נר נשמה ביארציט בבית או שצריך דוקא בבית הכנסת.

ת. **בְּשַׁנְיָהם.**

ש. נוהגים להדליק נרות לפני החזן, כיצד הדין באבלים שיושבים שבעה ומתפללים בבית במנין, האם צריך לדאוג להדליק שם נרות כמו בבית הכנסת.

ת. **כֵּן.**

ש. אדם שהתחיל ללמוד משניות לעילוי נשמה של סבא וסבתא שלו וכדומה בשנה ראשונה לפטירתם. האם יש ענין להמשיך ללמוד לעילוי נשמתם גם לאחר השנה הראשונה, עד שכל חייו יש ענין שילמד לעילוי נשמתם, או שאין ענין להמשיך לעילוי נשמתם, ויכול עתה ללמוד לעצמו או לעילוי נשמת אחרים שעדיין בתוך שנה ראשונה לפטירתם.

ת. **יֵשׁ עֲנִין.**

ש. מצינו בלימוד לעילוי נשמת נפטר, שרק באופן שמוסיף בלימוד מיוחד לצורך הנפטר, אז הכל נזקק לזכותו חוץ מבן הלומד שהכל נזקק לזכות אביו מצד ברא מזכה אבא. כיצד הדין בתלמיד לרבו, שהרי מצינו שכל המלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו, האם באמת תלמיד לענין זה כבן המזכה לרבו את לימודו, או שתלמיד אינו כבן.

ת. **יֵתְכֵן.**

ש. אם תלמיד מזכה בלימודו לרבו, באיזה רב עסקינן.

ת. **כִּרְבֵּי הָעוֹלָם.**

ש. אומרים בשם הספרים הקדושים, שבכל יארציט דנים את הנפטר כמה מצוות וזכויות נוספו לו בשנה האחרונה, האם מה שלומדים ביום היארציט, מצטרף לחשבון של שנה שעברה, או לשנה החדשה.

ת. **נִכְוֵן.**

ש. האם דנים את הנפטר בבוקר, וראוי ללמוד משניות בליל היארציט, שזה נחשב לשנה שעברה, או שאין הבדל מתי לומדים משניות, ומהלילה זה נחשב בחשבון של שנה הבאה.

ת. **כֹּל הַמַּלְאָצִּים.**

ש. האם ראוי שגם נכדים ילמדו משניות ביארציט לעילוי נשמת הסבא או הסבתא, או די בבנים.

ת. **קִצְוֵן.**

ש. יש נוהגים שאם נמצאים לא עלינו באיזה לווית המת, שאינם מסתלקים מהמקום, רק לאחר שהמיטה שבה נמצא המת עובר לרחוב אחר ולא רואים יותר. האם יש מקור למנהג זה.

ת. **מִנְהַג יִשְׂרָאֵל.**

ש. האם יש ענין שנכדים יתפללו ביארציט של סבא או סבתא כשיש בנים שמתפללים.

ת. **אֵל.**

ש. ראש ישיבה שהוא אבל ל"א בתוך השנה, האם צריך להחליף מקומו במזרח, שאם רגיל לשבת בצד ימין של ארון קודש יעבור עתה לצד שמאל, או מפני כבוד התלמידים בישיבתו יכול להשאר.

ת. **יִחְלִיף.**

ש. בחור שיושב לא עלינו שבעה בביתו מחוץ לעיר שבה לומד, עד כמה בחורים צריכים לטרוח בנסיעה ולהפסיד מסדרי הלימוד כדי לנסוע לנחמו.

ת. **מִצְוָה.**

⁸⁸ נוסף עוד מה ששאלתי לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, ש. חתן שהתבלבל והתחיל לומר למנצח ביום צרה עם הציבור האם יגמור הפרק. ת. יגמור.

⁸⁹ ידידי הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א מביא בחוברת ידיו אמונה עמוד תיב' שמרן זצוק"ל הדליק נר נשמה בכל השנה על הרבנית ע"ה. וע"ש מה שכתב עוד לגבי להדליק ביארציט.

בצינוי הלכה על הלכות אבילות עמוד תרג' מביא שנשאל הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, האם יש ענין להשאיר נר נשמה דלוק כל הי"ב חודש, ומביא שביטל זאת.

לציין כתב, שאבל בתוך י"ב חודש לא יבטל בקביעות את מצות נשיאת כפים, אלא א"כ באפשרותו לישא את כפיו לאחר התפילה, כגון ביום שיש בו תפילת מוסף, שיכול להתפלל בשחרית כש"ץ ולשאת את כפיו במוסף. בפסקי תשובות סימן קכ"א אות נ"א כתב, כהן שהוא אבל תוך שנת אבילות על אביו או אמו, והוא מהנהגים שאין נושא כפיו כשיש עוד כהנים, ויודע שיש במנין תפלתו עוד כהנים, מהנכון שלא ישמש כש"ץ בשחרית בקביעות, כדי שלא יבטל ממנו מצות נשיאת כפים ויסתפק באמירת הקדישים, או שיקבל על עצמו שישלים את נשיאת כפיו במנין אחר.

⁸⁷ במ"ב סימן קלא' ס"ק לה' מביא שאין אומרים למנצח בבית האבל, ובהוצאת דרשו הביאו בשם הפרי מגדים שביאר משום שאבל הוקש לחג שנאמר והפכתי חגים לאבל.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ש. האם עדיף לשלוח מכתב של תנחומין לחבר ולא לנסוע כמה שעות, או הטיחה זה חלק מהמעשה מצוה ויסע.

ת. כנ"ל.

ש. בחור בישיבה שיושב שבעה לא עלינו מחוץ לעיר, האם ראוי לבחורים שיסעו לנחמו.

ת. אם יוכלו.

ש. האם יש רשות להנהלת הישיבה לאסור על הבחורים לנסוע לנחם את חבריהם, בטענה שע"ז נהרס סדרי הישיבה, כי מתחילים קבוצות של בחורים לנסוע וזה לוקח הרבה זמן, ובסדר יש רפיון.

ת. הכל לפי הצנן והצורך.

ש. חז"ל אומרים בשבת ק' ע"א אחד מבני החבורה שמת תדאג כל החבורה כולה וכו'. נשאלתי מדוע יש כפילות במילה "כל", שאומרים "תדאג כל החבורה כולה". די לומר תדאג כל החבורה בלא לומר כולה, או לומר תדאג החבורה כולה, ולא צריך להזכיר "כל החבורה כולה".

ת. בלי יוצא מן הכלל.

ש. אחד מבני החבורה רצה לתרץ, בימים נוראים מבקשים "מלוך על כל העולם כולו בכבודך", שואל ה"ט"ז מהו הכפילות על כל העולם כולו, די לומר מלוך על כל העולם בלא להוסיף כולו, אלא מתרץ, שידוע בהלכה שאומרים רובו ככולו ואז לא צריך כל ממש ודי ברוב. על זה מבקשים שהקב"ה לא ימלוך רק על כל העולם בבחינת רובו ככולו, אלא שיהא כולו ממש. עפ"י רצה אחד מבני החבורה לפרש, תדאג כל החבורה כולה, שלא נחשוב שמספיק שרוב בני החבורה ידאגו ולא יצטרכו כולם, לכן כופלים תדאג כל החבורה כולה, שכולם בלי יוצא מהכלל ידאגו.

ת. יפה.⁹⁰

ש. עד איזה גיל נקראו בני חבורה שנאמר עליהם אחד שמת תדאג כל בני החבורה, האם גם בגיל זקנה מבוגר כשנמצאים ביחד בני חבורה כגון זקנים שמאריכים ימים ונמצאים במושב זקנים ביחד ולומדים ומתפללים ביחד ול"ע נפטר אחד מהם, האם נאמר עליהם תדאג כל החבורה כולה, או שזה נאמר בגיל צעיר דוקא שזה מראה על פורענות וחרון אף, שאז צריכים לדאוג בני החבורה.

ת. מתפללים ביחד.

ש. חברה קדישא המתעסקים בעניני קבורת המת, האם צריכים להמנע מלקבור מתים בשיעור זמן שודאי לא יספיקו להדליק נר חנוכה בזמן, כגון שצריכים כשלש שעות מתחילת הלילה עד אחרי הקבורה, ויצטרכו להימנע מלערוך לילה כשלש שעות לפני זמן ההדלקה, או שכתה אין לפניהם זמן ההדלקה ויתעסקו בקבורה, וידליקו מאוחר יותר כשיחזרו לביתם.

ת. אם יוכלו.

⁹⁰ כנראה שזה כוונת רבינו בתירוצו לעיל.

⁹¹ באשרי האיש (על יו"ד פרק פ' עמוד רצג') מובא שנשאל הגר"ש אלישיב זצוק"ל, באחד שנפטר בארץ ישראל, ויש לו בת יחידה שגרה בחוץ לארץ, ולה שני בנים, ורק הם יכולים לומר קדיש אחריו, האם לדחות את הלילה למחרת, כדי שתוכל הבת להגיע עם הנכדים. והשיב, שתלוי בקפידא שלה, שאם מקפידה שלא יעשו ההלויה עד למחרת, מותר להמתין עליה, אבל אם לא מקפידה, עדיף שלא להמתין. ואם היא אינה מקפידה על זה, אבל הנכדים רוצים להגיע לארץ ישראל כדי לומר

ש. האם צריך לעכב ללית המת עד אחר הדלקת נרות כדי שישתתפו ציבור יותר גדול שיודעים שכולם רוצים להדליק נר חנוכה, הגם שע"ז יקבר ואת המת לאחר השקיעה, או שיעשו מיד שאפשר הגם שיגרם לציבור שידליקו נרות חנוכה יותר מאוחר מהזמן.

ת. יוכלו.

ש. הגמ' בדף יח' במעשה של רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות הוו קשדיא תכלתא דרבי יונתן וכו'. צ"ב מדוע הזכירו את התכלתא דוקא, הרי הכוונה על חוטי הציצית שבכולם יש בעיה של לועג לרש. א"כ היו צריכים להזכיר את עצם הטלית והחוטים בלא להדגיש את החוט תכלת דוקא.

ת. כל המצוה צ"ע התכלת.

ש. עוד יש לעיין האם בזמנם עדיין היה את החוט של תכלת כדבר התורה, או שבאמת לא היה תכלת ורק לרבי יונתן עדיין היה את החוט של תכלת ולכן הזכירו זה דוקא.

ת. לא מה לא הי'.

ש. הגמ' בברכות יח' ע"א אומרת "רבי חייא ורבי יונתן הוו קא שקלי ואזלי בבית הקברות הוו קשדיא תכלתא דרבי יונתן אמר ליה רבי חייא דלייה כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו". צ"ב מדוע לא אמר לו דלייה משום לועג לרש כפשוטו, ולא מצד המתים שיאמרו דבריהם. ובעיקר שלפני כן הזכירו כל הזמן את הענין של לועג לרש.

ת. לא כנ"ל.

ש. בדף יח' מבואר שהמשמר את המת פטור מן המצוות משום עוסק במצוה. האם גם באופן שמקבל כסף על השמירה נחשב לעוסק במצוה או שעתה הוא כפועל שמקבל כסף על עבודתו.

ת. כן.

ש. אדם שנמצא בחוץ לארץ ופתאום הודיעו לו שאחד מהוריו ל"ע נפטר, ועד שיגיע ללוייה זה יקח כחמש עשרה שעות נסיעה לפחות. האם צריך לעכב את מעשה הלוייה עד שאותו בן יגיע לארץ להשתתף בלוייה.

ת. כנ"ל.⁹²

ש. האם הבן יכול לומר שלא יחכו לו ושלא יעכבו את הלוייה בגללו, או שזה מדין כיבוד הורים שישתתף, וחייבים לחכות לו.

ת. יוכלו.

ש. חתן וכלה שהתחילו ביום חופתם להתענות ובאמצע היום הוצרך לדחות את החתונה עקב אבילות שאירע במשפחה ביום הנישואין, האם צריך להשלים התענית עד הערב.

ת. יאכלו לחם ויתירם.⁹²

קדיש בעת הלוייה, אף שרק הם יכולים לומר קדיש אחריו כי אין לו בן, אין להמתין עליהם, והם יגידו קדיש בחוץ לארץ מיד אחר ההלוויה.

⁹² יתכן שדברי רבינו זצוק"ל באופן שקיבל במנחה לפני כן שיצום מחר ולכן צריכים להישאל אצל חכם שיתירם.

ת"ח שליט"א אמר שודאי לא צריכים להמשיך את הצום גם בלי להישאל, שהרי גם אם קיבלו על עצמם את התענית במנחה, קיבלו זאת להדיא רק על הצד שהוא יהיה מחר חתן, וכי באופן שביום החתונה יתבטל השידוך ולא יהי' יותר חתן, האם יש צד שיצטרך להמשיך לצום, הרי כל הקבלה שלו היתה על דעת שהוא חתן, ואכן כשיהא חתן יצום,

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ת. הגדול.

ש. חתן יתום שצריך שושבינים שילווהו לחופה, ויש לו אפשרות או לכבד את הסבא והסבתא שלו שיקחוהו לחופה או אחיו הנשוי, את מי עדיף שיכבד, האם את אחיו הגדול שיש לו מצוה לכבדו, את לרבות אחיו הגדול.
ת. המנהל את הסביבה.

ש. אם כיבד את אחיו הגדול הנשוי שיקחוהו לחופה, האם עתה האח הגדול צריך לכבד את הסבא והסבתא שלהם שהם יקחוהו ויוותר על מה שכיבדוהו.
ת. לא.

ש. חתן שהוא באמצע השנה על אבילות של אחד מהוריו, האם צריך לגשת חזן בימי השבע ברכות, או מכיון שאצלו זה עתה כרגל וי"ט לא ייגש כלל.
ת. יכול.

ש. האם מותר לערוך לחתן שבע ברכות בליל היארצייט של אחד מהוריו.
ת. כמנהג שאין מקפידין.

ש. האם החתן יכול בימי השבע ברכות ללכת ביארצייט של אחד מהוריו לבית הקברות.
ת. יכול (יצאנו מרחוק).

ש. היכן מצינו שהדורות שנפטרו מגיעים לנשואין של אחד מצאצאיהם, ועד כמה דורות באים.
ת. כמנהג.

ש. האם הדורות שבאים מגן עדן, זה רק בשמחה של נשואין, או גם בבר מצוה כגון ביתום שבא אביו בשמים לשמוח והדורות שלפני כן.
ת. כתוב רק כמנהג.

ש. האם אח שנפטר ל"ע גם מגיע לשמחות אצל בני המשפחה שלו.
ת. רק באבות.

ש. הורים שנפטרו ובאים לחתונה, האם זה רק בחופה או שנמצאים עד סוף החתונה.
ת. כל החתונה.

ש. האם צריך ללכת לבית קברות להזמין את ההורים שיבואו להשתתף בשמחה.
ת. מנהל חסידים. 95

ש. לא עלינו באופן שנדחה החתונה עקב אבילות, האם צריך לשלם לבעל האולם.
ת. כן.

ש. חתן אבל בתוך השנה על אחד מהוריו שרוצה לכבוד החתונה ללבוש בגדים חדשים, האם יכול להלבישם ולחדשם או שצריך שמישהו אחר ילבישם לפניו.
ת. תפוס לפניו אחריו.

ש. האם מועיל שהחתן האבל בתוך השנה יזרוק את הבגדים החדשים לארץ כחצי שעה כמו שיש שעושים כן בתשעת הימים שאח"כ לובשים בגדים מכובסים.
ת. כן.

ש. יתום שאביו ביקש ממנו לפני שנפטר שיעשה משהו בחופה, וכעת האמא של החתן האלמנה מבקשת ממנו שינהג אחרת, האם צריך לעשות כרצון אביו כי זה כעין בפניו, או שיעשה כרצון אמו האלמנה שהיא בחיים.
ת. כבוד החיים קודם.

ש. האם בשעת החופה שההורים שנפטרו מגיעים לחתונה, יכולים וצריכים הבנים היתומים לבקש שימליצו עליהם טוב בשמים ובפרט על החתן, כעין שמבקשים בבית הקברות.
ת. כמנהג. 93

ש. חתן וכלה יתומים שזוכים להתחתן בשעתו"מ, ידוע שזוכים שההורים שנפטרו מגיעים לנשואין. האם יש ענין שידליקו עבורם בחתונה נר לעילוי נשמתם כמו שמדליקים לכבודם ביארצייט.
ת. לא נהוג.

ש. האחים של החתן היתום אבלים באמצע השנה, האם יכולים להשתתף כרגיל בחתונה.
ת. רק בחדר אחר.

ש. האם יכולים ללבוש בגדי שבת.
ת. לא. 94

ש. האם האחים האבלים יכולים בתוך השנה ללכת לסעודות שבע ברכות.
ת. כן וישנו בחדר אחר.

ש. חתן יתום בתוך השנה על אביו לא עלינו, וכעת בחתונה עושים מנין אחד למעריב, ויש לחתן עוד אחים, מי עדיף שיתפלל במעריב לפני העמוד, האם נחתן ויש בזה כבוד קצת לפני אביו שנפטר שבא לחתונה, או שהאח הגדול יתפלל ולא החתן שהוא באמצע שמחה כחול המועד.

⁹⁴ באשרי האיש (על יו"ד פרק פט' עמוד שיא) מובא דעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, האחים והאחיות של החתן והכלה בתוך י"ב חודש, יכולים להיות נוכחים רק אם ישרתו בחתונה, ויכולים ללבוש בגדי שבת, אבל יותר מזה לא, דהיינו לא בגדי יו"ט ולא בגדים מיוחדים, ומותר להם אף לרקוד בחתונה, אבל צריך למעט.

⁹⁵ בקונטרס שערי נישואין לג"ר יהודה טשזנר שליט"א עמוד קלז' האריך בענין הזמנת קרובים שנפטרו, שאף ראה בבית הקברות מצבות שמדבקת עליהם הזמנה לחופה, וכתב שיתכן שאסור לעשות כן משום

אבל עד כמה שהוא כבר לא חתן היום, אין את עיקר התענית שקיבל מעיקרא ופשוט שלא יצטרך להמשיך לצום.

⁹³ אברך נשוי שהיה יתום בשעת החופה סיפר לי שאכן הם ביקשו מאביהם שנפטר שימליץ טוב עליהם.

האם לבקש מההורים שימליצו טוב בעדם, העיר לי נין רבינו זצוק"ל הרה"ג ר' יעקב הויגסברג שליט"א שזה דבר השנוי במחלוקת, שהמ"ב סימן תקפ"ד' אסור שם בשם הח"י אדם, שבקשה ממת הוא דורש אל המתים, ובחוברת אדמת קודש מביא שאין איסור.

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

השתתף בקבורה. האם מזה אפשר להוכיח שיצחק לא הגיע ללוויה ונשאר בישיבה כפי שמובא במדרש בסוף פרשת וירא שאברהם שב למקומו ואת יצחק שלח לישיבה של שם, ולכן לא השתתף כלל בלוויה.
ת. יתכן.

ש. אם זה נכון, אפשר בזה לתרץ בס"ד עוד קושיא, ראיתי בגליון דברי שי"ח על פרשת שבוע שהביאו שרבינו שליט"א נשאל מדוע לא נזכר שיצחק בא להספיד את שרה, ורבינו שליט"א השיב כי לא דיבר בפני אביו. אבל לפי הדברים לעיל אפשר ליישב באופן אחר, כי יצחק לא השתתף כלל בלוויה כי נשאר בישיבה, ופשוט שלא יכל להספיד.
ת. אולי.

ש. האם בס"ד אפשר לפרש טעם מדוע יצחק לא הגיע ללוויה של אמו שרה ע"ה, מפני שיצחק למד בישיבה שהיתה רחוקה, ויצחק ידע שלא כדאי בשביל שיגיע לעכב את הקבורה, כי זה צער גדול לנפטר כל עיכוב הקבורה, וכך רצה שיקברו אותה כמה שיותר מהר.
ת. לא נראה כ"ל.

ש. בפרשת חיי שרה לכאורה מבואר שיצחק אבינו לא השתתף בלוויה של שרה אמנו. האם אפשר לפרש את הטעם שיצחק לא השתתף, שידוע מעשה שהיה בישיבת וולוז'ין כפי שמסופר בספר אבי הישיבות עמוד 150 על רבה של סלוצק שבהיותו בישיבה בוולוז'ין, נשלח בתחילה מכתב לגר"ח מוולוז'ין זצ"ל שאביו של אותו תלמיד נפטר ואמו האלמנה ביקשה שיבוא הבן הביתה, והגר"ח מוולוז'ין זצ"ל העלים את המכתב מהתלמיד שיסאר בישיבה. ואח"כ הגיע עוד מכתב מאמו האלמנה שנשרף הבית הפרטי שלהם ורוצה שהבן יבוא לעזור, וגם מכתב זה לא נמסר לבן. ואח"כ הגיע עוד מכתב שכל העיר נשרפה, ואז אמר הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל לאותו תלמיד שקדן, תראה מה היצר הרע עושה הכל כדי להפריע לך ללמוד.

לפי"ז אולי אפשר לפרש בס"ד, מצינו בחז"ל במדרש בסוף פרשת וירא שאברהם אבינו שלח את יצחק אחרי העקידה ללמוד בישיבה של שם ועבר, כי הרגיש על עצמו שנתעשר בגדלות בבית מדרש זה ורצה שגם יצחק יגדל שם בישיבה עוד. וברגע ששמע אברהם אבינו ששרה נפטרה, הבין שכעת יש כאן מלחמה של היצר הרע להפריע ליצחק לגדול ולהתמיד בישיבה, שרוצה

ש. חתן יתום שעושה משהו בחופה לכבוד אביו, האם מכיון שנשמת אביו נמצאת בחופה, יחשב ככבוד אב בפניו, יותר מתמיד שאין זה בפניו בשאר הימים.
ת. יתכן.

ש. מדוע יצחק לכאורה לא השתתף בלוויה של אמו שרה, עד שבכל הקבורה מצינו שמזכיר רק אברהם אבינו.
ת. ה' סומא ולא יכול.⁹⁶

ש. לכאורה אם הטעם מפני שהיה סומא, צ"ב וכי לא יכל לסדר שמישהו ילך עמו בשעת הלוויה של אמו.
ת. ה' קשה.

ש. מתי נודע ליצחק על פטירת אמו, הרי בחז"ל מבואר שלאחר העקידה שלח את יצחק לישיבה, ולא מצינו שהיה בלוויה, א"כ מתי נודע לו.
ת. הודיעו לו מן השמים.

ש. הרב שליט"א תירץ לי שיצחק לא השתתף בלוויה של אמו, כי נעשה סומא בעקידת יצחק. לכאורה איך אברהם אבינו שלוח אותו ללמוד בישיבה של שם, וכי רצה שהכל ילמד בעל פה, הרי מסתמא היה להם מגלות שבזה למדו.
ת. תורה שבעל פה.

ש. הרב שליט"א כתב לי שיצחק היה סומא מעת עקידת יצחק. לפי"ז האם היה פטור מכל המצוות כדין סומא שפטור מן המצוות.
ת. לא קי"ל כ"י.

ש. האם לפי"ז אפשר לפרש מדוע אליעזר יכל לקדש לו את רבקה, הגם שלכתחילה אין לקדש אשה שמא תתגנה על בעלה עד שיראנה, וכאן שיצחק היה סומא, יכל אליעזר לקדש מדין שליח.

ת. אם איןנו בר דעת אין יכול לעשות ע"ה.

ש. בתחילת פרשת חיי שרה שהתורה מאריכה בפטירת וקבורת שרה, לא נזכר שיצחק היה, עד שהפסוק אומר (בראשית כג' יט') "ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו וגו'", ולא נזכר שגם יצחק

והמקור לכך שבאים האבות מעולם האמת לנישואי צאצאיהם הוא דרשת ר"י אבן שועב על הפסוק ויביאה האהלה שרה אמו שהביא מדרש ששרה באה באהל לראות שמחת בנה ושכן הובא בזוהר פרשת פנחס. מסיים בשערי נישואין עמוד קמ"א שרוב אנשים לא קבלו מנהג זה ורק שמעו שיש נוהגים כן ויש חושבים שזה כבוד אביהם לקבל על עצמם לעשות כן, אבל נראה שיש בזה חשש צער ההורים ולוועג לרש ועדיף להמנע מלהזמין אלא ישתדל לעשות שמחתו לשם שמים ואז הם יבואו אף בלי להזמין.

אולם מביא בשם יסוד ושורש העבודה שער הכולל פרק ט' שהביא את דברי הזוהר ז"ל "ובן יכבד אב ואם בזה בבואם מג"ע לראות את פניו על ראש שמחתו, כגון בשבתות וימים טובים או שעושה סעודת ברית מילה לבנו, או סעודת בר מצוה, או בית חתנות וכיוצא איזה שמחה של מצוה, באים אביו ואמו מן עדן לראות בשמחתו ולשמחו עמו, ובתנאי קודם למעשה צריך לשתף בשמחתו להקב"ה יתברך ויתעלה, דהיינו שיהנו מהסעודה שעשה תלמידי חכמים ועניים ואביונים, ואז מוציא הקב"ה אביו ואמו מג"ע שהם שותפין עם הקב"ה יתברך שמו באדם וכדאיתא בגמ' ג' שותפין באדם הקב"ה ואביו ואמו. והוא כדי לראות גם בשמחת בניהם בעולם הזה".

⁹⁶ בדפים בפרשת חיי שרה תשע"ד הארכנו בזה.

לוועג לרש, כי דבר זה מצער אותם אם מזמנים אותם ואינם יכולים לבוא. והאריך בזה מאד במקור שבאים. המקורות לענין זה, בתחילה הביא בשם ספר מנהג ישראל תורה עמוד ק"א שכתב "כשהחתן או הכלה יתומים, הם נוהגים לילך לפני החתונה לבית החיים להזמין ההורים לשמחת בניהם ומקור המנהג בזוהר הקדוש פרשת פנחס דף ר"ט ע"ב, אמר קוב"ה אנא ושכינתי שותפותא לנשמתא ואבוי ואימיה שותפותא דגופא וכו' מה עבד קוב"ה, אעקור לאבוי ולאמיה מגנתא דעדן ואייתי להו עמיה למיהו בחדוה דבני וכו'".

עיקר לשון הזוהר בפרשת פנחס "קום ר' אבא לחדשא מלין דאורייתא דאמרת בחבורא קדמאה, פתח ר' אבא ואמר וכו' ומנלן דאית לן לישראל לשפתא לקדושה בריך הוא ושכינתיה בחדוה דלהון, דכתיב ישמח ישראל בעושייו, היא חדוה דישאל לאו איהו אלא בעושייו. בעושייו, בעושו מבעי ליה, אלא אלן קודשא בריך הוא ושכינתיה ואביו ואמו, דאע"ע דמיתו, קודשא בריך הוא אעקור לון מג"ע, ואייתי לון עמיה להווא חדוה, לנטל חולקא דחוה עם קודשא בריך הוא ושכינתיה וכו'".

מזה מדייק דמדובר הורי החתן והכלה עצמם כי הם השותפים באדם אצל החתן והכלה, ולא מדובר בסבים וסבתות של החתן והכלה. ומבואר להדיא ששאר קרובים לא באים.

עוד מביא מה שמובא בדרך שיחה ח"א פרשת ויצא בשם הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שבמשפחתו לא נהגו ללכת לקברי אבות ביום החתונה,

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ש. אם השבטים שמרו כל התורה והתפללו בכל יום, מה עשו בזמן שיעקב אבינו נפטר בכל השבעים יום שהיה במצרים עד הקבורה, וכי לא התפללו ולא למדו כי היו אוננים.
ת. כד'ן.

ש. יעקב אבינו לאחר שנפטר, נשאר שם שבועים יום עד שהעלו אותו לקבור במערת המכפלה. האם בני יעקב נחשבו כל הימים האלו כעסוקים במצוה, כי לא יודעים מתי יעלו לקבורו, ולא יכלו להתפלל כמו אונן, או שיכלו להתפלל בכל אופן.
ת. יתכן.⁹⁸

ש. האם אפשר לומר, שכל האחים היו חייבים בתפלה, כי ידעו שיוסף הוא מלך והכל תלוי בו, א"כ רק יוסף נחשב שטרוד במצוה, ושאר האחים יכלו להתפלל, הגם שהיו אוננים.
ת. אין מוכרח.

ש. ידוע שהמצריים בכו את פטירת יעקב אבינו שבועים יום, האם כתוב שקבלו על כך שכר, כי למעשה חלקו כבוד בזה ליעקב אבינו והורידו דמעות על אדם צדיק, וצריכים לקבל שכרם כאן בעולם הזה.
ת. יתכן.⁹⁹

ש. האם אפשר לומר בס"ד, שמכיון שכל הבכיה על יעקב, כי הפסידו את ברכתו מה שקבלו בחייו, וכל הבכיה זה על ההפסד שלהם ולא מגיע ע"כ שכר.
ת. אצ"כ.

ש. בגמ' בברכות ו' ע"ב אמרו "אגרא דבי טמיא שתיקתא", ובפירוש אחד מדובר על אבל ל"ע שצריך לשתוק וכך נזכר בהלכה ועל זה מקבל שכר. האם אפשר לומר שהמקור של חז"ל הוא מהנהגת אהרן הכהן בפטירת נדב ואביהוא שכתוב וידום אהרן ומבאר רש"י שקיבל הכל בשתיקה ועל זה קיבל שכר שנתייחד עמו הדיבור, הרי שהשכר הוא על השתיקה.
ת. אצ"כ נכון.¹⁰⁰

שאלה. יש לעיין באביו או רבו שאבילים ר"ל ויושבים בבית הכנסת שלא במקומם כפי הדין האם מותר לישב במקומם הקבוע כיון דלא חשיב השתא מקום המיוחד לאביו ורבו.
תשובה. לא ישוב. (קונטרס שערי שיח עמוד קמ"ג).

שאלה. באבל ר"ל שצריך לשנות ממקומו הקבוע כל שלושים יום, האם צריך להרחיק ד' אמות או דסגי בכל שהוא.
תשובה. המנהג ד' אמות. (שם עמוד קמ"ד).

סיפר הגאון ר' גדליה הוניגסברג שליט"א שמרן הגר"ל שטיינמן זצוק"ל בא לנחם את מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בחול המועד סוכות לאחר פטירת אשתו ושאל מרן הגר"ל לרבינו הגר"ח, ידוע כי התורה פקודי ד' ישרים משמחי לב, תורה שלומדים מביאה לידי שמחה, האם יתכן שיש תורה שמשמחת ויש תורה שאינה משמחת, שאם מישהו שהוא ל"ע אבל, לומד דברים המותרים אין שמחה, ואם לומד דברים האסורים בזה יש שמחה.

איש מהם לא מת ולא חלה ולא סבל שום יסורים באותה שנה, כי דבר גדול הוא אם אדם מתאבל על פטירתו של צדיק גדול, ולעסוק בהספדו.
¹⁰⁰ עיין בהערות הגר"ש אלישיב על מועד קטן עמוד קצ"א מה שכתב בענין השכר על השתיקה בבית האבילים.

להוציאו מהשיבה שיבוא ללויה ומי יודע אם יחזור אח"כ, ולכן החליט אברהם אבינו שלא יספר ליצחק כלל על פטירת שרה אמנו, וכך ישאר בישיבה ללמוד ללא הפרעה, עד שאולי כל המעשה של ר' חיים מוולוז'ין צו"ל שלא הודיע לבן על פטירת אביו, זה נלמד מפרשת חיי שרה, מאברהם אבינו שלא גילה ליצחק על פטירת אמו כשהיה בישיבה.
ת. יפה.

ש. העולם אומר שהלויה של שרה אמנו היה לפני חג הסוכות ולכן בכה אברהם אבינו רק קצת. האם יש לזה מקור.
ת. לא נמצא.

ש. ראיתי בגליון דברי שי"ח שהביאו שרבינו שליט"א נשאל מדוע יצחק לא הספיד בלויה של שרה. האם אפשר לתרץ בס"ד, שאם הלויה של שרה היתה בערב חג הסוכות, א"כ לא רצה להאריך בהספדים בזמן שלא ראוי להספיד בערב חג, לכן קיצר מאד בכל מעשה הלויה.
ת. יספיד בקיצור ויאמר קדיש.

ש. ברבינו בחיי מבואר שיצחק לא השתתף בלויה של שרה, מזה שלא נזכר כלל שמו בפסוקים של קבורת שרה. האם אפשר לבאר בזה בס"ד שעד כמה שיצחק היה בישיבה או במקום רחוק, לא צריך להמתין לו עד שיבוא, באופן שבדאי רוצה שלא יעכבו את הקבורה, ולכן אביו לא קרא לו לבוא. ומזה נוכיח שאם הבן אומר שלא לחכות לו, לא צריך לחכות.
ת. היא מנהג צ"י העקידה כדאיתא במדרש ואכן לא השתתף אלא יאמר אצ"כ העקידה.

ש. בשבוע שעבר כשהיה שלג בירושלים (ערב שבת קודש פרשת ויחי טבת תשע"ד) אירע מעשה שהיה אדם שנפטר מחוץ לירושלים ואחרי ההספדים נסעו לקבורו בירושלים. ועקב השלג חסמו את הכניסה לירושלים ולא הצליחו לקבור את המת והחזירו בחזרה את הנפטר לבית חולים בחדר קירור עד יום ראשון שאז הפסיק השלג ויכלו לחזור לקבורו בבית קברות בירושלים. נתעוררתי לכמה הערות שיכולים להתעורר ממעשה זה.
א. האם בני הנפטר נחשבים לאונן עד הקבורה ממש, ובכל אותם ימים שלא הצליחו לקבור היו פטורים מתפלה הגם שמסרוהו לחברה קדישא, כי עדיין נשאר להם לטפל בנפטר ליד החדר קירור.
ת. כן.

ב. אם הנפטר הנפטר קנה לעצמו חלקת קבר בהר המנוחות בירושלים, האם צריך לקבורו דוקא שם, גם באופן שהקבורה מתעכבת כמה ימים, או שהיה עדיף לקבורו בבני ברק ולא להלין המת סתם כמה ימים גם באופן שקנה מקום קבורה במקום אחר.
ת. ראוי להמתין כרצונו.⁹⁷

ש. האם השבטים הקפידו ג"כ להתפלל בכל יום, כמו שהאבות התקינו ג' תפלות.
ת. כן.

⁹⁷ שמעתי שלמעשה המתנינו לקבורו בגלל ששם זה היה קברי אבות של משפחתו ויש בזה ענין.

⁹⁸ נשאל שוב בהזדמנות אחרת.

⁹⁹ **מצאתי בילקוט מעם לועז** בראשית ח"ב עמוד תתכ' שכתב בשם ילקוט ראובני ערך בית המקדש "וכל המצריים שהלכו ללוות את יעקב,

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

משמחי לב, ואין איסור בתשעה באב לשמוח אלא רק שלא יהי' היסח הדעת מהאבילות, ולכן אם לומד כל שאר התורה שרוצה ללמוד, יש לו היסח הדעת מהאבילות ואת זה אסרו. משא"כ בדברים המותרים, שהם מעיני החורבן ואבילות, בזה אין לו שום היסח הדעת.¹⁰¹

התורה דנשים, משום שאנשים מחוייבים בלימוד התורה משא"כ בנשים. א"כ זה כדברינו לעיל, שמי שהוא ל"ע אבל, עד כמה שאין לו תלמוד תורה בזמן האבילות, הרי עתה כל לימודו הוא כנשים. (לפי"ז לכאורה כל הברכות התורה שמברך אבל הרי הוא כנשים). ולכן שפיר אין לו שמחה שתגן עליו, וזה יהי' הביאור בדברי הכלי יקר.

אלא שהעיר בספר אש תמיד שהנה בהלכות תשעה באב מבואר שאסור ללמוד בשעה באב משום פקודי ד' ישרים משמחי לב, ואי נימא כהשגת אריה שלנשים שאין חיוב ומצות תלמוד תורה אין שמחה במה שלומדים, לכאורה נשים יוכלו ללמוד בתשעה באב דברים המותרים דהא עליהם שאין חיוב ת"ת אין כאן פקודי ד' ישרים משמחי לב.

בספר רינת יצחק על תפלה פסוקי דזמרה עמוד פ"ב הביא את דברי השאגת אריה בסימן ס"ט שפקודי ד' ישרים משמחי לב יש רק באנשים שהם מצווים בתלמוד תורה ולא בנשים, וגם העיר שלדבריו יהי' מותר לנשים ללמוד בתשעה באב, כי אין להם האיסור משום פקודי ד' ישרים משמחי לב. והוסיף שלפי שאגת אריה, אתא כנפיר מאי דכתיב פקודי ד' משמחי לב ולא כתיב תורה משמחי לב, משום דדוקא הפקודי ד' משמח, דהיינו המצוה שיש בלימוד התורה זה משמח, אבל לימוד התורה באופן שאין זה משום פקודי, כי אינו מצווה, אינו משמחי לב.

מצאתי בחוט שני שבת ח"א עמוד מ"ג בשער הציון שכתב "והלומד בתשעה באב דברים הרעים כמ"ש בשו"ע וזה"ל באבילות אף שגם על לימוד זה נאמר פקודי ד' ישרים משמחי לב מ"מ כיון שהענין עצמו יש בו צער התירו דוקא כשלומד שלא בעיון". מבואר כאן דבר אחד כדעת רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שגם לימוד התורה בדברים הרעים, ודאי יש בזה משמחי לב, כי אין תורה שלא משמחת את האדם, אלא שההיתר בדברים הרעים כי זה מצערו מה שלומד דברים אלו. ויתכן שהפשט הוא, זה שמתעסק עם עיני החורבן, זה גורם לו לצער והתירו זאת הגם שמצד התורה ודאי יש לו שמחה. ואולי כי למעשה לא מסיח דעת. אולם מבואר מדבריו עוד שגם באבילות יש פקודי ד' ישרי משמחי לב, הגם שאבל פטור ממצות תלמוד תורה. ולדבריו לכאורה יוצא שגם אם נניח שתלמוד תורה של אבל זה כנשים, אבל פקודי ד' ישרים משמחי לב זה בכל לימוד התורה במציאות, ולא תלוי אם הוא חייב בתלמוד תורה או לא, ולדבריו יהי' ביאור שגם נשים לא יוכלו ללמוד כלום בתשעה באב, כי החפצא של התורה זה משמחי לב, וכפי שהאר"ך שם בחוט שני בשם רבינו אברהם מן ההר בסוגיא בנדרים דף מח. וז"ל בתוך דבריו "כדי לציר האמת ולהתענג במדע לשמח לבבו ושכלו כדכתיב פקודי ד' ישרים משמחי לב ומשה"ל אבל אסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים מפני שהם משמחים לבו על כרחו, הילכך לא שייך למימך במצות תלמוד תורה דלא ניתן ליהנות שעיקר מצותו היא ההנאה והתענוג במה שמשיג ומבין בלימודו וכו'".

ראוי להוסיף, שהנה ראיתי מצינים להגהות הרמ"ך על הרמב"ם פ"ה מאבל ה"א שכתב "בתשעה באב הוא דאמרינן מותר לקרות בדברים הרעים דמשום שמחה הוא דאסרו לקרות בתורה ובדברים הרעים ליכא שמחה, אבל באבל חזו מקרא דהאנק דום דחייב לעמוד דומם, ואם יקרא בדברים הרעים לא עביד דממה". שני דברים רואים כאן, א, לכאורה רואים שבדברים הרעים אין שמחה וכקושי מן הגרא"ל שטיינמן, ולא כתירוצ' הגר"ח שגם דברים הרעים משמחים כי התורה בכל גווי משמחת, והאיסור הוא רק משום היסח הדעת. ב, שאבל אסור לו כלל ללמוד תורה. ועיין בזה באריכות באהל המועד ח"ב עמוד תקלא מה שהאר"ך בענין תלמוד תורה בתשעה באב.

נוסיף מה שהראני הרב יעקב יעקבזון שליט"א את דברי הערוך השולחן סימן תקנ"ד ס"ק ג' בתוך דבריו "האמנם בדברים הרעים מותר ללמוד מפני שגם לנפש יש צער מצרות ישראל ולכן אף גם שבדברים הרעים הוי תורה ושמחה מ"מ הצער מבטל השמחה ולכן מותר אבל צער של הלימוד עצמו אינו מבטל שמחת הנפש מלימוד התורה".

עוד כתב בס"ק ד' "ולפי"ז אני אומר דהנה מפרשי שו"ע כתבו דאפילו בדברים הרעים אין מותר רק לקרות ולא להעמיק ולפלפל בהן (ט"ז סק"ב ומג"א סק"ה) ובאמת הדבר קשה מאד להת"ח הלומד שבע"כ

וכן בתשעה באב, דברים שאסור ללמוד בהם הם מביאים לשמחה, ודברים המותרים הם לא מביאים לידי שמחה.

הוסיף לי ידידי הרה"ג ר' ישראל תם שליט"א בשם הגאון ר' איסר שוורצמן שליט"א (מנחם אב תשפ"ג) ששמע לפני חמש עשרה שנה בערך שרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בעצמו כבר שאל שאלה זו ותיירך, ודאי כל תורה משמחת, כי פקודי ד' ישרים

¹⁰¹ **בתשעת הימים מנחם אב תשפ"ג נדברתי עם הגאון ר' גדליה**

הוניגסברג שליט"א בזה והוסיף לי, שבזה יבואר היטב דעת המ"ב בסימן תקנ"ד ס"ק ד' בשם הט"ז דאפילו במקום דמותר ללמוד היינו שילמוד בפשוטן של דברים אבל לא דרך פלפול, ומדוע לא ללמוד בעיון, אלא יתכן שזה כבר גורם להיסח הדעת מהאבילות וזה אסור.

ועתה יש לעיין בדבר, שהנה מצינו אצל עשו הרשע שאמר (בראשית כ"ז מא') "יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי", ומבאר הכלי יקר, "תלה הדבר בימי אבל, לפי שאבל אסור לעסוק בתורה כי פקודי ה' ישרים משמחי לב. ויצחק אמר והיה כאשר תריד, דהיינו בזמן שלא יעסקו בתורה ופרקת עלו, וא"כ באבלו ודאי לא יעסוק בתורה ולא יהיה לו דבר המגין עליו ואז אהרגה את אחי. ומטעם זה ארז"ל שהאבל צריך שמירה לפי שאין בו התורה המגינה עליו שנאמר בהתהלך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך".

ושמעתי פעם מהגאון ר' אברהם ישעיה אדלר שליט"א ר"מ ביישיבת רבינו חיים עוזר קושיא עצומה, שהרי אבל יכול ללמוד תורה מה שקשור להלכות אבילות, יש דיני אבילות ועוד דברים שמותר גם לאבל ללמוד, כמו שאנחנו לומדים בתשעה באב סוגיות של אבילות, ושוב יש תורה שיכולה להגן על יעקב אבינו, ומה הרויח עשו שאמר שיקרבו ימי אבל ואז אין תורה שתשמור על יצחק, הרי יש את התורה של אבילות שילמד שישמור עליו.

ותירך, נכון שמותר ללמוד תורה בזמן אבילות, אולם שמחת התורה חסרה לו, כי לשמוח מהלימוד אסור לאבל, וכשאין את שמחת התורה, זה חסר בעצם זכות התורה, וזה מספיק שיחשב שיעקב אבינו הקל מעט בלימוד התורה ממה שהיה רגיל מקודם, וזה כוונת הכלי יקר שחסר בפקודי ה' ישרים משמחי לב בשעה שאדם אבל ואין את התורה שתגן עליו.

לכאורה מבואר בכלי יקר שיש תורה שאינה משמחת את האדם, כי האבל לומד דיני אבילות שזה לא משמח ולכן חשב עשו שיצליח להרוג את יעקב אז, ואם כדברי רבינו הגר"ח זצוק"ל, הרי גם מי שלומד דיני אבילות יש לו שמחה, כי זה המציאות של התורה שהיא פקודי ד' ישרים משמחי לב, ושוב מה חשב עשו, הרי גם בלימוד הלכות אבילות התורה משמחת את האדם.

אלא יראה לומר בס"ד, השמחה שיש לאדם בלימוד התורה בדבר שלבו חפץ, לא דומה לשמחה כשלומד דברים שאין לבו חפץ, וברגע שאדם ל"ע אבל, ומוכרח עתה ללמוד דברים מסוימים, דיני אבילות וכדומה, זה גם גורם למעט בשמחה של האדם, לא מצד שחסר בתורה שהיא ודאי פקודי ד' ישרים משמחי לב, אלא מצד המציאות שלא יכול ללמוד מה שלבו חפץ, וזה גורם לו לאיזה עצבות מסוימת בשעה שלומד, וממילא חסר בשמחת התורה שלו בזמן כזה, ועו"ז התכין עשו שאם יחסר איזה משהו בשמחה בלימוד אצל יעקב, כבר יוכל להורגו.

אולם יש להוסיף, שבדרך שיחה עמוד קמא, מביא שאמר לרבינו הגר"ח את דברי הכלי יקר בביאור דברי עשו שכיון שאסור לאבל ללמוד ת"ת, לא תהיה לו הזכות של תורה שתגן עליו. ושאל לרבינו הגר"ח, הרי גם באבל יש ת"ת שמותר לו ללמוד, וכיון שכן שוב תגן לו זכות התורה, והשיב רבינו, אבל אסור בת"ת, ומה שמות לו ללמוד היינו משום שהוא לצורך, והי' כמו ת"ת של נשים שלומדות כדי ליידע לקיים, ואין זה תלמוד תורה משום מצות תלמוד תורה, וזה לא סגי שתגן עליו זכות התורה. וע"ש עוד.

לפי"ז לא קשה מידי על דברי רבינו הגר"ח, ודאי כל תורה משמחת את האדם, רק אבל אין לו תלמוד תורה כלל וממילא גם אין לו שמחה, ומה שלומד דברים מסוימים, אין זה מצות תלמוד תורה, אלא כלימוד תורה של אשה. אבל בתשעה באב שיש היתר ללמוד דברים מסוימים וזה מצות תלמוד תורה, כאן ודאי יש לו שמחה מכל מה שלומד, רק אמרו לו משום היסח הדעת מהאבילות שילמד רק דברים שקשורים לחורבן.

בס"ד מצאתי בספר אש תמיד על פרשת יתרו עמוד רי"ט שהביא בשם השאגת אריה סימן ס"ט שכתב בענין שמחת יו"ט דהא דנאמר פקודי ד' ישרים משמחי לב זה דוקא על לימוד התורה דאנשים ולא על לימוד

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

שהוא היה אבל, והיה מחביא עצמו חדר בתוך חדר ועסק בתורה, ונכנסו חבריו פתאום אל החדר וראו שהיה יושב והספר בידו, ושאלו אותו שהדין הוא שאבל אסור בד"ת, והשיב להם ידעתי כי אני עובר על דברי חכמים וידעתי כי בודאי אקבל ביום הדין עונש על דבר זה, ואעפ"כ אני מוכן לסבול ולקבל את העונש, כי לא אוכל להתאפק לסבול צער בטלה מד"ת שקשה על כמוות ע"כ (והובאו סיפורים מעין אלו על אחדים מגדולי ישראל). האם ניתן להאמין שסיפור כזה אמת, או שמא ישתקע הדבר ולא ייאמר, שאיזה אדם גדול ילמד תורה במקום שאסור ללמוד, או בזמן שאסור ללמוד דהו נגד רצון ה', וה' שצוה לנו ללמוד תורה כמו"כ אסר לנו ללמוד תורה בזמנים מסוימים. ולכן אין להאמין לסיפורים מעין אלו, ואין אנו אחראים על מעשיות, ילמדנו רבנו.

תשובה. סיפור זה שקר. (קונטרס דרך תורה עמוד ק.)¹⁰²

שאלה. שמעתי שהחזו"א הורה להסתייפלר צ"ל שמותר לו ללמוד מוסר בימי אבילות. האם זה נכון, ולמה מותר, הרי יש שם פסוקים ומאמרי חז"ל רבים, ושמה משום שלימוד המוסר אינו משמח.

תשובה. נכון. (וצ"ע הטעם). (שאלת רב ח"ב עמוד ק"א).¹⁰³

ש. אבל ל"ע שיושב שבעה בערב פסח והוא בכור, נשאלתי כיצד יוכל לבטל התענית מעליו, האם אפשר להקל שיביאו לו אוכל מסיום מסכת הגם שלא שומע הסיום ממש.

ת. כן.¹⁰⁴

אבל, לפי שאבל אסור לעסוק בתורה כי פקודי ה' ישרים משמחי לב. ויצחק אמר והיה כאשר תריד, דהיינו בזמן שלא יעסקו בתורה ופרקת עלו, וא"כ באבלו ודאי לא יעסוק בתורה ולא יהיה לו דבר המגין עליו ואז אהרגה את אחי. ומטעם זה ארז"ל שהאבל צריך שמירה לפי שאין בו התורה המגינה עליו שנאמר בהתהלך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך.

אבל עדיין הקשה הגאון ר' אברהם ישעיה אדלר שליט"א ר"מ בישיבת רבינו חיים עוזר קושיא עצומה, שהרי אבל יכול ללמוד תורה מה שקשור להלכות אבילות, יש דיני אבילות ועוד דברים שמותר גם לאבל ללמוד, כמו שאנחנו לומדים בתשעה באב סוגיות של אבילות, ושוב יש תורה שיכולה להגן על יעקב אבינו, ומה הרויח עשו שאמר שיקרבו ימי אבל ואז אין תורה שתשמור על יצחק, הרי יש את התורה של אבילות שילמד שישמור עליו. ותירץ, נכון שמותר ללמוד תורה בזמן אבילות, אולם שמחת התורה חסרה לו, כי לשמוח מהלימוד אסור לאבל, וכשאין את שמחת התורה, זה חסר בעצם זכות התורה, וזה מספיק שיחשב שיעקב אבינו הקל מעט בלימוד התורה ממה שהיה רגיל מקודם, וזה כוונת הכלי יקר שחסר בפקודי ה' ישרים משמחי לב בשעה שאדם אבל ואין את התורה שתגן עליו.

¹⁰⁴ **בספר מועדי הגר"ח** ח"ב עמוד מב' מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל אבל שאסור בת"ת אם יכול להשתתף בסיום ליפט מתענית בכורות, והשיב, לא. וע"ש בהערות באריכות למקורות שציין בידו.

עוד מביא ששאל, גר צדק בכור אם צריך להתענות בכורות, והשיב, אין צריך. והביא בהערה שבשבט הלוי ח"ח סימן קיז' נסתפק בזה. ובספר אשרי האיש פרק נה' ס"ב כתבשאין צריך. ועיין עוד בספר הגדה של לפסח אילת השחר עמוד יז'.

בספר אז נדברו (חלק יב' סימן נח') האריך בענין אבל, שגם בתורה אמרינן שומע כעונה, ומעולם אני מתמה מה שלומדים משניות לעילוי נשמה בבית האבל, וכפי הנראה אם שומעים בלי כוונה לשמוע ולצאת אין אומרים בזה שומע כעונה, וטוב להחמיר לא להתעמק ולהתבונן מה שלומדים. אבל בסיום מסכת, הלא האלף של הלימוד הוא שצריכים להבין מה שלומדים. אלא ידוע שיש כאן דעות הרבה באחרונים בענין סיום של ערב פסח, ובתענית כזה שאינו אלא מנהג וגם קשה התענית בערב פסח ולפעמים זה יכול להפריע לעשיית הסדר, לכן מקילין בזה הרבה. וכיון דהאבל אסור לו להשתתף בסעודת סיום וגם אסור לשמוע, אנו סומכים על הגמ' בשבת קיח' ע"ב שאביי אמר שיעשה יו"ט כשישמע

שאלה. יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי (בראשי כ"ז מ"א). כתב הכלי יקר, שבימי אבלו של יצחק לא יוכל יעקב לעסוק בתורה שהרי אבל אסור בת"ת, ולכן יתקיים בו והיה כאשר תריד ואז יוכל עשו להורגו, וכע"ז כתב האלשיך. וצ"ב שהרי יש הרבה דברים המותרים לאבל ללמוד בימי אבלו ומדוע שלא יעסוק יעקב בתורה בימי אבלו.

תשובה א'. קשה ללמוד מה שאינו רגיל, כמש"ב בה"ל בסי' תקנ"ג.

תשובה ב'. לא בעיון.

תשובה ג'. האחרונים כתבו שאין חייב אז בת"ת אפי'

בדברים המותרים, וכן משמע בגמ' וממילא יתכן שיתבטל. דעת נוטה תולדות עמוד תקנ"ג, וע"ש באריכות בהערות).

שאלה. הנה בספר דרך שיחה מובא בשם רבינו שתירץ, דמה שאבל מותר לו ללמוד משום שהוא לצורך והוי כמו ת"ת של נשים שלומדות כדי לדעת לקיים, ואין זה ת"ת משום מצות ת"ת, ובזה לא סגי שתגן עליו זכות התורה. וצ"ע, דאפילו אם אין חיוב ת"ת באבל, מ"מ הרי כשלומד יש בזה עכ"פ מצוה קיומית דת"ת, ולמה לא סגי להגן בזה.

תשובה. כי לומד מתוך צער. (שם עמוד תקנ"ג וע"ש עוד).

שאלה. הבן איש חי בספרו בניהו (בן יהוידע על הש"ס) עמ"ס ברכות דף כ"ד ע"ב כתב שמספרים על גאון אחד שהיה לו חשק נפלא בעסק התורה, ומעולם לא ביטל מד"ת, ונזדמן לו פעם

השכל יחשוב קושיא ותירוץ וכיוצא בזה אך לפמ"ש א"א דודאי טעם ומתיקות התורה יש בכל דברי תורה אף בדברים הרעים אלא שהצער מבטל השמחה א"כ אף אם מחדש איזה חידוש עכ"ז לא נתבטל הצער של הצרות וע"ש עוד.

עוד בגדר הפטור מתלמוד תורה באבילות, עיין בשו"ע יו"ד בהוצאת סוף סימן שפד' עמוד 521 מה שהביאו בזה.

¹⁰² **בהערה שם הביא ועי' בספר 'דרך שיחה' (ח"א עמ' תפ"ז) שכתב** שם: "שהגאון הרוגאצ'ובר למד בתשעה באב, וכשנשאל כל כך כי רוצה לטעום טעם גיהנום על לימוד תורה, אן הטעם האמיתי שלו היה על פי מה שאיתא בירושלמי (מוע"ק פ"ג ה"ה) שמי שלהוט אחר התורה מותר ללמוד בזמן האבילות, רק שלא רצה לומר כן על עצמו, ולשוואלים אמר תירוץ אחר. ומצינו כה"ג ברבינו תם ז"ל, שהניח לכהן לשמשו, וכשנשאל על כך אמר כי היום אין עבודת המקדש, שאלוהו אם אין קדושת כהונה היאך נושא כפיים? ושתק. כתב הט"ז שהטעם האמיתי של היה כי מה שאסור להשתמש בכהן כי זהו לצרכו, אבל לשמש אדם כר"ת זהו הנאתו של הכהן, רק שאת זאת לא יכול היה ר"ת לומר על עצמו" ע"כ.

ועי' בספר 'דרך שיחה' ח"ב עמ' תקי"א שכתב שאבא ז"ל (הסתייפלר זצ"ל) אמר שהענין הקשה ביותר בתשעה באב הוא האיסור בתלמוד תורה, ועפ"ז יש לפרש שמה שהשיב רבינו ש'סיפור זה שקר', הכוונה היא שכמות שהוא לא ניתן להיאמר, שאדם שהוא 'גדול' לא יכול לעשות נגד השו"ע, וע"כ שלא היה זה טעמו האמיתי של אותו גדול, אלא טעמו משום שהיה להוט אחר התורה. או אפשר לפרש שבמעשה הנ"ל שהביא הבן איש חי שאותו גדול החביא עצמו חדר בתוך חדר וביאר שהיה ושה כן משום שקשה לו לפרוש מלימוד תורה הגם שיקבל עונש ע"ז, פרט זה הוא שקר. שמפני מה עשה כן בסתר, שאם באמת היה להוט אחר התורה לא היה צריך להחביא עצמו ולמנוע מאנשים אחרים שיבואו לנחם אבלים (אמנם יש לתרץ שבאמת אמר כן משום ענוה, שמו הרוגאצ'ובר. ומה שלא למד ברבים, משום שאנשים לא יבינו שעפ"י דין מותר לו ללמוד, ולא רצה לעורר טענות על עצמו פן יחשדו בו, ויעבור על והייתם נקיים).

¹⁰³ **ראוי להוסיף מה שהבאנו בס"ד בקונטרס עזרת אליעזר על**

התורה על הפסוק "וישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי" (בראשית כז' מא'). מה אומר עשו "יקרבו ימי אבל אבי", מספיק שיאמר יקרבו ימי מיתתו של אבי, ומהו ההדגשה "אבל". אומר הכלי יקר "תלה הדבר בימי

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ש. כיצד הדין לגבי תשעת הימים שאסור לאכול בשר אולם בסיום מסכת מותר לאכול בשר לכל הרגילים לאכול בשר למשתתפים הקבועים. לפי"ז יש לעיין אבל ל"ע שעשו סיום מסכת בביתו וסיימו מסכת רגילה ואסור לאכול ל"ע לשמוע זאת מדין דברי תורה שאסור לו ללמוד.

ת. לא יסאע ואותר לו לאכול.

ש. האם נשים שצריכות לומר יזכור ביו"ט, צריכות לבוא דוקא לבית הכנסת ושם לומר תפלה זו או שיכולות לומר בבתייהן.

ת. יותר טוב בפית הכנסת.

שאלה. כשלומדים משניות לע"נ פלוני וביום היארצייט שלו עורכים סיום לזכרו, האם האבלים בני משפחת פלוני רשאים להשתתף בסעודה לדעת הרמ"א יור"ד שצא'.

תשובה. אין זו סעודה גדולה לכאורה ואם היא סעודה גדולה ישמשו. (חברת חיזוק שע"י דרשו כרך ח' עמוד רמא').

ש. כמה אנשים שחילקו ביניהם איזה מסכת, באופן שכל אחד לומד כמה דפים, ובסוף עושים ביחד סיום בצירוף הלימוד של כולם, האם הוי סעודת מצוה כמו בסיום מסכת ע"י אחד, ויתיר לאכול בשר בתשעת הימים או שאין זה סעודת מצוה בכה"ג.

ת. קצת.

ש. הנפק"מ לתענית בכורים באופן שכמה בכורים ביחד גמרו מסכת אחת, האם באופן זה נפטרים מהתענית או שאין זה סעודת מצוה וסיום.

ת. לא.¹⁰⁶

ובשאר תעניות אף אם אכל בבוקר ממשיך ומתענה, והשיב, כאן אכל בהיתר.

עיין בספר ציוני הלכה על הלכות אבילות פרק לג' עמוד תקכ"ד מה שדן בזה קמיה מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל.

בשו"ע י"ד בהוצאת דרשו סימן שפ"ד הביאו שם לגבי להשתתף בסיום מסכת בערב פסח על מנת שלא יצטרך לצום, כתב היד שאול שאינו יכול, מפני שהוא אסור בדברי תורה, ולפיכך אסור לו לאכול גם אם שמע את הסיום, ובפרט שהפטור מתענית ע"י הסיום הוא מחודש וקלוש. וכן הביאו דעת הגר"מ פינשטיין זצוק"ל (מסורת משה ח"ב עמוד רצ"ד) שכיון שהפטור מהתענית הוא מחמת השמחה בסיום, א"כ אסור לאכול להשתתף בשמחה, ויתענה.

¹⁰⁵ **בספר הלכות אבילות השלם** פרק י"ב אות קי"ז כתב, אבל בתוך השבעה והוא בכור, אסור בערב פסח (שמתענים הבכורות) לצאת מביתו להשתתף בסיום מסכת כדי שיהיה מותר לאכול.

בהערה הביא שאם אחד יעשה סיום בבית האבל צ"ע אם האבל יכול להשתתף, שהרי אבל אסור בת"ת ואסור להשתתף בסעודה. ועי' בספר יוסף דעת שכתב להתיר בזה, שאף שהאבל אסור בדברי תורה, מ"מ כיון שהמנהג שעושים יומא טבא לצורבא מרבנן, ממילא יכול לאכול. מאידך מביא שדעת הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שאסור לאכול להשתתף הסיום ויצטרך לענות.

עוד הביא שאולי יש עצה באופן שהאבל כבר למד את המסכת לפני אבילותו ונשארו לו רק שורה אחת או שתיים כדי לסיים, יכול לכון לעילוי נשמת הנפטר, שבאופן זה מתירים ת"ת ויוכל לסיים ויש לעשות שאלת חכם.

עיין באריכות באבני דרך חלק יא' סימן סז' מה שכתב בזה.

¹⁰⁶ **מצאתי בספר יומא טבא לרבנן** בענין סיום מסכת עמוד מה' אות י"ד שכתב, בהרבה מקהילות ישראל נהגו לחלק ביניהם את הש"ס ולסיימו בכל שנה. חבורה שחילקו ביניהם ש"ס, או סדרי משניות, באופן שכל אחד מהם סיים מסכת שלמה או סדר משניות שלם, נחשב שפיר לסיים. אבל אם חילקו ביניהם מסכת אחת או סדר משניות אחד, באופן שאף אחד לא סיים מסכת שלמה או סדר שלם, אף שיכולים לעשות סעודת סיום, מ"מ יש להסתפק אם מועיל לפטור מתענית בכורות או אכילת בשר בתשעת הימים.

ש. יש מי שרצה לטעון שאולי יחפשו מישהו שעושה סיום ויבקשו ממנו אם מוכן לבוא להתפלל בבית האבל ושם יעשה הסיום כדי שהאבל ישמע סיום ויוכל לאכול.

ת. נכון.¹⁰⁵

ש. אולם יש שרצו לטעון שאין זה פתרון להביא מסיים אל בית האבל, כי האבל אסור בת"ת, א"כ מה יועיל שאחר יסיים והוא ישמע, הרי מסתמא אסור לו לשמוע דברי תורה שלא קשורים לאבילות, וא"כ לגבי האבל גם אם יסיימו בביתו ולא שומע, כאילו לא שמע סיום כלל והיה במקום אחר, א"כ אין זה עצה להזמין לאבל הביתה אדם שיסיים לסיים.

ת. נכון.

ש. לענ"ד היה נראה עצה אחרת אבל לא כ"כ מעשי, לחפש מישהו שילמד מסכת מועד קטן שלא לפי סדר הדפים, ויסיים את המסכת בדף העוסק מענייני אבילות שאת זה מותר גם לאבל לשמוע וללמוד, וכך יוכל לבטל תעניתו.

ת. אין ראוי אצל מוציא.

ש. אולם יש לעיין האם מותר לסיים מסכת בדבר לא טוב ואז העצה דלעיל טובה, אולם אם צריך לסיים מסכת בדבר טוב כמו בשאר דברים, א"כ העצה לא כ"כ טובה, כי לא נוכל להציע שיסיים בדפים העוסקים מענייני אבילות, ואולי בשעת הדחק כמו כאן אפשר לסיים בדבר כזה.

ת. מוסיף דבר טוב.

אחד מתלמידיו שסיים מסכת, משמע שגם לאלו שלא השתתפו, וכן אנו מקילין לעמי הארץ שלא מבינים כלל הסיום, ולא גרע מהם האבל.

יש לעיין לפי דבריו כיצד הדין באבל ל"ע בהשתתפות בסיום מסכת בתשעת הימים בביתו, האם יוכל האבל לאכול בשר מדין סעודת מצוה שהתירו בתשעת הימים לכל אלו שבאים בדרך כלל לסעודת סיום מסכת, או עד כמה שזה קולא מיוחדת רק בערב פסח שכל התענית זה מנהג, א"כ בתשעת הימים שאסור לאכול להתעמק ולהבין ולשמוע את הלימוד כי אסור בתלמוד תורה, לא יוכל לאכול בשר אף שהיה בסיום, כי אסור לו לשמוע את הסיום בלי להתעמק.

יתכן היה למצוא אפשרות לאבל להשתתף בסיום מסכת הן בערב פסח והן בתשעת הימים ולאכול בשר, באופן שחבירו למד מסכת מועד קטן ששם דיני אבילות, וילמד לא לפי הסדר את המסכת, עד שאת הסיום יעשה דוקא בענייני אבילות שמותר לאכול לשמוע, וכך ישמע ויתעמק האבל ויפטור את עצמו מתענית בכורים ויוכל לאכול בשר בתשעת הימים כי שמע כדבעי את הסיום. רק שיש לעיין כי אולי צריך לגמור בדבר טוב ולא בדיני אבילות.

בנטי גבריאל הביא בענין אבל ל"ע כמה דעות, שיש אומרים שאסור לו לילך לשמוע סיום ואפילו בביתו, יש אומרים שלא ישתתף בסעודת הסיום, רק פטור מתענית ע"י שיתן פדיון התענית לצדקה, ויש אומרים שמותר לו להשתתף כשהסיום בביתו (ח"ב עמוד רלח'). ועיין בזה גם בפסקי תשובות (סימן תע' אות י').

בספר בנתיבות ההלכה שע"י והגית כרך לד' עמוד 469 מובא שנשאל רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל האם אונן חייב בתענית בכורים, והשיב חייב. ונשאל, הא אונן פטור מכל המצוות והוא הדין מתענית בכורים, והשיב, זהו איסור. והעירו בהערה ממה שמובא בדרך שיחה ח"א עמוד רמא' ובספר מעשה איש ח"ו עמוד קיג' לתרץ הערת הגאון הגדול ר' גרשון אידלשטיין זצוק"ל לחז"א, מה הטעם יכול לאכול אחר הסיום, דעל כרחק שאני מכל התעניות שהיו גם איסור אכילה, ותענית בכורות הוי רק מצוה, וכן כתבו בשו"ת ארץ צבי סי' עט' ובמקראי קודש פסח ח"ב סימן כב', א"כ אונן פטור ממצוות.

בעמוד 484 מצאתי שהביאו שנשאל רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל מדוע בתענית בכורים מחמת שאכל בסעודת מצוה נפטר מתענית כל היום,

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ש. ציבור גדול שנוסע באוטובוס לכותל המערבי, ולפתע באמצע הנסיעה קרוב לכותל, ראו את הר הזיתים ומיד המשיך האוטובוס בנסיעה לכותל המערבי, ותפסו הציבור ששכחו לברך הברכה על ראיית בית הקברות, האם ראייה כזו שלא לשם ראייה אלא שראה בלא כוונה גם מחייבת ברכה, והאם חייבים מיד לברך כשיגיעו לכותל.

ת. א.

ש. מי שלא היה שלושים יום בבית קברות, כשנכנס לבית קברות צריך לברך ברכה אשר יצר אתכם בדין וכלכל אתכם בדין ברוך מחיה המתים. כיצד הדין באופן שביך ברכה אחרת ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם מחיה המתים, האם יצא כי שניהם על עניני תחיית המתים, או שהם שני סוגי ברכות, הראשון זה על המיתה עתה והשנייה זה על תחיית המתים, ואם זה שני סוגי ברכות לא יוכל לצאת בברכת מחיה המתים, כי זה לא הברכה הראויה.

ת. משה מלמד אמת מצא חכמים.

ש. אדם נסע לכותל המערבי, ובאמצע הדרך רואה את קברי הר הזיתים, ולא יודע הברכה מה יעשה.

ת. יבקש מחייה.

ש. האם שייך לומר שיברך אח"כ כשיגיע לכותל המערבי ואז יברך כי כבר התחייב בברכה מקודם, או כל שלא נמצא ליד בית קברות עתה, אי אפשר לברך אח"כ כשימצא סידור.

ת. יכול.

ש. הגמ' בברכות דף ח' ע"א אומרת בין הדברים שאדם צריך להתפלל לעת מצא זו מיתת נשיקה. ומפרש רש"י שימות במיתה יפה ונוחה. האם הכוונה שימות בפתאומיות ברגע אחד בלא יסורים.

ת. כן.¹¹⁰

ש. אם הכוונה שימות בפתאומיות כגון שלא יקום בבוקר, קשה, שהרי מצינו שיעקב ביקש חולי שאדם לא ימות בפתע כדי שיוכלו לקבל הבשורה בקלות יותר, ואיך כאן מבקשים על מיתת נשיקה.

ת. תלוי אמת.

ש. הגמ' בדף ח' ע"א אומרת כמה דרשות על הפסוק על זאת יתפלל כל חסיד לעת מצא, ובין הדרשות "רב נחמן בר יצחק אמר לעת מצא זו מיתה וכו'". היכן מתפללים שימות במיתה יפה ונוחה.

ת. אל הצדיקים.

שצא' ב' חולק שכתב, אבל שהוא בעל ברית או מוהל ילבש בגדי עד לאחר המילה.

¹⁰⁸ בס"ד מצאתי בדרך שיחה עמוד סב' שרינו מספר שהיה עובדא כאשר ישב שבעה על אמו ע"ה ורצו ליתן לו סנדקאות ודיבר על זה עם אביו ולבסוף לא הלך. ושם מדובר כנראה ללכת למקום אחר ולא שיבאו לעשות הברית בביתו.

עיין עוד בפסקים ותשובות על יור"ד הלכות מילה סימן רסה' אות ה'.

¹⁰⁹ יש נידון דומה לגבי חינוך לקריעה ברואה מקום המקדש שיש סוברים שאין דין חינוך, כי במהרה יבנה המקדש ולכשיגדל לא יצטרך לקיים דין זה.

¹¹⁰ עיין בתוך הקונטרס אריכות בענין דברי הגמ' בברכות.

ש. סבא של"ע יושב באבילות, ויש ברית לנכד, והבטיחו לסבא שיכבדוהו בסנדקאות, האם אפשר לבוא לעשות הברית בבית של האבילים ולכבד שם את הסבא בסנדקאות.

ת. כן.¹⁰⁷

ש. אם מותר לכבד סבא אבל ל"ע בסנדקאות, האם יצטרך להחליף בגדיו וללבוש בגדי שבת, כי עתה זה יו"ט שלו.

ת. יתכן.

ש. כיצד באופן שרוצים לכבד אחד מגדולי ישראל בסנדקאות ול"ע עתה הוא אבל, ובני המשפחה מאד רוצים לכבד את הגדול בישראל בסנדקאות כהכרת הטוב וכדומה שזכו לתינוק בברכתו, האם יהא מותר לכבדו בחדר צדדי בסנדקאות.

ת. כן.¹⁰⁸

ש. מי שנוסע לכותל המערבי בחול המועד ורואה בדרך את הקברים של הר הזיתים, האם צריך לברך הברכה על הקברים כשלא ראה שלושים יום בית הקברות, או שאין לברך בחול המועד.

ת. צריך לברך, ומה שאין נוהגין, אלא כדיון. רק לקרוא אין קורצין בחול המועד.

ש. מי שראה את הקברים בהר הזיתים בדרכו ולא בירך כיון שלא ידע הברכה בעל פה ובתוך שלושים יום הגיע שוב לבית קברות, האם יוכל לברך עתה, או מכיון שכבר ראה בית קברות לפני כן, לא יוכל עתה לברך כל עוד לא עברו שלושים יום, הגם שלא בירך בפעם הראשונה כשעבר וראה בית קברות.

ת. יכול וצריך.

ש. האם שייך דין של חינוך בברכה על ראיית בית קברות לחנך קטן בגיל חינוך שיברך, כי לכאורה היסוד בחינוך, הוא לחנכו בעודו קטן שידע לברך גם לכשיגדל, אבל לגבי בית קברות כולנו מתפללים שלא יצטרך לברך לכשיגדל, כי במהרה נזכה לתחיית המתים ולא יוכלו לברך ברכה זו, א"כ אולי אין דין חינוך לחנך קטן לברך ברכה זו.

ת. צריך.¹⁰⁹

ש. משפחה שלמה נוסעת לכותל המערבי בחול המועד וכדומה ורואים את קברי הר הזיתים, האם ראוי שכל אחד יברך ברכה זו לבד או אחד יברך לכולם.

ת. כל אחד.

וכתב בהערה לד', שבש"ת קנין תורה בהלכה ח"ה סימן נב' נקט דהוי תורה דרבים ובודאי יש להקל, אולם בהערות רבי שמחה בונם וולדנברג שם נקט שלא מועיל להתיר בשר ותענית, והביאו שכן דעת הגר"ח קניבסקי.

עוד הביא שבספר דולה ומשקה עמוד שיח' בהערות מובא בשם הגרי"ש אלישיב, דאף דנחשב כאילו עשאוהו כל אחד ואחד בפני עצמו ונוטל שכן כאילו עשה הכל לבדו, מ"מ הוא רק לגבי קבלת שכר וכיו"ב ולא להתיר בשר בט' הימים ולתענית בכורות.

¹⁰⁷ בספר אלא ד' אמות של הלכה הנהגות רבינו הגר"ח קניבסקי

זצוק"ל עמוד שד' מובא שמרן לא רצה להיות סנדק בימי שבעת ימי אבלות ואמר שמצד הדין מותר מ"מ אינו רוצה.

בספר ציוני הלכה על הלכות אבילות עמוד תטו' הערה טז' הביא את דברי הברכי יוסף יור"ד שצא' שאבל ל"ע תוך שבעה יכול להיות סנדק אך אסור לנעול סנדל וללבוש בגדי שבת. והעיר שם, שלכאורה ברמ"א

קונטרס עזרת אליעזר - נשמת חוה על הלכות אבילות והמסתעף

ש. כמו כן נזכר עוד דרשה שצריך להתפלל "ר' יוחנן אמר לעת מצא זו קבורה". היכן מתפללים על כך.
ת. היכן שירצה.

ש. מדוע כשמתפלל לעת מצא זו מיתה, שימות במיתה יפה, אין בזה בעיה של פתיחת פה לשטן, הרי צריך להתפלל על כך כל הזמן כי אדם לא יודע את עתו.
ת. כן על הקב"ה את אדם הראשון.

ש. הגמ' בברכות ח' ע"א מביאה כמה דרשות בביאור הפסוק על זאת יתפלל כל חסיד, האם על אשה, או על תורה, או על מיתה, או על קבורה. וכל מ"ד אומר משהו אחר. האם יש מחלוקת ביניהם על מה צריך החסיד להתפלל או שכל אחד מוסיף ואין מחלוקת, ולמעשה צריך להתפלל את כל הדברים.
ת. המחלוקת מה הציור ומה כפוף.

ש. עוד צ"ב, מדוע על זאת יתפלל על חסיד דוקא ולא כל אחד צריך להתפלל כן.
ת. לא כל א' ראוי שיתקבץ תפלתו.

ש. עוד צ"ב, לסוברים שצריך לבקש על מיתה וקבורה, וכי מגיל צעיר צריך החסיד להתפלל על כך, ומתי באמת מתפללים על כך.
ת. באלוקי נצור.